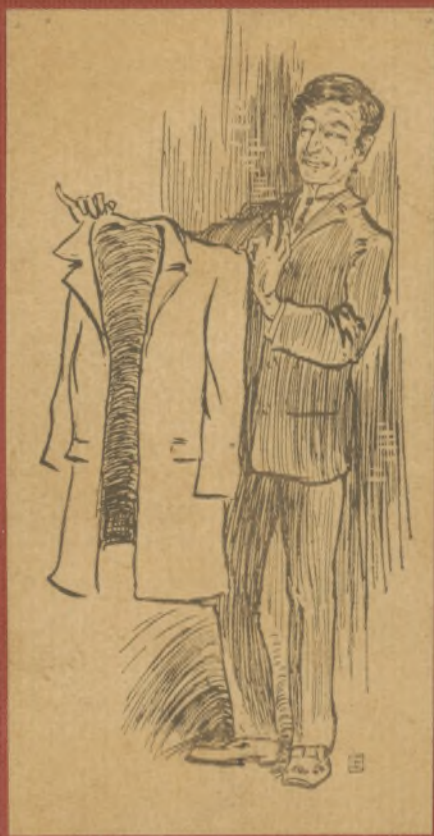

KALVERSTRAAT

Amsterdam
Vennootschap Letteren en Kunst

KALVERSTRAAT

KALVERSTRAAT

DOOR

BERNARD CANTER.

DERDE UITGAVE.

DEEL. I.

AMSTERDAM.

VENNOOTSCHAP „LETTEREN EN KUNST.”

KALVERSTRAAT.

HOOFDSTUK I.

Stil stond David de Leeuw tegen de deurpost van het winkelhuis geleund. Lang, mager, nervig, hoog op de beenen. Onder zijn zwarc, donkere wenkbrauwen stonden de bruine oogen groot en peinzend.

«Mijnheer!» zei de knecht, smalle, onderworpen kop met ingedeukte wangen.

David hoorde hem niet. Hij bleef turen, strak de oogen gericht naar de schutting van het huis, schuin rechts aan de overzijde, waar een schilder in lange, witte jas op een blauwen ondergrond witte letters penseelde. Achter het hooge, wat wijkende voorhoofd, afgesloten door het ronde, zwarte hoofdkapje, wriemelden gedachten, angstplannen. Het was David als stond hij daar maar willoos en iets anders met een wil was bezig, achter zijn voorhoofd, aan het zoeken en het maken van plannen.

«Mijnheer, zou ik even mogen passeeren?..»

De knecht duwde zijn linkerarm, die een bruine, houten doos stijf omhoekte, even terzij van den patroon.

David schrikte op.

«Even de stang poetsen, mijnheer. 't Is nu mooi droog.»

De knecht glipte langs den patroon en begon dadelijk de lange koperen stang, die liep langs de twee spiegelramen, welke tot bijna aan den grond reikten, met rood bruine pomade op een doekje, in te smeren.

David, de handen op den rug, het hoofd wat voorover, bleef kijken naar het werken van den knecht, die onder meester's oog ijverig deed.

Zijn oogen tuurden op het insmeren van 't doffe koper, zijn hoofd leek mede te gaan met de wrijfdraaiingen van de hand

van den knecht, die zuinig, behoedzaam den stang inwreef, voelende steeds het oog van den patroon.

Maar David zag niet, wat de knecht deed. Hij voelde nog altijd in zijn afgemat hoofd het werken en wriemelen van de gedachten. Hij had den geheelen nacht wakker gelegen. Tegen den morgen, juist toen hij even was ingeslapen, was hij wakker gemaakt door het stoeien van den winkeljongen met Eduard, zijn twaalfjarigen zoon. Met een sprong was hij uit bed en hij had aan de slaapkamerdeur geroepen:

«Houwen jelui op! Houwen jelui op! Ik trap jelui er uit als dat niet ophoudt.»

Terugkomend in zijn bed, had hij driftig en kribbig na den slapeloozen nacht, nog wat gescholden op die smeerlappen, die iemands nachtrust zelfs niet respecteerden. Nog even had hij stil gelegen. Toen was hij met een langen zucht opgestaan.

«Kom je ook op Stijne . . . 't is al half negen.»

Zijn vrouw had even gegromd en dichter in de warme geul in 't veeren bed zich geknuffeld.

Machinaal was hij naar de klok geloopt om de gewichten op te trekken, zijn eerste werk 's morgens en toen, even loerend door den zijkier van 't gordijn naar de lucht:

«Goddank, eindelijk geen regen. Als 't zich nou maar zoo houdt . . .»

En onder het wasschen en bij 't aankleeden en tijdens het ontbijt, een sneedje wittebrood met gekrapte boter en een kop slappe thee even genuttigd in de huiskamer, op de ordelooze tafel, zoo achtergelaten door de zes kinderen, die nu naar school waren, was het hem geweest, alsof hij niet zelf dacht, maar alsof er vóór in zijn hoofd, vlak achter zijn voorhoofd, iets anders in hem, bezig was met denken. Hij voelde zich te krachteloos om dat denken tegen te gaan. Het was den geheelen nacht al zoo geweest en nu ging het dood. Vlak aan de overzijde, achter die witte schutting, daar kwam het ongeluk aanzetten. Smeerlap, om net tegenover hem een zaak op te zetten in zijn artikelen . . . gemaakte kleederen. Waarom kwam die ploert juist tegenover hem wonen. Was er geen ruimte genoeg in de straat. Kon hij niet verderop bij den Dam een winkel opgezet hebben. Het was een schurkerij. Er moesten wetten bestaan, die dat verboden.

Hij tuurde weder naar de schutting schuin aan de overzijde. De schilder had een paar letters wit op blauw er bij gepenseeld. «Zaterdagavond opening . . .» las David de Leeuw . . .

Hij leunde opnieuw tegen de deurpost van zijn winkel, voelde zich benauwd, als iemand, die zoodra zou moeten overgeven. Lusteloos keek hij in de straat. Dat was het druk gaan van menschen van elken dag. Hij keek de menschen niet anders aan, dan met het oog van den zakenman. Twintig jaren was hij nu al in het vak, in het rotvak, het vak, dat bij alle moeite geen brood gaf. Toen hij begonnen was, toen het nog een nieuwtje was, toen ja toen ja toen was er goud in te verdienen geweest Je liep een winkel in, je kocht een jas of een costuum naar je maat, je betaalde en je was klaar Maar dat was 't eerste vleugje geweest. De fijne man had gauw genoeg gehad van confectie. 't Zat altijd slecht. 't Was nooit van goede kwaliteit. De fijne man had weer naar maat laten maken. Toen was 't alleen kindergoed geweest en kleeren voor den minderen man, die nog gingen. Kindergoed! Drek, kindergoed. Niks aan te verdienen. Veel werk voor den werkmán, bijna zooveel als voor een groot stuk, moeielijk verkoopen, omdat menschen die voor kinderen koopen. 't altijd zuinig doen. Geen rooien heller aan te verdienen.

Toen, in de provincie-stad, was zijn winkel verlopen. God, God in den Hemel, wát een tijd. Zijn doodsvijand wenschte hij zoo een tijd niet toe. Allemachtige God, hoe was hij het te boven gekomen. Op een morgen was hij opgestaan met het vaste voornemen zich te gaan verdrinken. Zes kinderen waarvan de oudste twaalf jaar. Een vrouw, die nebbisj haar best deed. Ache nebbisj, wat deed Stijntje haar best de kamers verhuurd aan studenten en alles zelf met één meid en elke maand hém de huur gegeven, verdiend

Het radertje vóór in zijn hoofd stond opeens even stil. Aan de overzijde was de schilder op zij gegaan. Twee andere schilders brachten een groot, houten bord binnen. Schuin hield David het hoofd om te lezen. Daar stond blauw op wit: «A la ville de Londres»

« A la ville de Londres» Het radertje achter zijn voorhoofd snorde weer voort. 't Was alsof het kèrfde in zijn hersens In de provinciestad was het precies hetzelfde ge-

weest voor twee jaar.... Oók een concurrent aan de overzijde gekregen.... óók een met zeven spiegelruiten méér aan de straat.... Die had zijn winkel «A la ville de Paris» genoemd.... En zijn beetje loopklanten waren toen naar de ville de Paris gegaan. Hij had zich toen willen verdrinken. Zijn kinderen zouden beter in 't weeshuis verzorgd worden, dan hij het voortaan zou kunnen doen.... Toen hij zijn winkel opende dien morgen, had hij het vaste plan gehad. Maar door een toeval was zijn latente energie opgewekt. Onbewust sluimerde in dezen man de kracht van een reus. Maar die moest opgewekt worden... En ze was opgewekt door den sterksten stimulans. Met wit krijt was 's nachts of 's morgens op het donkergroene luik, dat tegen den avond voor de uitstalkast werd geplaatst, geschreven: «De Joot moet verliet. Hoerah!»

Hij had bloed gespogen van toorn. Zijn polsen klopten. Zijn voeten had hij op den grond gezet, met kracht ze er ingedrukt, alsof hij op den grond vast zich wilde planten. Néén, hij was nu niet meer de winkelier in gemaakte kleeren in een provincie-stad, een onbelangrijk mensch. De Lecuw van Juda was hij. «Néén, néén de Jood zal niet faillet.... Hij zàl niet, hij zàl niet.... Wacht maar, wacht maar.... God in den Hemel, die weet dat ik een goed huisvader ben, God in den Hemel, die weet dat ik goed ben voor mijn ouden vader en mijn oude moeder, God in den Hemel, die weet dat ik blaren onder mijn voetzalen loop voor de weezen in 't weeshuis, help mij! Help mij God om mijn gezin op te voeden. Help mij God om mijn ouden vader en mijn oude moeder een rustigen ouden dag te geven....

Toen was zijn drift gekalmeerd. O, zoo vreemd kalm was hij. Hij had met haast onbewogen, koele blikken gekeken naar de zeven spiegelruiten van «A la ville de Paris.» Hij had koel gekeken naar de huizen van de buurlui.... Hij kende de vijandigheid van die huizen.... de deuren waren hem vijandig, de ruiten waren hem vijandig... de steenen waren hem vijandig... de gevels waren hem vijandig... En de groote kerk verderop aan het plein, welks kruis boven de ingangspoort, hij van den drempel van zijn huis af, kon zien, dàt was hem het meest vijandig... Hij had het dien morgen eerst ook koel bekeken, met de berusting van een martelaar, die het uiterste zou verdragen...

maar toen opeens was weer dezelfde drift in hem opgekookt. dien hij gevoeld had bij 't lezen van het anonyme schendschrift op zijn winkelluik. «De Jood failliet... de Jood zich verzuipen... Om de verdommenis niet hoor!... om de verdommenis niet!... Hier hoor ik!... Hier! Hier! Dit is mijn huis!... Mijn huis, waar ik de huur voor betaal!... Dit is mijn grond, van mijn land!... De Jood failliet!... dat zouden jelui willen!... o, canaille, had ik den smeerlap hier, die dat op mijn luik heeft geschreven... wòrgen zou ik hem... wòrgen... zóó... zóó... met mijn vingers om zijn stròt... Wàt is er op mij te zeggen? Ben ik niet fatsoenlijk? Doe ik mijn best niet om een stuk kleeren te verkoopen voor mijn gezin?... Werkt mijn vrouw niet mee?... Voed ik mijn kinderen niet op in alle eer en deugd... Zuip ik? Speel ik?... O, dat was het verloopen van zijn zaak geweest... A la ville de Paris was katholiek... Zijn beste klanten, die hij trouw en goed bediend had, waren bij hem weggebleven en klant bij A la ville de Paris geworden... Er was daar ergens een duistere macht, een macht ten kwade, een macht, die hij niet te keer kon gaan, omdat ze anoniem was, zooals dat schrift op zijn luik... Een onverzettelijke macht, die gestadig aandrong... langzaam maar onweerhoudbaar geweldig, hem, den kleinen winkelier, persend in een benauwd hoekje...

Toen was hij Sijbe Sjoelmacher gaan opzoeken. Sijbe Sjoelmacher, die met een Christin getrouwd was en die daarom gemeden werd. Sijbe had hij deelgenoot gemaakt van zijn verdriet en Sijbe had hem geld voorgeschoten tegen tien procent om te gaan verhuizen naar Amsterdam en daar een grootere zaak op te zetten.

En nu woonde hij in Amsterdam en de zaken gingen, gingen zoo zoo, hij kon het harden, hij betaalde de tien procent en kon uit... Maar het ongeluk wilde hem. Waarom kwam de concurrent juist dáár, tegenover hem...

«Móche!»

Breed de dikke, volroode kop op 't vette lichaam, de groene spleetogen altijd lachend, keek Maurits Vellekooper, die een agentuur voor een Engelsch huis in voering had, naar David de Leeuw op.

«Hij poetst goed,» voegde hij er bij omdat hij het turen van David's oogen gezien had.

David was opeens veranderd. Menschen maakten hem altijd vroolijk.

«Een winkel is als een nafke. Ze moet zich voortdurend oppoetsen om te trekken.»

«Waarachtig goed gezegd. Hoe gaat het? Verkoop je wat?»

«Ik heb vandaag nog geen handgeld.»

«'t Is nog vroeg morgen. 't Is anders goed weer om wat te verkoopen.»

«Wat noem je goed weer? Als 't goed weer is, kan je slecht verkoopen.... Moest men nu in zoo een zaak 'smorgens om tien uur niet daar, laat ik weinig zeggen, voor veertig gulden verkocht hebben....»

«Wat wil je? Er zit geen geld onder de mensen. Waar je komt, hoor je klagen.... Heb je al wat gehoord van Pooter?»

«Neen.... vertel mij eens.... heb jij wat gehoord? ...»

«Gehoord?.... Gezien heb ik.... ik heb gezien, dat hij hoofdpijn heeft....»

«'t Komt er wat op an. Een schoonvader, die mejoeges mejoeges is.»

«Zeggen ze.... zeggen ze....»

«Zou het dan niet waar zijn?»

«Bluf.... niks dan bluf. Zand in de oogen strooierij....»

«Ik zal hier doodvallen, als ik het niet altijd gedacht heb....»

«Na.... gelijk heeft-ie... Een goochem laat zijn arremoed niet zien....»

«Zoo, zoo.... heeft Pooter hoofdpijn.... en vertel mij eens.... wat an te verdienen....»

«Zeker wat aan te verdienen.... Maar wie waagt zich er aan....»

«Ik niet....»

«Niet?... Neem je geen geilik?»

«Je praat zoo raar. Moet-ie pleyte?»

«Moeten?... Morgen is-t-ie het....»

«Onmogelijk.... zijn schoonvader zal toch....»

«Kom, kom.... dat begint óók te vervelen.... Laat-ie hem pleyte laten gaan.... dan heeft ie schoon schip.... An een zaak die niet gaat, is toch niet te stoppen....»

«God bewaar toch elkeen voor pleyte gaan....»

«'t Komt er op an, 't komt er op an je kent pleyte gaan en je kènt *pleyte* gaan Net hoe je 't neemt»

«Ga je bergen voor Pooter?»

«Je neemt toch geen geilík . . . dan zal ik het jou zeggen!»

«Neem een goede raad van *mij* aan Hou je handen er af je brandt je»

«Ik brand mij niet 'k hoef toch niet te weten, dat ie pleyte moet ik kan toch een partijtje ongeregeld goed koopen»

«Hou je handen er af»

«Ja, jij hebt makkelijk spreken Jij hebt je zaak. Bij jou brengen ze de centen in huis Waarvan mot ik anders leven? Van die paar procenten van mijn huis . . . kan ik mij op-hangen kan ik van honger verrekken met vrouw en kind»

«Zie je, dat is slecht om je zoo te vervloeken . . . Een prachhuis zooals jij»

«Een prachhuis? Hoe weet jij dat? Een stinkhuis is het. Met Engelschen is het zóó ze zijn goed, of ze zijn honden . . . en ik heb honden . . . Nou weet je genoeg. Ze willen mij geen Lager geven. Wat is een agent zonder Lager? . . . Mot je de Moffen tegenwoordig hebben Lutomirska en Vögler hebben een huis volgestopt»

«Jawel . . . maar moffengood»

«Moffengood? Dat is tegenwoordig al beter dan Engelsch. Ze maken de tweeds na, dat je geen onderscheid ziet . . . en makkelijk . . . geven zes maanden crediet Dat rothuis van mij wil accept op drie maanden . . . En koppig . . . Ze maken een chits voor behangers twee yards breedte. De behangers hebben het noodig — vraagt mij er één, vragen mij er twee, drie, lever mij dat chits op enkele breedte . . . dat is voordeeliger . . . Denk je dat ze het doen . . . Bokken . . . pestkoppen twee yards breed of niet . . . Wat moet je doen . . . Toegeven . . . niets aan te doen»

«Niets aan te doen,» bevestigde David de Leeuw met een bezorgden knik van 't hoofd. Hij kènde den handel . . .

«Nà . . . je neemt geen geilík?»

«Neen . . . maar weet je wie geneiwes koopt . . . hier aan den overkant»

De Leeuw wees op het huis aan de overzijde, waar nu de schil-

ders op de eerste verdieping het bord: «Confections» vastkraamden.

«Dat wordt je concurrent?»

«Zijn tong zal hem verstijven... Is het geen gemeenheid? Mag men dat doen?...»

«Wie komt er in?»

«Bartelkamp en Hoenders, ken je ze?»

«Of ik ze ken?»

«Hebben ze moos?»

«Ze hebben wàt. Maar of ze genoeg hebben om dàt vol te houden... Dáár mot wat voor verkocht worden... Dat is niks voor Amsterdam... Amsterdam is een dorp... Londen is een stad... en Parijs is een stad, wat je noemt een stàd en Berlijn wòrdt een stad... maar Amsterdam? Wat is Amsterdam? Wat is heel Holland? Niks... als je goed en wel in den trein zit, ben je over de grens... Weet je wat ze moesten doen?... Ze moesten het inlijven bij Duitschland....»

«Lijen ze ook armoe in je Duitschland... God bewaart iemand voor de Mof... Valt dood op een pfennig...»

«Nà... je neemt dus geen geiluk... Weet je wat... neem voor vijfhonderd gulden aandeel... je hebt geen risico... Geef ze mij... tegen accept...»

«k Heb ze niet...»

«Ja, je hebt ze niet.... dan maak je ze maar even.... zeg, je wilt niet....»

«Ik koop geen failliet uit.... En als ik je een raad mag geven, hou je er niet mee op....»

«Ja.... ik ben me daar een kind geworden.... En alles courant goed wat hij heeft....»

«Hoe komt die man zoo in de zorg?»

«Ook een vraag... hoe komme we allemaal in de zorg... d'Er is geen rouleering van geld... er zitten geen centen onder de menschen.... de rijkdom houdt het vast... En dan... de Kaap is over.... Hoor wàt ik je zeg David, de Kaap is over.... Wéét je, wat jij bent, met al je gochme? Jij bent een gammer.... Ga wèg uit de Kalverstraat.... 't Is uit hier in Amsterdam.... red je paar centen, die nog te redden zijn.... De Kaap is over.... wat we nou hebben is nog een beetje navloeiing.... zal ook ophouden.... en dan zal je een ellende zien....»

Vrotte hórigem . . . verdienen tachtig en honderd gulden in de week en gooien het weg . . . vervreten het . . . verkleeden het . . . verhoeren het . . . weten niet wat ze van de weelderigheid moeten doen. Maar 't wordt al minder . . . Wàt ik je zeg . . . de helft wordt al bluf . . . Mijn zoon Sjimme wou óók in het vak . . . 'n wonder . . . Ziet zijn kameraadjes van zestien jaar . . . snotneuzen . . . Hebben een maintinee . . . snótneuzen . . . koopen blommen voor een rijksdaalder . . . Na . . . ik moet weg . . . Even goeie vrenden David . . . Mòche . . .

«Dag Maurits . . .»

De Leeuw zag Maurits Vellekopper met voorzichtige pasjes van de platte voeten, die tastend vooruit gezet werden, de straat oversteken en langs de winkelhuizen aan de overzijde loopen.

Hij dacht na, over 't geen hij hem gezegd had . . . zeker . . . het wàs waar . . . De gouden tijd voor de diamantmannen was óver . . . ten minste voor 't oogenblik . . . hij wist het door zijn boeken, hij wist het door de moeilijkheid bij het innen der quintanties . . . hij wist het door het begin van kwijning . . . Maar 't zou wel losloopen . . . 't Zou wel weer beter worden . . .

Weer tuurde hij naar de schutting aan de overzijde . . . Pooter ging failliet . . . Pooter van de oude Hoogstraat . . . Hoe was het mogelijk . . . Een rijke schoonvader . . . Een gewikste handelman . . . vlak bij de Jodenbuurt . . . en al zijn klanten onder de diamantlui . . .

David de Leeuw huiverde . . .

«God in den Hemel bewaar mij . . . Dat is een voorpost . . . Als Pooter tippelt, moeten er meer over den kop . . . God bewaar mij . . . als 't mij ook eens trof . . . Zes kinderen en een oude vader en moeder, waar hij voor te zorgen had . . . De jongens, dat was niks . . . die zouden er toch wel komen . . . maar de meisjes . . . Hij wist wat failliet gaan was . . . Je hield er niks van over . . . en al hield je er van over . . . geschandvlekt bleef je toch . . . en je dochters bleven ongetrouwd . . . Wie trouwt de dochter van een failliet? . . .»

Toen liep hij naar binnen, naar de opkamer, om de boeken na te gaan zien.

HOOFDSTUK II.

«Dag vader.»

«Dag Dóvid. Heb je al handgift?»

«Natuurlijk heb ik al jatmoos. In zoo'n zaak zal men geen jatmoos hebben.

Het oude grootvadertje was den winkel binnengekomen. Klein mannetje, met grooten krommen neus en te lange, wijde jas, klein mannetje met doorgezakte kniëen in de hoogopgetrokken broek. Maar altijd helder boordje lijvend boven zwart stropdasje en altijd glimmende schoenen van bonkerig paardeleer, arme mannetjes zindelijkheid.

Hij keek op naar zijn grooten zoon. Hij had hem lief met eerbiedige liefde. Zijn Dóvid. Zijn éenigen zoon. Ach, ach wat een groot man, zijn zoon, zijn Dàvid... regent geweest van 't Weeshuis.... zijn Dóvid.... gesproken had hij op de vergadering over het Nut van Israël. Wàs rebbe Kosef naar hem toe gekomen en had gezegd: Zijn woorden waren van pas als zilveren appelen in een gouden vlechtwerk....

Hij leefde niet in zichzelf, de oude Simon de Lecuw. Hij leefde in zijn zoon. Alle morgens ging hij naar zijn zoon... Ging naar hem kijken, ging hem bekijken... Eerbied van klein mannetje, altijd moeilijk en eenvoudig geleefd, degelijk, eerlijk, dood-eerlijk jodenmannetje, straalde uit de zachtgrijze oogen en bewondering en liefde en opzien... Hij zag zijn Dóvid staan, zijn Dóvid, die al in verre heuchenis van jaren voor hem gezorgd had en voor moeder en voor dochter... Twee dochters had hij vóór hem gehad... ook lange, knappe, dochters... Goeie kinderen, brave kinderen, God zal ze in zijn ondoorgrondelijke goedheid geven al wat gelukkig is, maar Dóvid was een zoon. Zijn Dóvid... kijk hem daar staan... Zou men zeggen, dat het zijn zoon was. Een huis in de Kalleverstraat in Amsterdam.... een heel huis, een groot koopmanshuis in

de Kalleverstraat te Amsterdam... Vier bedienden... twee coupeurs... kijk wat een winkel... een rijkdom... en zijn naam in gouden letters voor de pui... «David de Leeuw...» Dat had hij hem beloofd toen hij nog kind was. In een brief. «Geliefde vader, cens zal mijn naam met gouden letteren prijken op een grooten gevel in de hoofdstad des rijks....» Zoo had zijn Dóvid hem geschreven, toen hij nog leerjongen was... Hád hij zijn woord niet gehouden?... Een wonder... minister had hij ook kunnen worden, als hij geld had gehad om te leeren...»

David de Leeuw voelde die bewondering van zijn klein vadersvader. Hij had die nodig. Die had hem altijd aangevuurd, die en een medelijdende liefde voor Saartje, zijn moeder. In Saartje had hij zichzelf lief. Saartje, het tanige, mottige jodinnetje, dat met Simon woonde in de Kerkstraat bij den Amstel op een bovenwoning, rustig, netjes, propertjes, klein — burgerlijk eenvoudig, stil — geregeld leventje van oude menschjes, wél-verzorgd nu na hard, moeielijk leven van beslommering, oude menschjes, die het léven kennen en dankbaar zijn, voor wát ze hebben.

Van zijn dertiende jaar, toen hij Barmitzwa was geworden, had David maar één ideaal gekend. Vroeg rijp, lichamelijk maar ook geestelijk, kind dat de zorgen van 't leven kende, maar met wijder begrip dan het simpelgoede, ouderwetsche vadersvader, dat hij toen al op 't hoofd kon zien, zoo klein was vader, zoo opgeschoten David, wist hij dát daar maar één macht in de wereld was, gèld. Godsdienst, liefde, eer, alles mooi, alles goed, maar éerst gèld... Dát wist hij, toen hij dertien jaar oud was en in de wereld stond, niet alléén, maar met de bewustheid, met het alles — overheerschende plichtsgevoel, met het *instinct*, dat hij, de flinke, sterke, gezonde, mooie, knappe David, moeders troetelkind, vaders hoop, moest zorgen voor oud, moe vadersvader, voor zusters... Neen, hij was niet alléén in de wereld gezet, hij was in de wereld met een huishouden, waarvoor hij moest opkomen.

Vader was knap in 't Hebreeuwsch. Het kleine, nietige mannetje, als hij op den dag zich moe had geloopt en uitgeteld had de centen, centen waren het, die hij verdiend had met het venten van horretjes en had gegeten, nam de vaalbruine, vettige, Hebreeuwsche boeken van 't kastje. En dan ging hij

zitten lezen . . . voorover gebogen in zijn schrijvers. . . Zachtjes, met kleine hoofdknikjes zat hij te lezen, de dikzwarte hyrogliëfen, van achter-naar-voren. . . Dàt was de wijsheid. . . wouden ze daar met het moderne tegenaan . . . ache nebbiesj . . . wouden ze daar tegenop met het moderne?

En het mannetje, gesloten mannetje, die nooit wat uitliet, beschroomd, voorzichtig, wantrouwig en wijs, voelde in zich het besef van uitverkoren te zijn, wijzer dan alle anderen om zich heen . . . stoommachine mooi . . . telegraaf mooi . . . al cer-joaren was een brief naar Groningen een week onderweg geweest . . . trein ook mooi . . . héél mooi zelfs . . . hij had nog in de trèk-schuit van Amsterdam naar Haarlem gezeten vier-en-een-half uur . . . mooi, mooi . . . dat zei hij . . . tegen ieder, die hem er over sprak, wijs-voorzichtig het moderne prijzend. Maar dan 's avonds, als hij las zijn zwarte hyrogliëfen in zijn boek, makkelijker dan Hollandsch, *zijn* taal, zijn vertrouwde, eigen taal, taal als een ghetto-muur, waar geen christen bij kon, dan zat hij met kleine ja-knikjes te genieten van *zijn* hoogere wijsheid, van de spreuken der vaderen en de commentaren en rebbe Schmoel heeft gezegd . . . en rebbe Mausje heeft gezegd . . .

En dan knikte het hoofdje met kleine knikjes van overwicht en hij dacht even aan de modernen en aan de telegraaf en de spoor . . . ache nebbiesj, ache nebbiesj . . . willen óók wat weten . . . ache nebbiesj . . . Maar nooit kwam er iets over zijn lippen van die wijsheid, die hem zoo bevredigde . . . Niet tot de kinderen, niet tot zijn vrouw . . . begrepen dàt toch niet . . . dàt ging heen met hem . . . met hèm en zijn generatie, dàt begrijpen van de oude hyrogliëfen . . . want dàt moest ingeboren zijn . . . hij had het ook van niemand . . . had het ook zóó als een genade van God Borreghoe gekregen . . . om te begrijpen het woord van de wijzen.

Met David had hij het geprobeerd . . . David had, toen hij Barmitzwa werd, zijn stuk in de Sjoel opgezegd om hem zoo om zijn hals te vallen. De sjammes had gehuild en Sjimme de Pieper, die bolussen bakte, had een trommel bolussen gebracht en gezegd: «Sjimme de Leeuw, je moet wat goeds in je leven gedaan hebben, om zoo'n keschiebes van een zoon verdiend te hebben . . .»

«Een «keschiebes» was David geweest voor zijn ouders van het vroege oogenblik af, dat hij bewustheid van het leven had gekregen. Hij leefde niet voor zichzelf, maar voor zijn ouders.

Toen hij dertien jaar was en leerjongen, had hij balletjes, kiksies, bolussen, wat-ie maar kreeg, bewaard en meegebracht voor vader en moeder. «Wil je zelf ook een stukkie David? ...» «Ik vader ... ik zou niet meer op ... kènnen ... 'k Heb er al drie gehad ...»

En gekeken had David naar de rimpelig wordende handen van vader, die den bolus of het kiksie at of het balletje naar den mond bracht en genoten had hij en gedacht: Eert uw vader en uw moeder, opdat uwe dagen verlengd worden. En zoo was hij gebleven David, een brave Hendrik en een prachtmensch van liefde en opoffering en plichtsgevoel.

Toen het even ging, had hij de zorgen van vaders schouders op zich geladen. En met liefde. Met een gevoel van geluk ... Het was geen opoffering geweest, dat hij zichzelf veel ontzegde om zijn ouders te helpen, om ze rust en welvaart te geven ... het was geluk voor hem geweest ... Het was voldoening van een behoefte.

Het zou hem schier hebben gespeten, als hij niet voor ze had behoeven te werken ... Hij voelde den heelen dag de zegenende oogen van 't vadertje ... De ziel van zijn vader streek over hem heen ... Het was een schild voor hem ... het was een scherm om hem heen ... Als hij zijn weekloon ontving en de vier rijksdaalders zag, voelde hij weinig voor 't geld ... Maar als hij het thuisbracht, hij zeventien jaar oud, met vier rijksdaalders in de week en ze neerlegde op tafel voor moeder ... als hij ze zag in de verdorde, dunne, gelige vingers van zijn moeder, die ze opnamen en ze dan in 't kralen knipje deden ... dàn voelde hij de waarde ... Als vadertje even van de wijsheid, die de rabbi's gezegd hadden, opkeek naar zijn Dóvid, naar *zijn* Dóvid, die die andere wijsheid van het practische geldverdienen begreep, die voor hem nu weer altijd een gesloten boek was geweest, dàn was David gelukkig. Hij keek in de goedige, grijze oogen van 't vadertje, die opblikkend van het boek, hem met de oogen zegende, «keschiebes» zei met de oogen. Wàt een geluk, wàt een geluk ... gèld, gèld, dàt

was alles... dāt was de macht... gèld bracht hij thuis, dat was wapen, dat was veiligheid, dat was verweer... Zaten ze nu niet rustig op de twee kamers... hingen de portretten nu niet vaster aan den wand... stonden de stoelen niet steviger op de pooten?... De huur betaald, de huur vooruit betaald voor een week... en Rijntje op de naaischool en Betje bij het bloemenmaken... en moeder nu in haar gedoë van babbelsiek, scherpzinnig, wereldwijs, oud jodenvrouwtje en vader bij zijn boeken, ache nebbiesj, bij zijn wijze rebbes... Achter zijn rug klaagde de moeder er wel eens over en de twee zusters spotten, waren toornig soms... «dat mocht een man, die een gezin had niet doen, altijd in zijn boeken suffen, die moest er op uitgaan om er nog wāt bij te verdienen... dat was maar makkelijk, eten en drinken en lezen en «pofen». Sjimme de Pieper liep op zijn ouden dag nog met bolussen langs de diamantslijperijen om wat te verdienen... David moest voor alles opkomen... David was nog jong en mocht wel eens wāt van zijn leven hebben...»

David wilde er niet van hooren... Berispte zijn zusters... Ernstig, al boven haar, ondanks zijn jōnger zijn, hij de zoon... Sjimme de Pieper had ook zonen, óók een zoon van David's leeftijd, maar een laugefiesj... nam nog wāt van zijn vader aan... hoe kōn men een ouden vader iets afnemen...

En heerlijk breed voelde hij zich bij de gedachte, dat hij gāf, hij allēen voor 't huisgezin zorgde. Sterk voelde hij zijn schouders, krachtig zijn beenen op den grond. Als hij binnenkwam, Vrijdagavond vóór Sjabbes, met zijn weekgeld, was het hem of hij vleugels had, alsof hij een engel was die binnenzweefde in de kamer... gèld had hij, vier rijksdaalders, die in 't kralen knipje gleden, langs moeders gele vingerbinnensten... Lekker, dat glijen van de zilveren rinkelplakken in 't paarskralige knipje te zien met het dunne zilveren beugeltje... Vader met zijn wijsheid van zijn rabbonem... Ache nebbiesj!... Die had het nooit in zijn leven, zoo oud hij was, zoover allēen gebracht, tot tien gulden in de week... Moeder had er bij moeten verdienen. Koekjes had ze gebakken en katoen langs de huizen verkocht... Koekjes had ze gebakken... Toen hij op school ging, op een deftig school, moeder was voor de vooruitgang geweest, had gewild, dat David gestudeerd zou

worden, kon zoo dikwijls het schoolgeld niet op tijd voldaan worden . . . Dan had hij haar zien staan, piender, kwiek, levenswijs jodenvrouwte, dat de menschen kende . . .

«Juffrouw de Leeuw, David heeft zijn schoolgeld nog niet voldaan . . .»

«Neen meester, God zal u zegenen meester, ik heb uw vrouw gezien met haar kind . . . wat een kind, wat een kind! . . om levendig op te eten . . . wat een mooi kind! . . ziet u eens . . . 'k heb hier een trommeltje koekjes voor het kind meegebracht, laat-ie ze eten met gezond . . .»

Hij zag zijn moedertje zoo dikwijls voor zich, nog jaren, jaren later . . . Met het kleine, magere, onderworpen lichaampje, het smalle ruggetje, de bruine oogen smeekend, vleiend, krui-pend . . . de witte muts op de zwarte, egaal gestreken bandeau . . . en vóór haar, den langen, breedgeschouderden meester . . . een reus tegenover haar . . . en zij met het opgehouden groenge-schilderde blikken trommeltje, vol bruine koekjes, bestrooid met zwart, fijn-korrelig maanzaad . . .

Dan had de meester ze aangenomen, het trommeltje met jodenkoekjes van 't smeekende vrouwtje en wéér had hij een week uitstel van betaling gegeven.

En naar huis gaande met haar Dóvid, had ze om de fel-gesneden mond een malicieus grimmetje gehad en eerst láter, láter, had David die plotselinge verandering van groote vriendelijkheid vóór meester en kwaadaardige verbolgenheid buiten begrepen: «Nòh . . . een mooi kind . . . een gazzàr . . . met var-kensooren . . . nòh, moet-ie mijn kind manen . . . 't zal hem wát hin-deren om voor niks mijn Dóvid te laten asemen in zijn school . . . wat een gazar . . . mijn Dóvid, dat is een mooi kind . . .»

De oogen van 't verbolgen jodenvrouwte, dat zooeven ge-kropen had, zich tot een trap had aangeboden, strijdend voor haar kind, strijdend in hem voor haar ras, om het op te brengen uit den modder, waarin het door 't lot was gedrukt, de oogen gingen nu langs den knaap, hoog naast haar, met zijn knokig, wit, ernstig gezicht. En nu was de mond weer zacht en de oogen, straks stekend met verborgen bruingouden-vonk van drift om dulden en verdragen, waren nu liefelijk en trots . . .

«Hier David, een koekkie voor je schönkat, omdat je zoo goed geleerd hebt...»

«Hier moe, u ook een stukkie...»

En als twee kinderen hadden ze geknabbeld op 't koekje... ééntje samen... het éénige, dat gered had kunnen worden uit trommeltje vol koekjes voor meester, harde rente voor zoetminnend, graag-mummelend jode-moedertje.

Later, later, later, dikwijls als Dóvid koek op tafel zag staan in zijn huishouden, nu volop en rijk-doorboterd, had hij opeens zóó weer zijn moeder zien staan... en iets diks was in zijn keel gezwollen, waardoor hij geen koek kon eten, week voelde hij zich in zijn maag en vochtig werden zijn oogen...

Dan had hij een bord genomen en 't volop geladen met koek van zijn tafel en tot Eduard-Simon, zijn oudsten zoon:

«Eduard, breng dat even naar grootmoeder...»

«Hè pa, weer al... ik wou vanavond de tooverlantaarn gaan zien...»

«Brèng het... vooruit... voor den donder!...»

En het jongske, niet begrijpend die plotselinge drift, was bang maar traag gegaan, met een hekel aan die grootmoeder, die altijd zijn liefste vrije uurtjes eischte...

Gezorgd had David voor vader, voor moeder, voor de zusters... En het had hem sterker gemaakt... Achter zich had hij gevoeld den ijzeren dwang om geld te verdienen... en voor zich had hij gezien de zegenende blikken van 't vadertje, méér zijn kind dan hij 't zijne.

«Dag David. Heb je al handgift?» Elken dag, op 't zelfde uur, kwam de grootvader van de Kerkstraat naar de Kalverstraat om naar zijn Dóvid te kijken. Maar koffie-drinken bleef hij niet. Oude, stokoude Sara, zijn vrouw, zat te wachten met het blauw-geëmailleerde koffic-potje, waar sedert twintig jaar een te groot dekseltje op wibbelde.

Oude Simon de Leeuw keek naar de spiegelruiten. Oogde naar boven, naar de gouden letters: «David de Leeuw.» Dan vroeg hij of er al handgift was. Als David niet thuis was, vroeg hij 'taan den boekhouder, of aan den coupeur. Maar allen antwoordden ze altijd bevestigend. En daarna vroeg hij:

„Hoe is 't gisteren geweest?“

„Uitstekend mijnheer. Er is véél verkocht...”

Het oude mannetje knikte met wijze knikjes van „ja, ja, ja, ja...”

David had zijn vader nooit deelgenoot van zijn zorgen gemaakt. Voor hem moest alles glinsteren. Welvaart en vooruitgang moest hij zien, de oude man. Wat zou het voor nut hebben, hem deelgenoot te maken van zijn beslommering. Raad of steun kon hij niet geven. De oude rabbonem hadden geen raad voor een winkelier, die zijn zaken ziet achteruitgaan. Hij zou den ouden man maar zorg en droefheid gebracht hebben. Neen, David hoopte dat, als hij dan 't niet meer houden kon, tenminste 't zo lang zou duren als vader en moeder leefden.

„Ze openen daar aan de overzij een nieuwen winkel zie ik. Wat komt daarin Dóvid?»

„Wat zal er in komen vader? Ook een winkelier.”

„Wat staat er op dat blauwe bord... Confection sur Mesure... Dóvid, dat is een concurrent...”

„Een zorg... nog een concurrent... er zijn er twaalf in de Kalverstraat... Laat de dertiende er bij komen...”

„Ja... maar vlak aan de overzijde...”

„Hindert niet...”

De oude vader keek op naar zijn zoon, met zorg in de oogen.

„Ik begrijp dat vak niet... Twaalf winkels en nu een dertiende... die kúnnen niet allemaal verdienen... Daar is de stad te klein voor...”

Het kleine hoofdje beneden den grooten zoon schudde met kleine nee, nee, nec-knikjes.

„Heb u een verstand van wat er in dit vak omgaat. Van morgen nog heb ik een jas van p.z. verkocht voor r. i...”

„Dat kàn toch geen stand houden... Dat is toch te veel verdienste... Zoo'n man komt toch niet terug...”

„De anderen doen net hetzelfde. En die bij de anderen dan niet terugkomen, komen bij mij...”

„Ik begrijp het niet, ik begrijp het niet, waar dat heen moet... Huur... belasting... personeel... licht... vuur... een zware huishouding... schoolgeld... muziek...”

En opkijkend, nu weer met bewondering naar den grooten zoon en sprekende tot den boekhouder:

«Dat bennen andere hoofden... dāt bennen groote mannen... daar hebben wij nooit in onzen tijd van geweten... aleer jaren als ik horretjes verkocht en ik heb gezien een ander, die aan dezelfde deur met spionnetjes aanschelde is mijn hart stilgestaan in mijn lijf, van vrees voor de concurrentie... En tegenwoordig krijgt men een concurrent, vlak aan de overzij en men lacht er mee... Hoor, wat een oud man tegen je zegt... dat bennen groote mannen, die dāt kennen... daar zit moderniteit in... Is Eduard boven?»

«Ja vader... hij studeert...»

«Zijn grootmoeder heeft gevraagd of hij vanmiddag komt eten... Zij heeft rijstebrij gekookt...»

«Daar komt-ie aan...»

«Nee, dat is Samuel...»

«Mager, lief jodenjongetje, donkerbruine oogen, lange, sijne wimpers kwam, 't rechterhandje omhoog klemmend om de leuning, glijdend langs de trap.

«Dag grootpa... hier is de courant...»

«Dankje Sampie, dank je Sampie...»

David hield nog altijd het dagblad uit de provinciestad. Hij las 't nog wel eens graag door, maar 't meest toch bleef hij 't houden voor grootvader, die aan den letter en de indeeling gewend was en aan géén andere krant meer kon wennen. Het dagblad lag tusschen het Handelsblad en de Nieuwe Rotterdammer op de huiskamer. Zoodra Samuel, vijf jaar oud, hoorde dat grootvader gekomen was, snelde hij naar 't hoopje kranten en wist precies het provinciale blad er tusschen uit te halen. David, die 't bemerkt had, legde opzettelijk het Provinciale-bijvoegsel tusschen het Handelsblad en 't Handelsblad-bijvoegsel in de Provinciale. Maar kleine Samuel wist, hoewel hij nog niet lezen kon, toch hoofdblad en bijvoegsel van de Provinciale bij elkaar te zoeken en bracht ze zoo aan grootvader.

«Dankje Sampie, dankje!»

't Grootvadertje nam blijde de courant aan.

«Wat zeg je van zoo'n wonder... Hij heeft ze bij elkaar gezocht...»

«Waarachtig?»

«Zal ik sterven als 't niet waar is... Is het niet Hoevelman.»

„Ja, een wonder... een wonder..." beaamde de boekhouder.

„Hij lijkt op zijn vader," zeide 't grootvadertje, kijkend van 't kleine, fiele jongske naar *zijn* zoon... „De appel valt niet ver van den boom... Is Eduard daar?"

Van de zes kinderen voelde de grootvader 't meest voor Eduard Simon, den oudsten zoon, jonger dan twee der zusters.

Hij had, zoo hij zeide, al zijn kleinkinderen even lief, zij waren hem allen evenveel waard, de kinderen van zijn dochters zoowel als van David. Dat zei hij. Maar 't was verdediging... Eduard had hij lief boven allen... Niet om Eduard... maar omdat hij de oudste zoon van David was... en omdat hij in hem voelde, de voortzetting van David, die *zijn* voortzetting was.

Eduard was twaalf jaar. Hij moest dokter worden. Nooit was gevraagd naar zijn aanleg of zijn roeping. Eduard moest dokter worden omdat het deftig was dokter te zijn. Omdat elk koopman, die 't kon doen, zijn zoon liet studeeren.

Maar Eduard wilde niet studeeren. Hij wist niet, wat hij wilde. Hij leerde slecht, maar hij had toch een vroeg ontwikkelde intelligentie. Hij hield veel van lezen, kon goed stellen, sprak een mooi, zuiver, gekuischt Hollandsch, maar hij was lui en zinnelijk. De zinnelijkheid verborg hij instinctief. Niemand wist het. Maar hij was al rijp, al volkomen ontwikkeld. En zijn ziel werd ondergraven door datgene, wat hij voelde als iets slechts, als iets dat verborgen moest blijven.

Grootvader hield maar matig van Eduard om Eduard zelf. Hij hield van hem omdat hij den oudsten zoon van zijn zoon David was. Maar grootmoeder hield van Eduard ook om den jongen zelf. Maar het liefst had ze hem omdat zij hem gebruiken kon als intrigue-middel tegen Stientje, Davids vrouw. Want die twee haatten elkaar. David had Stientje getrouwd toen ze nog heel jong was... een klein, onschuldig, dom meisje van achttien jaar. Haar ouders waren gegoed. De vader had niet kunnen lezen of schrijven. Maar hij had weten te handelen. Hij had een goud- en zilverkas gehouden. Zijn vrouw, Stientjes moeder, had geleefd in den bijgeloovigen eerbied van de oud Joodsche, fanatiek-vrome, Joden-vrouw voor haar man. En die man, analphabeet, die nog de herinnering van het Ghetto in zich droeg en nog al de rancune van den verbitterden Jood, nauw besef-

tend de jonge, Napoleontische vrijheid, klein-geestige, schraap-zuchtige, meêlijlooze, overijverige, sluwe sjacheraar had geld verdiend, geld gespaard, was tot welstand gekomen. Hij had zijn zeven kinderen niets laten leeren. «'k Heb zelf mijn geld ook verdiend zonder wat geleerd te hebben,» zei hij. Stientje was de mooiste uit 't gezin. Een fijn, jong, vroolijk gezichtje met koolzwarte oogen. En ijverig, zooals de vader, en brandrein zooals de moeder. Twee duizend gulden bruidschat had ze van den vader mede gekregen. En dat legde den grond van 't kapitaal, dat David later verdiend had. Na 't eerste jaar van 't huwelijk was 't eerste kind gekomen. Na anderhalf jaar, het tweede. Na drie jaar het derde, dat was Eduard, de eerste zoon geweest. En zoo had Stijntje zes kinderen gebaard, zelve nog een onontwikkeld kind met geen andere school dan haar instincten en het leven. Al haar kinderen had ze zelve gezoogd. Gezond waren ze, behalve het tweede meisje, Everdine. En van die hield ze het meest.

Van de eerste weken van 't huwelijk, was de strijd tusschen de schoonmoeder en de schoondochter begonnen. Een strijd met de kleine, fijne, wreede, tergende middelen, zooals die alléén tusschen vrouwen bestaat. De moeder van David beschouwde de piep-jonge vrouw als een indringster. Wát, die zou rechten hebben op háár zoon? Dat was haar vijandin. Die ontstal haar het liefste, dat zij op aarde bezat.

En 't jonge Stijntje, onbewust moedertje, erg druk met haar kind op kind, grootsch op haar reputatie van brandhelder op haar kinderen te zijn, gelukkig in haar moederweelde, had eerst den strijd ontweken. Ook kon ze niet tegen David op, den grooten, ernstigen, knappen, zenuwachtigen, driftigen David. Zij zag naar hem op. Zij vond hem mooi en geleerd. Zij vond het wel vreemd, dat al van den eersten dag van 't huwelijk, haar man méér scheen te geven om zijn moeder dan om haar. Maar zij gaf er zich geen rekenschap van. Het was onaangenaam, maar het hoorde misschien zoo. En zij voelde een zekere aangename trots, dat háár ouders niet afhankelijk waren, háár ouders geen geld en onderstand behoeften.

Maar langzamerhand was zij bewuster geworden. De kinderen werden grooter. Met de meisjes groeide zij, de moeder, op.

En nu begon zij te denken aan háár jeugd, zonder levensvreugde, zonder vermaken, een jeugd van in-en-uit-de-kraam, verbitterd door een vijandigen schoonmoeder, vershoberd door een paar schoonouders, die altoos door geteerd hadden van wat zij met zooveel moeite en overleg uitspaarde. En zij voelde zich bitter tegen die twee oude mensen, die zij nooit anders dan oud en werkeloos gekend had, altoos levend op haar huisgezin, altoos trekkend van háár man. Maar de groote liefde van David voor zijn ouders was een onoverwinnelijke kracht. Toen was ze langzamerhand in Eduard, die zooveel op zijn grootvader leek, die naar zij meende, geheel naar de kant van David's familie aardde, de verpersoonlijking gaan zien van ál het leed eener verloren jeugd. Zij hield niet van haar oudsten zoon. Hij was haar het minst lief van al haar kinderen. En Eduard hield niet van haar. Hij was het liefst bij de grootouders. En de grootmoeder, hoorende naar zijn verhalen van verongelijking door zijn moeder, overdreven verhalen maar toch met een kern van waarheid, was Eduard beginnen te vertroetelen. En daar Eduard het hart van zijn vader had, zonder andere redenen dan dat hij de oudste zoon was, begon de grootmoeder van Eduard een soort enfant-martyr te maken, wat verre van de waarheid was, maar wat de jongen zich graag liet aanleunen.

Hij hield er van bij de grootouders te zijn. Daar kon hij luieren en knutselen. Als hij geen zin had in 't huiswerk vroeg hij: «Pa, mag ik een beetje naar grootpa en grootmoe?» Altijd kreeg hij toestemming. David was blij, dat een van zijn kinderen de oude mensen gezelschap hield. En de grootouders waren blij, den jongen te kunnen vertroetelen. Het was hun, alsof zij in hem, hun David goed deden.

Toen het grootvadertje thuis kwam, zat Eduard bij zijn vrouw. Hij had een paar gebraden appels van 't oude menschje gekregen en nu, voor haar zittend, zat zij hem uit te hooren.

«Heeft je moeder al een nieuwe voorjaarschoed?»

«Ja grootmoc, een prachtige met fluweelen bloemen er op en zijden keelbanden. Hij kost wel zeventien gulden...»

«Hoor je dat, Sjimme... Nòh... een hoed van zeventien gulden met fluweelen blommen er op... En dat moet die arme Dóvid betalen... Hoor wat ik je zeg, Sjim-

me, die vrouw brengt onzen Dóvid nog tot den bedelstaf...

«Als het er maar àf-kan!» antwoordde Simon de Leeuw wijs. «met zoo'n zaak! Maar er is toch iets, dat mij niet bevalt... Er komt een winkel aan de overkant, vlak over de zaak van onzen Dóvid... Als hem dat maar geen concurrentie doet...»

Het oude vrouwtje richtte zich opeens op.

«Wàt? Een winkel tegenover onzen Dóvid? Hoe komme ze daartoe?»

„De moderne concurrentie. De moderne concurrentie...”

„Concurrentie?... Zou het hem kwaad doen?”

„Hij zegt van neen. Maar ik zie er geen goeds in...”

„O, zegt hij dat het hem geen kwaad doet. Dan doet het hem geen kwaad... Dat dacht ik ook wel. Onzen David kàn geen kwaad gebeuren. Zoo'n braven zoon, doet God geen kwaad aan. Neem jij een voorbeeld aan je vader Eddi... Zoo'n tweede man moet er nog in de wereld geboren worden... Toen-ie zoo klein was als jij, heeft-ie zich al de kiksies en de bolussen uit zijn mond gespaard om ze aan zijn ouders te brengen. Dàt was een kind zooals 't behoorde... Maar God heeft hem er ook voor gezegend...”

„Wat zei Stijntje, Sjimme?”

Het grootvadertje had zijn hoogen hoed zorgvuldig met een zijden doek bedekt en naar het kleine voorkamertje gebracht, daar den hoed in de mahoniehouten linnenkast gelegd. Hij kwam nu terug, een klein zwart kapje op 't hoofd en ging nu in de groote leunstoel bij het raam zitten. Met een gewoontegreep, nam hij een klein tabakspotje van een laag kastje en begon een bruinhouten pijpje te stoppen.

„Wat ze zei? Ze zei niks. 'k Heb 'r niet gezien...”

„Dan zal ze nog geslapen hebben. Slaapt je moeder niet laat, Eddi?”

„Ja grootmoe, wel tot elf uur 's morgens!”

„Hoor je dat Sjimme! Zoo'n lui beest. Ja, ja... ja... ja... mijn arme David heeft een huwelijk gedaan! Dat heeft ie waarachtig niet verdiend hoor. Een schande is het... Tot twaalf uur slapen. Die huishouden kan niet goed gaan. Ik zal het rijk zijn, wat de meiden mijn Dóvid bestelen. Weet je wat je moest

doen Zecchie? Je moest onzen Dóvid eens voorstellen, dat wij bij hem kwamen inwonen. Dan zou ik die huishouden eens besturen... En heb je dat kind hier gezien... Ballen van gaten heeft-ie in zijn kousen... In geen veertien dagen is-ie verschoond. Is-'t-niet Eddi?"

„In geen drie weken!" loog de jongen, lèkker met dat medelijden.

„In geen drie weken...! Hoor je dat Zecchie... God, die rechtvaardig is, heb medelijden met mijn Dóvid... Wacht, na koffiedrinken zal ik je verschoonen... In geen drie weken verschoond... En je broertjes en zussies? Zijn die ook niet verschoond? Die zeker wèl?"

„Ja grootmoe. En er is een bad gekomen en daar mag Everdine elken dag in..."

„Hóór je dat Zecchie... Hoor je dàt! Maar ik weet wel waarom ze dat doet. Ik weet wel, waarom ze Everdine voortrekt. Omdat dat kind naar haar familie aardt. Omdat ze naar haar moeder hiet. Stom en doof en blind zijn wij geweest, toen wij onzen Dóvid toestemming tot het huwelijk gegeven hebben. Maar ik ben er altijd tegen geweest. Jouw schuld is het Sjimme, jouw schuld! Jij hebt het doorgedreven, dat huwelijk. Jouw schuld!"

„Mijn schuld? Goed, dan mijn schuld... Maar ik herinner mij nog, dat Hess Mereime olem mesjolem mij gezegd heeft: Saartje, ben je tevreden met het huwelijk van je zoon en dat ik geantwoord heb: rebbe Zadik heeft gezegd: „Men zal zijn tevredenheid zoeken in het geluk van den dag. Dat wil zeggen, men zal gelukkig zijn met het geluk, dat men vandaag heeft, want morgen kan het geluk, dat men vandaag heeft, in ongeluk veranderd zijn en wanneer men dan den dag te voren ongelukkig was geweest met wat toen geluk was, maakt men, door eigen schuld tot dubbel ongeluk, wat God in zijn ondoorgroendelijke wijsheid als geluk voor één dag en ongeluk voor den volgenden dag bedoeld had. Daarom zegt rebbe Zadik, men zal zijn tevredenheid zoeken in het geluk *van den dag*. Groote mannen zijn dat geweest Eduard, de oude rabbonèm. Begrijp je wèl, mijn jongen, de wijsheid van die spreuk?"

„Ja, grootpa. Men moet het geluk van 't oogenblik grijpen, daar 't ons anders ontgaat."

„Goed geantwoord maar toch niet geheel juist.

Men moet het geluk niet grijpen. Want God, in zijn ondoorgrondelijke wijsheid, maakt van het geluk geen spel. Maar God wil, dat men het geluk waardeert, zoolang het geluk is. Ik rók nu deze pijp en ik geniet bij 't rooken van deze pijp. Dat genot moet ik nu waardeeren als een geluk, zegt rebbe Zadik. Waardeerde ik het geluk niet, dan zou ik niet naar Gods inzettingen en geboden handelen. Morgen kan ik, door het rooken van deze pijp, ziek worden. Maar daarom mag ik heden niet, nu ik geniet bij 't rooken en er niet ziek van word, reeds heden bang zijn, voor de ziekte, die ik morgen zou kunnen krijgen.

Begrijp je, mijn jongen. God, in zijn ondoorgrondelijke wijsheid, wil dat wij gelukkig zijn als wij redenen daartoe hebben. Toch zal men zijn geluk niet uitschreeuwen. Men zal het met blijmoedigen ernst genieten en bedenken, dat wat heden ons geluk is, morgen ons ongeluk kan zijn. Waardeeren zal men het gelukkige uur, maar er zich niet op verhoovaardigen . . .”

Grootmoedertje, gewend stil te zijn als Ezechiël de Leeuw theologiseerde, was aan 't aardappelen-schillen gegaan en niet naar hem hoorend, mummelde in haar zelve gesprekken met David, verwijten aan Stijntje. Maar Eduard, zittend op de groote canapé, wat ter zijde van 't grootvadertje, dat recht was gaan staan, in de linkerhand het bruine boek, met de rechterhand, kalm -- statig betoogende, Eduard keek naar zijn wijzen grootvader, aandachtig de groote, donkere kinderoogen opwaarts.

Saartje, merkend aan de stilte, dat Zacharias niet meer theologiseerde, wierp een pas-geschilde aardappel nijdig in de emmer met water en de spat-plof klonk als antwoord:

„Nòh . . . een bad in huis! Wie heeft dat van zijn levensdagen gehoord, een bad in huis. Heeft ze bij haar thuis ook een bad gehad? Of ze 't niet met de waschtobbe kan doen . . . Die vrouw brengt mijn Dóvid tot een schnorrer. . .”

„En ik vind zooveel kwaads niet in een bad, beweerde nu Sjimme . . .”

„Een tobbe is wèl zoo goed? Zijn onze kinderen niet schoon geworden in een tobbe. Bij welke rèschaffe Jid heeft men een bad in huis. 't Is opstinkerij. Ze is te voornaam

om naar het Mikwe te gaan... Nòh... een bad in huis!...

«Weet je wel Eduard, hoe de hoogepriester zich gebaad heeft op Jomkippoer?»

«Nee grootpa. Hè, toe... vertel u weer eens een beetje...»

«Ja, breng dat arme kind een beetje wijsheid bij Sjimme...»

„Wijsheid bijbrengen? Hoe zal ik hem wijsheid bijbrengen? Als hij geen wijsheid in zijn hart heeft, kan ik ze hem niet bijbrengen...”

„Hè grootpa, hè toe... vertel u 't nou...”

Het grootvadertje, in de weeke schemer van de achterkamer met één raam, ging zachtjes bedachtzaam op de canapé zitten en bleef, kleine knikjes met 't hoofd gevend, alsof hij zich dingen uit een ver verleden herinnerde, turen naar de schoorsteen. Eduard kende dat al, wist dat de oude man zich bedacht, om te gaan vertellen... Hij bleef met de groote oogen starend naar de witte bakkebaardjes van 't oude, knikkende hooftje, afwachting. Telkens hoorde hij den nijdig natten plof van een aardappel in 't water.

Opeens, zachtjes als uit een droom sprekend, begon de grootvader:

..... «Wanneer de poorten werden geopend, kwamen langzaam de burgers uit de stad Jeruzalem en bij hen de priesters en de levieten, om in te gaan naar den tempel om den heerlijken godsdienst van Jomkippoer te aanschouwen. Op den tienden der maand Tisri in 't eerste licht van de zon, die de Almachtige aan 't uitspansel geplaatst heeft om zijn uitverkoren volk te beschijnen, brachten wij den Hooge-Priester naar de badkamer, om zich te baden. Want wij lieten niemand in het binnenste voorhof komen om te dienen, wanneer hij zich niet gebaad had. Dat deden wij, omdat God is een God van de Reinheid, die ons de zindelijkheid gebiedt, opdat onze dagen verlengd mogen worden. Maar de Hoogepriester ging niet uit de kleine vuurkamer naar beneden in 't bad, dat onder de vloed, niet ver van 't secreet was, waar de gewone priesters 's morgens als zij opstonden zich baadden, maar de Hooge-Priester ging in de badkamer, die wij naast de kamer Aftines, boven de Waterpoort gebouwd hadden. Daar konden wij uit de vensters naar 't voorhof zien en daar, in die kamer kwam het

water van uit den vloed in een wèl naar boven uit de fontein Ethan.

Op Jomkippoer moest de hoogepriesters zich vijfmaal baden en tienmaal zijn handen en voeten wasschen. In deze badkamer baadde hij zich de eerste maal... en de andere vier keeren op de heilige plaats boven de kamer Parvar.»

„Was het koud water grootpa, uit die fontein?”

„Als 't een jonge Hooge-Priester was, gebruikte hij koud water. Maar als 't een oud man was, maakten wij den vorigen avond ijzeren platen heet en schoven die dan in het koude water, dat het lauw werd...»

Zacharias de Leeuw stak zijn wijsvinger naar beneden in de lucht, als iemand die in een bad voelt of 't water de goede temperatuur heeft...

«Tegenwoordig zouden ze een thermometer nemen, grootpa.»

«Nou natuurlijk, in den tegenwoordigen tijd zijn de menschen ook zoo vooruitgaan...» En minachtend:

«Een thermometer! Als wij maar niet onze handen hebben kunnen voelen of het Jomkippoerbade voor den ouden man warm genoeg was...

Met driftige, verzwegen minachting, zijn gerimpelde hand geschulpt, woelde Zacharias de Leeuw in de lucht, die voor hem op dit oogenblik het bad was.

Na een wijl ging het grootvadertje voort in droomgesprek:

«Als hij uit het bad was gekomen en zich afgedroogd had, brachten de priesters hem de goudene kleederen. De onderbroek, den langen witten rok, den geborduurden gordel, den hemelsblauwen bovenrok met granaten en gouden schelkens, de borstlap, den lijtrok, de bovenmuts met de gouden kroon en de naam Gods er op. Als hij dan die staatsiekleederen aan had, ging hij naar 't binnenste voorhof.

Maar vóór hij iets begon, waschte hij nogmaals zijn handen en voeten in een gouden handbekken met heilig water gevuld. En dan eerst begon hij zijn dienst....»

Hij bleef stil zitten, turend naar het kind, dat zich onrustig gevoelde, onder den druk van die vreemde, open oogen.

„Grootpa, ik wou u nog wat vragen... Nico Selder, een jongen op school, zegt, dat eerst de Katholieken kommen

en dan de Griffermeerden en dan eerst de Joden....."

«En wat heb jij gezegd?»

«Ikke?»

«Ja, jij?»

«Nou, ... ikke zei, ikke zei, eerst komen de Joden en dan de Katholieken en 't Griffermeerde geloof is het slechtste...»

«Er is maar één geloof, mijn jongen, dat is het onze. Er zijn geen andere gelooven... die andere zijn maar bijgelooven...»

«Hoor je het, Eduard? Hoor naar 't geen je grootvader zegt. Die weet het, hoor je... Als je die jongen weer ziet, moet je hem vragen, welk geloof het oudste is... (Ons geloof... dat is door God zelf ingesteld...»

«Ja groopa?» vroeg Eduard, maar half grootmoeders wijsheid vertrouwend.

«Ons geloof is het geloof, Eduard.»

«Waren Adam en Eva ook Joden, grootpa!»

«Zeker... wát zouden ze anders geweest zijn.»

«Hé... zoo gek, grootpa.... En waren er toen geen Katholieken en Griffermeerden en niks geen andere gelooven?»

«Neen... ons geloof is het oudste, het onze is door God zelf gegeven...»

HOOFDSTUK III.

Vlissingen was een winkelier in potten en pannen, die in de Taksteeg een klein zaakje dreef. Hij had vroeger met een kar met potten en pannen langs de straat geloopt. Twaalf jaren lang, was hij 's morgens om acht uur met zijn zware kar uitgereden, straat in, straat uit, schuins-òp werkend zijn kar tegen de hooge sluizen, krachtig inhoudend zijn zwaren kar bij 't afrijden, vullend straten en straatjes en steegjes met zijn plots-uitgestooten kreet van „Pannekó, Pannekó!

Toen, na tien jaren van dat harde werk, toen zijn beenen verzwakten, en hij niet meer met de kar voortkon, had hij het gewaagd een klein onderhuisje in de Taksteeg te huren. Zachtjes aan, als een stekje onder tuiniers zorg, had hij zijn zaakje opgekweekt. Hij was den geheelen dag in zijn klein winkeltje en huisde met zijn vrouw en vier kinderen in het achterkamertje met een waschhok en een klein, muf binnenplaatsje.

Maar Vlissingen was een voorzichtig koopman, die zijn vak kende. Hij gaf lang crediet, was altijd beleefd, maande nooit, en was nu al zes jaar bezig zijn zaak te verfijnen. Het grove groene aardewerk, de nieuwe rood-aarden bloempotten, de schellings-vazen, de rist klompen had hij langzamerhand uit zijn zaak gebracht, zooals een tuinier de waterloten van een rozestruik zou snoeien. En hij had er Delftsch aardewerk, Saksisch porselein, Boheemsch kristal voor in de plaats gesteld. Zijn vrouw, een vroegere dienstbode, was het sloofje gebleven, ploeterde den geheelen dag in het benauwde achterkamertje waar 't stonk naar 't petroleumstel of deed de wasch op 't zonlooze plaatsje. Maar Treesje, de nu zestienjarige dochter, slank, frisch meisje, begon vader al aardig te helpen. In háár zat de koopvrouw. De vader voelde dat, zag al tegen haar op met eerbied, liet haar heur gang gaan. Kort geleden had zij in 't kleine winkeltje een gróóte omkeering gebracht. „Va”, had ze gezegd, „wij

moesten een heele andere uitstalling maken. Er is te véél in de kast; het is te druk."

„Hoe wil jij het dan?"

„Geeft u mij eens vijftig gulden va en laat u dan eens alles aan mij over."

Vlissingen was naar 't achterkamertje gegaan, had het oude kabinet opengesloten en was teruggekomen met twee bankbiljetten van vijf-en-twintig gulden.

„Daar Trees. Maar wees toch voorzichtig. Denk er aan, het geld groeit iemand niet op den rug. Vijftig gulden is een kapitaal. Toen ik met je moeder trouwde, had ik het niet!"

Zij had een schilder, die de pui bij Tognacca en Cossa schilderde, aangesproken, een man met een breede, grijze baard en een groote flambard op en hem gevraagd of hij, in zijn vrije avonduren, ook het puitje van hun winkeltje zou willen schilderen.

Hij had haar aangekeken en zij had onder zijn blik gebloosd.

„Goed, goed, ik kom vanavond wel eens aan."

En 's avonds was hij gekomen. Zij had het achterkamertje opgeruimd, een nieuw tafelkleedje op tafel gelegd en thee gezet. Zij had de mooiste kopjes uit den winkel genomen: later waschte zij ze maar weer schoon en zette ze weer in de winkelkast. — porselein bedierf niet door gebruik. Die avond was een keerpunt in haar leven geweest. Voor 't eerst had zij met een kunstenaar gesproken, een echten kunstenaar.

Mantua Fresci was een zonderling. Zijn moeder was een jodin. Zijn vader had hij nooit gekend en zijn moeder kon ook maar zoo wat raden, wie zijn vader geweest was. Ze had met een schiettentje de kermissen afgereisd en was de vriendin geweest van kermisreiziger of kermisbezoeker. Tot zijn zesde jaar had zij hem meêgenomen. Toen was ze op een dag zoek geraakt en sedert stond Mantua alleen.

Madame Zerba, de leeuwentemster, had hem bij zich gehouden en had met hem voorstellingen gegeven van moeder en zoon in de leeuwenkooi. Na twee jaren had een der leeuwen zich op zijn pleegmoeder geworpen en haar doodelijk gewond. Mantua bleef ongedeerd en werd nu medegenomen door de Frères Orsini, parterre-acrobaten.

Mantua had aanleg voor de teekenkunst getoond.

Toen hij twaalf jaar oud was, had een clown zijn talent ontdekt. Er was brand geweest op de kermis en met andere kermiskinderen was hij gaan kijken. Toen hadden de kinderen stukken houtskool opgeraapt en waren daarmee aan het teekenen gegaan op de achterschotten van de kramen. De andere kinderen hadden onkunstige, kinderachtige poppen geteekend, maar Mantua was stil een paard gaan nateekenen, dat dichtbij, achter een circustent, was vastgebonden. Maitre Dorian, de clown-snelteekenaar, had het gezien en was dadelijk op de gedachte gekomen, dien jongen op te leiden in zijn vak. En met maitre Dorian was Mantua medegegaan, hij had reizen met hem gemaakt door Frankrijk en Engeland en Duitschland. Maitre Dorian was een zonderling geweest en Mantua was óók een zonderling. Dorian had hem wat méér geleerd dan snelteekenen alleen. Hij had hem tot een groot kunstschilder willen ontwikkelen volgens zijn eigen theoriën. Eerst moest Mantua verven leeren mengen. Daarna had hij Mantua het vak van huisschilder geleerd.

Langzamerhand had hij Mantua van huisschilder tot decoratie-schilder ontwikkeld. Hij leerde hem hoe men zwart geaderd, wit marmer, bedriegelijk nabootsen kan, door met zwart conté de Paris op de natte witte verflaag, de grillige aderen van echt marmer na te bootsen. Hij leerde hem mallen knippen voor randen. Vervolgens was hij tot figuurschilderen overgegaan en Mantua was op den goeden weg. 's Avonds traden de twee als clown-snelteekenaars op. Den dag brachten zij door in musea of in de vrije natuur.

Maar op een dag was er iets vreemds met Mantua gebeurd. Maitre Dorian was naar een specialiteitentheater agent in de Rue des Martyrs te Parijs om engagement te zoeken. Mantua was alleen met zijn schilderskistje naar Vincennes gereisd.

Daar, in het heldere zonlicht, had hij een ezel op een stuk droog, kalkachtig land zien staan tegen een schutting. Het dier dommelde stil, droomerig, versuft. Mantua was het gaan uitschilderen. Toen hij het half gereed had, nauwkeurig schilderend volgens de van maitre Dorian geleerde methode, was het hem vreemd te moede geworden. Hij ervoer opeens, dat hij niet

zóó schilderde als hij 't in zijn binnenste voelde, dat hij 't schilderen moest. Hij schilderde met zijn verstand. Hij schilderde met een zeker overleg en met een zekeren dwang. Neen, het dier moest anders geschilderd worden.

De ezel bleef maar altoos stil staan in het zonlicht. Mantua keek naar het dier, daarna naar zijn schildering. Daar op het doek stond een grijzen ezel. En die daar in de natuur, was hël-paars. Zeker, zijn oog bedroog hem niet.

Het dier was hël-paars met zilveren weerschijn... het zilver van 't licht was op de huid van 't dier als het zoemen van een bij om zijn hoofd... het gaf volmaakt dezelfde gewaarwording van iets raggerigs-schitterends,... zóó zou hij zijn ezel schilderen, niet grauw, maar paars en zilverschemerig.

En nu, voor zijn nieuw schilderij, was het hem zoo wonderlijk geworden. Hij voelde zijn lichaam niet zitten op de paar gestapelde steenen. Het was of hij alleen gevoel was. Hij zweefde... zijn hand ging beverig, zenuwachtig heen en weer... hanteerend de steel van de kwast, en het was hem alsof de kwast niet langs het doek streek, maar alsof daar die ezel op het doek geschilderd iets tastbaars was, iets dat niet plat was maar met voelbare vormen...

Zijn hart klopte, terwijl hij schilderde... Hij gevoelde zich gelukkig en angstig tegelijk, als iemand die een mooien droom droomt en tevens het bewustzijn heeft, dat het toch maar een droom is, die zoodra zal eindigen...

Nu was hij geheel wèg van deze wereld... zoo iets was hem nooit overkomen... Mijn God, hij schilderde niet, maar daar voor hem leefde een echt dier, een echte ezel op het doek... Ja, zóó was het goed, zóó was het mooi... Dàt was écht-schilderen. Echt-schilderen was niet na-schilderen maar echt-schilderen was zelf scheppen, was het baren van levende wezens op andere wijze dan door een moederlichaam heen...

En weer begon Mantua aan zijn ezel te schilderen... Kobalt... nog meer kobalt... en nu cremser-wit dik er op... blauw en wit... paars en zilver... dat waren de echte kleuren van een ezel in het mid-zomer-zonlicht...

Toen het donkerder werd, was hij weer naar Parijs terug-

gegaan. Zes uren achtereen had hij zitten schilderen, zonder te denken aan iets anders dan aan zijn ezel...

Maar bij maître Dorian was hij vreeselijk ontnuchterd. Die had gelachen om zijn «gesmeer.» «Mais mon ami, c'est absurde! C'est ridicule.»

En zijn leermeester had hem uitgelachen.

Dat was de eerste desillusie en de eerste hoongeweest. En sedert was Mantua door elkeen uitgelachen... Maar hij kon niet anders meer schilderen... Hij kon niet... Als hij de dingen zag, waren ze altijd in een andere kleur dan andere mensen ze zagen. Hij had zich van maître Dorian gescheiden. «Mon ami, tu es fou!» was diens laatste woord geweest. En zijn leven lang had hij van alle kanten die woorden hooren herhalen.

Verbitterd was hij geworden. Moe van 't reizen en trekken, overal zich eenzaam en teruggezet gevoelend, had hij de vage hoop gehad, rust te zullen vinden in zijn geboorte-land. Ook daar waren menschen en dingen hem vreemd, voelde hij zich uitgezonderd en afgezonderd.

Daar 't clown's leven hem walgde, was hij huis- en decoratieschilder geworden. Vrees voor hoon had hem er toe gebracht, voortaan slechts voor zichzelf te schilderen. En op een grooten zolder had hij zijn atelier gevestigd en daar hingen tegen de wanden zijn werken, zijn schilderijen, die hij niemand toonde en die hij voor zichzelf schilderde. Blauwzilveren ezels, paarse wilgen, mat groene landen waarop diep-zwarte silhouetten van paarden en koeien. Maar zijn meesterwerk was een vrouwsportret. Hij had die vrouw nooit gezien, maar hij was er zeker van dat zij leefde. Zij heette Sybilla en als zijn gedachtegesprekken met haar intiem werden, noemde hij haar in zichzelf Sietske. Op een doek van eenige vierkante meters oppervlakte, had hij een peristyle van transparant groen albast met roestroode aderbersten geteekend. Daar in 't midden, tusschen twee kolommen, stond strak, rechtop, een vrouw. Zij droeg een lang paarszijden kleed in losse, eenvoudige plooien afhangende over de voeten heen tot over de onderste trede. Op de linker-schouder hield een zilveren gesp het kleed vast. De rechter-schouder was bloot en de geheele rechterarm. In de hand hield

zij een kleine tak appelbloesem, neerwaarts. Zij had een smal, ovaal gelaat, een matbleeke doorschijnende tint en zwart haar. Om de hals een snoer paarden. Haar oogen waren groen . . . klaar, zuiver groen als zeewater met blauwe wéerglansen. Dat was de vrouw van Mantua. Hoewel hij haar geheel uit het hoofd had geschilderd, was hij er inzichtzlf van overtuigd dat zij bestond. Hij was met haar gehuwd, droeg een trouwring en sprak met anderen over zijn vrouw. En ieder meende dat hij getrouwd was en hijzelf meende het ook.

Mantua had reputatie gekregen en klandizie bij de winkeliers. Als een pui eens extra mooi geschilderd moest worden, of een nieuwe winkel moest een geschilderd of een gepolychromeerd plafond hebben, werd Mantua aan 't werk gezet. Zoo had hij langzamerhand in de winkelstraten een groot aantal bekenden gekregen en hij voelde, hoewel hij ze in zijn binnenste als hem onwaardig beschouwde, toch een zekere voldoening, eindelijk in een kring van menschen te leven, die hem waardeerden.

Hij hield er van, zoo nu en dan 's morgens de bekende winkels binnen te loopen en een praatje te houden met de winkeliers of met het personeel. Maar hij sprak zelden over kunst. Hij was anarchist uit gevoel en uit aanleg, wellicht ook door de omstandigheden en gaarne sprak hij over God.

Dezen man nu had Treesje aangesproken.

's Avonds zou hij komen om te zien, wat hij van 't puitje maken kon.

Treesje was den heelen namiddag onrustig. Een echte artist zou bij haar thuiskomen!

En hij was gekomen, Mantua, en in het achterkamertje had hij gezeten en thee gedronken. Hij had naar het slanke meisje gekeken met zijn vreemde, roodbruine oogen onder de zware wenkbrauwen en zij had naar hem opgezien, hoog tegen hem op, met in haar oogen de cerbied en de deemoed en het volkomen geloof van de vrouw zijner droomen. Hij had gesproken over de nieuwe kunst van de toekomst, over de nieuwe maatschappij, over den nieuwen godsdienst. Al zijn fantasiën, steeds voor zichzelf gehouden of verspild aan menschen die hem niet begrepen, vonden daar, bij dat jonge meisje, vertrouwelijke rust. En thuis op zijn zolder had Mantua, de bijna

vijftigjarige zwerver, opeens het gevoel gekregen alsof daar dat kind, in dat steegjeswinkeltje, méér voor hem was, dan de geschilderde Sybilla. Toen hij den volgenden dag gekomen was om de pui te schilderen, had hij zijn trouwring niet aan zijn vinger gehad en hij had haar niet over zijn Sybilla gesproken.

Hij had het kleine puitje geschilderd in melkwit marmer met fijne, zwarte aderen. Treesje had gekeken naar zijn hand, toen die met het stukje conté grillig door de natte verflaag sidderde.

En hij had dien blik gevoeld, die gestadige bewondering, en in elk adertje, dat hij door het marmer trok, lag een wereld van fantasiën.

Daarna had hij haar bij 't étaleeren geholpen. Neen, zij moest niet véél in de kast zetten. Dat was goed voor krameries, voor lintjes en strikjes. Maar de ziel van alle kunst was rustig geluk, was als het bloeien van een stamroos in het zonlicht. Hij had uit het winkeltje een zestal bloemvazen gekozen in zilvergrijze tinten. Die had hij op een zwart-fluweelen doek geschikt. In een paar vazen had hij losjesweg wat bloemen geplaatst. Toen, buitenstaande, had zij gezien hoe de witmarmeren puilijst de zes zilverige vazen op het zwart goed deed uitkomen. «Prachtig! Prachtig!» had, zij zich buigend van opgetogenheid uitgeroepen. En zij was weer het winkeltje binnengewipt en zij had een roos genomen en die aan Mantua gegeven, blozend, met een kloppend hart, ongerust over 't geen zij deed. Mantua had toen haar hoofd tusschen zijn beide handen genomen, een beweging gemaakt alsof hij haar naar zijn borst wilde trekken, zijn mond getrokken om haar te kussen. Maar zij, nog half angstig om dat vreemde, even terugwijkend haar gelaat, dat heur haar drukte zijg tegen de gespreide vingers van Mantua, had zijn oogen gezien, zijn goedige, vaderlijk stralende oogen, en zijn mond vooruitstekend had Mantua gezegd: «Je bent een ke-sjiebes!»

Zij had het woord niet verstaan, maar zij had uit den toon opgemaakt, dat het iets zéér liefs moet geweest zijn.

«Wat deê die ouwe Jood met je?» had heur moeder gevraagd en in de oogen van het sloofje gisperte het domme wantrouwen.

«Niks moc.»

«Nou 'k zou maar met 'm oppassen. 't Lijkt me toch al zoo'n rare.»

Het zaakje van Vlissingen kreeg nu langzamerhand een andere klandizie. Het huisje met de marmeren pui werd in de stad bekend. Mantua kwam elke week om de uitstalling te veranderen, Treesje onderrichtend, haar wijzend op het mooie van aardewerk en porselein, van pul en amfoor en krater. Zij voelde met hem mede, begreép en er werden kostbare stukken ingekocht en verkocht. Zoo was Vlissingen zachtjes aan, aan 't rijk worden. Hij had weinig kosten, geen personeel, geen hooge gasrekening, geen kwade betalers en het gebeurde al, dat groote winkeliers uit de Kalverstraat eens bij hem inliepen om een praatje te maken en hij óók al bij hen in de winkels kwam en bijna op voet van gelijke werd behandeld. Het best ontvangen werd hij bij de groote Joodsche winkeliers, hoewel hij dolcerend was en zijn vrouw met instinctmatige Jodenhaat bezielde, wat de Joden noemen een «resjaamte.» De groote Christen-winkeliers bleven in hem den ex-pannekó zien, groetten hem nog lang van uit de hoogte. David de Leeuw was de éérste groote winkelier uit de Kalverstraat geweest, die het kleine pottenkramertje uit de steeg had erkend.

Mantua, die dikwijls bij de Leeuw in den winkel kwam, had daar gesproken over Treesje Vlissingen, verteld van haar begaving, haar kunstzin, haar verstand. David de Leeuw was nieuwsgierig geworden. Wát, Pannekó zou kinderen hebben die begaafder waren dan *zijn* kinderen, dan de kinderen van David de Leeuw? Onmogelijk. Er waren in de buurt geen knappere kinderen dan de zijne. Daar had je Molly, zijn oudste dochter, nu achttien jaar. Deed zij niet alleen de hééle huishouding? En muzikaal! Ze speelde op de piano alles van 't eerste gezicht. Als ze in het Panopticum éénmaal een Weener wals had hooren spelen, speelde ze hem thuis op de piano uit het hoofd na. En dan had je Everdine. Molly was een zware, groote, volbloedige meid, stevig en gezond. Everdine was blonder, fijner, teerder. Ze werd voor een Christin gehouden en ze had in haar doen en laten écht-christelijke eigenschappen, «begijnende christen eigenschappen,» zei de Leeuw. Ze was ordelijk, geduldig, werkzaam, zette door wát ze eenmaal had aangevangen, ze was

handig, haar vingers konden wat haar oogen zagen. En ze was een genie. Zij was een muzikaal wonderkind. Iedereen zij het. Piano had ze spelenderwijs geleerd. Toen had ze de viool van Eduard eens in handen genomen. En zij had uit zichzelf 't in korten tijd verder op de viool gebracht, dan Eduard, die al een half jaar leerde en nog zijn viool zelf niet kon stemmen.

Als David de Leeuw aan Eduard, zijn oudsten zoon dacht, kromp vaak zijn maag van zenuwpijn in elkaar. Er zat een slechte aard in dien jongen. Die aardde naar de familie van moeders kant. Dat was geen echte de Leeuw. Nu ja, een goed hart had hij wél en hij was érg op vader en moeder in de Kerkstraat. Maar hij was lui, er zat geen werkkraft in en geen levensernst. Een jongen van dertien jaar, die al op het gymnasium ging, moest niet meer tolleren en hoepelen, moest niet met bloemetjes en dieren spelen. Die moest aan zijn toekomst denken. Die moest wit zien van 't werken. Dertien jaar! Dat was een leeftijd voor een jongen. Toen hij, David de Leeuw, dertien jaar was geweest, toen hij Barmitzwa gedaan had, was hij al begonnen flink brood te verdienen voor zijn ouders. Nu was hij acht en veertig jaar. En altijd zorgen gehad en voor anderen gezorgd! Toen hij tien jaar was had hij al besef gehad van zorg voor het dagelijksch brood, had hij al gekend het drukkende gevoel van de afwachting van den huisheer, wanneer de huur er niet was. Maar Eduard voelde zoo iets niet. Al waren er dagen dat hij, zijn vader, niet eten en niet slapen kon van angst en zorg, dan trok Eduard zich er niets van aan, stelde al zijn belang in een boon, die hij in een bloempot had geplant, of in een doos met rupsen op slabladeren!

En geen aanleg. Niks er in. Hij had hem piano en viool laten leeren. Hij betaalde de meesters met de beste kleeren uit zijn winkel. Maar 't gaf niks. De jongen moest aan 't werk geslagen worden. En op school leerde hij niks. Hij zou dit jaar zeker blijven zitten! Was 't geen straf, zoo'n oudste zoon te hebben?

Een oudste zoon, die niet deugde voor de muziek en niet voor de studie en niet voor den handel!

Maar zoo peinsde David de Leeuw slechts in zichzelf. Tegenover de wereld sprak hij geheel anders. Hij had een schoolrapport van zijn Eduard in de zak, waarop hij, de vader, zelf

alle éénen in vieren en vijfen had veranderd. En met dit rapport, met dit valsche stuk, pochtte hij bij Elie Bezembinder, den rijken loodgieter, die ook een zoon op 't gymnasium had, ook een «gammer» en bij zijn concurrent bij het Spui, Harry Hirschfeld, die voor een gezin van ziekelijke kinderen tobde. Want hij kon het niet zetten, dat de oudste zoon van hem, David de Leeuw, niet zou worden dokter of advocaat en lid van de Tweede Kamer of misschien minister, dat Eduard de Leeuw niet groot onder de geleerden zou worden, zooals hij, David de Leeuw, het onder de winkeliers was. Zijn drie andere kinderen beschouwde hij maar als nabloci. Albert, die in leeftijd op Eduard volgde, was een stil kind, altijd in zichzelf gekeerd. Thuis heette hij «de dooie diender.» Die zou hij bij de telegrafic als klerk plaatsen. Dat was de geboren ambtenaar. Hij zou het dan wel tot commies brengen. En Samuel was een fief jongetje; die zou wel voor den handel geschikt zijn. En dan Lucie, zijn jongste kind, een beeldje. Dat moest nog maar vrij-uit opgroeien. Een flink ontwikkeld kind met een fijn, mooi gezichtje. Ze was nu zeven jaar. Nog ruim tien jaar en met een beetje «adan» zou die haar weg ook wel vinden.

Treesje Vlissingen zou volgens Mantua een buitengewoon meisje zijn. 't Zou wat! Hij kende die knapheid van «sjiksies!» De dochter van Kees Dorsman, de apotheker op den Overtoom, die David kende, omdat ze beide in de loge «La bien Aimée» waren, moest ook zoo mooi zingen. David was haar gaan hooren. Ache nèbbiesj, hij had medelijden gehad met den vader. Toonladders had zij gezongen, niets dan toonladders. Wat anders kon ze niet zingen, omdat ze dat nog niet geleerd had. Alsof ze 't noodig had te leeren! Zijn Molly zong «Der Tyroler und sein Kind» en «Jeanne d' Arc à Rouen» als een lijster, zonder ooit les gehad te hebben. De menschen bleven 's avonds in de straat staan om te luisteren als Molly zong! David de Leeuw was vooringenomen met Mantua medegegaan om de pui van marmer te zien en om zich eens van Treesjes knapheid te overtuigen. Hij kende eenige strikvragen die Chirurgijn Halma van 't Rokin telkenmale opnieuw aan Eduard deed, als hij op bezoek kwam bij David.

Het participe passé van mourir. «Mouru», antwoordde Eduard

altijd weer. «Mort! beste jongen,» zeide de chirurgijn grijnzende. «De hoofdstad van Noord-Holland?». «Amsterdam», antwoordde Eduard steêvast. «Haarlem, beste jongen,» antwoordde de chirurgijn.

Bij zijn eerste bezoek had David de Leeuw deze vragen willen doen. Maar zoodra hij het wit-marmeren pui-tje, de étalage met slechts een paar vazen en wat bloemen had gezien, was een glimlach van beter-weten langs zijn wangen gegleden en toen hij Treesje had gesproken en gezien had, hoe de familie achter benauwd huisde, had hij gedacht: «Mantua is half-gek en dat meisje is ontoerekenbaar en met zijn tweeën maken ze dien armen Pannekô óók gek.» Treesje had maar een paar woorden gezegd, had zacht geglimlacht met verstanhouding in den blik tegen Mantua, toen mijnheer de Leeuw een druk gekleurde en bebloemde majolicapot gekocht had, die juist wat achteraf was gezet, omdat Mantua had gezegd: «Dat is Poerim-mooi. Dat zou mijn vriend de Leeuw dadelijk koopen.»

Vlissingen was ook eens bij de Leeuw in den winkel gekomen en had een zwart kamgaren costuum besteld. En sedert was er tusschen de Leeuw en Vlissingen een collegiale koopmans-vriendschap ontstaan. «Pannekô,» zoo werd Vlissingen door 't personeel in den winkel van de Leeuw en door de kinderen genoemd, zoodra hij den winkel uit was, had eens de Leeuw's hulp ingeroepen, toen hij door een Duitsch grossier was beetgenomen.

Hij had een kist ontvangen met een twaalfstal voorwerpen van Saksisch porselein. Eén groep was gebroken aangekomen. De grossier weigerde de gebroken groep te ruilen voor een onbeschadigde, bewerende, dat de groep onbeschadigd was verzonden en de voorwaarden waren, dat de risico voor den koper kwam. Mantua wist geen raad. Treesje sprak er over, de groep te lijmen en haar dan voor spotprijs te verkoopen. Maar Pannekô was naar de Leeuw gegaan en deze had hem een beteren raad gegeven. Hij moest den grossier een onbeschadigde groep terugsturen met verzoek om de schade voor Vlissingen's rekening te herstellen. De grossier zou dan de groep weer terugsturen en een rekening indienen voor de reparatie. «Als een grossier unfair is, is hij oneerlijk ook,»

had de Leeuw vol overtuiging gezegd. Dan moest Treesje den grossier schrijven, dat hij thans een rekening ingediend had voor een niet verrichtte reparatie en hem beschuldigen eveneens opzettelijk een gebroken groep verzonden te hebben.

De raad werd opgevolgd. De Leeuw's voorspelling werd bewaarheid. De grossier stuurde de onbeschadigde groep terug en vroeg tien mark voor de reparatie. Toen schreef Treesje den brief met het verwijt. En vier dagen later kwam een excuus-brief van den grossier, werd de oneerlijke vordering op den hals van een bediende geschoven en een nieuwe groep gezonden voor de werkelijk beschadigde. Deze gebeurtenis had de Leeuw een zekere reputatie van gewikt koopman bezorgd en de Leeuw was dankbaar voor den eerbied waarmede Vlissingen naar hem opzag. Ook voelde de Leeuw zich hier in 't kleine winkeltje, in het kleine wereldje zoo geheel de meerdere. Alleen aan juffrouw Vlissingen had hij 't land. Hij voelde in haar instinctief een vijand. Hij wist, dat zij bij zijn afwezigheid over hem sprak als van „de Jood” en bedacht daarbij niet, dat in zijn huis Vlissingen altijd „Pannekô” werd genoemd. Een paar maal had Pannekô hem reeds met kleine sommen geholpen, die de Leeuw altijd prompt op den beloofden tijd had terugbetaald. De Leeuw nam dan dat geld-ter-leen van den kleinen winkelier aan, als een soort van hulde, die hem door Pannekô gebracht werd,

Maar diep in zichzelf begon de Leeuw afgunstig te worden op het geluk van den steengoedwinkelier. Die had altijd geld in kas. Dien ezel, die geen simpel rekeningetje kon uitschrijven, die niets wist van handels-usances en grooten koophandel, liep het geluk mee. En die dochter van hem, al was ze ook half sjoeg en niet te vergelijken met zijn mooie, muzikale Molly of zijn geniale Everdine, was toch maar altijd in de zaak en Mantua had haar Engelsch en Duitsch geleerd en waarachtig, ze schreef nu een handelsbriefknapper dan zijn boekhouder. Dikwerf peinsde de Leeuw 's nachts over den voorspoed van Vlissingen. Hij kon maar niet begrijpen, hoe deze eenvoudige man, die geen verstand van handelen en verkoopen had, zichtbaar in welvaart toenam. En hijzelf, hij, de knappe David de Leeuw, hij die alles verkocht en aan allen, wien geen klant

ontging, ook de meest veeleischende niet, die een sjamberlock verkocht aan iemand, die zijn winkel binnengekomen was met het doel, naar een piqué-vest te kijken, hij timmerde achteruit, zag zijn debiet verminderen, zijn klandizie inkrimpen.

En om en om woelde hij, in slapelooze nachten, zich in bed. Hij begon zichzelf moeielijke gevallen in den winkel voor te stellen. Een man met zijn vrouw en zijn dochter, die een gekleede jas wilde hebben en die hij een jacquet aanpraatte.

Wat de klanten zeiden en wat hij antwoordde. Wat zij boden...

Tot hij overspannen in slaap viel en in zijn droom opnieuw aan 't jassen verkoopen was.

HOOFDSTUK IV.

«Mijnheer, weet u, dat vandaag het accept van Dietrich und Cohn wordt gepresenteerd?»

Hoeverman, de boekhouder, stond naast de hooge, bruine lessenaar in de opkamer, achter den winkel. Hij was een slanke, blonde man van in de dertig, armelijke heer, met een fijn besneden gelaat, en knokige handen, met lange, fijne vingers.

David de Leeuw wist het. Sedert acht dagen had hij aan het accept gedacht. Drieduizend vijfhonderd en zeventig gulden! Twee duizend gulden had hij bij elkaar. De belasting kon nog uitgesteld worden, maar het gas moest vandaag betaald worden, omdat anders de toevoer zou worden afgesneden. Sedert acht dagen pijnigde de Leeuw zich om de duizend vijfhonderd en zeventig gulden bij elkaar te krijgen om het accept te betalen. Dietrich und Cohn, fabrikanten van confectie te Berlijn, hadden hem de vorige maal niet meer op wissel willen leveren. En de Leeuw moest hun goed hebben, dat courant en goedkoop was. Toen had hij accepten gegeven en het eerste en grootste zou vandaag, Maandag, vervallen. Hij had dan nog tijd tot 's middags, misschien tot den avond. Want als er moeilijkheden kwamen, zouden niet slechts Dietrich en Cohn hem voortaan alleen à contant leveren, maar zijn goeden naam als koopman zou hij er bij kunnen inschieten.

De geheele week had hij gehoopt op goede ontvangst in den winkel. Maar het was regenachtig geweest en koud, de menschen bleven nog in oude winterkleeren loopen. Wel was er nogal wat aangemeten, maar het geld daarvoor zou op zijn spoedigst over een half jaar binnen zijn.

Elke dag die hem nader bracht tot den vervaldag van de som, maakte hem onrustiger. Hij stond den ganschen dag achter de toonbank, keek door de vensters van de uitstalkasten in de straat en monsterde de voorbijgangers met iets in zijn

oogen om ze zijn winkel binnen te trekken. Vrijdag was een goede dag geweest en Zaterdag was er driehonderd veertig gulden ontvangen. Maar Zaterdagavond had hij de salarissen van het personeel en de loonen van 't werkvolk moeten uitbetalen en hij had, om de twee duizend gulden onaangetast te laten, nog even gauw vijftig gulden moeten leenen bij Vlissingen.

Vijftienhonderd gulden moest hij dus nog bij elkaar zien te krijgen. Vandaag zou voor 't laatst gepresenteerd worden, heden moest hij het dus om elf uur hebben. Misschien zou de kassiers-knecht voor een fooi nog eens tegen twaalf uur, als hij naar de bank weerkeerde, terug willen komen. Maar dat was dan toch wel de uiterste termijn.

«Kunnen wij niet wat quitanties sturen, Hoevelman?»

«Ja mijnheer, maar het zal niet veel geven...»

«Probeer het... wat er binnenkomt is binnen. Schrijf alle driemaandsklanten uit. Dat zal toch wel vijfhonderd gulden inbrengen.»

«k Heb er een zwaar hoofd in, mijnheer.»

«Smeerlappen, om een winkelier zoo lang op zijn geld te laten wachten... Laat *ik* nu eens morgen zeggen, dat ze over een maand terug moeten komen met hun accept!»

«Hahaha!» Nee, die is ook goed!»

Hoevelman lachte met schuddingen van schouders en borst. De coupeur, aan zijn snijtafel, lachte ook mee. De knecht keek even op naar den patroon en waagde een lach.

«Wel ja,» zei de Leeuw, zich gevoelend alsof hij iets heel geestigs gezegd had, «welja... zeg jij nu eens Dirk, straks tegen 't kassiertje van Determeijer en Wesselink, dat mijnheer vandaag uit de stad is en mevrouw van niets weet!»

«Hahahaha!»

«Nou dan... weet je wat je dan zegt? Zeg, dat mijnheer geen kleingeld in huis heeft.»

«Hahaha, hahaha, hahaha... hij is goed...!»

«Nou dan... weet je wat je moet zeggen...» «Zeg, dat ik vandaag 't wel even aan kom reiken...»

«Hahaha... drieduizend vijfhonderd gulden even aanreiken...» lachte Hoevelman. «Maar zoo zijn ze hoor. Ons zeggen ze het.»

De Leeuw was plotseling bleek geworden. Toen de boekhouder het groote cijfer uitsprak, was hem opeens weer alle lust tot scherts vergaan. Hij voelde het cijfer als een voorwerp, als iets tastbaars. Zijn schouders schenen ingedrukt te worden onder den last van het cijfer.

«Doe je best Hoevelman . . . Geef Dirk voor duizend gulden quitantie's mede. En Dirk, laat je niet van de deuren wijzen. Je houdt maar aan.»

«Als het dan maar niet gaat zooals bij Dicke. Eerst zei u, dat ik herrie bij 'm aan de deur moest schoppen en toen ik het gedaan had en hij hier op hooge pooten heen kwam en u betaalde en over de herrie aan zijn deur klaagde, zei u, dat ik geen orders had gehad. Op zoo'n manier komt de schuld altijd op ons menschen neer!»

De knecht, op dit oogenblik zijn waarde wetend, voelend de afhankelijkheid van den patroon-verlegen-om-geld, nam de gelegenheid waar om een grief, waarover hij maanden had gemokt, te uiten.

De Leeuw keek hem even met een donkeren blik aan. Maar dadelijk verdrongen weer plannen om te gaan leenen de opkropende drift-woorden en de Leeuw gaf den knecht geen antwoord.

Vijfhonderd gulden zouden van de duizend gulden quitanties wel inbaar zijn, rekende de Leeuw. Nu moest hij nog duizend gulden hebben. Hij zette zijn hoogen hoed op en wandelde de deur uit. Eerst ging hij naar Daniël Ricardi, den eigenaar van The American Company op den Heiligenweg.

Ricardi was een stevig gebouwde, incengedrongen man van vijf-en-dertig jaar. Hij had jaren lang in Amerika en in Engeland handel gedreven in alles, was venter, boekmaker, cab-koetsier, barbier en nog veel meer geweest.

Hij was toen in Londen getrouwd met de dochter van een diamanthandelaar en met haar bruidschat, een paar duizend gulden, had hij op den Heiligenweg een zaakje in heeren-modeartikelen, dassen, boorden en ondergoed opgezet.

Het was een heel klein winkeltje. Méér dan drie menschen konden er niet voor de toonbank staan. Maar het was een druk zaakje. Ricardi was een man met een practischen blik. Hij had te Londen de inrichtingen, de voorraad en de wijze van reclame

der Engelsche heerenartikelen-winkels gezien en naar dat voorbeeld, had hij zijn zaakje gevormd. Het was opgestopt met goederen. Hij had den moed van den grooten inkoop. Hij kocht duizend sixpence dassen tegelijk, étaleerde ze allen in zijn klein winkelkastje en plakte boven tegen de ruit een Engelsche vlag met het opschrift: «Tienduizend shilling-dassen zooeven gearriveerd uit Londen.» Hij liet tien sandwichman door de stad loopen, op borst en rug met 't zelfde opschrift. Hij huurde vijf losse werklieden, die hij strooibiljetten liet afgeven in de Kalverstraat en voor de Beurs en op den Heiligenweg met het opschrift: «The American Company. Tienduizend shilling-dassen zooeven gearriveerd. Prijs f 0.60. Dezelfde prijs als in Regent-Street.»

En het publiek liep er in. Het kocht de sixpence dassen, meenend een shillingdas uit Londen te koopen.

Zoo verdiende hij op elken das honderd procent. Zoodra hij zag, dat het niet meer druk liep om zijn dassen, nam hij de overgeblevene uit zijn étalage en begon den volgenden dag met een nieuwe reclame. Hij stapelde vijfhonderd overhemden van gekleurd katoen in étalage en winkeltje op en adverteerde in alle couranten. «Twaalf duizend Zéfir overhemden gearriveerd per S.S. Willem III van New-York. Het grootste aantal overhemden in één reis van New-York naar Amsterdam vervoerd. Te bezichtigen van 's morgens negen uur tot 's avonds negen uur in «The American Company, Heiligenweg.»

En weer liep het publiek er in, zag de stapels overhemden en kocht.

Tegen het eind van 't seizoen liet Ricardi zijn zaak over aan zijn vrouw en ging dan uitpakkingen maken in de provincie. De stille provincie-steden werden verrast door het in couranten en met strooi- en aanplakbiljetten rumoerig aangekondigde bezoek van «den Directeur van de Nederlandsche afdeeling der American Company, hoofdzetel te Amsterdam.» In een gelagzaal waren door Ricardi al de restanten van zijn wonderkoopjes uit Amsterdam op groote tafels uitgespreid in een soort onverschillige wanorde, die den indruk gaf, alsof aan de goederen geen waarde werd gehecht. Het publiek, belust op koopjes, kwam kijken. En ieder kocht iets. De shillingsdassen, nog steeds met f 0,60 geprijsd, gingen nu voor veertig en vijftig cent weg.

Was de ééne provinciestad afgewerkt, dan trok Ricardi naar een andere. Hij kende de kracht van de reclame. Hij wist, hoe zijn verschijning in de; aan gebeurtenissen arme, stille, kleine Nederlandsche steden, een welkome afleiding was. En hij zorgde er voor, die afleiding tot een vermakelijkheid te maken. Te Alkmaar, waar zijn uitpakking geen publiek trok, wist hij het publiek naar zijn waren te trekken door een tombola zonder nieten, met prijzen vér boven de waarde van het dubbeltje, dat het lot kostte.

Maar de gelukkige winners van een «shilling-das» voor een dubbeltje, bleven hangen aan een dozijn katoenen sokken voor vier gulden, die Ricardi voor één gulden had ingekocht.

Evenwel, ondanks deze gestadige, grove verdienste, had Ricardi toch steeds zorg, omdat hij, zooals zijn vrouw dikwijls weenend tot goede kennissen klaagde, «geen waarde van geld wist.» Ricardi was een speler, een gokker aan de beurs en een liefhebber van vrouwen. Hij bedroog zijn vrouw, toegewijd, deugdzzaam, burgerlijk menschje, die den heelen dag stijf achter het nauwe gangetje tusschen toonbank en voorraad-doozen zat, met iedere andere vrouw, die hij maar kon krijgen. Het was hem om 't even of het vrouwen of dochters van handelsvrienden, winkeljuffrouwen, kellnerinnen, dienstmeisjes of bordeelvrouwen waren. Een ziekelijke geslachtsdrift, samenhangend met de ont-aarding van zijn uitgelcefde Portugeesch-Joodsche generatie, de Ricardi's waren sedert 1680 «in de familie» getrouwd en van de vier Ricardi's die nog leefden was Daniël Ricardi de eenige, die tenminste lichamelijk en geestelijk normaal scheen, dreef Daniël Ricardi naar de vrouwen, En het geld, dat hij zoo goochem wist te verdienen, werd aan speeltafel, op de beurs en bij vrouwen weder weggeworpen. Te Deventer, waar hij eens een uitpakking had, was Ricardi betrapt met de vrouw van den waard, die hem de zaal verhuurd had. De waard had hem een kan kokende koffie, die hij juist in de hand had, naar 't hoofd gegooid, was hem nagerend met een vleeschmes. Ricardi was aan den haal gegaan, had zijn geheelen voorraad in den steek gelaten en liet zich nooit weder in Deventer zien. Niet de waard, maar diens vrouw, een slanke blondine met felblauwe, hysterische oogen was hem nagereisd, had hem te

Amsterdam bezocht, hem bezworen haar niet te verlaten. Ricardi had haar toen als winkeljuffrouw aangenomen en zij zat nu den heelen dag naast zijn vrouw, in het smalle kippenloopje achter de toonbank in het hokkerige, schreeuwerige winkeltje van de «American Company». Ricardi's vrouw wist haar levensgeschiedenis niet. Maar zij merkte wél dat het debiet vermeerde sedert de mooie, jonge blonde vrouw achter de toonbank stond. Heeren, die in 't koffiehuis van Tellenkamp op den Heiligenweg hun bittertje voor den eten gingen gebruiken, hielden een oogenblik stil voor 't venster om te lonkoogen naar de blonde juffrouw. Ze kwamen knoopjes, dassen, overhemden, boorden koopen, om met haar een praatje te kunnen houden. Ricardi's vrouw, zonder naijver, ziende dat zij, ondanks haar liefalligheid, fatsoenlijk bleef, liet aan haar de zaak beneden over, bemoeide zich meer met het houden van de boeken en het rangschikken en onderhouden van de goederen op het magazijn, vroeger het werk van Daniël. En de beide vrouwen werden vriendinnen. Daniël's vrouw zelve kwam op het denkbeeld op den zolder een kamertje te laten timmeren, waar Marie zou kunnen slapen. 't Was zoo kostbaar en onaangenaam voor haar om elken avond naar een huurkamertje te gaan. Ricardi lachte, vond het goed en sprak met vertrouwde kornuiten in de kroeg, of aan de speeltafel of in het bordeel van zijn huis als van zijn harem.

Dikwijls pakte Ricardi in een koffertje wat opzichtig ondergoed bij elkaar. Zijden heeren-pantalons, fijn batisten dameshemden, zijden vrouwen-kousen, mooi opgemaakte fransche kousebanden. Daarmede bezocht hij de rijke maitresses en de sjieke bordeelen. Allen kenden hem daar al. Hij verkocht dat alles op crediet, zonder eenig bewijs, maar tegen prijzen zoo hoog, dat een enkele post die binnenkwam, gerust twee onbetaalde posten kon lijden. Trouwens, 't was hem er meer te doen om in de sfeer dier vrouwen te zijn, dan wel om 't geld. Want dikwerfals hij een leverantie betaald kreeg, bracht hij het geld er meteen weder met degene die haar schuld voldaan had en haar vriendinnen door.

Ricardi was een beetje trotsch op zijn naam van doordraaier en vrouwengek. Hij wist, dat de vrouwen hem mochten. Want bij zijn handelsvrienden spraken vooral de vrouwen veel kwaad van hem en gaven op hem àf, maar als hij de winkels binnen-

kwam zag hij, de vrouwenkenner, diep in haar oogen, het vonkje glimmen van verlangen of naijver. En de mannen waren jaloers, bleven bij hun vrouwen staan, instinctmatig moeite doende om hem op een afstand te houden.

Alleen bij Vlissingen was hij de deur uitgegooid en hij had er nog een lidteeken van. Hij had Treesje plotseling brutaal beetgepakt, achter de ooren gekust en het verschrikte kind had vergeefs getracht te roepen. Zoo bruusk was zijn aanval geweest, dat, als in een benauwdten droom, de stem haar in de keel smoorde. Ze had toen met de hand een vaas van de toonbank geworpen. De moeder was uit 't achterkamertje naar voren gekomen, had hulp geroepen. Vlissingen was toegeschoten uit den winkel aan de overzijde, die hij gehoord had en waar nu vertimmerd werd en hij had met een van de scherven van de gebroken vaas op Ricardi losgeslagen, zoodat de man met een bebloed gezicht thuis kwam, vrouw en maitresse-winkeljuffrouw, verhalend van een aanrijding door een fiets.

Sedert liep Ricardi nooit meer door de Taksteeg. Er waren in Amsterdam en in geheel Nederland tal van straten en stegen, die hij had te mijden en hij vond daar een zekeren humor in.

David de Leeuw had voor Ricardi als mensch weinig respect. Maar als handelsvrienden hadden zij elkaar noodig en zoo bestond er tusschen beide mannen, hoe verschillend ook van karakter, een zekere harmonie. Dat kwam ook wel omdat Ricardi, ziek-verdorven als hij zelf was, eerbied gevoelde voor David de Leeuw, van wien hij de overtuiging had, dat hij een waarachtig fatsoenlijk man was. David begreep Ricardi, David de Leeuw met zijn kennis van menschen en het leven, en Ricardi voelde vriendschap voor David, die hem begreep. Het gebeurde wel, dat bij David de Leeuw een Indischman koopen kwam, die teruggekeerd was en nu zich Europeesch wilde installeren. Dan beval de Leeuw het magazijn van The American Company aan als het meest geassorteerde voor fijnere heeren-artikelen in de stad. En Ricardi op zijn beurt, recommandeerde bij de Leeuw zijn vrienden van de speeltafel, zijn effecten-makelaar, een paar jockey's en de gedistingeerde eigenaars van sjeke bordeelen, die moeielijk waren te voldoen wat snit en stof aanging, maar contant en royaal betaalden. Toch waren ze eenmaal geslagen

vijanden geweest. Op een middag was Molly alleen boven in de huiskamer aan 't studeeren op de piano. Ricardi was naar boven geslopen, had met het argelooze meisje een praatje gemaakt, had haar een Fransch liedje geleerd. Hij had het haar voorgezongen, haar de woorden een paar maal gezegd en de muzikale, goed memoriseerende Molly had het na een kwartiertje gezongen en gespeeld als een volleeerde café-concert chanteuse. Toen was Ricardi met een sluwen blik in zijn branderige, zwarte oogen weggegaan. Een paar dagen later, toen er bezoek was, had Molly, zooals altijd, voor de menschen moeten spelen en zingen. En tot besluit en ook om vader te verrassen, had zij, na de voordracht van «Gounod's Ave Maria», «Souteneur, grand-seigneur», gezongen, 't liedje, dat Ricardi haar geleerd had.

De Leeuw, die geen Fransch genoeg kende om de schuinheden van een Parijsch argot-mopje te vatten, was in de wolken geweest. En Maurits Vellekooper had geapplaudiseerd, roemend de uitspraak van Molly, en Elie Bezembinder had ook gezegd dat 't verdraaid leuk was en mevrouw Bezembinder had haar armen voelen beven van naijver, wat Stijntje gemerkt had en waarvan ze had genoten. Maar toen allen weg waren, was Doorman, de apotheker van den Overtoom, nog even gebleven en had de Leeuw apart geroepen.

«Weet je wel, wat je kind daar gezongen heeft?»

«Of ik het weet! Wat zeg je er van. Zweer je niet, dat het mij handenvol geld aan lessen heeft gekost?»

«En wie heeft het haar geleerd?»

«Weet ik veel. Ze leert alles uit zichzelf.»

Doorman had zich toen gewichtig gemaakt en ernstig tot de Leeuw:

«Broeder, ik zeg je als ernstig vriend, lèt op dat kind. Dat liedje is 't gemeenste liedje dat ik ooit gehoord heb... Nacht broeder.»

Hij had hem de hand gedrukt op duidelijke, maçonnieke wijze en was heengegaan, met een ernstig gelaat en zware, wèl-gewogen stappen, alsof hij een vreeselijk geheim had geopenbaard.

Molly had verteld dat Ricardi haar 't liedje geleerd had.

Maar hoewel zij verzweeg, dat hij haar in de hals gekust had en aan de borsten gevoeld, toch kreeg zij een vloed van scheldwoorden en verwijten naar het hoofd. Moest ze geen «seigel» genoeg hebben als volwassen vrouw, als oudste dochter in een groot gezin, om niet alleen te blijven met zoo'n «verloren nesjomme», zoo'n vrouwenverleider als Ricardi!»

Ze werd naar boven gestuurd en op de trap kwam Stijntje haar nog eens na en de moeder, dicht met haar hoofd bij dat van 't schreiende meisje:

«Pas op, denk er aan, blijf weg van dien man. Dat is een vuile smeerlap. Heeft-ie je aangeraakt?»

«Nee moe!»

«Heeft-ie je niet aangeraakt?»

«Nee moe, heusch niet. heusch niet...»

«Pas op voor 'm. Dat is een «rezeig». Als-t-ie je even aanraakt, wor je van boven tot onder met zweeren bezet...»

En op bed had Molly in doodsangst liggen schreien, denkend aan de zoen, die hij haar in de hals had gegeven en die zij nu voelde branden. En o God! zij had al een zweer, precies op de plek waar Ricardi haar had gezoend en midden in den nacht was ze opgestaan, was in de keuken haar hals gaan wasschen met groene zeep, had de zeep er op laten uitbijten.

Maar den volgenden ochtend was de zweer nog grooter. Toen, met blauwomkringde oogen van 't weenen en 't waken, met een vaal, smal gezichtje van den angst, had zij haar moeder de zweer laten zien en verteld, dat Ricardi haar dáár gezoend had, plotseling, zonder dat zij 't wist...

De moeder had haar dadelijk een slag in 't gelaat gegeven. „Dáár vuilak, dáár vuile slèt, dáár vies dier.”

In den rug haar stompemd, had zij haar naar de huiskamer geduwd en toen, onder veel gejammer, was het verhaal aan David gedaan. Die had zijn beide handen ten hemel geheven.

„O Chemang Jisroyl... o levende God in den hemel — mijn dochter is besmet... mijn dochter... waar is Ricardi... waar-is-die mamser benhaniddre... zijn gal zal ik 'm uit zijn lever halen...”

„Wees stil, David... wees stil... anders hooren ze het in de winkel...”

„Laat ze het hooren! Iedereen zal het hooren . . . De straten zal ik langs loopen en 't uitschreeuwen . . . „De dochter van David de Leeuw heeft een gemeene ziekte!”

Maar hij zei de laatste woorden al fluisterend en voelde deernis bóven zijn drift, nu daar zijn mooie Molly stond, ineengescurkt, schokkend van zenuwsnikken.

Hij had een rijtuig laten voorkomen, was dadelijk naar chirurgijn Halma gereden.

„Broeder, ik kom bij je als een ongelukkige vader, getroffen door het zwaarste lot dat een vader van een groot huisgezin kan treffen . . .” Tot zoover had hij kunnen spreken. Toen waren er tranen in zijn oogen gekomen en hij had, met horten en stooten verteld, dat zijn kind door een berucht sujet was aangestoken. . .”

„Laat maar eens zien . . , laat maar eens zien . . . de moderne geneeskunde kan véél . . .” had Halma vertroostend en erg zwaar gezegd. Molly was binnengekomen en dadelijk flauw gevallen. Op de schrijftafel van Halma stond, in een groote bokaal met sterk water, het geelbleeke, amphibieachtige praeparaat van een foetus en de overspannen Molly had dit niet kunnen zien.

Halma keek even naar de wonde in den nek en dadelijk lachend:

„Maar beste de Leeuw . . . dát is niets. Dat is een doodgewone steenpuist. Ze heeft er te veel aan gekrapt en gewasschen. Binnen een week is ze er af!”

David was tot verademing gekomen.

„Dank je, dank je duizendmaal. God zal het je vergelden . . . Je redt een huisvader van duizend dooden . . .”

Hij had daarna Molly weder tot haar zelve gekust, wangen, voorhoofd en handen met kussen overstelpend en 't scheelde weinig of hij had haar zelfs in zijn onstuimigen geluksdrang op de wonde gekust.

En feestelijk waren ze naar huis gegaan, Molly, die nog altijd niet véél meer begrepen had, dan dat ze wat vreeselijks had gedaan door zich te laten zoenen, nu zachtjesaan bedarend, gelaten en afgemat luisterend naar de luide, betoogende stem van haar gelukkigen vader in 't rijtuig: „Wat zeg je van zoo'n geleerde. Met één oogopslag had hij 't gezien. Is er een mooier roeping dan die van dokter. Menschen met één woord van

't verderf redden!' En in zijn dankbaarheid liet hij den koetsier stilhouden voor den goud- en zilversmidswinkel van Stalker, die vroeger zijn klant was geweest, maar nu in langen tijd hem „ontrouw" was geworden en bij Peek en Cloppenburg kocht. Hij koos er een zilveren penhouder uit, vroeg een kaartje, schreef er op: „Aan br.: Halma, den grooten geleerde, den redder uit pijnen en nooden."

En terwijl hij den bediende last gaf, het geschenk dadelijk te bezorgen, vertelde hij meteen van Halma's groote kennis en in 't rijtuig terug, peinsde hij over het plaatsen van een dankbetuiging aan chirurgijn Halma in de couranten.

De vriendschap met Halma was sedert dien intiemer geworden. Maar die met Ricardi was verbroken.

De Leeuw was den winkel van The American Company binnengestormd en was op Ricardi toegelopen, had hem bij de borst gevat en hem heen en weer geschud.

«Heb ik je daar, dief, ploert, verkrachter van onschuldige kinderen . . . vermoorden zal ik je smeerlap! . . . hier voor 't oog van je vrouw . . .»

De sterke Ricardi had zich trachten los te rukken. Maar David de Leeuw, de lange, pezige de Leeuw, al de opwinding van de laatste uren uitend in een bovenmenselijke zenuwkracht, had hem als een jongen tegen een stapel spanen doozen aangedrukt, dat de doozen barstend en krakend ineendeukten, splinterend naar voren, tot de beide vrouwen zich jammerend en joelend tusschen de twee mannen hadden geworpen en zoo Ricardi hadden bevrijd.

«Wat heeft Daniël dan toch gedaan?» vroeg zijn vrouw.

«Wat-ie gedaan heeft? Mijn dochter heeft-ie besmet . . . Hij heeft Molly willen verkrachten . . .»

«En heeft hij het gedaan?» vroeg nu de blonde Marie.

«Laat-ie God danken van neê. Want dan zou hij hier al als een lijk aan mijn voeten liggen . . .»

«Maak dan niet zoo'n jodenpoerim om niks,» zei de blonde fél.

«Hou jij je mond!» beval Ricardi, zijn boord rechtekkend en geenszins kwaad of beleedigd. Dat die blonde maîtresse het woord *joden-poerim* in den mond nam, al was 't om hém te verdedigen, hinderde hem meer, dan dat de Leeuw hem had

door elkaar geschud, omdat hij zijn dochter had aangepakt.

«Kom niet meer met je pooten over mijn drempel. Ik waarschuw je . . . mamzer»!

En nog driftig was David de Leeuw naar huis gegaan, nu, na zijn wraak gekoeld te hebben, rustiger en vóór hij thuis was, al met een begin van spijt, gebroken te hebben met Ricardi en zich herinnerend, dat deze geen enkel beleedigend woord teruggezegd had.

Ricardi vertelde aan zijn twee vrouwen lachend de geschiedenis van 't Fransche liedje. En zij lachten méé en terwijl hij een nieuwe boord aandeed om zijn rooden, gezwollen krachtigen hals, neuriede hij 't wijsje van «Souteneur grand seigneur!». Ook Ricardi had spijt gehad wegens de vriendschapsbreuk om zoo'n «wisewas», «Verdomd», had-ie al eens tegen den coupeur gezegd, in de hoop, dat deze 't zou overbrengen, «je moet respect voor je patroon hebben zooals-ie voor zijn dochter is opgetreden. Als er zoo méér vaders waren, zouden er heel wat minder dochters ongelukkig worden.» Maar de Leeuw was blijven mokken, prettig-zich-voelend, met de pogingen van Ricardi om weer goede vrienden te worden. Toen had Ricardi een anderen weg gevonden de Leeuw te verteederen. Hij was Vrijdagnamiddag in de Kerkstraat op bezoek gegaan bij de oude de Leeuw en zijn vrouw. Een heel uur had hij bij de oudjes gezeten, pratend over de zaken, roemend hun David.

«Dat is een man, die niet hier in 't nederige Holland had moeten blijven. Die had naar Amerika of naar Engeland moeten gaan. Daar hadden voor zoo'n man de millioenen op straat gelegen . . .

En daarna was hij met de twee oude menschen gaan spreken over «de rieschjes» die er toch nog was en dat hij, als Portugees, geen onderscheid maakte tusschen een Duitschen jood of een Portugeeschen jood. Jid bleef Jid. Hij was in New-York geweest en had an 'n Vrijdagavond bij de reschaffen Jidden de galles gevonden op 't witte tafellaken. Gekheid, gekheid, men kan vrij zijn, zoo vrij als een klok, maar het Jiddische hart blijft in een Jid . . .»

Toen had hij de soep geproefd van Saartje.

«Hoor eens moeder, ik heb soep gegeten in East End, en

ik heb soep gegeten in Broadstreet maar zoo'n soep... nóch u weet het wèl... alle Jiddische kinderen an een sjabbes zoo'n soeppie... dan zijn ze niet gevloekt...

„Omijn!» zeide de oude de Leeuw, den sterken, wèlverzorgden Ricardi met genoeg en aanzien.

En hij was weggegaan en had hij Snatager, den Joodschen bakker, een taart besteld en die bij de oudjes laten bezorgen, ter eere van Saartje, die den volgenden dag jarig was.

Ricardi had den goeden advocaat gevonden in Saartje. Zij had op haar verjaardag David verteld van 't bezoek, had hem de taart laten zien, had hem bezworen, weer goed te worden.

„Wat heeft men aan kwaad zijn David? Men heeft zoo wie zoo al te veel sònem in zijn leven... Zàl-ie zich wat gepermenteerd hebben... Staat een ieder voor zijn voorhoofd wat zonden ie gedaan heeft? Mijn niet en jou niet en vader ook niet...”

„Vader?” lachte David. „Ache nèbbiesj...”

Hij haalde de schouders op en keek met stralende liefde in de oogen naar 't randje voorhoofd, dat onder het zwarte rebbekapje van den ouden man te voorschijn kwam. En hij peinsde even over dat voorhoofd, voelde er de kinderlijke onschuld van...

„Was kugst du mich an?” zei de oude man, wat geërgerd.

„Naar de zonden op uw voorhoofd vader... ache nèbbisj, daar is ook weinig te boekhouden.”

„D'r is já te boekhouden...” zei de oude man nog altijd grommig. „Zonde en zonde is twee. Mijn zal God já voor een zonde aanrekenen, als ik an een sjabbes een pijp rook en een ander zal-ie 't geen zonde anrekenen as-ie... as-ie... as-ie...” Er kwam geen zonde op in 't brein van 't mannetje.

„As-ie zijn vader en moeder vermoordt!” riep David, schuddend met het hoofd voorover en nog altijd vol liefde zijn vader aanzien.

„Ik ben voor sjolem!” ging Saartje voort. „Ik ben altijd voor sjolem... Als ik niet voor sjolem was, was er tusschen Stijntje en mij al lang moord en doodslag gebeurd...” Nah... ik wil mijn verjarige dag niet verstoren... daar... eet ook een pietsie van de taart...”

En op een wit schoteltje met een afbeelding van de Muizetoren

van Bingen er op gedrukt, schoteltje dat David kende van dat hij besef had gehad om feestdagen van gewone dagen te onderscheiden, legde het oude moedertje een stukje taart, afgemeten met één rood-glazigerig confituurtje er op, zooals zij hem dat had gegeven, toen hij een kind was geweest.

En als een kind ging de lange David zitten op de canapé, at het stukje taart, hoewel hij anders nooit zoetigheid lustte.

Bij 't weggaan had zij hem nogmaals nageroepen: „Hoor je David, maak sjolem met Ricardi. Hoor je jongen.... maak sjolem!”

David de Leeuw was den volgenden dag 's middags een beetje schoorvoetend den winkel van Ricardi binnengegaan. Die stond, tusschen zijn twee vrouwen, in zijn overhemd achter de toonbank, druk aan 't opspelden van prijzen.

Een slim lachje gleed langs 't gelaat van Ricardi. Hij groette niet, maar dochde alsof 't bezoek van de Leeuw iets heel gewoons was:

„'k Heb het druk. 'k Ben bezig voor mijn uitverkoop. 'k Leg op alles tien procent... dan kennen ze me afdingen...”

„'k Heb van je taart geproefd,” zei David, vóór de toonbank staande.

„Wat heb ik dáaraan? Had een taart meêgebracht voor mijn vrouw...”

Hij wees op zijn vrouw met de hand en schunnigde met een blik naar de blonde maitresse.

„Als je van middag met mij mee gaat, weet ik wat te verdienen...”

Zoo waren ze weer goede vrienden geworden. Maar nooit werd Ricardi meer in de huiskamer gelaten. En als Molly hem op den drempel van de stoep zag, vluchtte zij dadelijk naar boven.

Duizend gulden moest de Leeuw bij elkaar zien te leenen. Het was altijd een moeielijk werk voor hem. Het stuitte hem tegen de borst, geld te gaan leenen. Hij kon het teruggeven, zeker, hij had altijd méér waarde aan goederen in huis en aan posten onder de menschen staan, dan hij leende. Maar pijnlijk was het toch, voor hem, den grooten winkelier. Je erkende,

dat je geen cent op de bank had. Maar 't moest... Hij zat in 't schuitje en moest nu meêvaren... Een koopman zonder geld in een groote zaak is als een paard voor een zwaarbeladen wagen. Trekken, altoos door trekken of je voelt de zweepstriemen... Voort... voort... altoos door voortjakkeren...

„Ricardi, je moet mij een dienst bewijzen...”

„Vraag alles wat je wilt en je zult het hebben, als 't maar geen geld is, want ik heb geen cent in huis...”

„In huis hoef je 't niet te hebben. Haal het dan van de bank...”

„Van de bank... daar haal je geen geld vandaan... daar breng je het heen... 'k heb gisteren met poker tweeduizend gulden verloren... bij 't geluk van jouw kinderen... maar nou zullen mijn pooten mij afvallen, eer ik ooit weer een kaart aanraak...”

„Dat zegt-ie elken keer, als hij verloren heeft,” zeide de blonde Marie, die alleen in den winkel was.

„Waar is je vrouw?”

„Mijn vrouw is ziek. Doe mij 't plezier, ga boven even naar 'r kijken... Ze ligt den heelen dag alleen...”

Hoevel de Leeuw op dit oogenblik wat anders aan 't hoofd had dan ziekenbezoek, liep hij het kleine trapje achter in 't volgepropte, schreeuwerige winkeltje op en ging het kleine kamertje binnen, dat een vaal licht ontving door een raam op een nauw binnenplaatsje uitziende.

Op een Engelsch ijzeren ledekant, met geglim van veel koperen knoppen, midden in 't kamertje geplaatst, lag mevrouw Ricardi, met open oogen, onbewegelijk en peinzend.

„Dag Jeanne,” zeide de Leeuw, vertrouwelijk wordend aan het ziekbed.

„Dag mijnheer de Leeuw... Komt u eens naar mij kijken?”

„Ja... ik wist niet dat je ziek was. En hoe gaat het er mee... Wat mankeert je...”

„Ik denk een beetje influenza. Maar 't is niets, 't zal wel weer over gaan...”

„Wie is uw dokter?”

„Ik heb nog geen dokter...”

„Wat? Men zal ziek zijn en op bed liggen en zonder dokter blijven... Ik zal u chirurgijn Halma sturen... die practiseert

bij mij thuis... Een berrieje in zijn vak, een berrieje... Wat ik u zeg... Ik verkies hem boven een professor..."

„Neen dank u... heusch niet... ik zal wel zoo weer beter worden... 't Is erg lief van u..."

„Nou, zoo u wilt... ik zei het in uw belang... men mag een ziekte niet verwaarloozen... Maar weet u wat... mijn vrouw zal een kippebouillonnetje voor u trekken... een echt fijn, kôsjer bouillonnetje... dat zal u opknappen... Nu... ik moet weer weg... ik heb haast... ik moet er op uit..."

„U ziet er bezorgd uit, mijnheer de Leeuw..."

„Ja, beste Jeanne, welk groot koopman heeft geen zorgen... ik heb morgen een accept van over de drieduizend te betalen... en ik heb nog niet alles bij elkaar..."

„Laat Daniël u dan helpen..."

„Dat hoopte ik ook... maar hij heeft het niet..."

„Heeft-ie het niet... Gôt-o-Gôt-o-Gôt... dat loopt nooit goed af... gisteren had-ie nog tweeduizend gulden in huis en hij heeft niets te betalen gehad..."

De zieke lag een oogenblik stil te turen naar het blikkerige zilver van de glazen lichtreflector, buiten schuin boven het kamervenster...

„Weet u wat... ik zal u helpen... aan een beetje... veel heb ik natuurlijk niet..."

„Alle beetjes helpen..."

„Neemt u de sleutel daar van dat cassètje... op 't hoekje van de schoorsteen ligt het, tusschen dat inktlappie..."

„Dit?"

„Ja... Zoo, geeft u mij nu die cassette even..."

Op haar bed draaide zij het sleuteltje om, schoof het rolletje omhoog van 't cassètje.

„Hier... daar is vierhonderd gulden... spreek er maar niet over met Daan... hoort u? En geef het mij maar weer stil terug..."

„Dank je hartelijk..."

„Geen dank waard... en weet u... kom nog eens naar mij kijken... en stuur uw vrouw eens bij mij..." „Ik lèg zoo alleen hier... en die... die..." heel zacht zei ze opeens, haar hoofd dicht naar David en schuw blikkend naar de deur... „die sjiekse van beneden wil ik niet boven hebben..."

„Een wonder, ... ik heb ook wat tegen die vrouw ...”

„U ook? ... Ik kan 'r allang niet meer luchten of zien. Niet dat ze mij wat gedaan heeft ... integendeel, ze is best voor de zaak ... maar een mensch kan dat nu zoo hebben ... de een wil men wèl en de andere niet en men weet zelfs niet waarom ... „Na ... haast u ... breng het mij maar stil terug ... en zeg niks beneden, ... niet van 't geld ... nee ... Ik bedoel ook niet van die ...” weer de schuwe blik naar de deur ... „van die vrotte sjiekse ... u wèet toch hoe Daniël is ... gèkheid, wij zijn allemaal menschen ... en Daniël mòt men veel vergeven, omdat ie uit een Portugiezen-familie is ... gekheid ... wij hebben allemaal wat ... hij heeft wàt en ik heb wàt ... niet waar? Daarom zeg ik het niet ... maar die sjiekse doet 'r best om 'm zijn hoofd te verdraaien ... nu haast u ... zegt u niks?”

„Beterschap Jeanne ... ik kom van middag nog eens aan ... 'k Zal toch Halma maar sturen ... een balboos zeg ik je ... een balbóós ...

„Nee, nee ... nog niet ... morgen misschien ... nó ... veel succès. ...”

„Dank je ... Beterschap. ...”

Op de trap frommelde David de vier biljetten van honderd gulden in zijn binnenzak ... Goddank ... nu nog maar zes-honderd gulden ... Hij zou nu naar Doorman gaan ... en dan naar Halma ... en als hij 't dan nog niet bij elkaar had, naar Vlissingen ...”

„Hoe is met 'r?” vroeg Ricardi.

„Slecht ... ik zie er van komen, dat het een lange ziekte wordt ... waarom heb je nog geen dokter gehaald? ...”

„Ze wou niet. ...”

„Een zieke heeft niet te willen ... men haàlt een dokter en daarmee uit ... 'k Zal vanmiddag Halma maar even sturen. ...”

„Goed ... stuur jij Halma ...”

„Goeden morgen! ...”

De Leeuw verliet den winkel. Even ging hij naar huis, legde de vier bankjes in zijn secretaire, riep Stijntje.

„Stijntje, maak een kippenbouillon en stuur die aan Jeanne ... of liever breng ze zelf even. ...”

„Zelf brengen... je denkt, dat ik niks te doen heb... al de kamers liggen nog overhoop... en van morgen heb ik Christien gesnapt, toen zij haar moeder in de steeg een pot boter uit ons vaatje heeft gegeven... Je leeft midden in een dievenbende... Rôt-dellen zijn het, die je tegenwoordig huurt...”

„Zeur mij nu niet met de huishouding aan mijn hoofd... ik heb wel wat anders vóór vandaag... breng nu even een bouillon aan die arme schlemielte... ze ligt alleen op een hok... doodziek...”

De Leeuw was weer weggegaan, Nog even had hij aan Hoevelman gevraagd:

„Al handgeld?”

„Ja mijnheer... Van Deventer heeft een costuum laten aanmeten...”

„Niets anders?”

„Nee, mijnheer, ... op 't oogenblik is Gleichman boven bezig met een demi-saison te verkoopen...”

„Ga er dan bij... je weet toch dat men hem nog geen groot stuk toevertrouwen kan om te verkoopen...”

Op straat peinsde De Leeuw over het ziektegeval bij Ricciardi... Wat mankeerde die vrouw?... Ze zag er zoo vermagerd uit... en zulke holle oogen... Toen zij haar hoofd wat dichtër bij hem had gebracht, zacht sprekend over de sjiexse, had hij neiging gevoeld om terug te wijken... Toch een goed mensch... een jiddisch hart... en begreep den handel... Hoe zou hij bij Doorman aankomen? Hij kon toch niet opeens geld ter leen vragen... Nu, hij zou wel wat vinden... zeggen dat hij keelpijn had en een middeltje vragen...”

Peinzend, altoos door peinzend, niet ziende de straten, niet de menschen, machinaal loopend, in zich den angst voor het accept... overleggend, berekenend, hoe genoeg bijeen te leenen om te betalen, hoe hij het geleende geld weer terug zou geven... kwam hij bij Doorman.

De apotheker kwam hem uit de gang met uitgestreken hand te gemoet.

„Dag waarde broeder... Dat is nu eens goed van je, dat je ook eens bij mij aanloopt... En je komt, alsof je geroepen waart... kom binnen... kom binnen...”

Hij trok de Leeuw aan de hand de gang in, deed de deur van een studeerkamer open, de wanden rondom als boekenkasten ingericht en schoof een stoel voor de Leeuw bij zijn schrijftafel.

„Alles wèl... ja... ook thuis? Dan is 't goed...” De Leeuw schraapte met de keel, wilde over keelpijn klagen. Maar Doorman liet hem niet aan 't woord...

„Waarde broeder de Leeuw... ik heb zoeven de laatste hand gelegd aan een nieuw bouwstuk...”

Hij nam een groot vel papier van een stapel voor zich op de schrijftafel.

„Ziet gij, waarde broeder de Leeuw... ik heb voor onze aanstaande receptie een hoeksteen voor 't gebouw der broederschap opgezet... Luister toe... en zeg mij je oordeel... Maar oprecht... eerlijk... als broeder tot broeder... Het is over den Mensch, beschouwd in zijn verhouding tot zijn Schepper. Een nieuwe bijdrage tot de verklaring van de mythe van den Nazarener...”

En met dezelfde zalvend-zware stem begon Doorman zijn bouwstuk voor te lezen. Eerst hoorde David toe. Maar hij kon den loop der zinnen niet volgen... hij was te ongerust... dacht aan den tijd, die verliep... berekende zijn kansen om bij Doorman geld te leenen... En telkens als hij het woord „broederschap”... „mensenmin”... „liefde voor den even-naaste”... „wederkeurig hulpbetoon.” „zelfverloochening,” „broederbond,” hoorde, laaide als een smeulend hout, dat aan-geblazen wordt tot vlam, Davids hoop op...”

Maar er kwam geen eind aan 't bouwstuk... Telkens en telkens weer nam Doorman een nieuw vel van den stapel... En weer ratelden tegen David aan de woorden van menschenmin en broederdienst, ging in hem de hoop óp-néér, óp-néér...

Tot eindelijk het bouwstuk ten einde was.

„Nu... en nu *jouw* oordeel, waarde broeder de Leeuw?”

„Het is in één woord prachtig, broeder... Ik ben er kapot van... Heb je niet wat te drinken... Ik voel mij overstelpt...”

Waar was, dat de Leeuw misselijk was geworden door de inspanning van 't gedwongen zitten toehooren.

„Hier... drink een glas water... zoo... gaat het nu wat beter... Dus je vindt het mooi?”

„Mooi... dat is geen woord voor zoo'n bouwstuk. Het is overdonderend...”

„Nu... en nu zal ik je iets zeggen, dat je zal verwonderen... Dit bouwstuk... dit bouwstuk”... de hand aaide zachtjes over de vellen velijn... „is afgekeurd... is afgekeurd... door broeder Eman...”

„Dat is een gemeenheid...”

„Zeg gerust een laaghartigheid... een láághartigheid... En de reden... raad cens... neen, maar raad eens...”

De Leeuw zette een vragend, verwonderd gezicht.

„Het is... het is... waarde broeder... het heet, dat het te lang is.”

„Dat is een leugen!” zcide De Leeuw met overtuiging.

„En dat lapt broeder Eman mij. Men moest de middelen en de macht hebben om dergelijke lieden met één slag naar het Ultime Tule te zenden.”

„Waarheen zegt u?”

„Naar de starre koude der Noorderpolen... men moest deze belagers, deze afgunstigen, deze judassen, die niemand naast zich kunnen dulden, vreezend dat hun verwarde woorden door onze heldere betoogtrant in de schaduw zullen gesteld worden, mogen terugdringen naar de buitenste duisternis. Sodom en Gomohrra, broeder De Leeuw, zijn ondergegaan door deze lieden... Maar ik zin op wraak... ik laat het niet op mij zitten... en als de regeerende meester mij niet toestaat dit, mijn steentje aan te brengen, voor 't groote gebouw van den broederbond, treed ik uit La bien Aimée en sluit mij aan bij Post Nubila Lux... Alle banden van broederschap snij ik af... ik snij ze af met de vlijm der miskenning.”

„U moet het u niet zoo aantrekken... kom, kom... men mag niet alles van de zwartste zijde bezien...”

„Wát. Laat Eman zijn dorre speeches achterhouden. Dat is toch maar lulkoek... Lulkoek zeg ik, vergeleken bij dit... zeg ik de waarheid of niet broeder?” Men moest het recht hebben... maar wacht... maar wacht... bij 't eerste diner van de maand, zal ik ze onverwacht mijn rede toedienen... Verdienen doen ze het niet... maar dezen bouwsteen zal ik ze naar 't hoofd slingeren...”

Hij pakte zijn manuscript op en maakte een beweging of hij het naar de Leeuws hoofd wilde gooien, die instinctmatig 't hoofd terugtrok.

„Vergeef mij . . . zóó was 't niet bedoeld . . .”

De Leeuw lachte gedwongen . . .

„Het is een prachtstuk . . . en ik ben het met u eens, dat broeder Eman zich te ver heeft laten drijven . . . ik zal den Regeerenden Meester er óók over spreken . . .”

„Beloof u mij dat, broeder?”

„Dat beloof ik u!”

Welnu, reken dan op mij, wanneer ik u van mijn zijde van dienst kan zijn . . .

Het lag de Leeuw op de lippen om nu meteen zijn aanvraag om geld ter leen te wagen. Maar hij bedacht zich.

„Welnu broeder, u kunt mij dadelijk helpen . . . Ik lijd sedert een paar dagen aan keelpijn . . . Wat moet ik daartegen doen . . .”

„Kom maar eens even hier bij 't raam . . . zoo, doe uw mond open . . .

Doorman nam een zilveren lepel, keek in de keel.

„Hm . . . de amandelen zijn een beetje gezwollen . . .

Als u nu naar een dokter gegaan was, zoudt u kans gehad hebben op een reeks dure visites . . . een hoop geneesmiddelen, die *wij* apothekers hoofdschuddend klaar maken, omdat wij weten, dat zij niets helpen. Neem nu voor een dubbeltje chlorus calicum, los telkens een snuitje op in een glas lauw water en gorgel 's morgens en 's avonds . . .”

De Leeuw glunderde in zichzelf. Er was toch maar een groot onderscheid tusschen dokter en apotheker. Dát had hij nu eens bij Halma moeten probeeren, een gezonde keel voor een zieke te doen doorgaan. Maar merken liet de Leeuw niets.

„Dank u, dank u . . . voor den raad broeder . . .

Ik zal ze opvolgen . . . En nu heb ik nog een beroep op uw broederlijken zin te doen . . . van geheel anderen, van financiëelen aard . . . ziet u . . . Ik zou er niet allereerst bij u voor komen, maar om de broederbanden nauwer toe te snoeren . . .”

De Leeuw, deftig sprekend, imiteerend de gekuischte termen

van vrijmetselaar-redenaars, hoopte zoo op een verteederling van den apotheker. Maar deze liet hem niet uitspreken.

„Waarde De Leeuw, het spijt mij, het spijt mij allemachtig, maar dit heb ik als grondstelling voor mijn leven aangenomen: Geld leenen is vijanden maken. Ik kom binnenkort bij je om een gekleed pak uit te zoeken: je kunt in alle moeilijke tijden van 't leven bij mij komen en met raad en daad zal ik je helpen... maar geld leenen doe ik uit principe niet.

Even voelde De Leeuw zich duizelig. Maar dadelijk zich herstellend, denkend aan de gekleede jas, die besteld zou worden, aan den goeden klant die hij verliezen kon en met een kleine blijdschap in zich, het bedrag niet genoemd te hebben, antwoordde hij, dat principes gehandhaafd moesten worden, dat hij overtuigd was van Doormans broederliefde en dat hij zich in zijn gunst aanbeval.

Nog dankend voor de medische hulp ging hij weg. Maar buiten, in den opknoetenden angst van 't naderend oogeblik der betaling, voelend een knot wringen in zijn keel, mokte zijn ingehouden drift op.

„Broeder! 't Zou wat. Geklets, krankzinnige ijdelheid, zucht om zichzelf te hooren spreken, dat was hun maconnerie. Helpen met raad en daad in moeilijke gevallen van 't leven! Er waren geen moeilijke gevallen in 't leven, waarbij hij, David De Leeuw, raad noodig zou hebben van zoo'n pillendraaier. Er was maar één soort van helpen door de daad... dat was geld leenen als je 't noodig had.»

Neergeslagen, afgemat, hongerig en toch nog altijd zenuwachtig opgedreven door den angst voor 't niet kunnen betalen, peinsde hij, met gebogen rug, het hoofd voorover en de oogen naar den grond, loopend zonder het te weten, over een middel om geld ter leen te krijgen. Hij keek op, tegen de voorwanden der huizen, hël in de zon.

Branderige vlokken groen en oranje zweefden voor zijne oogen. Hij voelde zich duizelig worden in 't achterhoofd, had neiging om voorover te vallen...

Maar de latente geestkracht, met toorn in hem opstormend als hij zich op 't zwakst voelde, het bloed als met de kracht van een fonteinstraal opbruisend in zijn lijf, deed hem opeens

weer recht gaan, met het hoofd wat naar achter en in zijn oogen dien starren, onweerstaanbaren blik van gestadig vuur, die, in den winkel, chicaneerende mannen of moeielijk koopende vrouwen opeens mak maakte.

«Wat, David De Leeuw zou geen geld kunnen vinden! Om de verdommenis niet! David De Leeuw zàl betalen... Al moet David De Leeuw zijn hemd van zijn lichaam verkoopen, betalen zàl-ie...»

En kloek streek hij met ferme passen het Leidscheplein over, liep door de Leidschestraat... nu weer langzamer... weer in gedachten... opnieuw verzwakkend...

Bij de Prinsengracht werd hij opeens op den schouder getikt.

«Morgen, mijnheer De Leeuw...»

„Dag, mijnheer Gazan...»

Slank en recht, fier opgerezen het jonge lichaam, stond de jonge advocaat Gazan voor hem. Hij kende hem van klein kind. Hij was de zoon van een joodschen sjaggeraar, die in David's geboorteplaats geld had verdiend, door studenten en maitresses geld te leenen tegen woekerrente, maar die inderdaad hooger scheen dan zij was, omdat Leip Gazan dikwerf niet betaald werd.

Leip Gazan was een sjaggerjood. Hij liet zich beleedigen en uitschelden, liet zich trappen, leende zich tot straatfiguur en voorwerp van jool voor melkmuilige studenten, liep altijd schunnig en armoedig, maar was woedend noest, zat uren achtereen op verkooping en boeldagen, liep bij nacht in felle koude langs eenzame, gevaarlijke landwegen, sliep in armoedige, vunzige herbergbedsteden, verdroeg steekblikken en schimpscheuten van boeren, die hem nooit anders dan „Leip de Jeude" of de „Stadssmous" noemden...

„Mijn 'n zorrèg," dacht Leip. „'t Zulle ze allemaal betaald krije. Als mijn zoon maar adverkaat wordt. Studente... noh... weelderige jongelui, hàrt-looze sjeiketse... in de weelde opgevoed... kàn men het ze kwalijk nemen?... Ze wéten niet beter..."

Als mijn Michiel nou maar adverkaat wordt, is vader tevreden..."

En Michiel, zijn Michiel, was advocaat geworden. Een stil,

goedleersch, vroom jodenjongetje was hij geweest... Op school, tusschen de christenjongens, zich eenzaam en afgezonderd gevoelend... Zij scholden hem uit... verwelkomden hem 's morgens als hij naar school kwam met een: „Nah, Leip, heb je niks te sjaggere...” Er was óók één onderwijzer op school, een lange, magere, blonde teringlijder, bewust van zijn wegvretende longen, verbitterd op het leven, zoekend een wrijfsaal en vindend die in 't ras, dat zoo gemakkelijk véél duldde, zonder zich te verdedigen. Die had hem getèrgd.

Nagesproken had hij hem, tot vermaak van de jongens; hem vóór de klas geroepen om te laten vertellen van Mozes en Jacob en Izak, om dan schampere opmerkingen te maken.

Instinctmatige dulder, onbewuste ras-jood, had hij stil-melancholisch dat alles over zich heen laten gaan. Het was een gestadige droefheid om hem heen, die hem altoos drukte en die hij nooit uitte. Iets als een smart, die hij mede ter wereld had gebracht en die hij niet uitklagen kon. Troost vond hij alleen in hârd wèrken. Van de boedel-huizen en van de studenten bracht vader kisten boeken mede, die op een zolder werden gezet. Dáar zat Michiel, als vader op reis was met Rebecca, de inwonende zuster sedert moeders dood, praatziek, dom, verbitterde oude-vrijster, vóorbijgegaan, en nu verziekt door zinnelijkheid, zinnelijkheid die, voldáán, haar tot vruchtbare, zorgvolle joodsche moeder zou gemaakt hebben, nu verkankerd in levensháát, zich uitend in wrokkende Christen-vijandigheid. Al wat Christen was háátte ze, diep-innig, tot op het bloed... Wat geen Jood was, was geen mensch. In die haat was verborgen achter een gelaat van goedmoedig, argeloos, praatzuchtig vrouwtje. Ze pòrde Leip aan om de studenten die schuld hadden, 't vooral moeielijk te maken. Zij ging met de quitantie's en accepten aan de deuren... Ze dreigde met familie-schandalen, genoot van den angst op de bleeke gezichten der lichtzinnige jongelieden, drong zich in bij de familie's, bij de moeders, die afbetaalden, met moeielijk overgespaard huishoudgeld, doodelijk bevreesd, dat de vaders van de schulden der zonen zouden hooren... Rebecca genoot van die moederangsten, voelde zwachteling van lavende weerwraak als zij die deftige, dikke kòjes, die rechaamtes, die haar zoo vijandige Christenvrouwen.

nu voor háár in angst zag. En zij, de gepasseerde, zij, die geen Jood tot man had kunnen vinden omdat ze te arm was geweest, wreekte zich, door voor volgende Jodengeslachten, in de harten der Christenmoeders de al wegwijnende jodenhaat opnieuw aan te kweeken, nu de kleine Jodin, dag aan dag en nacht aan nacht tot in hun droomen, haar heur valschoetig doend, kwabberig-verdord gezicht van vervolgstert vertoonde.

Zij liet Michiel begaan, zacht-stille jongen, die haar géén moeite veroorzaakte. En hij, op den zolder, las boeken door vol wetenschap ver boven zijn jaren. Vóór hij op 't gymnasium kwam, had hij de wereldgeschiedenis van Streckfuss gelezen en Multatuli. Op 't gymnasium begon hij zijn overwicht te gevoelen. De rector was vrijmetselaar geweest en David de Leeuw, door Leip Gazan in 't vertrouwen genomen, had den rector een bezoek gebracht, hem gewezen op de geestesgaven van Michiel en de rector, voorvechter van een breeder begrip van 't mensch zijn dan dat provinciale, — streng gescheiden door de nauwe paadjes van paap, geus of jood, had zich aangetrokken gevoeld tot dien stillen, ijverigen knaap, met zijn wasbleek gelaat en donker melancholisch oog van Joodschen dulder. Hij had hem onderscheiden van de andere leerlingen, hem mede opgevoed met zijn eigen zoon en zijn twee dochters. Michiel, snel van bevassing, had afgeleerd zijn Joodsche uitspraak, had gevoeld wat goede vormen en manieren waren, leerde zich bewegen in dien anderen kring van deftige, geleerde, edel denkende Christenen met een traditie van hooger leven dagteekenend van wellicht eeuwen. Maar als jong student was hij teruggevallen. Er kwam een scheiding tusschen de studenten van afkomst en naam en familie en hem, den zoon van «Leip de Jeude.»

De rector was gestorven. Dikwerf had Michiel, alleen op zijn klein studeerkamertje, zitten weenen, denkend aan dien man. Hij had zijn leven naar diens voorbeeld gevormd. Er waren geen Joden, er waren geen Christenen. Er was slechts één groote verzameling van menschen . . . diep, innerlijk allen hetzelfde, maar uiterlijk, door omstandigheden onafhankelijk van hun wil, gescheiden. Iedere mensch moest tot zijn echt-menschelijken kern terugkeeren en vandaar uit leven, begrijpend en gevend en opbeurend. De menschheid was een broederschap,

een groote broederschap, reikend over de scheidingen van landen, zeeën en bergen, van gelooven en lichamelijke verschillen.

In Napoleon had Michiel deze overtuiging belichaamd gezien, Napoleon, die de volkeren had willen doen samensmelten.

Advocaat geworden, had Michiel zich aangetrokken gevoeld tot het socialistische-ideaal, dat, meende hij, logisch leiden moest tot een verbroedering der menschheid.

Michiel had een groote liefde voor zijn vader. Als student al, had hij als repetitor en les-gever zóóveel verdiend, dat vader er niet meer op uit behoefde. Nu, als advocaat, verdiende hij véél geld en hij stelde er zijn eer in, het zijn vader te vergoeden, wat deze geleden had om hem, Michiel, op te doen stijgen uit het geestelijke Ghetto. Leip Gazan, een oud mannetje geworden, had een keurig huisje dicht bij de Sjoel en woonde daar met Rebecca. Beiden waren zéér vroom, waren lid van weldadige instellingen en nu, ná den gruwzamen strijd in de vijandelijke omgeving, niet meer gedwongen zich te begeben in de Christenwereld, waren Leip en Rebecca twee waarlijk goede, oude mensen. Leip voelde zich veilig en rustig in het kringetje van zijn jodenkennissen, die hem respecteerden, omdat zijn zoon een groot man in Israël geworden was.

En Rebecca, ziekelijk geworden, voelde het als een genoegdoening dat «hun Michiel» «als Jid zijnde» over de Christenen stond. De gevangenen zaten vol Christen moordenaars en inbrekers, die allen bij hun Michiel, bij den Jid mosten kommen smeeken en jammeren om vrijgelaten te worden. Dat was de gestadige troost van de oude Jodin, die door het noodlot geslagen was met onthouding en onvruchtbaarheid.

Mr. Michiel Gazan kwam wel een enkele maal bij De Leeuw op bezoek. In David De Leeuw's hoofd had zelfs eens de hoop gesmeuld, dat hij een partij voor één van zijn dochters zou kunnen worden, hoop die verschrompelde, naarmate Mr. Michiel Gazan rijker werd. Mr. Michiel Gazan voelde wat voor De Leeuw, omdat hij vrijmetselaar was en hij de vrijmetselarij, hoewel een ouderwetsche en mislukte poging, toch waardeerde als wegbereidster voor bredere menschenliefde. Hij gevoelde

vriendschap voor de Joden, die dit middel om zich te emancipeeren hadden aangegrepen en in zijn rector had hij de vrijmetselarij lief gekregen, hoewel hij zelf geen vrijmetselaar was geworden en droomde van een ethisch internationalisme.

Toen Mr. Gazan De Leeuw aansprak, voelde de bezorgde koopman opeens een trilling door de beenen en recht en stil stond hij voor den advocaat. Zijn oogen gingen met liefde langs de welgevormde leden van den jongen man. Michiel Gazan kende dien blik, voelde hem telkenmale, wanneer hij zich onder Joden bevond, die in zijn lichamelijke schoonheid een pleidooi voor 't eigen ras zagen.

„Gaaf het goed met u, mijnheer de Leeuw?”

„Dat kon wel beter . . . dat kon véél beter . . .?”

„Dat spijt mij . . . mag ik een eindje met u oplooopen . . .”

„Maar dat is een groote eer voor mij, meester Gazan. Zooals ik u zeg, het kon véél, véél beter . . .”

„Zijn er zieken thuis? . . .”

„Neen, dat Goddank niet. Integendeel, mijn Molly is Holland's welvaren . . . Apropos, waarom zien wij u zoo weinig? . . . Van de week nog zei ik tegen mijn vrouw, waarom zou Mr. Gazan ons niet meer bezoeken. Zeker drukte van zaken . . .”

„Ja, ik heb het druk . . .”

„Dat doet mij goed, dat doet mij plezier, weet u, ik heb u als zuigeling op mijn armen gehad en als men dan een kind zoo ziet opgroeien, doet dat goed . . . Mijn Eduard gaat nu ook al op 't gymnasium . . . Hij moet dokter worden . . . Ook een knap kind . . . Op zijn rapporten allemaal vieren en vijfen . . . Gaaf u eens met mij mede naar huis . . . U doet toch ook aan muziek? Dan zal mijn Everdine u eens een stuk op haar viool voorspelen . . . De Fantaisie van de Bériot of Kol Nidrei van Max Bruch . . . Kol Nidrei moet u van haar hooren . . . om tranen bij te huilen . . . Een toon als een kerkorgel . . . Daar zit toekomst in . . . nog een paar jaar en ik ga daar honderduizenden mee verdienen . . .”

„Dat is anders de hoogste roeping van de kunst niet . . . véél geld verdienen . . .”

„Gekheid . . . geld moet men hebben . . . zonder geld is men niets . . . Als kunstenaar is men zonder geld niets en als advocaat

is men niets en als koopman heelemaal niets... heelemaal niets... Neen... spreekt u mij niet tegen... ik weet het... 'k Moet een accept betalen van drie duizend vijfhonderd gulden, de heele week ben ik er al ziek van... Den heelen dag loop ik om 't geld bij elkaar te leenen... 'k Heb nog duizend gulden noodig... Als ik 't vandaag kan krijgen, zou 'k er de volgende week graag honderd gulden méér voor teruggeven..."

„Heeft u onderpand of borgen?"

„Borgen niet... maar onderpand... mijn goederen... als dat genoeg is..."

„U verzekert mij, dat u het de volgende week kan teruggeven?"

„Zeker... zonder quaestie..."

„En waarop grondt u die zekerheid?"

„Op de ontvangsten in mijn winkel; op de betaling van uitstaande rekeningen..."

„Op niets anders? Heeft u geen ander kapitaal?"

„Neen..."

„Maar hoe kunt u dan zoo'n groote zaak drijven?... Dat is dan toch gevaarlijk..."

„Zoo leven drie kwart van de winkeliers... als 't ware van de hand in de tand. Het zou mooi handelen zijn als je maar van de bank geld kon halen als je 't noodig hebt..."

„'t Crediet is een ongeluk..."

„'t Kan zijn. Maar zonder crediet kunnen wij heelemaal niet leven... Men krijgt crediet en men geeft crediet — 't een reikt het ander de hand... Maar ik dwaal af... kunt u mij duizend gulden bezorgen?..."

„Ik zal ze u leenen... maar als oude kennis... zonder rente... zonder borg... zonder onderpand... Uit oude vriendschap... Ik herinner mij, dat u in mijn jeugd eens mijn vader het schoolgeld voor mij hebt voorgeschooten..."

„Gekheid... gekheid... een kleinigheid, die ik mij niet meer herinner... 'k Heb hem nog wel eens heel anders geholpen..."

„Ik herinner het mij wèl... Gaat u even mede met mij, naar mijn kantoor..."

Om vier uur kwam David de Leeuw thuis, doodmoede, bleek, overspannen.

„Hoe is 't vandaag geweest, Hoevelman?"

„Voor p. z. z. verkocht..."

„Goddank... dan ben ik er... en hoeveel heeft Dirk geïncasseerd?"

„Twee honderd en veertig gulden..."

„Dat valt mee..."

„Het accept van Dietrich und Cohn is vanmorgen aangeboden... Het kassiertje is nog eens teruggeweest en ik heb hem een gulden fooi gegeven... Het bedrag kon tot vier uur aan het kantoor bezorgd worden... Anders bij de deurwaarders Schrikker en Peereboom..."

De Leeuw voelde een rilling langs zijn rug trillen. Voor 't eerst zou de deurwaarder bij hem thuis komen... Dat was een voorbode...

Zonder te eten, zonder een woord te spreken, telde hij het geld bij elkaar, de drieduizend vijfhonderd gulden. Hij liep de deur uit, ging eerst naar het kassierskantoor. Dat was al gesloten. Dan naar den deurwaarder. In een benauwd hokje wachtte hij. Toen telde hij het geld uit bij den deurwaarder met de kosten. Met beverige hand nam hij 't accept aan. Loom en treurig liep hij weer naar huis... Was dat een leven? Zwoegen en zorgen. In gestadigen angst... En zonder uitzicht... Wat had hij er van... Groot moest hij betalen... klein, moeielijk en bij beetje kwam het in... En allen loerden op zijn geld... hingen op zijn zak. In de Kalverstraat zag hij naar de pui van zijn winkel. De gouden letters van zijn naam... de groote, glimmende spiegelruit... de bonte kleuren van de pui... de gele glimming van de stang... klatergoud... klatergoud... alles klatergoud... dat was zoo niet vol te houden... zware huur, hooge belastingen... een duur huishouden... en van al die zorgen, van al die belastingen had hij zelve niets... een hap eten met onrust... slapeloze nachten...

Het was donkerder geworden... Juist, toen hij voor zijn huis stond, stak Dirk de lange rij gasvlammen op in de witte balonnetjes, die opeens melkig goud opglansden... De winkelkast, nu in den valschen schijn van het overdadige gele licht, straalde in de vale straat opeens een brocierig, geelgoud gewasem... klatergoud, klatergoud, klatergoud... zijn heele zaak!

Bedroefd liep hij den hel-lichten winkel binnen. Daar stonden in de opkamer achter den winkel Stijntje, zijn vrouw en chirurgijn Halma. Stientje was doodsbleek en bracht een zakdoek aan haar oogen.

„Wat is hier gebeurd?” vroeg David verschrikt.

„Hier? Niets De Leeuw. Maar ik ben bij de vrouw van Ricardi geweest... Dat is leelijk... die vrouw is zwaar ziek...”

„Ach, ach grootegòt... als ze maar niet sterft... als ze maar niet sterft!” snikte Stijntje. „'k Ben bij 'r geweest. 'k Heb 'r een bouillonnetje gebracht... Nebbiesj... een gezichtje als van was... En die smeerlap van 'n man was uit... naar de hoeren en snoeren zeker... Toen heb ik dokter Halma laten halen...”

„Daar heb je goed aan gedaan Stien...” zeide David. „Als hier dokter Halma haar behandelt, zal ze wel weer opknappen... Wat mankeert ze?”

„In Halma's oogen glinsterde iets geheimzinnigs.

„Wat ze heeft kan ik nog niet uitmaken...”

„Influenza?” vroeg David.

„Zoo iets,” zeide Halma, oogen schuin naar Stijntje. „Nu... ik ga eten... tot genoeg...”

Halma liep naar de voordeur. David volgde hem op den voet. Aan de deur vroeg hij nogmaals, zijn gelaat dicht bij dat van den chirurgijn.

„Wat heeft ze broeder?”

„Vakgeheim... ik laat niets los...”

„Dan vermoed ik het al...”

„Vermoeden is vrij...”

„Wat mijn Molly *niet* had...”

„Ik zeg je toch, 't is vakgeheim... Tot genoeg...”

Halma ging de deur uit...”

„Allemachtige Godheid... God zal ieder hüten und bewahren!... Ja, ja vrouw, het leven is zwáár... Men kan niet dankbaar genoeg zijn, als men gezond van lijf en leden is...”

En hij liep de trap op, naar de huiskamer, het hoofd gebogen... zuchtende in zichzelf zachtjes: „Ache nebbiesj... ache nebbiesj...” gevolgd door Stijntje, die door haar medelijdens-smart heen, vloekte op dien vuilen rezeig van een man,

dien hoerendop, die een zieke vrouw alléén liet den heelen dag . . . en nog vloekte ze zoo in zichzelf, toen ze boven een kom soep vulde om aan de zieke Jeanne te doen brengen, terwijl David's oogen rond gingen over de zes gezichten van zijn kinderen, vlamgeel in 't gouden licht van 't gas, gezeefd door 't geel gloeierig porselein der ronde ballonnetjes van de kroon.

HOOFDSTUK IV.

Om twee uur 's middags was het druk in de opkamer. Het seizoen was begonnen en het begon goed druk te worden. David stond geleund tegen de post van den trapopgang, wachtend op de klanten. Hij had zooeven een winkelknecht verkocht aan een advocaat, die bekend stond wegens zijn gierigheid en nu had hij er pret van.

Dát was een virtuosens-stukje geweest van koopmanskunst! Het was een ouderwetsche, lange demi-saison, die hij den advocaat had aangesmeerd. De man was binnengekomen en had gevraagd naar een bijzonder koopje. Hij moest van middag op reis en had een stofjas noodig.

«Schmoesbriëntes!» had De Leeuw dadelijk gedacht. Want in elken winkel bestaat een soort jargon, woorden en uitdrukkingen alleen gekend door het beperkte wereldje van 't speciale vak, die precies weergeven de idee van zekere, steeds terugkeerende voorvallen. Niemand wist wie die woorden uitvond. De jongere bedienden namen ze over van de ouderen, die ze meebrachten uit andere zaken. Was een klant zwaar op de hand en langdradig, dan had de bediende maar even tegen een anderen bediende het woord: «Blauwe voering,» te zeggen en meteen was in den winkel bekend, zonder dat de klant het wist, wat voor soort koper op 't oogenblik kocht. Was een nummer van een soort jassen niet voorradig en moest een klant juist dit nummer hebben, dan behoefde de ééne bediende maar even tot de andere te zeggen: «Geen dompertje» en de andere wist, dat hij ijlings bij een bevrienden concurrent in de buurt nieuwen voorraad moest halen. De bedienden hadden elk een soort publiek, waarmede zij het best konden omgaan. Ketelaar was voor 't fijne publiek. Hij had een welverzorgd heeren-voorkomen, sprak beschaafd, gebruikte eenige Fransche of Engelsche uitdrukkingen bij 't verkoopen, zei van een dessein „vient de

paraître," of very stylish" of „ongemeen apart." Hij verzekerde, dat een dergelijk dessein in de moderne textiele industrie „sans pareil" was en zoo er dames mede kwamen om te kiezen, brouwde hij zwaar op het vaak herhaald: „Mevrrrau" terwijl hij een onderdanig verlangensblikje aan mevrrau waagde. In de winkeltaal heette het publiek voor Ketelaar: „Kaleikem!"

Polman, de tweede bediende, was voor het mindere publiek, dat „Polkaatjes" genoemd werd. Zelf uit de heffe des volks, maar sluw en het volk wel kennend in zijn zwakheden, zag hij met een oogopslag, wát zijn publiek moest hebben, schatte wát ze konden besteden tot op vijftig cent. Hij maakte grove, platte moppen, bezwoer dat hij 't goed niet goedkoop kon geven, omdat hij den arbeider zijn loon gunde en elk vak, waarin de werkman niet werd betaald, een pestvak noemde. Als „moeder de vrouw" mee kwam, dan zei hij, dat de man niks met zijn kleeren te maken had, dat hij ze droeg, maar „moeder de vrouw" er tegen aan moest kijken.

Nathan Souget was voor 't publiek van Marken en Uilenburg (genoemd naar den vogel Uil.) Hij was een klein viefjoodje, bekend met alle families uit 't armste oostelijk Amsterdam en sprak, steeds aanprijzend, nooit over het goed zelf dan in gijntjes.

„Zeg-u nou 's mijnheer... is dat nou een goed pakkie?"

„Goed pakkie?... Hij zal het in geen duizend nachten verslijten."

„Jawèl... maar zonder gijn... is het nu goed goed? 't Geld is duur tegenwoordig."

„Goed goed? As-ie 't vandaaag antrekt, kan-ie er over tien jaar nog goppe kedoesje in krijgen..."

„Veertien vijftig — 't is toch nog wel duur voor een barmitswa-pakkie..."

„Barmitswa-pakkie? Natuurlijk barmitswa-pakkie... voor het jitchen hèt-ie geen pakkie noodig."

Als Natan Souget aan 't verkoopen was, boven in de zijkamer, waar alléén aan Marken en Uilenburg verkocht werd, stond het andere personeel achter de deur zich te verkneuteren. En David De Leeuw zelf, hoewel ernstig van aanleg, kon zich

dikwerf ook niet onthouden om mee te lachen. Nathan werd dan vertrouwelĳk en met zĳn grooten neus dicht bij de gelaten der Jodenvrouwen, wees hij naar zĳn patroon met één: „Ook al een richesponem . . . net als ik . . .”

Douwersma, de jongste bediende, een weggelooopen diacoon, was voor het christelĳk publiek. Hij verkocht met een bijbelwoord. Hij had een kaalgeschoren kin en bovenlip, droeg twee blonde bakkebaardjes en had in zĳn stem iets zalvends. Op de groote bovenzaal van 't ouderwetsche koopmanshuis, waar een kostbaar plafond, door een leerling van Lievens geschilderd, herinnerde aan zeventiende-eeuwsche koopmansweelde en vromen zin, (men zag in een gouden hemel het lam Gods, omringd door de apostelen,) stond Douwersma tusschen de standaards met slap van de beugels neerhangende jassen. En plechtig keek hij opwaarts, hief den vinger omhoog en keek weer naar zĳn koopers. „Ja, ja, dit huis heeft andere tijden gekend, tijden van ware godsvrucht, van naastenliefde en lijden om der wille van 't ware geloof. Kom daar nu eens mee aan. Alles is zondig tegenwoordig. Als christelĳk jongeling huivert men vaak terug voor het bederf, dat zelfs in bekende solide magazijnen is doorgedrongen . . .”

Onderwĳl paste hij aan. Zag hij, dat de jas niet zeer beviel aan een moeder of zuster of vrouw, die mede gekomen waren, dan zei hij: „Het lichaam is een tempel des Heeren. Niet voor den uiterlijken schĳn maar naar het innerlijk beoordeele men den mensch . . .

Douwersma had in den winkel den bijnaam van „Den Heiland” en als hij bezig was met klanten, zeiden de bedienden: „De Heiland met zĳn uitgestreken smoel staat ze weer te bedonderen!”

Maar groote pret was er, als Douwersma met Mantua Fresco, den schilder, aan het debatteeren was. Want Douwersma bleef altijd den schĳn van vroom christen bewaren, geloofde in zĳn eigen scheinheiligheid. Dan kwam Mantua soms binnen en zeide: „Ik heb daar net den Heere Jezus ontmoet. Hij heeft mij de complimenten voor je meegegeven Douwersma.”

„Mijnheer wil een pretje met mij hebben . . .

„Waarachtig niet. Hij was naar beneden gekomen zei hij om te zien, wat bijna tweeduizend jaar Christendom voor uitwerking

op de slechte menschheid hadden gehad. Hij was in zijn schik hoor! Overal naastenliefde, overal zachtmoedigheid . . .”

„Het ware te wenschen . . .” zalfde Douwersma, zijn oogen omhoog slaande.

„Dat kan je niet meenen . . . dan zou 't jou hier slecht gaan. Want de Heere Jezus heeft mij speciaal opgedragen jou te zeggen, 'dat-ic méér last heeft van de hypocrieten dan van de atheïsten . . .”

Maar David de Lecuw hield niet van zulke theologische gesprekken. Hij nam de menschheid en haar geloof voor wat ze waren. Geld verdienen voor je huishouden, was voor David wél het opperste van alle menschenlijke streven. Iets anders dan geld verdienen bestond er niet in de menschenwereld. En in de schaarsche oogenblikken, dat hij er over dacht, was zijn overtuiging, dat Mozes zijn tien geboden had gegeven om er wat meê te verdienen en dat de geheele lijdensgeschiedenis van Jezus ook wel een mislukt broodzaakje geweest zal zijn. 't Was in dat warme land makkelijker een beetje over God te leuteren, waar wij met elkaar niets van weten, dan als fatsoenlijk man bij zijn vader in den timmerwinkel te werken.

En de rabbonem van grootvader . . . hij kende ze. Ze schreven hun bóeken voor eenvoudige, goede zielen als zijn vader, om er een duit aan te verdienen. Godsdienst? Wat was godsdienst anders dan een beroep. Hoe dikwijls had hij al niet een pastoor een jas geleverd, die betaald werd door een geloovige. En de dominees, menschen met groote huisgezinnen, die preekten om brood te verdienen. Hij zou ze er niet hard om vallen. Integendeel, hij vond het respectabel, gunde hun een broodje met hun preeken, als ze hem een broodje met zijn winkel gunden. Onderscheid was er niet. Hij trachtte een jas te verkoopen en een dominée bracht een preek aan den man. En beide zeiden ze de waarheid niet. „Laat ik eens zeggen: Hier is een goedkoope jas, die over een half jaar groen verkleurd is. Niemand zou die jas koopen. Hij moest zeggen: Hier is een jas, die ik onder den prijs verkoop en waarvoor ik garandeer. Dàn verkocht hij. Laat een rabbijn zeggen: God ziet liever dat je op sjabbes verkoopt en het schoolgeld voor je zoon betaalt, dan dat je niet an een sjabbes verkoopt en je

zoon brioles laat rondloopen. Wat gebeurt dan? Dan verkoopen ze allemaal an een sjabbes. En dan gaat er geen een naar de Sjoel. Waar moet de raaf dan van leven? Dan kan hij morgen zijn kerk verhuren voor pakhuis aan De Vries en van Buren. Alles gaat om de duiten en wat er meer in 't leven en in den dood is, zal men zien als de tijd komt."

Vaandaag was David De Leeuw in een goede luim. Het was mooi weer, ècht voorjaarsweer voor de zaak. Ze moesten nu hun winterplunje afleggen en demi-saisons en costuums koopen. Van morgen was 't al druk geweest. Daareven had hij den gierigen advocaat een winkeln knecht aangesmeerd.

Hij had de oud-modische demi-saison zóó gelegd, dat de man hem zien moest, maar hem steeds andere jassen aangepast.

„Laat ik deze eens aanpassen!" had de man gezegd. David had de jas toen zwijgend wat ter zij gelegd, alsof hij hem wilde verbergen en had weer een andere jas te voorschijn gehaald. Dat had hij zoo tweemaal gedaan.

„Waarom laat u mij die jas niet eens passen. De kleur bevalt mij."

En schijnbaar traag was David er toe overgegaan de jas te toonen, had gezegd, dat die eigenlijk niet in den prijs viel, die mijnheer wilde besteden, . . . dat het zijn maat niet was . . ."

De advocaat had de jas aangepast, slim vermoed, dat wat zoo traag door den winkelier werd aangeboden, juist ietsg oeds moest zijn en had de jas gekocht.

En David lachte om de gelukte list, had meer voldoening van het besef van zijn grootere slimheid, dan van het verkoopen van 't incurante stuk.

Hij hoorde achter in de opkamer, waar de coupeur werkte, het knarsend snieren van de zware schaar door het buckskin. Dat gaf hem een gevoel van drukke bezigheid, van geldverdiene. Hij keek in den winkel beneden zich. 't Zag er frisch en goed uit. De standaars hingen vol van 't nieuw ontvangen lente- en zomergoed. De uitstalkast was ditmaal bijzonder goed uitgevallen. Onbewust had hij iets bij Vlissingen afgezien. Je moest een winkeln kast niet al te vol maken. Dat gaf iets rommeligs.

En zeker, een kunstvoorwerp kon geen kwaad. Zoo had hij in de étalage op een zuiltje de groote majolica-vaas, die hij bij

Vlissingen gekocht had, laten zetten en een lap grijs covercoat gedrapeerd van uit de monding der vaas gebouillonneerd, in een soort watervalletje van stof naar beneden over den voet van de zuil heen. En op het stuk covercoat beneden een wit kaartje, waarop met lange, stijve letters: „Covercoat, Haute Nouveauté.”

Rechts in den hoek, tegen den wand, had hij tien kinderpakjes, op bustes met wassen kopjes, doen neerzetten. Het was een schuin-oplopende reeks van pakjes, voor kinderen van drie tot dertien jaar. Er boven was in een lijst van groen zuig, op een grond van rood zuig, met roze chitsletters gebouillonneerd: „Alle kindermaten in rijken voorraad voorhanden.”

Er bleven telkens menschen buiten voor de groote glasruiten staan. En schoorvoetend kwamen menschen binnen en hij, ze met kennersblik dadelijk schattend, riep: „Mijnheer Gleichmann... voor u”, of „mijnheer Douwersma, voor u”, of „mijnheer Souget, wilt u even helpen...”

Tegen half drie roezemoesde door het geheele huis het drukke gesprek van klanten met bedienden. Souget wipte telkens naar beneden en met glimmende oogen liet hij in zijn holle hand het glinsterende geld zien dat hij ontvangen had, vertrouwelijk, zich voelend als Jood met een streepje voor bij den Joodschen patroon boven de andere bedienden, en glunderend in zijn gijntjes. „Een pakkie van i voor p. z. Een beeld van 'n kind met een parreg!”

„Een boks van d. voor p r...”

„Dat is te duur verkocht Nathan...”

„The dhuur... nòh the dhuur... mòtte ze een paar gemberboles minder eten... thoch bèter dat u gemberboles eet dan zullie...”

Op de groote bovenzaal stonden Douwersma en Gleichmann beiden elk met een anderen klant. Vóór in den winkel legde de tweede coupeur stoffen uit voor aanmeetklanten... In de opkamer paste Hoefelman iemand een costuum met een grijs-linnen kraag en bestreept met witte rijgdraden.

Hij tuurde nu in de nauwe geul der beschaduwde straat, waar de menschen door de spiegelruiten gezien, schenen voort te glijden... Opeens stond hij rechtop... Daar kwam vader

aan... Wat kwam die doen op dit ongewone uur... Er zou toch niets gebeurd zijn... Neen... hij zag naar 't oude, rimpe-
lige gelaat... Neen... hij had zeker geen kwaad nieuws...

David de Leeuw liep het trapje af, dat van 't portaal tus-
schen winkel en opkamer naar den winkel leidde, snelde naar
de deur, trok die open. Hij kon niet goed velen, dat vader
zelf de deur moest openen... Hij kwam immers niet in het
huis van een vreemde, waar hij de deur van moest open-
maken... Zijn huis was immers vaders huis..."

„Dag vader..."

„Dag David... ben je daar..."

„Kom binnen vader... 't is druk... 't gaat mij goddank
goed... 'k heb vanmorgen tot één uur voor zevenhonderd
gulden contant verkocht... en 't loopt nog... zie eens...
daar volk... en in de opkamer volk... en boven volk... als
God geeft dat het weer zoo blijft, verdien ik goud..."

Het vadertje blikte rond, knikte met kleine vergenoegde knikjes.

„Wanneer een zaak gaat, kan men niet dankbaar genoeg
zijn... Hoor eens David... ik moet je wat zeggen... Weet
je wel dat 15 April een groote feestdag in mijn leven is?...

„15 April?"

„Vanmiddag bij de koffie heb ik er met je moeder over
gesproken... 15 April zijn wij vijftig jaar getrouwd..."

„De gouden bruiloft!" riep David verheugd uit...

Er kwamen weer klanten binnen...

„Een oogenblik vader..."

David liep de drie menschen te gemoet, die met de lichamen
verlegen, oogden in de winkelkast...

„Wat zal het zijn moeder?" vroeg David, zich tot de vrouw
richtend.

„Dat weten wij nog niet recht..."

„'t Zou een pakkie kunnen zijn..." meende de man...

„Welzoo... een costuum... en in welken prijs wilt u
vallen..."

„Laat maar 'r is eens zien," zeide de vrouw slimmetjes...

„Zien kost geen geld moeder... gaat u maar naar boven..."

„Ken het hier niet gebeuren... ik loop zoo slecht trappen..."

„Dan maar op je gemakje aan moeder... boven heb je

licht . . . hier is het te donker . . . om goed te zien wat je koopt. . ."

„Daar heit-ie gelijk in,” meende de derde, de zoon en hij liep naar boven, vlug en krachtig.

Zwaar volgde de vader . . . de treden kraakten . . . en de moeder met een zucht:

„Dan zal ik er ook wel aan moeten . . .”

„U kunt ook wel hier achter wachten . . .”

„Nee . . . 'k mòt er bijzijn . . . anders is 't spel niet volmaakt . . .”

En zich vastklemmend aan de leuning, begon zij treê voor treê haar man te volgen.

„Ziet u vader . . . je moet ze boven hebben, als je ze wil verkoopen . . . Verkoop ik zulke menschen hier in de winkel, dan dingen ze je het hart uit 't lijf en boven, in de mooie zaal, zijn ze zoo tam als een duif . . . en ze loopen je de trap niet zoo gauw af . . . Heb je gezien, hoe de zoon zijn moeder een eind is vooruitgelopen in plaats van 'r te helpen . . .”

„Je antwoordt mij niet Dóvid. Ik heb je gezegd, dat wij vijftien April de gouden bruiloft vieren . . .”

„God zal u nog vijftig jaar er bij gezond laten leven . . .”

„Vijftig jaar . . . dàt heb ik niet meer te leven Dóvid. 'k Ben nu twee-en-tachtig . . . Als ik vijf-en-tachtig word is 't mooi . . .

David's hart begon sneller te kloppen. Een gevoel van angst klemde op zijn borst . . .

„God bewaar me, dat ik u zoo vroeg zal verliezen . . .”

Vroeg . . . 't is een gezegende leeftijd en ik heb er dankbaar voor te zijn aan het Opperwezen. 'k Zou zoo graag er wat van maken . . . geen groot feest . . . dat hoeft weer niet . . . daarvoor zouden de kosten te groot zijn . . . Wij hebben er al wàt voor gespaard . . . Saartje en ik . . . vijf-en-twintig gulden . . .”

David lachte.

„Daar kennen wij Couturier voor afhuren . . .”

„Mooi, om een ouden vader uit te lachen . . .”

„Ja . . . vijf-en-twintig gulden voor een gassene! Daar heb 'k het darrefleisch met krijn nog niet voor . . . dàt gaat weg aan komkommers . . . Weet u wat met een gàsene weggaat . . . minstens driehonderd gulden . . .”

Simon de Leeuw bleef bedrukt staan voor zijn grooten zoon. Voor 't eerst in zijn leven weigerde zijn Dóvid hem wat. Een bruiloft weigeren... Dat was wèl het ergste...

„'t Komt alle dagen niet voor, dat men zijn vader en moeder een gouden bruiloft ziet vieren... Dat geluk kan men maar ééns in de halve eeuw hebben Dóvid... 't Hoeft zoo duur niet te zijn... Maar ik ben een mensch van een dag... Ik sta met mijn eene voet al in 't graf... 'k Had nog zoo graag eens in simge alle oude kennissen bij elkaar gezien... Maar wat niet gaat, gaat niet...”

„Niet gaan... dat zeg ik niet... ik zeg alleen dat driehonderd gulden te veel is...”

„Wie spreekt er dan van driehonderd gulden... 't Zou in elk geval nu maar tweehonderd en vijfenzeventig gulden zijn. Maar zooveel behoeft het ook niet te wezen. Laten wij een eenvoudig feestje maken...”

„Nu vader, 't heeft geen haast op een dag... Laat ik er eens met Stijntje over spreken...”

„Met Stijntje? Wat heeft die er mee te maken...”

„Wat die er mee te maken heeft. 't Is mijn vrouw...”

David zei het wat geërgerd. Het deed hem zeër in 't hart, dat hij den ouden man moest afschepen. Maar het kón niet, Het kón niet. Het ging vandaag goed en misschien zou 't heele seizoen goed zijn. Maar hij zat op te zware lasten. Hij ging achteruit. En aan de overzijde naderde *A la ville de Londres* van Bartelkamp en Hoenders zijn voltooiing. Elken dag kon de schutting worden afgebroken. Die was tot nu toe zeër geheimzinnig dicht gehouden. Maar van het telkens een oogje krijgen bij 't opengaan van de schuttingdeur, had David een denkbeeld gekregen van de zaak. Het was alles nieuwerwets. De spiegelruit liep tot op den grond. Er was een wagenlading bustes binnengebracht. Geruchten liepen er, dat Dietrich und Cohn, een groote Deutsche confectie-fabriek, aandeelen in de zaak had. De coupeur van Wenté was onderhuurd, een meester in zijn vak, die reputatie had tot in 't noorden van 't land.

David De Leeuw had een keer 's nachts gedroomd, dat het magazijn al geopend was. En hij had een ontzaggelijk diepen winkel gezien, die heelemaal tot achter op de Nieuwezijdsvoor-

burgwal doorliep. De bedienden stonden dichtopeengedrongen achter de toonbanken en midden in den winkel, boven op een leer, stonden Cohn und Dietrich en zwaaiden met onbetaalde accepten, roepend tot Pannekô, die van beneden naar omhoog keek: de Leeuw is pleite, de Leeuw is pleite."

Rillend was hij wakker geworden. Hij had liggen steunen tot vroeg in den morgen. Toen was hij doodmoede opgestaan, naar de bovenzaal gegaan, had door de vensters in de stille, vroege straat gekeken. Daar had hij gezien, hoe ze bij den nieuwen concurrent een zware kroon voor electrisch licht naar binnen droegen. Electrisch licht!

Zijn hart was beginnen te kloppen. Hij kende de kracht van het avondlicht in een winkel.

Het licht trok de menschen aan zooals een kaarsvlam de muggen. Dáár kon zijn gaslicht niet tegen op. Langen tijd had de winkel van David de Leeuw de mooiste gasverlichting gehad. Aan een lange, rechte stang een veertigtal kleine, witte balonnetjes naast elkaar. Het was 's avonds als een illuminatie. Het verjongde je hart, als je die melkgouden glimmende gloei-stang 's avonds naar buiten zag uitstralen. En nu, nu was 't uit. Electrisch licht... daar kon hij niet tegen concurreeren... Hij had al moeite om de gasrekening te betalen.

Sedert dien droom kon hij niet naar de schutting aan de overzijde zien of hij hoorde als een verre echo een dreinerig suizen in de lucht, dat om hem heen riep: „David de Leeuw is pleite, David de Leeuw is pleite!...”

„Als 't niet kàn, kàn het niet... Men kan geen ijzer met handen breken, David... Maar spijten doet het mij... Ik ben een mensch van een dag en moeder ook... Dàt hadden wij ons nog voorgesteld... een feest voor de vijftigjarige echt-vereeniging...

„Dag Dávid...

„Dag vader!”

Hij had even in het zachte oog van 't vadertje een traan zien trillen... De traan beefde nu in zijn hart... En nu, nu hij 't vadertje zag op den gebogen rug, met de voeten sleepend langs den grond, en de stok tastend neerzettend, voorzichtig gaande door de menigte in de straat, nu kwam de traan in

zijn oog . . . Het was hem of hij 't vadertje zóó van hem weg zag gaan voorgoed . . . naar die geheimzinnige verte van den dood . . . dat voor hem nog zoo héél verre land, waar hij anders nooit aan dacht, zijn pezig, taai lichaam, dat nooit ziek was geweest, krachtig voelend en stèrk tegen het leven.

„Kon het dan niet? Moest hij, David de Leeuw, die zooveel zorgen had, die zooveel betaalde, wien mudden rijksdaalders door de vingers gingen, zich deze kleine weelde onzeggen? Een man met een zaak waarin ruim een ton gouds 's jaars werd omgezet, kon voor een ouden vader geen paar honderd gulden afzonderen voor een feestje! Was dat geen schande? . . .

Hij hoorde de stemmen smoezelen boven en achter en vóór, waar de bedienden ijverig aan 't verkoopen waren. Maar hij voelde zich niet vroolijk er door. Wat gaf het, of er al eens een paar goede dagen waren! Het was werken voor belasting en huur en crediteuren. Als hij den heelen dag van 's morgens tot 's avonds in zijn winkel op wacht stond, wonderen van verkoopkunst verrichtte, dan kwam een wissel of een accèpt van zoo'n Mof en wat met stukjes en beetjes moeielijk was binnengekomen, ging in één plok naar den Mof. Het was werken voor anderen. En nu, daar vóór hem in de straat, rees *zijn* verderf. Het was er op aangelegd, dat hij pleite zou moeten gaan. Waarom kwamen die twee resjoom juist vlàk over zijn winkel? Wat had hij ze misdaan? Vijf jaren lang dreef hij hier op deze plaats zijn zaak. Met moeite had hij stand in dit huis gebracht. Nu kwamen daar aan de overzijde een paar lui, die hem dat ontstalen. Tegen hen op vechten! Hij kon er niet aan denken. Nog méér zorg op zich laden. Zich zelf op nog grootere kosten jagen. Er was hier voor één nauwelijks genoeg. Nu zouden twee daarvan moeten leven!

Vervloekt publiek, waar je geen houvast aan had. Voor één cent goedkoopster werd het ontrouw aan een winkelier, bij wien het jaren goed bediend was. Je moest ze zoo behandelen als Ricardi deed. Die had gelijk. Elken dag een nieuw foefje! Elken dag een nieuwe bedriegerij. Dàt wilden ze . . .”

Nathan Souget schoof weer voorbij.

„Patroon, kan dat pakkie weg voor i. v. . .

„Met tien stuivers winst? Waarachtig niet . . .

„'t Is voor een arme weduwwrouw... D'r man is gestikt in een matseklis...

„Ik verkoop niet met verlies...”

„Ze kan 't waarachtig niet betale...” Ze hèt noch achter elkaar twee kramen in 't zicht van 'r overlejen man...”

„Maak geen gijntjes... De tijd is te duur op 't oogenblik...”

„Mijn tijd is duur? 'k Verkoop 'm voor 'n gemberbóle...”
Zonder narrischkàt, kàn 't patroon...”

„Nou... vooruit dan maar...”

Souget klom haastig de trap op.

„Een bestdoener,” dacht David, hèm naziende. „Zou men gelooven, dat-ie den heelen dag zich afjakkert, alleen om een oude moeder te verzorgen...”

Hij voelde zich zacht droevig. Diep in hem begon een verwijt te knagen. Waarom had hij zijn vader die bruiloft niet gegund? Een oud mensch, dat toch niets meer van het leven te vragen had. Was het wel waar, dat hij de driehonderd gulden niet kon missen? 't Ging nu toch goed. Van zijn simge moest hij geen saar maken. Als de saar kwam, was het tijd genoeg.

Opeens, boven het geroezemoes in voor- en achterhuis uit, begon een viool zacht te spelen.

David trilde van vreugde. Zijn Everdine begon te studeeren... Engel van een kind... Die had wilskracht... Die had genie...

Hij luisterde naar de lang uitgehaalde tonen der gamma's, die Everdine in de achterkamer speelde. En zachtjes droomde hij voort op de deining der tonen. Dàt was zijn toekomst. Daar lag goud in. Dàt was de kunst. Als ze uitgestudeerd zou zijn, zou ze kunstreizen gaan maken. Door Holland en door het buitenland. Door de heele wereld zou de naam van Everdine de Leeuw klinken. En schatten zou zij verdienen. In Utrecht hadden de studenten de paarden voor het rijtuig van Sarah Bernhardt afgespannen en hadden de tooneelspeelster zelve in triomf naar heur hôtél getrokken. Dat zou ook ééns met zijn Everdine gebeuren...

Hij leunde zachtjes tegen de post van den trap-opgang. Het leven van 't oogenblik ging nu buiten hem om voort... hij stond te droomen, levend in de toekomst... Dàn zou hij geen

zorgen meer hebben... Dan zou hij langzaam aan hier zijn zaak kunnen afwikkelen... Met een reusachtigen uitverkoop, een echte liquidatie-uitverkoop zou hij eindigen... En eindelijk zou hij zich ontworsteld hebben aan dien vuilen rompslomp van een gróóte zaak zonder eigen kapitaal.

Zou *zijn* vader en *zijn* moeder dàt nog beleven? Zouden zij nog beleven, dat de naam de Leeuw beroemd werd? God zou het geven... Maar waarom kon hij hun dan nú het genoeg van zoo'n feestje niet gunnen? Wat waren driehonderd gulden tegenover de duizenden en tienduizenden, die hij in de toekomst zou verdienen?"

Gleichman stoorde hem in zijn droomen.

„Mijnheer... mijnheer!..."

„Wat is er?"

Met een schrik stond hij recht.

„Ik heb boven een dame en een jongen heer om een compleet. Ze zijn mij te lastig... Zoudt u er een woordje willen bijzeggen..."

Gevleid, knipoogde de patroon tot den bediende.

„Zeker... dingt zij àf?..."

„Ja... en ze chicaneert op de stof en het zitten..."

De Leeuw liep vlug den trap op, kwam in de bovenzaal waar rechts in den hoek een dik vrouwtje in zijde gekleed, met een groote diamanten broche onder de kin, met kleine, dikke vingertjes, in hulzen van fonkelende ringen, aan een jasje trok, dat een slanke knaap aanpaste.

„Dag mevrouw..." zei de Leeuw met een buiging.

Het kleine vrouwtje keek naar hem op en in haar blik voelde David dadelijk de bewondering, die zeker soort kleine vrouwtjes altijd voor zijn slanke, nervige gestalte toonde. Zijn oog voelde éven de prikkeling van de ringen, steenen en broche. „Briljanten — dus betoeg," dacht hij en onmiddellijk tot Gleichman.

„Maar dat is geen costuum voor een zoon van mevrouw. Mevrouw wil toch geen ordinair goed..."

„Ik mot een goedkoop phakkie hebben... 't Is maar voor de sport... 't Duurt niet lang..."

„Dan moet u juist een stevig costuum van goede kwaliteit koopen... Ik heb een qualiteit juist in mijnheer's maat..."

Mijnheer Gleichmann, geef mij eens even artikel 17..."

„Wie speelt daar zoo mooi viool? Is dat uw zoon?" vroeg het jonge mensch.

„Neen... dat is mijn dochter..."

„Een meisje?" vroeg de jonge man en in zijn zacht grijs oog trilde een lichtje.

„Ja... mijn dochter... Als u eens kennis met haar wil maken..."

„Hier mijn zoon speelt ook viool... Ziet u, daarom let ie er zoo op... Mijn kinderen leeren alles... U kent mij toch wel?... Mijn naam is Polak... Mijn man is G. Polak..."

„De regent van 't Weeshuis? Zeker ken ik uw man... Wie in Amsterdam zou úw man niet kennen mevrouw? 't Zou er slecht voor Amsterdam uitzien, als hij er niet was... Volgt u mij maar even... Hier dit kleine trapje op..."

De Leeuw bracht mevrouw Polak en haar zoon naar de huiskamer, waar Everdine stond te studeeren...

In de lage kamer met zware balken, half duister, omdat het licht uit drie kleine binnenplaatsramen moest komen, stond Everdine, fijn, teeder meisje voor de lage muziekllessenaar, de viool onder de kin en was juist aangevangen een viool-concert van Max Bruch te spelen. Zóó was zij in haar spel verdiept, dat zij niemand hoorde binnenkomen. De Leeuw legde zijn wijsvinger op den mond en bleef stil staan. Het dikke vrouwtje viel dadelijk op een sofa neer, keek rond naar de meubels, taxeerde de waarde van den inboedel. De jongeling tuurde naar het goudblonde haar, dat los langs den rug van 't meisje golfde en luisterde aandachtig toe. Toen Everdine het eerste gedeelte had gespeeld, klapte hij in zijn handen...

„Prachtig, prachtig!... riep hij kinderlijk enthousiast uit.

Everdine keerde zich verschrikt om, keek haar vader toornig aan.

„Hè pa... om me zóó te laten schrikken."

„Mevrouw G. Polak, mijnheer Polak haar zoon... mijn dochter Everdine, viool-virtuose..." stelde de Leeuw waardig en gelukkig voor.

„Ik heb geen verstand van muziek," zeide mevrouw Polak...

„Maar hier mijn zoon speelt óók héél mooi..."

„Néén mama... ik knoei een beetje als ik mij vergelijk met de juffrouw hier...”

De twee jongelieden keken elkaar voor 't eerst in de oogen. En in 't zachte blauw van Everdine's oogen was een staren, dat den jongen man verward maakte...

Ze spraken nog wat, hoelang beiden studeerden en wie hun meesters waren. Toen David de Leeuw:

„Mevrouw... als u en uw zoon ons de eer eens wilden aandoen van een bezoek... en wanneer mijnheer uw echtgenoot plezier zou hebben om mede te komen... ik zou gelukkig zijn als een man als G. Polak mijn drempel zou willen overschrijden...”

Hij sprak zijn meest pathetisch Hollandsch, wetend daarmede indruk te maken op de rijke, domme, on-beschaafde joden-vrouwtjes, en hij dacht al aan den goeden klant, die G. Polak, den grooten meelkoopman, zou kunnen worden.

Boven, op de zaal, kostte het hem nu luttel moeite, een duur costuum aan te praten. De jonge Polak was niet meer voor aanmerkingen te vinden, luisterde niet naar zijn moeder, die nog zwakjes beproefde af te dingen.

Toen zij den winkel verlaten hadden, kwam Gleichman naar zijn patroon.

„Mijnheer, dat heb ik nog nooit gezien. Dat was nou het meest onwillige wijf, dat ooit in den winkel is geweest...”

David de Leeuw lachte even erkentelijk. Weér begon boven de viool te spelen... kortzichtigen, die hem gezegd hadden, dat vioolles duur was bij een grooten meester... Als men maar slim was... 't Eén gaf 't andere de hand... Nu had hij op één costuum twee tientjes verdiend... Daar kon hij weer een maand lessen van betalen... zonder de viool had hij niét verkocht... Want 't was een chicaneerend wijf op koopjes uit... Van de soort die zelve nog sjaggeraars in haar hart zijn, al hebben ze ook millioenen... En hoevéél keer had hij al verkocht door 't gesprek op de muziek te brengen... Dat leidde af van den prijs... De muziek... dat was de echte kunst... de kunst van de toekomst... de kunst, waar goud mede te verdienen was...

God had hem gezegend in zijn Everdine... die zou hem uit

al de schwiejenieje helpen, zoodra ze uitgestudeerd was... Hij mocht niet zwaarmoedig zijn... De toekomst zou rozen baren... En hij mócht toch ook zijn ouden vader en zijn oude moeder dát plezier niet weigeren... Hij kón ze het nog maar eenmaal gunnen... Een koopman, die méér dan een ton 's jaars omzet, mocht wèl eens een extra-tje zich veroorloven...

En luisterend naar het zacht-klagende vibreeren van de viooltonen boven, begon hij al te overleggen, wie tot de bruiloft zouden uitgenoodigd worden...

HOOFDSTUK V.

In het nieuwe winkeltje, dat Vlissingen schuin over zijn zaak in de Taksteeg gehuurd had, zouden geen potten, pannen of vazen worden verkocht. Treesje had dikwerf bij 't verkoopen van vazen gemerkt, dat de klanten ook graag de bloemen of planten er bij hadden gekocht, die er in de étalage in stonden. Mantua bracht haar die, of hij raadde haar aan, welke bloemen of planten ze moest kiezen. Vlissingen, die een hel-roode geranium of een vol-bloemige fuchsia de mooiste „blommen” vond, had eerst een beetje wantrouwig gekeken, toen Mantua zilverdistels, gedroogde halmen, judaspenning, zonnebloemen of vreemd-gevormde, reukelooze orchideeën bracht. Treesje had het ook wel even vreemd gevonden, maar Mantua had een bos judaspenning geschikt in een bruineglazuurde vaas met grijs-zilveren aderen en hij had de pastel-blauwe zilverdistels in een kobalt-blauwe Weener vaas gestoken en toen was hij in verrukking geraakt over de zachte vervloeiing der tinten en over de vormen der planten. Hij had een stukje grijs pakpapier van de toonbank genomen, had spelenderwijs van de zilverdistels een schetsje gemaakt. Eenmaal aan 't schetsen kon hij zich niet bedwingen, ging op het lage Weener krukje zitten, begon zorgvuldiger te teekenen en na een half uur had hij de warrige, stekelige plant scherp en vast op het papier gezet. Peinzend over zijn teekening zeide hij:

„Het winkeltje aan de overzij zou ik wel eens zoo willen decoreren. Een eenvoudig zilverdistel-motief gestijleerd in randen . . .

Het is een mooie plant en 't is een écht Hollandsche plant. Die heb ik uit de duinen meegebracht . . .

Vlissingen, die Mantua niet begreep, méé-lachte als de Leeuw goedig gekscherend van hem sprak als van een „verschwartster nar,” maar die wél zag, dat hij door den man véél voordeel

had, die nog nooit om betaling had gevraagd, zelf niet over geld had gesproken, die tevreden was als hij nu en dan in 't achterkamertje mocht zitten om 's avonds een kopje thee mee te drinken, voelend het geluk van altoos-ontbeerde binnenkamertje-gezelligheid en de waarachtige bewondering van het schoone, wereld-wijze Treesje, dat hij lief meende te hebben als een eigen dochter, lief meende te hebben als kunstenaar om de ranke lijn van haar maagden-lichaam, het rustig welven van haar harmonische liniën, het klaar-uit stralen van haar nog onbewuste, groene oogen, bedriegend zichzelf, dat in hém, den man al naar de vijftig loopende, geenerlei zinnelijke begeerte naar dat nauwelijks volwassen kind kon zijn, Vlissingen hield zijn oog op zijn zaak en zijn voordeel en zag Mantua graag in zijn huis. Zeker, Mantua zou het winkeltje aan de overzijde weder beschilderen. Dat vond Vlissingen héél goed. Hij moest zijn gang maar gaan. Maar Vlissingen zou er geen pottenwinkel van maken. Als hij er eens een bloemenmagazijn in opende?"

Treesje had dadelijk het gezonde denkbeeld van vader begrepen en uitgewerkt. „Dat was heel goed vader. Hier bij ons koopen de menschen de vazen en de potten en de jardinières en aan de overzij koopen ze de bloemen. En dáár, ze wees naar de overzij waar de ruit van 't nieuwe huis wit gemaakt was met krijtsop, zullen ze dan ook dikwijls mèt de bloemen, vazen en potten koopen. De bloemen kosten niet veel... zilverdistel en halmen kunnen wij Zondags zelf in de duinen gaan plukken. Als er veel vraag naar komt, zullen wij in Haarlem wel een bloemist vinden, die ons elken dag nieuwe zendingen stuurt van allerlei..."

Mantua vond het denkbeeld prachtig. Wij moeten hier vooruit in Holland. Ik voorspel een heele revolutie in de bloemen-cultuur van de toekomst. Wij blijven hier met onze dubbeltjes-potjes aan de markt altijd bij 't zelfde. Die bloemen zijn af-gezien. Dat is goed voor den gemeenen man. Wij moeten de menschen het mooi leeren zien van de allereenvoudigste wilde planten en óók van de verfijnde, van de exotische. Ik heb in Engeland orchidëen gezien, die een gulden het stuk kosten. In Parijs loopt geen vrouw op straat, van 't armste naaistertje tot de vrouw van de wereld, die niet in den herfst een ruikertje

viooltjes van Nizza draagt. Daar hebben de heeren een knop in 't knoopsgat als ze 's morgens naar hun bureau gaan. Dat moet hier ook komen.

Ik voorspel je, Vllssingen, dat de bloemenhandel in de groote steden in Holland binnen tien jaar een omvang zal nemen, zooals niemand nu vermoedt. Want wij gaan méé in Holland, wij gaan altijd mee, maar langzaam. Als ik het geld had en koopman was, zou ik het nu dadelijk gróót aanpakken. Ik zou Zeemanshoop op den Dam koopen. Dan liet ik het tot den grond afbreken en ik maakte er een wintertuin van. Twee groote ruiten aan de straat. De wanden binnen met rustieke tableaux in lijsten van kurkschors en cementwerk. En dan binnen al de bloemen van 't seizoen. Ik zou naar Nizza gaan om verbindingen aan te knopen met de bloemisten daar. Ik liet mij elken dag rozen en viooltjes in ijs verpakt toezenden, zooals je nu visch van den Helder kunt laten komen. Zoo zou ik 's winters als 't vroor, midden op den Dam, een tuin hebben als in den zomer. En dan kreeg je de klandizie niet van Amsterdam alleen, maar van 't heele land. En wie de eerste is en wie éénmaal de klandizie heeft en den naam, die houdt ze . . ."

Treesje, hem volgend in zijn fantaisie, keek straal-oogend naar hem op. Maar Vlissingen, met het gebakkebaard, vierkant gelaat van echt-Amsterdamschen burgerman, niets voelend voor zulke groote zaken op-eens, kalm-nuchter man, die wist hoe moeilijk het is om in conservatief-Holland wat nieuws aan den man te brengen, puurde instinctief het practische uit de fantasterij van den artist. Zoo groot opeens hoefde het niet. Zachtjes-aan, dan brak het lijntje niet . . . En zachtjes-aan, zooals hij van ka-negotie tot een winkeltje in potten en pannen en van dat ééne winkeltje nu er tot twee kwam, moest hij voortgaan. Nooit zijn vleugels verder uitslaan, dan ze lang waren. Zelfs geen behoeften van de menschen vooruit loopen maar wachten, tot ze het vroegen. Hij had het beleefd, hoe lang het émail-goed, dat toch werkelijk beter was, had te strijden gehad tegen de kookpotten van aardewerk. En nu nog zeiden de menschen, dat je niet lekkerder stoofde dan in ouderwetsche aarden potten. Nu hadden ze uit Duitschland weer de nieuwheid van stoomkokers. Hij had vijf potten in-

geslagen, maar hij was er nog niet af. Als 't éénmaal eerst versleten was, dan zouden de lui wel eens beginnen het met de stoomkokers te probeeren. En vóór ze er heelemaal vóór waren, zou er wel weer een paar jaar verloopen. Maar een klein bloemenwinkeltje, door Mantua voor niets of voor een prikje nieuwerwetsch gemaakt, dat zou wel gaan. Hij had het huisje goedkoop gehuurd, met huurcontract voor drie jaar, met recht tot aankoop voor drieduizend gulden vóór den laatsten huurtermijn. Ging het bloemenzaakje, kwam er «stand» in 't huisje, dan zou hij 't, met een hypotheekje er op, kunnen koopen. Dat was practisch, dat was gezonde koopmanschap.

En het bloemenwinkeltje zou geopend worden. Treesje was een week lang elken dag naar Haarlem gespoord en daar had zij de namen van de bloemen geleerd en de behandeling en ook een beetje het maken en schikken van ruikers. Mantua was elken dag medegegaan. Maar dat had hij en had Treesje voor Vlissingen verborgen gehouden.

Hij wachtte haar op aan den trein. Den eersten dag was zij in een dames-coupé gaan zitten, hem met een lieven groet voor 't weggrijden afscheid gevend en Mantua, zonder zich er over te verwonderen, was met zijn klein veldezeltje en zijn verfdoo in een andere waggon gaan zitten. In Haarlem waren ze beiden uitgestapt en toen samen een eindje den weg naar Bloemendaal op gewandeld, waar de bloemisterij lag.

Hij was de duinen ingegaan, naar hij meende om schetsen te maken. Maar hij kon niet. Hij liep door de duinen, duin-òp . . . duin-af . . . tot hij aan zee kwam, bleef daar zitten, en turen naar den verren, blanken einder. Zoo ging het dag-in, dag-uit. En in zijn hart begon zachtjes de bewustheid van zijn liefde op te bloeien. Hij dorst het zichzelf nog niet te bekennen. Hij lachte zichzelf uit, «kom, kom, hij, de oude vagebond, hij, een man naar de vijftig, zou verliefd zijn geworden op dat jonge, onschuldige ding. Hij moest zich dat maar uitpraten. Dàt was onbegonnen werk. Wàt kon hij haar bieden? Nog tien jaren kon hij werken . . . en misschien had hij nog maar tien jaren te leven . . . Hij had te veel meege-maakt. Het leven was te hàrd voor hem geweest. Hij moest nu nog maar dat restje van zijn leven eenzaam zien te blijven,

zoals hij het levenslang was geweest en dàn, na zijn dood, zou zijn naam beroemd worden, zou men ervaren, wie en wát hij geweest was. Hij zou al zijn schilderijen aan Treesje vermaken en alles wat hij bezat... wat hij bezat? Immers niets... Niet eens een spaarpotje... wat schilderijen, waar om iedereen lachte... die hij nooit iemand meer liet zien... Wat zou zij met die doeken doen, als hij dood was?... Zou zij ze begrijpen?... Misschien... Als ze ouder geworden was en rijper... En dan zou ze aan hem denken... ze zou hem met liefde gedenken... Dát was de liefde, die hij alléén van haar te verwachten had. En 't was nog véél... Zeker, voor hem was 't nog véél... Het was nog een onverwacht geluk op zijn ouden dag... te weten, dat er iemand, die hij lief had, na zijn dood zou begrijpen hoe groot hij geweest was en hoe miskend...

Maar ondanks die overpeinzingen, draafde hij, zonder iets te hebben gegeten of gedronken, weer door de duinen terug en tegen drie uur wachtte hij alweer voor den ingang van de bloemisterij, tot zij er aankwam, haar blanke tint door de zon wat gebruind, haar tuinhoed los op de bruine haren en tegen het flosse, katoenen kleedje in den arm een grooten kleurigen ruiker van bloemen, die zij had meêgekregen.

«Bent u al wêêr terug? Heeft u plezierig gewerkt? Gaat u ook weer naar Amsterdam?... 't Was vandaag zoo heerlijk... De eerste maandroosjes waren uit... U hadt ze eens moeten zien... gisteren nog allemaal kleine knopjes en vandaag al stonden ze net roze zonnetjes te schitteren in de struiken... Zie eens... 'k heb mij aan een doorn geprikt bij 't plukken...»

«Doet het pijn? Is er bloed gekomen?»

«'t Doet wel pijn... maar 't heeft niet gebloed... Ik geloof, dat de doorn er nog inzit...»

Ze wierp den bundel bloemen in den linkerarm, stond stil op den weg, toonde hem den wijsvinger. Hij zag het zwarte steétje van den doorn...

«Wacht, ga hier even zitten in 't gras... dan zal ik hem er uithalen. Anders gaat het zweren...»

Zij ging zitten. Hij boog zich over haar heen... Het was hem of zij bloemengeuren uitwasemde. Téér en voorzichtig

drukte hij haar vinger . . . Het puntje van den doorn stipte even zwart op. Met zijn nagels pakte hij het vast . . . pikte het er uit. . . Toen drukte hij, tot er een pareltje bloed opwelde.

«Zoo . . . nu je zakdoek er om . . .»

«Dank u,» zei ze met een lach in haar goudgroene oogen.

Hij wilde een kus vragen, maar verzette zich tegen den aandrang, sprong rechtop, zette zijn borst vooruit, liep nu ver met het hoofd boven haar, stevig stappend als zette hij zich tegen de nieuwe smart in, die in zijn leven gekomen was.

«Wat loopt u gauw. . . En wat neemt u een stappen. . .»

Ze keek naar hem op, zag in zijn oogen, in zijn bruine oogen, welks oogleden onder de al grijzende wenkbrauwen rimpelig opgehouden waren, een ongewone glimming.

«Nu moet u mij toch eens zeggen, waaraan u daarnet, toen u zoo hard ging loopen, dacht?»

«Ik?»

«Ja, u. Ik zie altijd dadelijk, wanneer u aan het denken bent. Dan is er zoo iets vreemds in uw gezicht. Waaraan ik het zie, weet ik niet precies . . . kom . . . wees niet zoo treurig. . .»

Zij duwde haar ruiker wat omhoog, spelenderwijs tegen zijn baard aan, zoodat hij de toppen der bladeren langs zijn wang voelde kriebelen.

«Vandaag heb ik ruikers opmaken geleerd. . . Ze noemen zoo'n witte tuut een manchete. En dan eerst midden in een groote bloem uitstekend en daar om werken ze een ring van kleinere bloemen en dan weer groen en aan de randen opvullen met rozen van één kleur.»

Hij was bekoord door 't kinderachtige van 't opgezegde leerlesje, maar dadelijk, denkend aan het slechte onderwijs, zei hij smadelijk:

«Ze weten er wat van! Prutsers zijn het. . . Bloemverknoeijs. . .»

«Ja, 't is wel zonde om in al die mooie bloemen ijzerdraden te steken om ze op te houden. 't Was mij soms net of ik een moord deed. . . Gek toch hè? . . . 't Is toch maar een bloem. . . Zoo een ding zonder gevoel! . . .»

«Zonder gevoel? Een bloem zonder gevoel? . . . Dacht jij dat een bloem zonder gevoel was? . . .»

Hij stond stil op den weg, trok uit haar ruiker een ontplooid

Glorie de Dijon, hield de bloem voor zich uit aan de lange steel . . .

«Kijk eens . . . dacht je nu, dat dit een dood ding is? . . . Neen . . . een bloem is een levend déél van het leven, zoo goed als een mensch dat is . . . Dacht je, dat die weeke, rose kleur zonder gevoel in een bloem kwam? En dat een bloem, zoo zijn blaadje zou kunnen omplooien, als zij geen verstand had? En die doorn, waarmede ze je geprikt heeft, dacht je, dat ze niet wist, dat het haar wapen was? . . . Zoo'n bloem is een voelend, denkend, redelijk wezen . . . Zooals ze daar staat is ze een vraag . . . Ze is een vraag aan den lieven God, die niet bestaat, waarom zij bestaat. Ze is een verlangen naar genot en vreugde en zonlicht en liefde. Dacht je, dat zij geen genot had, als ze de bijen om 'r hoofd heen hoort gonzen? Waarachtig, dat is haar muziek . . . Zoo'n roos kan hooren . . . Zie je niet, dat de blaadjes zijn omgebogen alsof ze naar iets luisteren? . . . Prolurken, die ijzerdraden in zoo'n levende bloem steken! Maar dat hoort bij hun platheid, bij hun wansmaak . . .

Den heelen dag werken ze in bloemen. Ze zien ze bloeien en verwelken, net als menschen, die leven en sterven . . . Maar begrijpen van een bloem doen ze niets . . . Handelswaar is het voor ze . . . Een bloem moet je lief hebben als een natuurgenoot, als een medemensch, moet je begrijpen in zijn aard, zooals je een medemensch in zijn aard moet trachten te begrijpen . . .»

Hij had langzaam naast haar gewandeld en van terzij had zij naar hem gekeken, nu hij sprak met bitterheid en kracht en nu kwam in haar óók een neiging om dat gerimpelde gelaat naar zich toe te trekken en het te kussen, op die oogen, die goede, mooie, bruine oogen, onder de bedroefde luifeltjes der oogleden en op de ernstige, mannelijke wenkbrauwen en op die gebruinde wangen . . . Ze zou haar gelaat hebben willen verbergen in die baard en kussen en weenen . . .

Hij was stil geworden, keek niet naar haar, hield de roos nu onverschillig in zijn hand . . .

„Bloemen moet je los binden . . . Je moest ze bij elkaar schikken, alsof je het toevallig deed. Zooveel mogelijk elke bloem in haar aard laten . . .»

's Morgens werkte Mantua aan den nieuwen winkel. Hij had de pui effen diepgroen gelakt met zwarte randen. Dat was een

stemmige en harmonische omlijsting. Binnen had hij de wanden in teer-geel gehouden in vakken met randen van groene, gestyleerde distels.

Het winkeltje was klein met een opkamertje achter en daaronder een ander, laag kamertje, dat met een venster, achter het optrapje uitkwam. Dan was er nog een klein keukentje en een klein plaatsje. Het huis had drie verdiepingen van telkens twee kamertjes en een keukentje. Daar ging de familie Vlissingen wonen en juffrouw Vlissingen was al een week bezig met het schoonmaken. Zoolang Treesje elken dag naar Haarlem ging, bleef Vlissingen in den winkel. Hij zat achter de toonbank in het nauwe geultje, waar hij zich niet bewegen kon, als vastgemetseld.

„Zij moeten geen „volk” in een winkel roepen,” dacht hij, „maar zij moeten meteen bediend worden en altijd den patroon zien. Als ze koopen, denken ze, dat ze een weldaad doen en ze willen zien aan wien ze de gunst bewijzen. Dat is de fout van De Leeuw. Die man is tegenwoordig te veel van huis.”

Maar ondanks zijn zorgzaam oppassen, verkocht hij minder dan wanneer Treesje er was en vooral als er deftig publiek koopen kwam, voelde hij haar gemis. Want Treesje was thuis in de fijnere soorten aardewerk, kristal en porselein, wist het aan te praten, nam de menschen in. Daarom peinsde hij er over Treesje maar in den ouden winkel te laten en voor den bloemenwinkel een winkeljuffrouw te nemen. Het gaf hem een aangenaam gevoel, dat hij eindelijk er toe zou komen, een ondergeschikte in zijn winkel te moeten hebben. Langzaam-aan. Langzaam-aan. Als hij zag, dat de bloemen goed gingen, had hij wéér een ander plan.

Ze spraken er in den Raad over, om het Spui te dempen. Dat zou een mooie, breede straat worden, een drukke weg tusschen de Kalverstraat en het Rokin. Dan zou de loop in de Taksteeg verminderen. Dat hinderde niet zoo héél veel voor zijn oude zaak, omdat die 't toch al voornamelijk van de klanten had. Wat hij zoo aan voorbijgangers verkocht, was niet veel zaaks. Maar de bloemenwinkel moest zijn klandizie nog maken.

Hij zou, als 't mêeliiep, het huis achter zijn huis, dat tot aan 't Spui doorliep, koopen en dan zijn winkel dóórtrekken. Zóó zou hij opeens uit de steeg in de groote straten komen. Hij

moest al vast beginnen met voorzichtig naar den prijs van 't huis achter het zijne te informeeren.

Zijn hart klopte bij de gedachte aan dien vooruitgang. Een winkel te hebben aan 't Spui, een grooten winkel, doorlopend met het achterhuis aan de Taksteeg, één perceel maar met twee winkels. Dan sneed het mes dubbel!

Juffrouw Vlissingen kwam die week alleen maar 's middags even in den ouden winkel, om gauw achter wat eten gered te maken. En haastig werd gegeten en dadelijk ging ze weer, zooals ze zeide „de vuile boel rakkeren. 't Was een smeerkanis geweest, die 't huis bewoond had.” Maar in haar hart had ze pret in dat boenen en zeepen en schrobben. Als ze van boven kwam, waren haar dunne polsjes rauwrood en haar handen waren uitgevreten van 't zeepwater. Zij rook naar olie en loog. Vlissingen vond dien reuk aangenaam. Dàt was een vrouw, de zijne. Dié wist wat werken was. En tevreden met alles. Je moest die vrouwen van de andere winkeliers zien. Die droegen zijden japonnen en lieten zich mevrouw noemen en gingen 's avonds naar de comedies en de concerten. En dàt, terwijl hun mannen verkrompen van de zorg. Alles vuurwerk, alles schijnleven, alles naar buiten. Dàt kon geen stand houden.

Maar als ze dan 's avonds, na sluiten, nog wel eens samen „een hockje om” gingen, Vlissingen en zijn vrouw, zij in een zwart-serge japon, nauwsluitend om het uitgewerkte lijfje, met een boersch hoedje op 't hoofd, hij in 't zwart laken met groote, plumpe, zware schoenen aan de voeten en een kleinbollig fantaisiehoedje op, vonden ze het toch prettig, als ze van uit de winkels der groote winkeliers gegroet werden. Een enkele maal had David de Leeuw het echtpaar binnen geroepen, ze boven in de huiskamer ontvangen en ze hadden een glaasje limonade of bier gedronken. Juffrouw Vlissingen werd gestadig door de Leeuw op ironische wijze toegesproken. Maar in haar eenvoud begreep ze dat niet, nam zijn woorden voor ernst op en zeide later tot haar man, dat ze De Leeuw nog wel mocht lijden, al was-ie ook een Jood.

„Dat is een fatsoenlijk man”, meende Vlissingen. „Maar hij heeft óók te veel hooi op zijn vork genomen. Let op, die man houdt het niet.”

Met Stijntje de Leeuw kon juffrouw Vlissingen best overweg. Dat was nog eens een echte, ouderwetsche moeder. Brand-rein op de kinderen. En ze liet zich geen mevrouw noemen. Je zag haar altijd in haar huishouden bezig. Als ze in 't nieuwe huis woonden, moesten ze De Leeuw en zijn vrouw eens op visite verzoeken. En wat een knappe kinderen allemaal. Nu ja, Treesje was óók knap, maar die kende toch geen muziek. 't Was toch hoogere stand, erkende juffrouw Vlissingen. „Maar ik zou toch niet met De Leeuw ruilen; wat is een koopman zonder kapitaal. Dan maar liever zooals wij, eenvoudigjes weg, maar met wát in kas. En wat jij wijf!”

En hij drukte zijn afgewerkte vrouw even tegen zich aan en voelde liefde voor de trouwe en goedkoope dienstbode, die zijn vrouw hem was.

Zaterdagavond zou de nieuwe bloemenwinkel in de Taksteeg geopend worden. Mantua had 's morgens de laatste hand aan de voltooiing gelegd. Hij had midden op de spiegelruit een tuil met bloemen geschilderd en daarboven in halve boog: „A la corbeille des fleurs.”

In de uitstalkast had Treesje op zwart fluweel de mooiste vazen uit den winkel gezet en daarin gele en rose en witte rozen. Zij had een étalage enkel van rozensoorten gemaakt. Op een spiegel, die zij in 't midden vlak op 't zwarte fluweel had gelegd, schikte zij eenige plompen, zóó als ze bloemen in de natuur op de vijvers had zien drijven.

Maar binnen had zij, door Mantua geholpen, ook andere bloemen geétaleerd. Er stonden varens, palmen, wat conifeeren. Naast het toonbankje, wit en zilver gelakt, had ze een klein, rieten tuintafeltje doen zetten. En tegen den muur een tuinbank. Dat gaf iets buitenachtigs, iets wintertuinachtigs aan de zaak. En terzijde van het trapje naar de opkamer, had ze kleine bloempotjes gezet, gebakken naar een nieuw procédé, cement met kiezelsteen.

Omdat bloemen in de warmte spoedig verleppeu, had Vlissingen het licht voor de étalage buiten doen aanbrengen op de wijze, zooals hij dat in goudsmidswinkels gezien had. Binnen had zij een reeks kleine petroleumlampjes met gekleurde ballonnetjes tusschen het groen neergezet, wat er als een illuminatie uitzag.

Het zou een klein feestje worden vanavond. Elke bezoeker kreeg een ruikertje viooltjes. De bekenden zouden in de opkamer een glaasje wijn of sherry kunnen drinken en een taartje eten.

Treesje was voor 't laatst naar Haarlem gegaan om nog een serie kleine potjes met cactussen uit te zoeken, die vingerhoedjes genoemd werden. Ze zou om één uur 's middags weer terug zijn. Mantua was haar achterna gereisd en wachtte haar bij het hek van de bloemisterij op.

Toen ze kwam, voelde hij zich duizelig worden. Het was een helle dag in 't begin van Juni en de weg was star bleek in de zon. Zij was geheel in 't wit moesselin en droeg de potjes in een mand van grof riet, voorzichtig de mand voor zich uithoudend. Het was hem, als kwam zij op hem aan en als droeg zij in haar handen voor hem het geschenk van haar hart. Zoo had hij eens een Maria geschilderd, die vóór zich uit het hart van Jezus droeg. Dat was al lang, al lang geleden, maar het scheen hem nu toe, dat zij daar voor hem die Maria was. Toen zij dichterbij was gekomen, staarde hij nog altijd naar het mandje, dat ze voor zich uithield en eerst toen zij sprak, kwam hij weer tot het reële leven terug.

«Bent u toch nog gekomen? En in dat warme weer. En dat alléén om mij af te halen... Want u heeft uw schilderkist niet bij u... Wij zullen ons haasten moeten om naar 't spoor te gaan. Verbeeld u, dat ik te laat kwam... En vader en moeder wachtend... Dan zou à la Corbeille des fleurs vanavond niet geopend kunnen worden... Want ik heb nog zooveel te doen, zooveel... Ik moet ook nog een paar bouquetten maken, voor den eersten avond...»

«Die kunnen wij beter hier maken... Zal ik je helpen in het duin een natuur-ruiker te plukken...»

«Dan wordt het zoo laat...»

«Maar dan heb je ook minder te doen ginds...»

Ze dacht even na, keek hem aan, zag het smekend vragen in zijn blik.

«Het is eigenlijk verkeerd van mij... en van u ook... maar u bent al dien tijd zoo goed en lief geweest... en ik zou toch ook graag eens zien, waar u hier elken dag geschilderd hebt... Een oogenblik kunnen wij er nog wel aan wagen...»

Hij liep met haar een smal weggetje langs, dat naar het duin luidde. Toen, aan den duinvoet, vóór ze begonnen te klimmen, ging zij op een hoogtetje zitten.

«Mijn mandje wordt zwaar. . . Wilt u ze eens zien, de vingerhoedjes?»

Ze sloeg het deksel op. Een twintigtal kleine, gemeniede potjes stonden recht op in 't rieten mandje en op de aarde der potjes bolden de kleine, hardgroene, behaarde knolletjes.

«Wat oolijke plantjes, hè? 't Zijn net ouwe mannetjes kopjes. . . Er is zoo iets komieks in. . . ze zijn zoo pedant. . . is 't niet om te gillen, als je daar die kale knikkertjes bij elkaar ziet. . .»

Zij lachte helder in de stille lucht. Hij lachte ook mee.

„Dat is de humor van de natuur. De natuur is als een menschelijk gemoed. Er is tragiek, er is lusteloosheid en er is humor in de natuur. Ik kan soms uren kijken naar de sprongen van een jong geitje in de wei. Vaak, als ik in de oogen der dieren zie, is het mij, alsof ze iets van mij begrijpen. Den eersten ezel, dien ik schilderde, is mij altijd in 't geheugen gebleven. Dat goede dier heeft uren achtereen onbewegelijk gestaan. Het was, alsof hij wist, wat ik van hem wilde. Later heb ik meer bemerkt, dat er bij dieren een zekere samenhang bestaat met de ziel van den mensch, die hun toegenegen is.»

«Ja, maar die cactussen hier zijn toch niet bewust van hun grappigheid. Het grappige, dat ze hebben is voor ons grappig, niet voor hen.»

«Zoo, zoo. . . je denkt goed, je denkt buitengewoon goed voor een vrouw. . . zoo is het precies. . . Die cactussen bestaan niet op zichzelf. . . Die bestaan alleen voor zoover wij ze zien en zooals wij ze zien. . .»

«Ik begrijp u niet. . . Neen, leg het mij niet verder uit. . . Dat begrijp ik toch niet. . . Kom, wij moeten onzen ruiker plukken. . . Draagt u het mandje maar. . .»

Hij liep tegen het duinpaadje op en zij volgde dartel en gelukkig. Toen ze boven op het duin stond, zag ze opeens hoe ver ze zich nog uitstrekten met bergen en dalen en heel in de verte sloot een hoogere duinkam, blauwgroen bewaasd, den einder af. . .

«Hemeltje, watis dat ver. . . En waar is nu uw lievelingsplekje? . . .»

«Over die kam heen, heel ver... wel ruim een uur!...»

«Zoo vèr?»

«Ja... zoo vèr... daar is een hoog duin en vandaar kan je de zee zien...!»

«De zee!»

«Zij zei dat «De zee!» als met een schrik, het woord half inhoudend. Hij keek haar vragend aan.

«Ik heb de zee nog nooit gezien,» zei ze verlegen. «U begrijpt hè, 't is zoo ver, zoo heel ver en dan de zaak...»

«Laten wij er dan nu maar toe gaan!»

«Ja, maar onze tijd... Denk eens aan... hoe laat is het nu...»

Mantua keek naar de zon.

«'t Is zoowat twaalf uur!»

«Ziet u dat aan de zon?»

«Ja... zoo wat... Ik heb in mijn jeugd zoovele jaren buiten gezworven, dat ik dat vrijwel aan de zon kan zien... ten minste buiten... Willen wij verder gaan? Wil je met mij mee?»

Hij voelde zijn hart bonzen en het bloed opbruisen naar zijn hoofd. Zij kleurde ook en ze keken elkaar aan.

«Wij kleuren allebei,» zei ze. «Waarom?»

«Ik weet niet... ik weet niet... Willen wij gaan?...»

Hij liep een eindje vooruit naar beneden... Zij volgde hem...

«Wacht even... ik moet mijn rok wat opnemen... Het is een heele klimpartij.»

Toen hij haar voeten zag, haar niet kleine, maar smalle en fijngevormde voeten, trilde hij door zijn geheele lichaam. Weêr kwam die groote duizeligheid over hem... Het was of de duinen rondom draaiden... «Als ik maar durfde, als ik maar durfde!» dacht hij. Hij wilde op haar aanstormen, haar om het middel pakken, haar kussen, altoos door maar kussen, op 't gelaat, op de blanke, geduldige schoudertjes, die hij, met zijn schilders-oog, welven zag onder het frêle wit van 't mousseline, op haar armen, op haar handen, op haar voeten... En daarna, opeens weer, zag hij haar voor zich, geheel naakt, geheel, geheel naakt, als een Madonna, blank en ongenaakbaar...

Toen hij haar zoo aankeek, met het vorschende, donkere oog, waar het verlangen in gloeide, was zij niet bang. Zij zag

hem rustig en sterk terug aan, wél overtuigd van zijn goedheid, geheel vertrouwend in hem . . . Dat was haar redding . . .

Als zij ééne beweging van angst, ééne poging om te vluchten gemaakt had, zou hij haar nagerend zijn, haar vol hartstocht in zijn armen gedrukt hebben, haar overstelpt hebben met kussen . . . Maar nu deinsde hij terug. Mijn God, die vrouw geloofde in hem, vertrouwde in hem, week niet voor hem . . . Hij kón het niet begrijpen . . . En stil weer keerde hij zich om, sloot de oogleden half, zag haar nu met zijn geestes oog voor zich, als de Madonna op een schilderij, dat hij ergens in Italië gezien had, of wellicht niet gezien, misschien was het wel een combinatie van alle moedermaagden die hij gezien had in zijn leven, wellicht ook een visioen . . . maar achter hem liep zij in levende lijve, wáár, tastbaar, reëel, en vóór hem als een geest, ontastbaar, ongenaakbaar, subtiel als de idéé van de moedermaagd zelve, die baarde zonder ontwijd te zijn door een man . . .

„Je loopt te vlug . . . Zoo gauw kan ik je niet volgen . . .”

Weer trilde hij. Voor 't eerst tutoyeerde zij hem . . . En het klonk hem zoo bekend toe, alsof hij altijd met haar getutoyeerd had . . . Maar voor hem rees weer het visioen van de Madonna, van de hooge, onaantastbare, van de heilige gewijde . . . Wat was dát? Wat beteekende dat? Werd hij gek? Hij herinnerde zich eensklaps, dat zij katholiek was . . . Zou het dan toch waar zijn . . . Beschermdde haar de moedermaagd zelve? . . . O, God, was hij dan met al zijn denken en filosofie op den slechten weg geweest en leefden daar werkelijk beschermende geesten tusschen en boven de menschen . . .?

Hij voelde, dat hij angstig werd . . . Opeens sprong een konijntje voor zijn voeten op, ruigebolde in een golvend drafje weg in 't groen . . .

„Heere Jezus! . . . Heere Jezus! . . . Help! Help! . . .” riep hij.

Zij snelde toe, lachend, zag hem liggen met het rieten mandje open naast hem en de ruige cactusbolletjes in de roode potjes door elkaar in 't zand . . .

„Gestruikeld . . . dat komt van je haast . . . ik kon je heusch niet bijhouden . . . wil je toonen, dat je nog jong en sterk bent? . . . En kijk mijn cactusjes 'ns . . .”

Zij bukte zich naar 't mandje, beurde de plantjes, op, zette

ze weer recht in 't mandje... „Kijk nu mijn arme kaalkopjes eens aan... Zijn jelui gevallen...? Hebben jelui je pijn gedaan...? Ja...? De baas is ook zoo dom... de vrouw had jelui niet laten vallen... zoo... zoo... naast elkaar... jij heet Pietje... en jij heet Jantje... en jij heet Klaasje... zoo... allemaal weer netjes bij elkaar...

Hij zat nu bij haar, had zich weer hersteld, maar het zweet parelde op zijn voorhoofd en langs zijn slapen... Hij nam zijn groote, verweerd-grijze flambard af, streek zich door 't volle, dikke, maar peper- en zoutkleurige haar...

„'t Is toch verder dan ik dacht... wij zullen er lang over doen... en misschien te laat thuis komen...”

„Ben je moe?”

„Neen... moe niet... maar 't is mij zoo vreemd... ik loop altijd alleen, zie je kind, altijd alléén...”

Opeens werd het hem te sterk en in snikken uitbarstend, het hoofd op de handen leunend, riep hij schor:...

„Altijd, altijd alleen... O kind, kind, ik heb zoo'n ongelukkig leven gehad... Een halve eeuw is er geen sterveling geweest, die om mij gemaald heeft... Ik had mij afgesloten van de wereld... misschien had de wereld zich van mij afgesloten... Ik weet het niet... maar ik dacht, dat ik wel altijd alleen zou blijven... alléén zou sterven... want ik ben al een oud man... en nu... en nu... kindlief, kindlief, vergeef het mij, vergeef het mij... ik zal het je niet zeggen... ik zal het je nooit zeggen... ik zal weggaan... heel ver weg... ik zal afscheid van je nemen... o ja... ik zal weggaan, weggaan...”

Hij had even zijn betraande oogen naar heur opgeheven, maar verborg nu zijn gelaat in de handen, boog zich voorover en bleef zitten snikken.

Toen voelde hij de wick van een engel, die langs zijn hals streek. Er was niet alleen een Moedermaagd, er bestonden ook engelen. Zachtjes ging een koele vleugel langs zijn hals... Nu gleed de wick beschermend over zijn schouder... Hij hoorde nu een zacht ademen, dicht bij zijn oor. En toen, een vaste, klare, duidelijke en toch zachte stem:

«Mantua, mijn goeie Mantua... ga nooit van mij weg... nooit... nooit!...»

En opeens zich om zijn hals strengelend met beide armen, geheel zich aan hem overgevend, nu teer en onderworpen, als bescherming aan hem smeekend:

«Ja, ja Mantua, ik heb je lief... ik heb je lief... Ik heb je al lief gehad, toen ik je voor 't eerst zag, voor het huis van Tognacca en Cossa, toen je in je lange witte kiel stond en mij zoo goedig aankeek... En later, toen je bij ons kwam en toen je het marmer schilderde... en toen altoos door wéér...»

Hij hief nu 't gelaat op, zag haar aan met betraande maar ernstige oogen.

«Kindlief, je moogt mij niet liefhebben... Je bent te jong... je weet niet wat je doet... Ik ben een oud, afgeleefd man... ik heb geen recht op je... ik zou misdadig zijn... En wij zijn van ander ras, van ander geloof... daareven... ik zweer het je... daareven heb ik de Moedermaagd voor mij gezien, die jou beschermde... ik zweer het je... ik heb haar gezien...»

Zij keek hem in de oogen met dat diep ondoorgrondelijke licht, dat hem als 't stralen harer ziel zelve scheen.

«Als jij de moedermaagd zelve gezien heb, dan ben je van geen ander geloof... dan zijn wij van één geloof... Denk daar niet aan... doe als ik Mantua... ik heb je lief, ik heb je lief en wil van niets anders hooren...»

Zij bleef tegen hem aangeleund, met haar wang zacht tegen zijn baard. Zij zwegen beiden en lagen stil.

«Mantua,» riep zij zacht.

«Sybilla!»...

«Neen, neen... noem mij Treesje... *ik wil ik* bij je zijn en geen fantaisie...»

«Treesje... mijn Treesje!»

«Het zal wel vreeselijk moeilijk voor ons zijn om te trouwen.»

«Ja mijn kind... ontzaggelijk moeilijk...»

«Willen wij naar de zee gaan... jij en ik... en dan heel ver in de zee gaan... en dan zoo... zoo... zoo...»

En snikkend tot hem:

«Mantua, Mantua... ik heb je zoo lief... dat ik wou dat ik dood was en jij ook en dat wij eeuwig samen als geesten konden leven...»

«Neen kind... wij moeten durven... Nu ik weet dat je mij lief heb, nu durf ik alles aan... Het geluk is láát voor mij gekomen... heel laat... goed, maar 't is er dan toch... en misschien heb ik wel er zooveel voor moeten lijden omdat het zoo groot is...»

«Wat denk jij toch altijd hoog en mooi...»

Hij stond op en zij nu ook. Voor 't eerst durfden ze vlak naast elkaar staan, de lichamen tegen malkaar gedrukt. Tot nu toe hadden ze elke lichamelijke beroering instinctmatig gemeden. Hij sloeg zijn arm om haar schouder, drukte haar krachtig tegen zijn borst. Toen haar hoofdje weer tusschen zijn handen nemend, zooals hij veel vroeger al eens had gedaan, boog hij zijn hoofd voorover en kuste haar lang en innig op den mond.

En stil liepen ze nu verder door de duinen, langs smalle paadjes, dalend en rijzend. Hij ondersteunde haar, voelde zich jong en moedig, als in den tijd, toen hij als clown spakaten en salto's had gemaakt. De frissche, zilte lucht woei rond hun hoofden. Hij ademde vol en krachtig, met een gevoel van stage zaligheid. Zij greep hem om zijn arm vast... keek voor zich uit met een verrukt... o!... o!... o! is dat de zee!»

Wijd voor hun uit blauwde de zee op, vlak groenblauw, verwazend ver in een halven cirkel onder den effen, wit blauwen, strakken Juni-hemel.

«Het is mooi... het is mooi... ik had niet gedacht, dat ze zoo groot was... zoo onmetelijk, onmetelijk groot... weet je hoe 't mij op 't oogenblik is... 't is mij of ik nu zoo met jou over de zee zou kunnen heenvliegen... zacht drijvend door de lucht... zoo omhoog in den blauwen hemel... altijd maar hooger...»

Zij sloot haar oogen en drukte haar voorhoofd tegen zijn borst, steun zoekend voor de bevangenheid, die haar had getroffen.

Hij zette haar zachtjes neer, op den duinkam, ging naast haar zitten, deed haar rusten in zijn arm, zag naar heur fijn ovaal, frisch gezichtje dat, nu de oogen gesloten waren, was als een kinderkopje.

«Doe je oogen open Treetsje» smeekte hij.

«Waarom?» vroeg zij, ze dadelijk openend en naar hem opziende.

«Omdat het anders is, alsof er iets in je gezicht gebluscht wordt... Laat ik er nu eens goed in zien... Zij zijn groen, met bruin-gouden stralen van de zwarte pupil uit...»

«Kattenoogen hè?»

«Neen... oogen van zeekleur... maar mooier dan de zee... zie je, die zee daar is wel bewogen, maar door de dingen van buiten... eigenlijk maar een dood ding opzichzelf... maar jou oogen, die zijn levend, door iets dat er uitstraalt van binnen uit, een gestadig doorlichten van de ziel... de ziel, dat is het groote mysterie... het onbekende voor ons, de schat, die wij zelf omvatten en bezitten en die toch ons eigendom niet is...»

«Nou... en jou oogen... jou oogen... die zijn zoo bedroefd; altijd als ik ze zie, wil ik wel gaan huilen... daar is iets anders in dan in de oogen van andere menschen...»

Hij keek haar rustig en toch ontzaggelijk smartelijk aan.

«Dat heb ik van moederszijde... mijn moeder was een Jodin... In mijn oogen weent een ziel, die tweeduizend jaren gedragen en geduld heeft... Ik ben niet bedroefd dat ik een Jood ben Treesje... het is mooi tot het volk te behooren, dat het meest van alle volken ter wereld geleden heeft...»

«Ja... het moet een mooi geloof zijn... als 't jou geloof is... Ik zal Jodin worden...»

«Neen, een geloóf is het niet... 't is een ras... en dat ras krijg je niet door geloof maar door geboorte... Maar jij behoeft geen Jodin te worden... ten minste niet om mij... ik zelf ben zoo weinig Jood, zoo weinig wat anderen onder Jood-zijn verstaan... leef maar voor mij en met mij en heb mij lief. En ik zal met jou leven en jou liefhebben... Dat is óók geloof... als je dan bepaald geloof noodig hebt... En dan heb ik nog een ander geloof... Dat is mijn kunst... Ik zal je mijn schilderijen laten zien... al mijn schilderijen... En die moet je óók liefhebben... die moet je héél liefhebben... want ze hebben mij in 't leven gehouden... Zonder die schilderijen was ik allang dood geweest... had ik mijzelf doodgemaakt...»

Hij voelde, dat zij naast hem rilde.

«Kom en nu naar huis terug... Het is al laat... al wel half drie... Je ouders zullen ongerust zijn... Wat zal je hun zeggen...»

«Ik! Hoe bedoel je dat?»

Hij voelde zich opeens klein naast haar, beseffend haar vrouwelijke moed tegenover zijn man-achtige laïheid.

«Wel... wel... je kunt toch niet dadelijk zeggen...»

Maar zij keek weer met haar vasten blik en krachtig naast hem stappend op 't smalle dal-weggetje:

«Ik zal ze eenvoudig zeggen, dat ik je lief heb, dat ik mijn liefde bekend heb en dat ze mij eerder doodslaan kunnen, dan dat ik je weer alléén laat...»

HOOFDSTUK VI.

Harry Hirschfeld was twintig jaren geleden doodarm uit Frankfort a.M. naar Amsterdam gekomen. De verschrikkingen van die reis zouden hem levenslang bijblijven. Want hij had geen geld genoeg gehad om het geheele traject met den trein te maken, was na een reis in vierde- en derde-klasse waggons, telkens moetend overstappen, een eindelooze reis, tijdens welke hij niets anders genuttigd had dan een paar broodjes, die een haastig reiziger te Keulen op de bank had achtergelaten, te Arnhem uitgestapt met zijn klein wasleeren handkoffertje, waarin een beetje wasgoed was en dat toch zoo zwaar werd bij 't dragen, omdat het handvat had losgelaten. Van Arnhem was hij te voet naar Utrecht gelooopen, kauwend op gras, omdat hij te verlegen was om bij de boeren brood te vragen en drinkend uit de vaart. Te Utrecht had hij moede'loos en hongerig rondgedoold, vertwijfelend of hij wel ooit Amsterdam zou bereiken. Toen had hij op een klein schaftkeldertje de woorden «kósjer» in 't Hebreeuwsch zien staan, was daar binnengelooopen, had aan de juffrouw achter het toonbank-buffetje zijn wedervaren verteld.

«Bist du ein Jid?» had zij hem gevraagd, wantrouwig ziende naar zijn blond haar en zijn blauwe oogen. Hij antwoordde bevestigend. Maar zij geloofde hem niet, liep naar de voordeur, bleef half op het trapje staan, den vagebond niet uit het oog verliezend, riep naar boven door 't geopende raam van 't bovenhuis «Rebecca, Rebecca... vraag eens of je grootvader beneden komt... zàj het doen as een auggie?»

Norsch was een oud man, gewekt uit zijn dutje, naar beneden komen sjokken.

«Vader... dat is een arm koopman, die een boterham vraagt... En heel zacht tot hem: «Ik geloof dat het een kòj is. Laat 'm eerst ooren!...»

«Bischt de ein Jehoede?» had de man argwanend gevraagd.

En daarna een klein, zwart Hebreeuwsch bijbeltje uit zijn zak halend, gaf hij het hem in de hand.

«Laaïen mich dass amoal.»

Maar nauwelijks had Hirschfeld het boekje in zijn hand en het opengeslagen, of de oude man nam het boekje hem al weer af, met nu een trek van medelijden op 't gelaat.

«Schon koet, schon koet, isch hob es al gesehen. Een kòj schlagt een tefillum niet van achter open... Geef 'm wat te eten.»

En zij, nu geheel rustig en zonder wantrouwen, kennend den zachten, gedweeën aard van den armen Jood, had hem een paar dikke boterhammen met kaas voorgezet, en een kop koffie. Hij vertelde haar, dat hij naar Amsterdam wilde, dat hij een plaats ging zoeken in een Geschäft, dat hij de oudste was van een familie van veertien kinderen. Maar hij had geen geld om naar Amsterdam te reizen, zou het loopen moeten, vroeg den weg. Zij had hem een gulden geleend, uitgeteld in dubbeltjes en centen en haljes, hem een adres gegeven van een herbergje in Amsterdam, waar hij goedkoop zou kunnen slapen. En een bezoeker van den schaftkelder, natuurlijk ook een Jood, had hem naar de dilligence gebracht, onderhandeld voor hem met den voerman om een plaatsje op den bok en voor een kwartje was hij als «gesjochtene jonge» mee naar Amsterdam gereden.

Daar, in het herbergje in de St. Nicolaasstraat, had hij een landgenoot leeren kennen, een Christen, een breedgeschouderden Germaan, van goede familie, die gedropen was voor 't Einjährige-Examen. Opgeroepen als gewoon recruit, was hij om de schande te ontgaan, naar Holland gevlucht als deserteur.

En tusschen deze twee lot- en landgenooten was dadelijk aansluiting ontstaan. Lothar Richter, zijn uitgaven beperkend tot één kwartje daags, levend van paardenroggebrood en water met nu en dan één ei, kon niets vinden. Hij liep den heelen dag kantoren en winkels af, bood zich aan voor 't minste werk. Maar zelf een bijna gelukte poging om in een Duitsch bierhuis tot vatenwasscher te worden aangesteld mislukte, toen zijne papieren niet in orde bleken.

«'Raus Schweinhund!» had de bierhuishouder geschreeuwd. «Ich habe vor den Düppeler Schanzen gestanden... Ich bin

sechs-und-sechzig durch Schlesiën marschirt. . . Krepieren sollst du, Ausreisser!»

Harry Hirschfeld had den tweeden dag al een plaats als Zondags-kelner in een pleiziertuin in de Plantage. Den eersten dag verdiende hij aan fooien een gulden en hij bracht een zakdoek vol overgeschoten eten mede voor Lothar. Harry at er niet van omdat het niet volgens den ritus was klaargemaakt en terwijl de uitgehongerde Richter de kliekjes en halve broodjes met ham of worst verorberde, stilde Hirschfeld zijn honger met oudbakken wittebrood.

Hirschfeld had goed opgepast. Hij was vast kelner geworden. Toen had hij genoeg gespaard om, door een brouwerij geholpen, een klein bierhuisje te openen. Maar hij was daar niet voor geschikt geweest. Zóó zou hij nooit tot welvaart komen. Wie geld wilde maken, moest het in 't groot verdienen. Lothar Richter, die al die jaren was blijven leven in 't herbergje, een kleinigheid verdienend met 't schrijven van adressen en het maken van coupletten en gelegenheidsgedichten, kreeg in dien tijd een erfenisje. Het was eigenlijk een groote erfenis geweest, maar bloedverwanten, onder het mom van bestraffing van den deserteur, maakten gebruik van diens rechtloosheid in zijn vaderland en zonden hem een tiende deel van het bedrag. Voor vijfhonderd mark, zij rekenden nog steeds met marken, schuw voor het groote waardebedrag van den duren gulden, had Lothar Richter het verloopend bierhuisje van Harry Hirschfeld gekocht. En van dien tijd ging het goed.

Richter had plezier in de zaak. Hij dronk braaf mee. zong 's avonds Duitsche liederen, zichzelf begeleidend op een cither en wist een kellnerin uit het Franziskanerbrau, Elly Potofsky tot zijn vriendin te maken. Zij kwam in 't zaakje, een flinke, mooie, slanke blondine, een van die moedige, knappe Duitsche vrouwen, die de wereld ingaan en de wereld trotseeren, hard en moeielijk werk doende in het Duitsche bierhuis, van elken man een grof woord, een onkiesche aanmerking, een flauwiteit verdragend en beloond met een fooi, maar in zichzelf zich bewarend voor haar Schatz, trouw en kuisch met ontzagwekkend trouwheid, omdat ze bleef alleen te midden van zooveel verleiding. Zij waren er in 't bierhuis een restaurant bijbegonnen. Elly, uit-

mundtend kokend, staande 's morgens om zeven uur al achter 't fornuis om soep te koken voor een enkelen klant, die daarvan hield, wist in den slapen, energieloozen Lothar, die haar niet huwen kon, omdat zijn papieren niet in orde waren, een nieuwen mensch te ontwikkelen. En zij ging naar den directeur van de brouwerij, wist-gebruik maar geen misbruik makend van den invloed eener mooie, jonge vrouw, dezen te bewegen, haar Lothar een grooter bierhuis in de Warmoesstraat af te staan en nu trok de mooie Elly, bekend en bewonderd en in stilte ook verlangd door héél veel jongelieden, daar naar heur bierhuis de klanten van het Franziskaner- en het Bürgerbrau en het Dortmunder, hoewel zij slechts Hollandsch bier verkocht van een jonge brouwerij, die nog geen goed brouwsel leverde.

Harry Hirschfeld, met zijn vijfhonderd mark en zijn in 't bierhuis opgedane kennis van zaken, begon van voren afaan, den handel te leeren. Hij zorgde er voor allereerst zich netjes in de kleeren te steken, begon toen naar een betrekking van bediende te solliciteeren en werd, na veel moeite en een borgstelling van 300 Mark, geplaatst in een manufactuur-magazijn als bediende tegen twaalf gulden 's weeks. Maar hij verteerde niet veel meer dan de helft. Al van 't eerste oogenblik, dat hij geld had verdiend, stuurde hij naar zijn arme ouders kleine bedragen, die hij overgespaard had. Als hij een week lang geteerd had op brood en water en een enkel ei, rekende hij uit, hoeveel hij verteerd zou hebben, als hij vleesch gegeten had en kalfslever en zuur gesnoept en soep en bier gedronken. Dat bedrag zond hij weg naar Frankfort met een brief, waarin hij niets van zijn groote armoede vertelde, maar integendeel op-sneed over het «steinreiche» Holland, hoe hij vooruitging, hoe hij spoedig méér zou kunnen zenden. Van zijn twaalf gulden stuurde hij er 's weeks vier naar Frankfort. In den winkel was hij overijverig, las in de oogen van den patroon diens wenschen, diende als een trouwe slaaf. Maar de andere bedienden haatten den ijverigen, gediensstigen, braven jongen. Zij trachtten den «Mof», «den onderkruiper», «den gatlikker» te «pesten.» Doch hij verdroeg en keek uit zijn oogen.

Er was een oude bediende in de zaak, plaatsvervanger van den patroon, die er genot in vond, den armen, ijverigen man

te sarren. Hij hield hem er onder, liet hem Zaterdags quitantie's innen, het werk voor de knechts, liet zijn schoenen door hem poetsen, hem zijn been toestekend met een beweging, alsof hij hem een trap zou geven. Als het een oogenblikje stil was, zond hij «den Mof» naar 't magazijn om te stoffen, om goederen over te pakken, volkomen overbodig werk, dat ook de patroon zelf niet verlangde. Maar Harry verdroeg, verdroeg altijd. En dat juist maakte de brutaliteit der anderen grooter. Om twaalf uur kregen de bedienden in den winkel te eten. Op een groot blad kwamen een tiental ronde kommen met een bruin vocht, zonder suiker en een stapel boterhammen met margarine en goedkoope cervelaat of bloedworst, of een dun plakje zoete koek.

De bedienden durfden het niet te weigeren of er zich over beklagen. Maar ze wierpen de koffie in 't privaat, namen de boterhammen mede voor hun huisdieren. En ze lieten melk halen of bier en aten cadetjes met ham en krentebroodjes en roombroodjes en eieren, die ze van thuis medebrachten.

Alleen Harry Hirschfeld niet. Hij was «liberaler» geworden, at niet meer uitsluitend «kósjer,» nu hij immers toch Zaterdags werkte. Tegen twaalf uur, als hij boven aan de trap het blad met de koffie-kommen hoorde rinkelen, was er vreugde in zijn hart. Hij kon het oogenblik schier niet afwachten, waarop hij zijn twaalf-uurtje kreeg. En dan at hij zich zàt aan de boterhammen, die de anderen nog te slecht voor hun hond vonden, over-zat, omdat hij dan 's middags maar heel weinig behoefde te eten en hij nam óók een paar boterhammen mede, maar voor zichzelf, als 's avonds de honger in 't slechtdoorvoede lichaam knaagde en de koffie slurpte hij op met wèlbehagen, was dankbaar, als een ander hem zijn koffie schonk in plaats van ze uit te gooien in 't privaat.

Maar de chef vergalde hem ook dat luttele oogenblik van gelukkige rust vaak. Juist als de koffie kwam, zei hij tot den tweeden boekhouder: «Kijk, hoe de Mof zijn ooren spitst. Wacht, wij zullen die hongerlijer eens verneuken.» En hij riep hem, zond hem uit met een boodschap, die gerust een uur had kunnen uitgesteld worden en als Hirschfeld dan terugkwam, bezweet en afgemat door het haasten, om toch maar gauw terug te zijn vóór alle koffie in 't privaat was gestort en alle boter-

hammen waren weggenomen, hadden ze de boterhammen bevuild met snippers katoen, dik in de margarine gedrukt of ze hadden er kleine paarlemoeren knoopjes in geduwd, afwachting dat hij, bij 't gulzig happen, daar plotseling op zou bijten en krijten van de pijn en in de koffie hadden ze het zout gegoooid, dat overgebleven was in de papiertjes bij hun eieren.

Maar Harry Hirschfeld zette door, verdroeg en leerde. Toen de patroon in Augustus een paar weken buitenslands ging, moest één van de bedienden 's nachts in het magazijn slapen blijven voor de veiligheid. Er werd een smal veldbedje neergezet met een klein handewaschkommetje. Geen van de bedienden was voor de karrewei te vinden, maar Harry Hirschfeld nam het verheugd aan. Dat was een maand kamerhuur en licht uitgespaard. En 's middags mocht hij met de huishoudster en een interne-winkeljuffrouw mede eten in de huiskamer. Hij deed trouw zijn plicht. Als de winkel 's avonds om half tien gesloten was, liep hij door 't geheele huis, verzekerde er zich van of de gaskraan goed gesloten was, tweemaal had de knecht het sluiten verzuimd, of de waterleiding-kranen niet drupten, of de spies in de luiken goed vastzaten. Dan ging hij naar 't kleine bijkantoor, in 't hoofdkantoor mocht hij niet komen, en studeerde in «het Fransch zonder Meester,» dat hij op een kar gekocht had. Tegen tien uur ging hij naar de huiskamer, klopte bescheiden aan en de keukenmeid, Suzanna Woelders, de winkeljuffrouw, en hij aten een eenvoudige boterham.

Suzanna Woelders, die in de passementerie-afdeeling was, hield zich altijd op een afstand van de mannelijke bedienden, deels uit wat overdreven preutschheid maar ook wel uit trots, want zij was een nicht van de echtgenoot van den patroon. Zij was gesloten en wat eenzelve, zooals meer ongehuwde vrouwen, die naar de dertig loopen en voor de winkeldochters in haar afdeeling was zij streng. Toch had ze wel eens over «den Mof» kunnen spreken in den winkel, als de andere winkeljuffrouwen malkaar lachend vertelden, wat ze nu weer met hem hadden uitgehaald bij «de mannen.» Maar zij waakte, op bijna ziekelijke wijze, dat er ten minste in den winkel tusschen het mannelijke en vrouwelijke dienstpersoneel geen ander contact bestond, dan het strikt noodzakelijke. Ze bemoeide zich niet

met de winkelpraatjes, bewaarde streng den afstand, ging groot op haar voorrecht boven bij oom en tante aan tafel te eten. Daar hoorde zij dan ook wel over «den kruiperigen mof» spreken, die door haar oom niet werd weggezonden omdat hij zoo goed voor de zaak was, maar die toch een echte Mof was, nu nog in zijn kruiperperiode, maar die later zou trappen. Daarom was het goed, dat men hem er in den winkel niet boven op liet komen en hem buiten alles hield.

Thans echter leerde Suzanne Harry wat meer van naderbij kennen. Men zit niet elken avond met een niet-onknappen jongen man aan tafel, zonder als vrouw niet eenige belangstelling in hem te toonen. En zij zelve, werkzaam en trouw, begon allereerst in hem zijn nauwgezette plichtsbetrachting te erkennen en toen, nu ze eenmaal wat op hem lette, kreeg ze een kijk op het martelaars-leven van dien stillen dulder, die nooit klaagde en zoo zijn best deed.

Zij had hem 's avonds aan de gaskroon zien morrelen en vroeg hem, wat hij daar deed. Hij vertelde, dat de knecht tweemaal 's avonds verzuimd had de kraan dicht te draaien. Waarom hij haar dat niet eerder had gezegd, dan zou zij den knecht een flinken uitbrander hebben doen geven. 't Was voor hem een kleine moeite om het te contrôleeren en hij had den knecht zelf willen berispen.

Zij antwoordde stroef, dat hij voortaan zulke dingen aan haar had te zeggen. Maar in haar binnenste werd zij hem genegen voor dit bewijs van vriendschap tegenover een van het personeel, dat hem zoo plaagde.

Den volgenden dag sprak zij met hem méér dan anders. Zij vroeg naar zijn familie. Hij vertelde van zijn ouders, van het groote gezin, van de moeielijkheid om in Duitschland fatsoenlijk door de wereld te komen. En 's avonds liet zij hem wat langer aan 't souper zitten, had de keukemeid een eierkoek doen bakken, liet een half fleschje bier bij zijn bord zetten.

Harry Hirschfeld, die tot nu toe nog altijd schuw naar haar, de patroons-nicht, had opgekeken, durfde nu ook een beetje meer toenadering te toonen. Ze werden na acht dagen zelfs vertrouwelijk en in den winkel, waar al spoedig gemerkt werd, dat er tusschen Suzanne en «den Mof» wat gaande was, mom-

pelden ze onder elkaar met verstolen blikken over «ouwe vrijsterskuren» en de coupeuse van de layette's afdeeling zeide: «Pas op . . . die zitten 's avonds hier alleen bij elkaar. Daar zal je wat van zien gebeuren . . .»

Op een middag wilde de chef, juist tegen twaalf uur. Hirschfeld weer wegsturen om nieuwe stalen te laten halen bij een grossier. Hirschfeld zette zijn hoed al op om weg te gaan, toen Suzanne, haastig uit haar afdeeling, heel in den rechtervleugel van 't groote magazijn, toe kwam loopen, nog buiten adem door 't opwippen van het op-trapje en bleek van zenuwen vroeg:

«Waar moet Hirschfeld heen . . .?»

«Stalen halen . . .»

«Heeft dat geen tijd tot na koffie drinken? . . .»

«Dat staat aan mij om er over te oordeelen,» zei de oude bediende uit de hoogte.

«En ik zeg, dat die man eerst koffie drinkt en dan gaat. Zet uw hoed maar af Hirschfeld en drink eerst behoorlijk koffie, net als de anderen . . .»

Maar Hirschfeld durfde haar niet te gehoorzamen, keek naar den chef.

«Je hebt het toch gehoord. Je moest G. V. D. al terug zijn . . .»

«En ik zeg, dat hij hier blijft . . .»

Maar Hirschfeld, hoewel haar dankbaar aanziende, liep al weg. Zij, geërgerd niet gehoorzaamd te worden, ook zelfs niet door hem, was opeens kalm geworden.

«Goed . . . ik zal er met oom over spreken, zoodra hij terug is . . .»

«Ga je Goddelijken gang en doe wat je niet laten kunt . . .»

's Avonds bij 't souper zag zij Harry lang zwijgend aan. Hij ontweek haar blik.

«Waarom ben je van middag niet gebleven, toen ik je 't zei?» vroeg ze, met iets gewild strengs in haar stem.

«'t Was de moeite niet waard. Ik doe liever een boodschap, dan dat er door mij onaangenaamheden komen.»

«Je moet meer op je recht staan. Wij zijn allemaal menschen onder elkaar. Jij bent niet minder dan de anderen. Integendeel, je bent méér. Ik acht je hoog . . . maar het stuit mij, dat je

zoo onderworpen bent. Sta maar eens op je stuk . . . dan zal je wel zien, dat ze je met rust laten . . . »

« U kunt dat doen. U bent een nicht van den patroon. Maar ik . . . als ik morgen mijn betrekking verlies, sta ik op straat . . . »

« Dan vindt je wel wat anders en misschien wat beters. Je bent hier nu al bijna een jaar en je hebt het vak al aardig geleerd . . . »

Hij voelde alleen de waarheid van die laatste woorden, dat begreep hij. Niet, dat hij dezelfde rechten zou hebben als de anderen. Alle begrip van fierheid was hem vreemd.

« Ik moet nog veel leeren . . . Fransch gaat nu al een beetje . . . maar ziet u . . . ik zou zoo graag leeren boekhouden . . . »

« Goed, dan zal ik je morgen roepen, als ik de kleine avondkas opmaak . . . »

« Dat ken ik al . . . maar ziet u . . . ik zou zoo graag aan de groote boeken gezet worden . . . Ik schrijf mooi en reken secuur . . . Als ik maar eens kon zien, hoe ze ingericht waren. Maar de chef houdt mij altijd op zoo'n afstand . . . »

Zij dacht na. 's Avonds werden haar de sleutels van de iessenaars en de brandkast gegeven. Zij kon hem helpen . . . De anderen kregen ook de boeken onder de oogen . . . Waarom hij niet? Als aan zijn zorgen de winkel 's nachts toevertrouwd werd, dan had hij ook wel recht op onderwijs in 't boekhouden.

Voor 't eerst in haar leven week zij van haar strenge principes af, maar zonder dat zij vermoedde, dat zij geen ander toegestaan zou hebben, wat zij Hirschfeld aanbod.

Zij had een dag later, 's avonds, toen allen weg waren, de brandkast opengemaakt en zij liet Hirschfeld de inrichting van de boeken zien. Zijn oogen dronken de cijfers en de hoofden in. Hij lag 's nachts op bed, herhalend de namen die hij gelezen had, toen hij ze goed in 't geheugen had. De namen van de fakrikanten, die de waren leverden, de inkoopsprizen, de rabatten, de winsten. Als de patroon terug kwam, zou die zelf 's avonds de sleutels weer nemen en dan was het met zijn studie gedaan. Daarom begreep hij, dat hij alle intelligentie moest aanwenden om gebruik van de gelegenheid te maken. En zij, zijn lust en ijver ziende, kreeg steeds meer respect voor hem, voelde als koopvrouw, den grooten koopman die er in hem zat.

Een paar avonden voor dat de patroon terug zou komen, zat hij onder haar toezicht een journaal met een memoriaal te vergelijken. Werktuigelijk telde hij de bedragen na...

«Dat komt niet uit!» zeide hij.

«Dat moet uitkomen... je hebt je zeker verteld...»

Hij telde nog eens... één hier staat een vier en 't moet een zeven zijn...

Zij telde na... hij had gelijk.

«Dat is erg... zoo'n fout maakt een heel boek in de war...»

Maar hij telde alweer op 't volgende blad...

«Dat is ook verkeerd... Daar staat als debetsom drieduizend acht-en-veertig en het is vierduizend acht-en-veertig... Dàt is duizend te weinig.»

En zij bleven tot laat in den nacht rekenen.

De geheele boekhouding was in de war... En hij, gebruik makend van de gelegenheid, nam alle boeken, sloeg ze open, las de namen en de cijfers, maakte kleine teekentjes op zijn manchets om later zijn geheugen te hulp te komen.

«Dat is vreeselijk... vreeselijk... oom zal er van schrikken... Hij heeft alles aan den chef overgelaten... een man die twintig jaar in zijn zaak is en... en...»

Zij wachtte even, keek Hirschfeld in de oogen.

«Hirschfeld... kan ik je vertrouwen?»

«Mij?... Ik vlieg voor u door 't vuur...»

«Ik geloof, dat oom vreeselijk bestolen is... en wie weet, hoe veel jaren al... Vertel niets... laat niets merken... tot oom terug is...»

Hij dacht er niet aan, wat anders te doen, dan zij hem beval.

Zij seinde naar haar oom. Toen hij thuis kwam, riep zij hem dadelijk alleen. De bedienden keken op, gaven elkaar oogjes, loensoogden naar Hirschfeld... die werd een poosje later boven geroepen.

«Daar zal je het hebben» zei de chef. «De Mof heeft de nicht van den patroon aan den haak gepikt. Je moest zulke kruipers kunnen doodtrappen, zoodra je ze ziet... Want ze brengen niets dan ongeluk...»

Doch een paar minuten later werd hijzelf boven geroepen. Toen hij de matglazen deur van het privé-kantoor had open-

geduwd en daar Hirschfeld, Suzanne en de opengeslagen boeken zag, werd hij vaalbleek en begon op de beenen te trillen.

«Wat heeft u?» vroeg de patroon heel gewoon.

Hij herstelde zich.

«Ik kan dien kerel daar niet goed zetten, mijnheer. De man is een nachtmerrie voor mij...»

Opeens donderde de patroon op.

«Dàt zal G. V. D. wel waar zijn, smerige dief... Politie! Politie!... Politie!»

De man trilde door zijn geheele lichaam. Zijn lippen, paars-blauw, beefden. Hij trachtte zich niet te verdedigen. Suzanne opende met een flinken ruk de deur.

«Donker, haal dadelijk een paar agenten. Dadelijk, versta je!»

De knecht, in de meening dat het Hirschfeld gold, knip-oogde tegen een winkeldochter, liep snel de deur uit.

Een half uur later werd de chef in een rijtuig met een agent naast zich, naar het politie-bureau gereden.

Dit voorval had een ommekeer in 't lot van Hirschfeld gebracht. Hij had met Suzanne geholpen bij 't verifieeren der boeken. Een accountant was weken bezig met het nazien en Hirschfeld telde de sommen op, rekende na. De accountant complimenteerde hem in 't bijzijn van den patroon en deze begon genegenheid te gevoelen voor den «Mof», die zoo goed voor zijn zaak was. En al dadelijk werd Hirschfeld aan het voortzetten van de nieuwe boekhouding gezet.

De chef had in zeven jaren tijds twaalf duizend gulden gestolen. Het was 't oude liedje. Hij was met een kleine som begonnen om te speculeeren, had verloren, dekking moeten zenden en zoo zich, zonder eigenlijk er véél van te genieten en met de gestadige hoop, door één goeden slag alles weer terug te verdienen, zich er dieper ingewerkt. Hij kreeg negen maanden gevangenisstraf en de patroon zelf ontving een scherpe vermaning van den rechter, voortaan niet meer door zijn gebrek aan contrôle, ondergeschikten in de verleiding te brengen.

De twee eerste maanden contrôleerde de patroon Hirschfeld. Maar toen werd het hem te veel moeite, liet hij hem zijn gang gaan.

In den winkel was het personeel in den beginne zeer onwillig. «Let op, nu zal je hem zien trappen. Nu komt de Mof

er uit», zeiden ze. En reeds als Hirschfeld kleinigheden veranderde, werden ze rumoerig, begonnen te protesteeren.

Suzanne zette hem aan om flinker te zijn, om desnoods te ontslaan. Maar hij durfde niet.

«God bewaar mij. Ik zou verantwoording op mij nemen, dat zoo'n man zonder brood komt? . . .»

Het personeel, zijn zwakheid bemerkend, begon obstinaat te worden. Zij hadden er plezier in juist dat te doen, wat hij verbood. Enkelen maakten er een heldenstuk uit, hem te brutaliseeren. Ze kwamen 's morgens een half uur te laat, overtuigd dat de Mof tegen hen toch geen bek dorst open te doen.»

Op een dag kwam een bediende eerst om twaalf uur aan den winkel.

„Waar bent u zo lang geweest?“ vroeg Hirschfeld.

„Ik heb eens een beetje gebommeld!“ zei de man brutaal.

Hij wilde zwijgen, maar zag opeens het oog van Suzanne, vurig van toorn, op hem rusten. En opeens, als bij ingeving, zei hij:

„Gaaf u dan maar weer heen om verder te bommelen.

U bent ontslagen.“

„Daar heb jij niets over te zeggen, vuile Mof . . .“

„U bent ontslagen. Gaaf u heen of ik laat u met geweld de deur uitzetten . . .“

„Als je mij aanraakt vuile Mof, sla ik je op je gluisperige smoel . . . leelijke verrajer! . . .“

Hirschfeld keerde zich om, liep naar het privé-kantoor van den patroon. Die liet den brutalen bediende boven roepen, berispte goedmoedig diens te laat komen, maar zeide tegen Hirschfeld, dat hij van een jongmensch wel eens wat door de vingers kon zien.

Sedert was zijn toestand nog pijnlijker. Hij begon er over te denken, van betrekking te veranderen.

Maar Suzanne kwam hem te hulp. Zij vertelde haar oom eens duidelijk waarop het stond, verweet hem, dat hij een zoo trouw en bekwaam man als Hirschfeld niet waardeerde . . .

Hij hoorde haar kalm aan en zei daarna onwillig:

„Ik heb óók wat tegen dien Mof. Je hebt ze noodig, maar onderkruipers zijn het.“

„En ik heb niets tegen hem oom. Integendeel, ik houd véél van hem, heel véél.”

Hij keek verrast od.

„Zoo . . . had dat maar eerder gezegd . . .”

„’t Is nog niet zoover om wat te vertellen. Er bestaat tusschen ons nog niets. Maar als hij zich verklaart, zeg ik ja. En als wij trouwen vestigen wij ons zelve . . .”

Hij was geschrokken, maar had het niet laten merken. Die twee, beiden ijverig en geheel op de hoogte van ’t vak, zouden hem concurrentie kunnen gaan aandoen. Suzanne had wat geld en de fabrikanten zouden er tuk op zijn, die twee aan een zaak te helpen. Oppassen was de boodschap.

Suzanne nam nu Hirschfeld openbaar in bescherming. Hoewel zij beiden elkaar nooit over liefde gesproken hadden, hij haar nog altijd niet durfde tutoyeeren, toch was er een zeker samen-denken en samen-handelen tusschen hen, dat op een toekomstige intieme verstandhouding wees. En Suzanne durfde optreden. Den heelen dag was haar oog niet van Hirschfeld af. Beval hij iets, op zijn zachten, bedeesden toon en werd hij niet dadelijk gehoorzaamd, of speurde zij insolentie op ’t gelaat van den aangesprokene, dan, met haar wat krijscherige stem, herhaalde zij ’t bevel van Hirschfeld. Een oudere bediende had haar eens gebrutaliseerd.

„De Mof heeft je zeker te pakken gehad hè?” zei hij sarrend.

Zij had een metalen touwkluwenhouder van de toonbank genomen en dien den man in ’t gelaat gegooid. Deze, met de bloedende wonde aan ’t voorhoofd, was naar den patroon gegaan.

Maar daar was hij afgejakkerd. „Het moet nu voor den d . . . r nit zijn met dat gekuip tegen Hirschfeld. Hij zou ze allen bij elkaar zijn deur uitsmijten. Hij wou niet meer met hun wissewassen lastig gevallen worden . . .”

Dat was het begin van de zegepraal. Hirschfeld was er Suzanne dankbaar voor. Op een Zondagavond had hij het gewaagd haar tot een tochtje naar het Tolhuis uit te noodigen. Zij was medegegaan en dáár, in een priëltje, had hij haar voor ’t eerst durven kussen en haar zeggen, dat hij haar liefhad. Zij gaf hem het jawoord en zij spraken over de toekomst. Hij had niets, totaal niets overgespaard, hoewel zijn salaris verdub-

beld was en hij allerzuinigst was blijven leven. Alles wat hij over had, had hij aan zijn ouders gezonden om zijn broers te laten leeren. Zij had drie duizend gulden op de spaarbank. Daarmede zonden zij kunnen beginnen. Als ze nog een jaar verloofd bleven, zouden zij er wel een vijfhonderd gulden bij kunnen sparen.

Nu zij verloofd waren, publiek verloofd, ving voor Hirschfeld een goed leventje in den winkel, aan. Men begon hem te vreezen. En hij werd langzaam bewust van zijn macht. Toen hij eenmaal hun lafheid zag en achter zich den steun van Suzanne voelde, durfde hij krachtiger op te treden. Zijn stem werd luider, zijn houding moediger. Hij imponeerde zelfs den patroon, die nu de boekhouding geheel in zijn handen lag en nu Hirschfeld bij fabrikanten zoowel als bij de klanten goed bekend was, vreesde hem te zullen verliezen, goed inkoop en verkooper, accuraat boekhouder, ijverige, trouwe en oppassende ondergeschikte.

Dietrich, de oudste firmant van de groote Duitsche confectie-firma Dietrich und Cohn, waarvan het grootste gedeelte der confectie-winkeliers in Amsterdam afhankelijk was, wegens hun waren, courant en goedkoop en omdat zij lange credieten gaven, zelfs geld stuurde, om wissels te dekken als de winkeliers op 't laatste oogenblik seinden, — Dietrich had Harry Hirschfeld opgemerkt. Hij had naar hem geïnformeerd en toen alle informaties goed waren, had hij hem eens 's avonds meegenomen naar de Nes. Ze bezochten tingeltangels en bordeelen en voor 't eerst kwam Hirschfeld 's morgens laat in de zaak.

Suzanne liep hem angstig tegemoet, vroeg of hij ziek geweest was.

„Een beetje“, loog hij. En denzelfden avond ging hij opnieuw met Dietrich aan den bommel, belandde diep in den nacht in het bierhuis van Lothar Richter. Dàt was een vreugde bij het wederzien na zoo langen tijd van scheiding. Ze bleven fuifen in gezelschap van Lothar, Elly en een paar kellnerinnen tot 's morgens vroeg. Dietrich lachte er om, toen Hirschfeld 's morgens op den Dam sentimenteel begon te roepen om zijn Suzanne. Hij meende het toch niet met die Roomsche winkel-dochter? Was hij verrückt? Een man als hij, die aan elke

vinger van zijn hand in Duitschland een rijk Jodenmeisje zou kunnen krijgen. Hij, Dietrich, had een nichtje, een beeld van een vrouw, die dertigduizend Mark mee ten huwelijk kreeg. Kom, hij moest maar eens vacantie nemen en met hem mee gaan. Dan zou hij hem zijn fabriek te Berlijn eens laten zien. Als hij met dat nichtje trouwde, gaven zij, Dietrich und Cohn, hem een winkel op den besten stand in Amsterdam. Een «grossartiges Geschäft», zooals die stomme, achterlijke Hollanders het zich nog niet gedroomd hadden.

En Harry Hirschfeld was mede gegaan. En hij had het «niet gemeend» met Suzanne en hij had het nichtje getrouwd en had in de Kalverstraat zijn mooie, groote zaak opgezet in dames-confectie en lingeerie's, met behulp van de veertigduizend Mark Mitgift, de «nesjieres», was tienduizend Mark meegevallen en de twintigduizend Mark crediet, die Dietrich und Cohn hem gaven. Alleenlijk zijn vrouw was niet mooi, niet «bildhübsch», zooals Dietrich, die verstand had van zaken doen, hem had voorgespiegeld. En binnen vijf jaar had hij vier kinderen, die allen ziekelijk waren. Het oudste kind Moritz Dietrich, had een kliergezwel in de hals: de tweede zoon was scrofuleus: het derde kind lag sedert maanden rechteuitgestrekt op een plank om een vergroeiing van 't schouderblad tegen te gaan en het jongste kind had een horrelvoet. Want het nichtje met de 40,000 Mark, dat in Duitschland geen man had kunnen vinden, was uit een Russisch-Joodsche familie, van een geslacht, dat door ontbering en gebrek was uitgemergeld en waarvan slechts één lid, uitgeweken naar Duitschland, door een loterij tot welstand was gekomen. Die ééne rijke was de vader van Hirschfeld's vrouw geweest en die ongelukkige dochter droeg in zich al de kiemen van ontarding, die na eeuwen van verdrukking en lijden, het ras tot uitsterven bracht.

Nu was Hirschfeld bewust geworden. Hij voelde het, dat hij gestraft was voor zijn ontrouw aan Suzanna. Die had hij moeten trouwen, de robuste, gezonde, degelijke Christin. Dat zou zijn ras veredeld hebben. Bij haar zou hij gezonde kinderen gekweekt hebben. En met haar zou hij toch tot welvaart gekomen zijn. Hij had haar nog altijd lief... Maar zij had hem éénmaal ontmoet en toen het hoofd afgewend met zulk een uitdrukking

van verachting, dat hij, die toch dikwijls minachting had verdragen, een nacht er niet van had kunnen slapen, altijd haar smadelijk afkeeren van 't gelaat zag. Want die andere minachting voelde hij als onverdiend, maar deze was wèl verdiend.

Hij haatte zijn vrouw, at nooit met haar aan tafel, leefde op een afstand en hun slaapkamers waren voor goed gescheiden. «Hij wilde niet nog méér ongelukkige kinderen in de wereld zetten,» zeide hij en verzwegen, dat hij van haar walgde en altijd een afkeer van haar gevoeld had. In zijn «Geschäft» bleef hij woest nijver en Dietrich und Cohn feliciteerden elkaar bij elken wissel, die steeds door hem op vertoon gehonoreerd werd, met het handige zaakje, dat Dietrich in elkaar had geflikt. Maar hij was een hond voor zijn ondergeschikten, behandelde ze als recruten, salarieerde ze met hongerloozen, liet ze hard werken en gaf ze, ook zelfs Zondags, geen vrij-af. Want hij haatte ze. Hij herdacht zijn jeugd tusschen dat laksche, kleinzielige, plagerige, luie, Hollandsche personeel en wreekte zich nu op zijn ondergeschikten. Maar juist daardoor had hij een voorbeeldig personeel. Het was goed gedrild, werkzaam, ordelijk en nederig. In zijn winkel ging het, ook bij de grootste drukte, voornaam toe. De bedienden waren onderworpen, beleefd, onvermoeid, kenden hun vak, wisten waar de voorraden lagen. Hij stond in den winkel, boven op de trap van den opkamer en met zijn oogen, die hardblauw en streng van blik waren geworden, commandeerde hij ze, zooals een scheepskapitein bevelen zou geven van de brug van zijn schip. Geen moeite schuwde hij van zijn personeel te vergen. Hij was de eerste, die niet meer 's daags het gordijn voor één der winkelkasten liet vallen om te laten étaleeren, maar hij dwong elke week twee bedienden een nacht dóór te werken om een étalage te vernieuwen en gaf ze dan 's morgens van acht tot twaalf gelegenheid om boven op zolder op veldbedden uit te slapen.

Andere winkeliers moesten zijn voorbeeld volgen. Maar hun verwend personeel weigerde, moest 's nachts met cognac en broodjes met vleesch gepaaid worden. David De Leeuw had het niet eens geprobeerd. Men moest leven en laten leven, had hij gemeend. Een patroon moest hant voor zijn ondergeschikten hebben. Ze werkten toch voor hem, verdienden mede

voor hem het brood. Maar omdat werkelijk elke étaleer-dag schade bracht, engageerde hij een etaleur, die tegen extra betaling 's nachts een nieuwe uitstalling maakte.

Hirschfeld lachte hem uit. „Ik sloot mijn Geschäft liever. Hart voor dat vuilnis? Lumperpack, was het. Donderen moest je ze. Dan waren ze goed. Menschen? Dat menschen? Machines waren het. Hij had ze in zijn harde jeugd leeren kennen.”

David de Leeuw zweeg, maar dacht in zichzelf: „Dat is de Mof weer. God beware de mensch, die afhankelijk van hem is.” En met een krimping van zijn hart bedacht hij, dat ook hij afhankelijk van ze was, vastgebonden aan zijn zaak door hun crediet, dat ingevreten had als een ziekte, dat als een wonde was, die voortetterde.

Maar als David de Leeuw naijver gevoelde wanneer hij de orde en netheid, den vooruitgang en den bloei van de zaak van Hirschfeld zag en soms ontstemd thuis kwam als in zijn zaak zijn personeel, waarvoor hij zoo goed was, luierde en de boel verwaarloosde, — zijn kwade bui verging als hij de kinderen van Hirschfeld zag...

Wat had men aan allen rijkdom bij zoo'n gezin? Waarvoor tobde Hirschfeld zich af, exploiteerde hij zijn personeel? Voor dat kinder-asyl? Voor die schuwe, tanige Russische Jodin, waarmee hij zich nooit liet zien en die de huishouding verwaarloosde. Want dat dacht de wereld.

Hirschfeld, welvarend geworden, kende in zijn verbitterd en mislukt leven maar één genot... dat was eten, véél eten. Het scheen, alsof hij in wilde halen de jaren die hij geteerd had op brood met margarine en slappe koffie. Men kende hem in alle restaurants. Daar déjeuneerde, dineerde en soupeerde hij overdadig, genietend van primeurs en lekkernijen, ongemakkelijk en hondsche voor de kellners en ze karige fooien toewerpend. Maar het liefst toch at hij in de Warmoestraat bij Lothar en Elly. Hij werd daar door Elly zelve bediend en zij zette hem de zware, zoete, met uien toe bereide gerechten voor van de Zuid-Duitsche tafel. Hij betaalde hier goed, vond het prettig, royaal te kunnen doen tegenover zijn vroegeren metgezel in de armoede. Hij was ook wel te vinden om arme Duitschers hier voort te helpen met geld en met raad, vertellend luid-op

hoe hij hier, in Amsterdam, was aangekomen, met een geleenden gulden, op den bok van een diligence en nu, na tien jaar, had hij één van de grootste „Geschäften” in Amsterdam.

„Nichts wert die Holländer . . . Dreck haben sie im Kopf . . . Ein Deutscher steckt hundert Holländer in die Tasche. Es wäre ein Glück für Holland wenn Deutschland es annektieren würde . . .” blufte hij tegen de arme Duitschers om zich heen, die tot hem opzagen en niet vermoeden konden, waarvoor deze man zijn welvaart gekocht had!

Lothar Richter sprak hem tegen. Hij had Holland lief gekregen. Zeker, hij hield ook wel van Duitschland, sogar viel . . .

En Elly keek hem aan. Zij wist, hoe haar „Schatz” verteerde van Heimweh. Zij had hem 's nachts wel eens stil hooren zuchten..

„Weshalb seufzest Du, Lothar?” vroeg zij.

Eens had hij haar geantwoord, omdat hij spijt had gedeseerteerd te zijn, de domste streek van zijn leven. Omdat hij terug wilde naar Duitschland . . . Er waren dagen, dat Lothar niet in de zaak kwam. Dan zat hij boven maar stil te soezen, neuriede Deutsche wijsjes, tokkelde zacht op zijn cither een „Über Berg und Thal” en „Ich weiss nicht was soll es bedeuten” of „Haideröslein”. En in vlagen toornde hij op, sprak er van naar Duitschland terug te gaan, zich in arrest te stellen . . . Zij troostte hem, kuste hem, sprak hem aan met de zoete, vleiende, Deutsche liefdewoordjes, mein Schatz, mein Liebling, mein Bubi, meine Wonne, mein goldenes Glück . . .” tot hij zachtjes bedaarde en een traan traag langs zijn wang biggelde..

Maar tegenover Hirschfeld verdedigde hij Holland. Richter voelde wel dankbaarheid voor den man, die hem vroeger geholpen had, doch hij haatte in hem het opsnijderige en het hondsche. Hij was een deserteur, goed, en hij was heelemaal geen man, die den naam van een Duitscher hier in eere bracht, maar zulke „Knallprotzen” als Hirschfeld deden toch ontzagge-lijk veel meer kwaad. Als hij zoo 't land aan de Hollanders had, waarom woonde hij dan hier. Hij behoefde immers niet uit Duitschland weg te blijven. Hij mocht terugkeeren, wanneer 't hem lustte . . . En hij voelde afgunst, niet wegens Hirschfeld's rijkdom, 't ging hem immers hier ook héél goed, en als hij over twintig jaar weer naar de Heimat terug mocht keeren,

zou hij er kunnen rentenieren als de zaak zoo bleef gaan. Maar hij verging van jaloesie als Hirschfeld terug kwam van inkoopstreizen door Duitschland en dan luid-òp in het bierhuis vertelde van de vooruitgang van Frankfurt en van de prachtstad Berlijn, tienmaal mooier dan Parijs, met breede straten en snelle verkeersmiddelen en café's als paleizen, en „Geschäftshäuser" als kasteelen, geheel van glas en steen. Dietrich und Cohn hadden op de Hausvogtei-Platz een huis laten bouwen waarin de Nederlandsche bank kon ronddansen en als je uit „Die Zeile" uit Frankfort naar Amsterdam kwam, leek de Kalverstraat een steeg!

Een stille haat kwam in Lotar Richter kiemen tegen den insolenten „Streber." Hirschfeld voelde dat en omdat hij die haat van den Germaan tegen den Jood kende, maar wist, dat hier de Germaan de zwakste was, vond hij er een satanisch genot in, den ongelukkigen deserteur te plagen, zoo zich wrekend, hij de mislukte, de verbitterde, ondanks allen uiterlijken schijn, diep-ongelukkig en hatend Holland, hatend Duitschland, liefdeloos, dor en leeg van binnen, hij, die het eigen hart gesmoord had.

HOOFDSTUK VII.

Vlissingen was 's morgens even bij De Leeuw aangelopen.

«Komt u morgen ochtend eens kijken naar de «Korrelbije?»

«Naar wat?» had David gevraagd.

«Naar de Korrelbije, mijn nieuw zaakkie. Van avond open 'k...»

De Leeuw had het beloofd. Vlissingen had Hirschfeld ook uitgenoodigd en Van Waveren, den schoenwinkelier en Tellekamp, den houder van 't koffiehuis op den Heiligenweg, waar 's namiddags de bittertafel van de winkeliers uit de Kalverstraat en omgeving werd gehouden. En overal had hij over de «Korrelbije» gesproken. 's Middags aan de bittertafel hadden ze daar pret over gehad.

«Ga je mee, naar de «Korrelbije?» vroegen ze elkaar. Ze dronken op het succès van de Korrelbije, beloofden elkaar morgen met Pannekó over niets anders dan over zijn «Korrelbije» te spreken, kneuterig zich verheugend in 's mans ongeletterdheid, inwendig blij, dat al ging het den ex-Pannekó ook goed, er toch, door beschaving en kennis, een groote afstand bleef bestaan. Want zij waren zeer trotsch op hun mondvul winkel-Fransch. Ricardi was niet uitgenoodigd en hij werd er aan de bittertafel mee in de maling genomen.

«Waarom ga jij morgen niet eens een blommetje koopen in de Taksteeg?» vroeg van Waveren, de dikke schoenwinkelier, knipoogend naar Hirschfeld. Want ze wisten allen, hoe Ricardi door Pannekó de deur was uitgeslagen en vonden het geval humoristisch, gunden den bonvivant zijn nederlagen van harte.

«Parce que je ne sais pas prononcer le français. Monsieur Panneko n'aime pas les analphabètes... wàt wed je, dat ik zijn eerste klant ben?...»

«Pas op je nesjomme!» plaagde De Leeuw.

«Hij moet mij eens aanraken... Dan neem ik hem vierkant op...»

Maar Ricardi kon zijn zin niet uitspreken. Een drooge kuchhoest overviel hem en hij keerde zich om en gaf bloed op in zijn zakdoek.

„Làstig zoo'n verkoudheid... Je komt er niet van af...” Halma en De Leeuw keken elkaar veelbeteekenend in de oogen en aan de bittertafel was 't een oogenblik gedrukt stil. Men wist, dat Ricardi's vrouw zwaar ziek lag en er waren vage geruchten, niemand wist wie ze 't eerst verbreid had, dat ze aan een vrouwenziekte leed, waarvan men Ricardi den schuld toeschreef. Deze plotselinge kuchhoest versterkte de vermoedens. Zij zagen het wel dat hij, ondanks zijn robust uiterlijk en zijn door 't drinken bloedrijk gelaat, in een slecht vel stak.

's Morgens was De Leeuw bij Hirschfeld binnengewipt.

„Ga je eens mee naar de Korrelbije zien!” gekscheerde hij in een goede stemming.

„Kom even boven!” riep Hirschfeld. Hij hield wel van de Leeuw, tevreden er mee, dat hij 's mans financiëlen toestand kende, want Dietrich had hem herhaaldelijk gezegd, dat hij blij zou wezen als hij er bij De Leeuw met een goed fatsoen uit kon komen, voorzag dat De Leeuw één der eersten zou zijn, die de concurrentie niet vol zou kunnen houden. En nu Bartelkamp en Hoenders vlak over De Leeuw hun groot confectie-magazijn zouden beginnen, voelde hij zelfs een beetje medelijden.

„Was giebt's Neues?” vroeg Hirschfeld.

„Niets... weet jij wat?...”

„Heb jij dan niks gehoord van Pooter in de Hoogstraat?...”

„Ja... een pleyte van een halve ton... 't Is mij erg tegengevallen... had jij óók niet gedacht, dat die zaak grooter was?... Nòh, ze zullen er óók niet slechter op worden...”

„Maar heb je dan niks gehoord van Maurits Vellekooper? Man, in welke wereld leef jij, dat je niets verneemt...”

De Leeuw verschrikte. Hij herinnerde zich den morgen, toen Vellekooper hem had te verstaan gegeven, dat hij samen met hem goederen uit den boedel kon koopen tegen spotprijs, vóór het faillissement werd uitgesproken.

„Neen... niets gehoord... vertel mij 't eens gauw.”

„Een vreeselijke geschiedenis... Vellekooper heeft een paar karrevrachten goed weggehaald en op een zolder geborgen van

een meelpakhuis. Toen is het faillissement uitgesproken. De curator, een kreng, zoo'n doleerende verdommeling, heeft er wat van gemerkt, of ze hebben hem er wat van gezegd, hoe het zij, hij heeft op zijn poot gespeeld. Toen zijn ze bang geworden... en ze hebben 's nachts stilletjes wat van het geborgen goed teruggebracht en den volgenden dag den curator gezegd, dat hij gelijk had gehad, dat er in den kelder nog een paar kisten met goed stonden, die ze meenden dat leeg waren..."

Hirschfeld zweeg even.

„En?” vroeg De Leeuw, doodsbleek van spanning, denkend aan 't gevaar, dat hem boven het hoofd gezweefd had, wetend dat hij een oogenblik neiging had gevoeld méé te doen en in te gaan op Vellekoopers verleidelijk aanbod.

„En? Dat heb je met die stommelingen. Als men zoo iets doet, moet men het flink doen... Men moet „à banque” spelen... Wie niet durft en brutaal is, moet zich van zulke zaken afhouden..."

„Vertel mij verder wat er gebeurd is..."

„De curator is naar den kelder gegaan, om de kisten te zien. Hij heeft ze naar boven laten brengen. En toen merkten ze dat alle goederen dik met meel bestuift waren. Dat hadden ze 's nachts in het donker niet gezien."

„God in den Hemel, wàt een ongeluk!"

„Of het een ongeluk is! 't Was of het noodlot het heeft gewild. Als ze bij mij gekomen waren, had ik ze het goed afgekocht, tegen een fatsoenlijken prijs, want ik kon het gebruiken..."

„Dat weet ik!" zei David en in zichzelf dacht hij:

„Ai wé, wat zou je ze het bloed uit het lijf hebben gedongen..."

„Zooals ik je zeg, een doleerende curator."

„Als God iemand straffen wil, moet hij hem zoo'n rechtzinnigen fielt als curator geven, die een koopman met de Heere Jezus op de lippen naar 't rooie dorp brengt, hem voor levenslang met vrouw en kinderen ongelukkig maakt. Wat weten die melkmuilen van den handel en van den benauwden sprong, die een benauwde kat doet?"

„Ja wel, maar men kan niet alles door de vingers zien . . .
Hoe zou het dan met den eerlijken handel gaan . . .”

„Eerlijke handel! laten wij mekaar toch geen Mietje noemen.
Wie kan éerlijk in den handel zijn? . . . De menschen willen be-
drogen zijn . . . Maar je vertelt mij niets. . . je draait er zoo mee . . .”

„Val mij dan niet in de rede. De curator heeft gevraagd
waar 't meel vandaan kwam, heeft ze uitgehoord, is dadelijk
naar den rechter-commissaris en den officier van justitie gegaan.
's Middags al had een rechercheur den meelzolder met de kisten
goed ontdekt. Ontkennen hielp niet meer. En zij zijn beiden,
Vellekoop en Pooter, gisteravond naar den Heiligen Weg
gebracht! . . .”

De Leeuw was ontsteld in een armstoel neergevallen.

„Geef mij een glas water . . .” vroeg hij.

Hij dronk het glas water leeg en zich een beetje herstel-
lend, ging hij voort:

„Kom, laten wij naar Vlissingen gaan . . . Ik moet de lucht in . . .”

„Je trekt het je aan, alsof het je eigen lot is . . .”

„Wie kan vooruit wat van zijn eigen lot zeggen?” vroeg De
Leeuw meer aan zichzelf dan aan Hirschfeld.

„Men kan zooveel zeggen, dat men zich nooit met diefstal
inlaat. Dan komt men niet achter de tralies. Dát kan men van
zijn lot vooruit zeggen . . .” meende Hirschfeld, een crème
Panama opzettend en met De Leeuw, door den winkel naar
buiten gaand. Zoodra Hirschfeld de deur van 't privékantoor
had geopend, was 't in den winkel doodstil. Alle bedienden
stonden rechtop en de winkeldochters, die een poosje geleund
hadden op een hoek van de toonbank, zitten mochten ze niet,
waren ook, met een schrik, als poppen achter de toonbank
gaan staan.

De Leeuw voelde zich bedrukt door dit vertoon. Maar Hirsch-
feld liep met zware, welbewuste stappen naar de voordeur,
monsterde de ondergeschikten met gefronste wenkbrauwen.

„Zóó moet je ze hebben,” zei hij buiten tot De Leeuw.
„Wacht even . . .”

Hij keerde terug, wierp nogmaals een blik in den winkel.
Een winkelfrouw, den rug van den patroon ziende, vermoeid
van 't staan, was op een spanen doos gaan zitten.

„Beltman, een dubbeltje boete...” riep Hirschfeld in den winkel.

Het meisje sprong verschrikt op en toen hij weg was, begon zij te schreien.

De Leeuw was nadenkend geworden. Met ontzetting peinsde hij er over, wat zijn lot thans zou geweest zijn, als hij op dien morgen, in een zwak oogenblik, aandeel had genomen in Vellekoopers zaakje. Zijn gedachtenloop hardop voortzettend, toen Hirschfeld weer naast hem liep, zei hij:

„Wie God wil straffen, ontnemt hij eerst zijn „seigel.” Ieder zal zichzelf in een zwak oogenblik kennen!”

„Nonsens. Een fatsoenlijk man weet altijd wat de fatsoenlijke weg is,” antwoordde Hirschfeld. Maar in zijn hart gaf hij De Leeuw gelijk, dacht aan het oogenblik, toen hij zijn verstand kwijt was geweest en Suzanne verworpen had voor de vrouw met een groote „Mitgift.” Hij werd somber door die overpeinzing. De Leeuw daarentegen, voelend welk een noodlottige gebeurtenis hij ontgaan was, ademde de lucht, de vrije lucht van den vrijen man, nu met volle teugen in, vond het vroolijk in de zonnige Kalverstraat met de gezelligheid van de marquises, die de straat een tintje zuidelijkheid gaven, waarvan hij instinctief hield, en de Taksteeg inslaande, wijzend naar het kleine winkeltje en lezend het opschrift op de nog gekrijtsopte spiegelruit, lachte hij: „A la korrebiye dèsss fleurssss,” imiteerend Pannekó's stem.

„Een lief winkeltje, een héél lief winkeltje,” meende Hirschfeld.

„Winkel-tje, winkel-tje!” beaamde De Leeuw, den nadruk leggend op het diminutief.

Boven schoof juffrouw Vlissingen een raam op, boog zich er uit en een natte, rood-baaien onderbroek van Vlissingen, versteld met een lapje op de bil, te drogen hangend over een droogrek, riep ze naar beneden:

„Dag mehair De Laiw, dag mehair De Laiw, komt uwé al reis kaiken.”

„Madame, je vous salue. Vive la Corbeille des Fleurs!” riep de Leeuw vroolijk naar boven, glunderend met een blijde schittering in zijn oogen naar Hirschfeld, beiden lollig door het zien van de verstelde baaien onderbroek van Pannekó, hun.

meerdere beschaving scherp gevoelend tegen dat ordinaire, echt-steegjesmensen-gedoe.

„C'est le pantalon de monsieur votre mari, n'est-ce-pas madame?" riep nu ook Hirschfeld naar boven, als alle geestelooze mensen, snel den geest van een ander navolgend.

„Duis verstaaj ik niet hoor... klop maar even tegen de ruiten... Dirk is binnen..."

„Ze verstaat geen Duis!" glunderlachte De Leeuw, zijn schouders van pret schurkend in zijn jas en even kloppend tegen de deur, waarvan de spiegelruit ook nog ondoorzichtig was door 't krijtsop. Maar Vlissingen had ze al door een klein heldergevlakt gaatje op 't glas gezien en de deur opentrekkend:

„Goeie morrege, goeie morrege... de heeren brengen zeker goed nieuws, dat ze zoo vroolijk zijn!..."

„Goeie morgen Vlissingen," zeiden ze terug. Maar toen De Leeuw het winkel-tje van binnen zag, was hij opeens niet meer uitgelaten.

„Dat is bliksems mooi!" zei hij openhartig, rondkijkend met naijver in het vroolijke, deftige winkeltje, waar 't geurde naar rozen, heliotroop en fijne, frissche aromen van jong groen.

„Dat kan in Berlijn staan! Dat zou Blumen-Schmidt Unter den Linden niet fijner hebben ingericht... Wie heeft dat zoo mooi geschilderd?" vroeg Hirschfeld.

„Fresco... ja, die man kent zijn vak!" zeide Vlissingen eerbiedig.

„Kent zijn vak? Die man is een artist!"

„Hoho... een artist... een knappe huisschilder is nog geen artist," meende Hirschfeld.

„En ik noem elkeen, die zijn vak zóó verstaat een artist," beweerde De Leeuw geërgerd, omdat op de knapheid van zijn kennis Fresco werd afgedongen. „Een coupeur, die een mooie jas snijdt, is bij mij óók een artist..."

„Nonsens. Ik heb een meisje in mijn winkel, en die heb ik te zeggen: „Teeken mij een model voor een schortje voor de Jordaan of teken mij een model voor een schort, die voor Noord-Holland geschikt is en zij teekent het en ze weet precies de smaak van de mensen te treffen. Dan kan ik die óók een artiste noemen..."

„Waarachtig is dat een artiste" meende De Leeuw.

„Nou... maar ik noem dan maar liever een meissie, zooals Everdine van mijnheer De Leeuw een artiste..." zei Vlissingen.

De Leeuw keek hem met een dankbaren blik aan.

„Zeker," beaamde hij, „er is artist en er is artist... Een goeie huisschilder is nog niet te vergelijken met een kunstenaar op de viool..."

„Jongen, jongen... dat meissie moet je hooren spelen... Woensdagavond ging ik met mijn vrouw 's avonds voorbij en toen hoorden wij ze boven fidelen... ongeloofelijk hoor... 't ging je door je darmen... en als je ze ziet mijnheer" hij richtte zich nu tot den aanemer, die uit het opkamertje naar beneden kwam... „een hummeltje... zoo hoog..."

De Leeuws gezicht betrok. „Daar komt de baaien broek er weer uit," dacht hij. „Ordinair blijft ordinair..."

Ze gingen nu mee naar boven, naar het opkamertje.

„Jongen, je durft!" zei De Leeuw. „Een Turksch tapijt op den grond en pracht-stoelen!"

„Lewi de Saize meubels... heelemaal in stijl, alles echt ouderwets modern. Dat heit mijn Trees nou zoo opgeknapt om de deftige dames te ontvangen. Een knappe meid, hoor, de mijne. Een best kind..."

„Ook een artiste!" zei De Leeuw, schamper.

„We kennen allemaal geen kunstenaars zijn... D'r motten ook andere menschen wezen... Zij heeft dat allemaal hier zoo opgeknapt. Ik heb geen stap in de woning magge doen nadat de vertimmering klaar was... Zij heeft alles zoo ingericht met hier den baas..."

„Nouw!" zei de baas-aannemer, „de schilder heit ook wel z'n woordje mee te spreken gehad. 't Is een rare hoor... ik hou hem voor niet goed snik... maar zijn vak kent-ie... dat staat vast... Dat staat vast..."

„Ik heb mijn Trees nou ook het bloemistenvak laten leeren. Ze is vandaag voor de laatste maal naar Haarlem. Van middag komt ze terug. Dan zult u eens zien, wat mooie ruiker ze in elkaar draait..."

„En blijft die rooie onderbroek daar nu vanavond bij de opening ook hangen? Is dat De vlag?" vroeg De Leeuw lachend, naar buiten wijzend.

Hirschfeld zag de Leeuw kwaad aan. Wat bezielde De Leeuw om dien potjeskoopman verstandiger te maken. Hij zou er zoo'n plezier in gehad hebben, om vanavond die rooie broek boven het nieuwe zaakje te zien bengelen.

Toen ze samen weer buiten waren, verweet Hirschfeld dan ook De Leeuw, die hij de roode broek niet bij de Korrelbije had gelaten. Maar De Leeuw antwoordde hem geërgerd, dat hij er niet van hield opzettelijk een eenvoudige man belachelijk te laten worden. Hij verzweeg, dat hij zich eenigszins verplicht gevoelde aan Vlissingen, die hem zoo dikwijls geld voorschoot.

„Treesje blijft lang weg, vrouw”, zei Vlissingen, toen zij om half twee nog niet thuis was. Dát gebeurt anders nooit.”

„Ze zal voor 't laatst nog wat langer moeten blijven.”

„Ja, maar tegen etenstijd moet ze toch thuis zijn.”

Hij liep onrustig van het opkamertje naar het winkeltje en weer terug.

„De bloemen moeten ook weer begoten worden. Zij heeft er zoo'n gietertje voor, waarin ze blaast. 't Is goed van een dag. Als je ze niet frisch houdt, is zoo 't oog er af...”

„Begiet jij ze dan...”

„Dan moet ik ze eerst van hun plaats krijgen. En hoe kan ik ze er dan weer zoo inzetten... Dat kan zij alléén... Als ze maar een uur van huis is, voel je al hoe je haar mist...”

Om twee uur gingen ze alléén aan de overzijde eten. De andere kinderen waren boven den bloemenwinkel in de achterkamer aan 't spelen, aten wat later.

„Als ze er straks niet is, ga ik haar zelve in Haarlem halen. Wie weet of zij geen ongeluk gekregen heeft...”

„Eet je geen rijst?...”

„Nee, de brokken blijven mij in de keel zitten... Kom... ik stap op... ik kan tenminste naar het station gaan... Blijf jij in den winkel oppassen, vrouw...”

Hij zette zijn hoed op en liep ongerust de deur uit... Hij wilde eerst op 't Rokin de tram nemen maar bedacht, dat hij, wat harder loopend, den trein toch wel kon halen en 't geld voor 't kaartje in zijn zak hield. Op 't Damrak bleef hij opeens staan... Had hij goed gezien?... Daar kwam

Treesje aan... maar gearmd met een ander... gearmd met den schilder... en flink gearmd, zooals verloofden loopen.

Hij stapte op de twee toe, rukte Mantua met kracht van Treesje weg.

„Wat is dat. Wil jij mijn dochter wel eens met rust laten...”

„Vader!” zei Treesje ontsteld. Maar dadelijk vast besloten...

„Va... hij laat mij met rust... maar ik wil het wel zoo...”

„Maar ik niet, bliksemsche meid. Gauw naar huis... En met jou zal ik afrekenen, leelijke Jood. Zal jij een kind op den slechten weg brengen?”

Het luide spreken en de gesticulaties trokken spoedig de aandacht van de voorbijgangers en ze stonden al alle drie in een kringetje van menschen met opgetogen gezichten in prettigitte verwachting van een familiestandje.

„Maar vader, weest u toch kalm, houd uw fatsoen... Zijn luide, schreeuwige stem, de stem van den man die jaren lang uitschreeuwen als beroep had uitgeoefend, overweldigde haar, sloeg haar neer, maakte haar willoos. Vlissingen richtte zich tot de meê-loopende omstanders:

„Dat is mijn dochter; die heb ik naar Haarlem gestuurd om het bloemenvak te leeren... En nu wil die Jood 'r op 't slechte pad brengen...”

Mantua was al dien tijd blijven zwijgen. Hij liep alleen dicht achter Treesje, lettend op den schreeuwenden vader, vastbesloten als deze haar slaan zou, haar te beschermen.

Op den Dam was het troepje menschen achter hen tot een dichten kluit schandaal-zuchtig volk aangegroeid.

„Wat gebeurt er... wat is er an de hand,” vroegen de achtersten, belangstellend, hopen op emotie.

En die vóór hen liepen, maar 't ware nog niet wisten, toch zichzelf voor een oogenblik belangrijk willend maken door meê te deelen, fantaseerden:

„Een vader, die zijn dochter uit een kast heit gehaald!”

„Is die lange daar, met die grijze hoed op, de vader?”

„Nee... dat is de pooier!”

„Zoo'n smeerlap... lillijke Jod! Vuile pooier...”

„Kom hier... dan zal ik je je darmen uit je lèf halen!”

„Is het die kérel met die grijze hoed?” vroeg een mager,

uitgemergeld wijf. „Die kèn ik wèl. Die heit bij ons in de straat ook een meissie weggehaald... lillijke...!”

Een paardevijg vloog over de hoofden der menschen heen, kwam met een kwak tegen Mantua's hoed.

Een groot gejuich, een brul van plezier, ging op uit het grauw.

„Sla 'm toch op z'n smoel...”

„Wel ja vader, geef 'm 'n opdonder... Als ie je wat terug doet, zal ik je helpen...”

Treesje weende nu.

„Uw schuld vader... alles uw schuld... waarom wacht u niet, tot wij thuis zijn... waarom begint u op straat...”

Vlissingen, nu hij bij de Kalverstraat kwam, begon spijt te gevoelen over het opstootje. Hij wou niet graag zóó gezien worden door de groote winkeliers. Hij bleef even staan, richtte zich tot Mantua:

„Donder jij dan toch op... Wat heb jij met ons noodig...”

Hij gaf Mantua een duw... Mantua scheen even terug te zullen slaan... Maar hij zag Treesjes betraande oogen, voelde zich verteederd...

„Ja, laat die man met rust!... zei een slagersknecht en duwde Mantua op zij... Anderen hielpen den slager en met een ge-jouw van pret en schik, duwden ze Mantua op naar de Krom-Elleboogsteeg, terwijl Vlissingen snel doorliep, Treesje bij de pols meesleurend.

Zij liet zich willoos mede trekken, voelde zich zwak en krach-teloos, zoo opeens geplaatst voor het ruwe van de werkelijkheid. Vlissingen sprak geen woord. Hij had langzamerhand haar pols minder vast omkneld, liet haar nu geheel los, liep zóó met haar door naar de Taksteeg, duwde de deur van den nieuwen winkel open.

„Naar binnen... Aan je werk... En denk er aan, dat ik jou in 't oog zal houden, slobber!”

Zij keek in den winkel rond. Wat was het hier vreemd, koel. Zij leunde tegen het toonbankje, keek wezenloos naar de bloemen.

„Bespuit de blommen in de kast... Zij zijn al bijkans dood... Lij denkt zeker, dat het geld je vader op den rug groeit...”

Zij nam een gietertje en liet de fijne straaltjes water op de bladeren biggelen. Maar ze deed het traag en bedroefd, vond

zelfs de mooie rozen, die in de vazen stonden, koud, dood, harde, wezenlooze dingen, die haar niets zeiden.

Vlissingen liep naar de overzijde, om zijn vrouw te vertellen, wat er gebeurd was. Treesje zag hem met een kouden, onverschilligen blik na. Voor 't eerst voelde zij den afstand tusschen haar en haar ouders. Tot nu toe was het altijd een soort liefderijkheid geweest, die stralend van uit haar ging, begrijpend de moeder in haar klein gedoe van werk-slootje, haar vader in zijn onontwikkeld maar goedmoedig en eerlijk leventje van naar hooger strevend klein-burgerman. Maar nu voelde zij den afgrond tusschen de onbeschaafde ouders en hun beschaafd kind. Er was iets vijandigs in dien breedgeschouderden, vierkanten vader met zijn stuggen, hardnekkigen wil tegen de hare, in die láág-staande moeder, die zij nooit anders gezien had dan ploeterend, uitzuinigend, narékenend met halve centjes...

Maar daarna weder kwam in haar een groote weemoed... een wijde, breede smart, omdat zij die twee dáár nu zooveel verdriet zou gaan doen... of neen... zij moest haar weg gaan en het verdriet kwam niet van háár zijde, maar van hun eigen domheid en vooroordeel... Waarom mocht zij Mantua niet liefhebben!... Waarom verzetten zij zich daartegen?... Het was immers háár keus. Zij hield van hem... Wat hadden daar anderen mee noodig? Mantua... waar was Mantua nu? Arme man... Ze hadden hem nagejonwd... Ze hadden hem met vuil gegooid... O, juist toen dat vuil tegen zijn hoed aankwam, had zij zijn oogen gezien... Dát ontzagelijke lijden er in!... Zóó moesten de oogen van Jezus geweest zijn, toen hij voor Pilatus stond... Waar zou hij nu zijn? Zou hij naar huis zijn gegaan?... Zij wist, dat hij op de Leliegracht woonde. Het nummer had hij nooit gezegd, maar wél, dat hij op de oude woning van Potgieter uitzag... Zij moest naar hem toe... zij kon niet langer hier blijven... Maar de openingsavond! En de nieuwe zaak!...

Zij keek even rond.

„Ja, het zag er wel net uit... Hij had het zoo mooi gemaakt... Maar zij zou hier toch niet gelukkig kunnen zijn... Zij kòn, zij wilde niet meer leven zonder hém...”

Zij nam een paar Roses de France uit een vaas, stak ze op

haar boezem. Toen trok ze de deur open en liep de steeg in... Het was haar, als hoorde zij, toen ze bij de Kalverstraat was, den tink van de winkeldeurbel van 't oude huis... Zij liep nog sneller door, alsof zij zich vervolgd voelde... En nu de Kalverstraat door, met het hoofd voorover, angstig tusschen het gewoel der menschen in... Wat zagen de menschen aan haar... Allen keken ze haar aan... Zij liep zeker te gauw... kom... zij zou hier deze steeg maar inloopen... dan over de N. Z. Voorburgwal en de Molsteeg door en zóó naar de Leliegracht.

Het was haar of iemand haar achterna liep... Zeker, zij hoorde stappen achter zich... Ze dorst niet omkijken... Haar hart bonsde en ze voelde de slagen tot in haar keel, had een gevoel van verstikking, zag groote gele velden beprikkeld met zwartblauwe sterretjes schemeren voor haar oogen... O God... dàt was vader... dàt was zeker vader...

Maar de man achter haar had toch een anderen stap... En even voor zij 't lange, nauwe steegje uit was, voelde ze een zacht tikje op haar schouder. Zij trilde door haar geheele lichaam... keerde zich naar terzij.

„Wel juffrouw Treese, wat heeft u een haast.”

Het was Ricardi, die haar na was gelopen.

„Laat mij met rust mijnheer. Wat heeft u met mij te maken !” zei ze driftig, toornig nog méér omdat zij voor *dezen* man bang was geweest.

„Kom, kom... wees u nu niet eens zoo bits... 'k Bezweer je bij God, ik wil niets kwaads van je...”

„Gaat u uw eigen weg... wat heeft u met mij te maken...”

„Allemaal goed en mooi... maar hoor nu 'reis. Ik kom vanavond bij de opening... Jelui zult van mij 't eerste handgeld hebben... 'k Wil een ruiker voor mijn vrouw koopen... doodziek zie je... en nu wil 'k een paar bloemen voor 'r ledikant zetten... Doe nu eens een goed woordje bij je vader... zeg, dat-ie niet zo lang moet wrokken...”

„Spreekt u zelf met mijn vader...”

„Waarachtig goed... ik heb de toestemming... ik mag met 'r vader spreken...”

„Ricardi deed, alsof hij het tot een derden persoon had.

„Goed . . . goed . . . wees maar niet zoo bang . . . ik heb geen ziekte . . . of heb jij daar óók al van gehoord . . . Praatjes hoor . . . Laster . . . Mijn vrouw heeft blindedarm-ontsteking . . . dat heeft ze al héél lang onder 'r leden gehad . . . Als je 't niet geloof, kom dan maar eens naar 'r kijken . . . Bij *mijn* thuis zal je met liefde ontvangen worden . . . Nu juffrouw Trees . . . dan zal ik maar eens naar je vader gaan . . . je schijnt haast te hebben . . . je loopt als een locomotief . . . dag juffrouw!” Hij tikte even tegen zijn strooehoed en bleef stil staan, liet haar passeeren. Zij had gestadig het hoofd angstig afgewend gehouden, was steeds sneller gaan loopen in een aandrang om van dezen man, van wien zij een afkeer had, weg te komen. Nu hij eindelijk achterbleef, voelde zij zich verlicht, vond het niet kwaad, dat hij haar vader boodschappen zou, waar zij héén was geloopen.

Op de Leliegracht zocht zij eerst naar 't huis van Potgieter, keek nu naar de overzijde, trachtte aan de vensters te raden waar Mantua kòn wonen. Hij zou toch wel andere gordijnen dan de gewone menschen hebben, tenminste iets waaruit bleek, dat hij er was.

Doch de vensters keken haar niets-zeggend aan, waren allen suf-gewoon, neteldoekjes, valgordijntjes en horretjes.

Maar heel hoog, boven het hockhuis aan de Prinsengracht, zag zij hem plotseling staan voor een geopend zolderluik.

„Mantua! Mantua! riep zij, wuivend met haar handje naar boven.

Hij hoorde haar niet, zag haar niet, staarde droomend naar een vaag punt in de verte over de huizen heen.

Zij, liep de brug over . . . duwde een klein, dubbelslaand deurtje van een smallen aparten opgang open, klom moeielijk langs den steilen trap op en toen nog een trap en toen nog een en nu een kleinere . . . Hier moest de zolder zijn . . .

Boven was het donker. Een plat luik sloot den zolderopgang boven af en een kier licht schemerde door de voegen heen.

Zij duwde met haar hand tegen het luik, dat zwaar en piepend op-sloeg.

Toen ze op den grooten zolder stond, zag ze Mantua nog altijd aan 't raam staan. Hij had niets gehoord, scheen in

gedachten verzonken, stond ietwat voorovergebogen over de houten richel, die dwars tusschen de twee posten liep.

Het carillon van den Westertoren begon te spelen en 't was haar, of die klanken bekende, tastbare dingen waren, die hier binnen kwamen zweven.

Maar rondziende stond zij verbaasd. Tegen de wanden hingen groote schilderijen, fêl-kleurig, met harde tinten van oker en blauw en groen. Ook portretten van mannen en vrouwen maar zoo anders in haar oogen, dan die zij wel eens gezien had voor een winkelkast of bij den photograaf of op een enkelen Zondagmiddag in het Trippenhuus. Het was haar of de oogen van die portretten haar aanstaarden, verwonderd haar vroegen, wat zij hier deed . . .

En dicht bij haar, in een hoek onder de dakpannen, stond een ijzeren ledekantje en op een rieten stoel een lampetkom met een stukje fêl-roze zeep als een fondant op de zitting. Dàt was dus zijn woning! Hier leefde hij!

Zij was zelve nog niet veel weelde gewend. Maar toch voelde zij de armoede van dit bestaan en zij had kunnen weenen, bij 't zien van dat armzalige bedje.

Zij bleef staan bij een ezel, waarop een aangelegd doek stond en riep, wàt beschroomd:

„Mantua!”

Hij hoorde haar nog niet.

„Mantua! Mantua! . . . lieveling!” verstoutte zij zich er achter te voegen.

Hij keerde zich nu om, schrikte even, maar toen hij haar zag, bezonde zijn gelaat, door de blijdschap van zijn oogen!

„Ben je daar . . . ben je daar . . . Heb je mij hier gevonden. . .

„Ja . . . hier ben ik . . . heelemaal . . . en voor goed . . . doe met me wat je wilt . . . ik blijf eeuwig bij je.”

En nu, naast hem gaande zitten op een kist, vertelde zij hem hoe zij hier gekomen was, zonder te weten wat ze deed . . . dat zij niets anders kon . . .

Echter, hij raakte haar niet aan, bleef op een afstand van haar zitten, huiverig er voor, in de sfeer van haar lichaams-uitstraling te komen, keek heur maar ernstig en zacht-droevig in de oogen.

„Dus je wilt hier blijven?” vroeg hij eindelijk. „Maar weet je wel wat je doet? Jij bent nog zoo jong... zoo heel jong... en ik ben al bijna een oud man... Mijn leven is bijna voorbij... en 't jouwe moet nog beginnen.”

Toen hij zeide, „bijna voorbij,” maakte hij met zijn hand een zwaaiende beweging, duidend op de schilderijen langs de wanden.

„Neen... 't is nog lang, nog heel lang, je moet nog beroemd worden... nog overal beroemd in de wereld... en je moet niet langer zoo alléén meer zijn... ik wil bij je blijven... ik wil bij je blijven... altijd... voor eeuwig... voor eeuwig...”

En zij wierp zich om zijn hals en kustte hem op 't voorhoofd en de wangen en de ooren en de baard en toen lang en innig op den mond.

Hij liet haar begaan, legde nu zijn arm zacht om haar middel, drukte haar tegen zich aan.

„'t Is dan goed mijn kind... 't is dan goed zoo... het leven is vreemd... het is onbegrijpelijk... het is altijd vol verrassingen... ik heb er zooveel over gedacht... en telkens is 't weer nieuw... en dat is 't mooie... dat altijd nieuwe... al is het nieuwe ook smartelijk.”

Zij keek hem verwijtend aan.

„Neen... nu is het niet smartelijk... o neen... nu is de verrassing mooi, zoet... ik ben je erg dankbaar... ik ben nu gelukkig... heelemaal gelukkig...”

En zij bleven samen zitten op de kist, zwijgend tegen elkaar aan, uitziende door het open raam over de roode daken heen in het diepe blauw van den Juni-hemel, ieder droomend voort zijn eigen droom, in een zwijgend bidden voor het geluk van den ander.

HOOFDSTUK VIII.

Odéon's kleine zaal was afgehuurd voor de gouden bruiloft van Simon de Leeuw en Saartje Rebecca Hamburger. Lang nog was David de Leeuw in tweestrijd gebleven. De eigenlijke datum van het feest was al een paar maanden voorbij.

Hij had wel dolgraag gewild, David en hijzelf vond het ook aangenaam, nog eens alle bekenden uit zijn jeugd bijeen te zien op het feest van zijn ouders. Een soort voorgevoel deed hem dat feest opvatten als een laatste schittering van het vuurwerk, dat zijn groote zaak was. Op die bruiloft zou hij, David De Leeuw, nog de voorname winkelier zijn, de man van een der grootste magazijnen in de Kalverstraat te Amsterdam. Zijn ouders zouden nog trotsch op hem kunnen gaan. Al de kennissen zouden zien, hoe vèr hij het gebracht had.

Wat daarna zou komen, voelde hij als een afgrond. Want 't werd hem nu klaar, hij zou het niet meer kunnen houden. De zaak van Bartelkamp en Hoenders was geopend. Tegenover hun vóórpui met zes ramen stak zijn magazijn met twee ramen als een provinciaal winkeltje af. En 's avonds, als bij Bartelkamp en Hoenders de groote electrische booglampen brandden, dan was zijn winkel met gasballonnetjes nietig. Dietrich und Cohn wilden hem niet meer leveren, zelfs niet tegen accept, maakten hem de betaling van 't geen ze nog te vorderen hadden zoo moeielijk mogelijk, loerden er op hem te doen failleeren om hem zoo uit zijn huis te krijgen. Zij waren de eigenlijke houders van „A la ville de Londres". Bartelkamp en Hoenders waren maar stroopoppen.

Het was hem onmogelijk om te concurreeren tegen het eigen magazijn van de grootste Duitsche confectie-fabriek. Het courante goed van Dietrich und Cohn, eenvoudig op nette bustes gesteld, met duidelijk zichtbare, lage prijzen, trok koopers. Men werd in die zaak solide behandeld, kon niet afdingen,

had groote keus. Men drong den koopers het goed niet op, sprak het niet aan.

Hun voorraad stelde hun in staat op geheel andere wijze het vak te beoefenen, dan tot nu toe het geval was geweest.

Mantua had David de Leeuw aangeraden zijn voorpui te veranderen. Eén groote spiegelruit met de deur terzij, gelijkvloers met de straat. Al zijn confectiegoed uit te verkoopen en voortaan alleen op maat te leveren.

David erkende, dat de raad goed was, maar hij kon hem niet opvolgen. Daarvoor was groot kapitaal noodig. Eerst de verbouwing. Dan het „Lager” van stoffen. En maatklanten betaalden traag; soms vroegen ze langer dan een jaar crediet. De Leeuw bleef dus maar voortsukkelen. Zijn ontvangsten werden met den dag slechter. Het diamantvak begon te kwijnen en zóó verloor hij ook een aantal maatklanten.

Ricardi raadde hem aan, 't eens op een uitverkoop te gooien. Hij, Ricardi, zou hem komen helpen.

„Jij bent te eerlijk De Leeuw. Je mot ze méér besabelen...”

„Aan de overkant zijn ze ook eerlijk...”

„Die eerlijk? Dat zijn de grootste smeerlappen. Wie heeft dat ooit beleefd, dat een fabrikant zelf een winkel opzet tegenover de menschen, waaraan hij jaren geld heeft verdiend. Maar ze raken er hier uit. Hirschfeld zegt, dat hij Dietrich und Cohn voor geen cent meer afkoopt.

Bij De Bont op de Geldersche kade heeft de oude vader tegen mij gehuild. „Waar moet het heen met ons grossiers,” zei de oude De Bont. „Vijftig jaar heb ik hier mijn zaak. Ik heb een Lager, dat voor een stad als Amsterdam zeldzaam is. Nu komt die pest-Mof en steelt je ook nog die hap eten. Eerlijk, die lui daar aan de overkant? Dieven zijn het van andermans brood.”

Ricardi had hem geholpen bij de organisatie van zijn uitverkoop. Twee dagen bleven de gordijnen voor de ramen en een groot plakkaat vóór de ruiten luidde: „Gesloten wegens voorbereiding tot den grooten uitverkoop.”

Toen had Ricardi een strooibiljet opgesteld: „Uitverkoop wegens verandering van zaak!” stond bovenaan. En met snorrende woorden werd medegedeeld, dat de affaire zou worden

veranderd in een maatzaak; dat al de aanwezige gemaakte goederen tot belachelijke prijzen zouden worden weggedaan. Dat elk aannemelijk bod zou worden aangenomen."

Maar Ricardi, druk, overmoedig, gelukkig de groote man te zijn, vergetend in de roezemoes der zaken de ellende thuis, zijn vrouw ging steeds méér achteruit, werd veepleegd door zijn blonde winkeljuffrouw, hoewel deze óók ziek was, vond méér „trekpleisters" uit, zooals hij ze zelf noemde. Hij liet het huis met een houten vlaggetje te huur aanslaan. Hij plaatste een twintigtal oude bustes op een hoop met een billet er boven: „Te koop wegens verandering der affaire." Op groote vellen wit bordpapier liet hij met roode en zwarte verf groote letters en prijzen zetten: „Van f 40 voor f 20." Van f 20 voor f 7,50." Van f 12,50 voor f 2,50." „Alles moet weg." Het deed een paar werkelijk dure, met zijde gevoerde demi-saisons in de étalage zetten. Maar op last van Ricardi werden ze opzettelijk zoo nauw in den rug gemaakt, dat ze niemand konden passen. En daarvoor, aan den voet der bustes, waarop ze waren geëtaleerd stond: „Buitengewone gelegenheid. Besteld en niet afgehaald. Werkelijke waarde f 50. Tegen elk bod!"

De menschen zouden binnenkomen, aanpassen, natuurlijk deze nauwe jas niet koopen maar wél een andere, welke zou worden aangepraat en waarop flink verdiend werd.

Want niets was in werkelijkheid goedkoop. Ricardi stond er op, dat De Leeuw zijn goederen iets duurder prijsde. Dat was voor de kosten en de moeite.

En de uitverkoop had gepakt. Het waren dagen geweest van zooveel ontvangst als de zaak nog nooit had opgeleverd. 's Morgens om zeven uur kwamen al werklui, op weg naar hun karwei, aanbellen, vroegen zoo'n goedkoop „bonkertje," of zoo'n „lekere demie" voor vijf gulden. Klerken, die wat later naar kantoor gingen, zagen met verlangen naar de heer-achtige demi's, kwamen den volgenden dag om ze te passen, bleven hangen aan dezelfde soort jas, die aan de overzijde véél goedkoop stond geprijsd.

Veertien dagen had de uitverkoop geduurd. Voor 't eerst sedert langen tijd had De Leeuw rouleering van geld. Het accept van Dietrich und Cohn, dat de voorlooper van zijn faillietverklaring had moeten zijn, werd op vertoon betaald.

Met Vlissingen, die, nadat Treesje door Mantua „verleid” was, geen „Joden méér wou zien, de goeie moest dan maar voor de kwaaije lijen,” had hij ruzie gehad, hooglopende ruzie. Het was een triomf voor De Leeuw, dat hij „Pannekó kon missen als kiespijn,” hem „de eer niet meer zou aandoen hem een dienst te vragen.”

Hij gevoelde zich opgewekter, liep met opgeheven hoofd langs de straten, had plezier in zijn leven en Mr. Michiel Gazan, prompt terugbetaald, kwam weer wat meer op bezoek en opnieuw begon De Leeuw te hopen, dat het nog wel eens wat kon worden met hem en Molly.

Ricardi, die langzamerhand nergens meer in de buurt mocht komen, op Halma's aandringen zelfs niet meer aan de bittertafel werd toegelaten, vond in de zaak van De Leeuw zijn schuilhaven. Hij verwaarloosde zijn eigen voordeel thuis om bij De Leeuw bezig te zijn en te helpen.

„Wat heb ik je gezegd? Bedriegen moet je ze. Dát willen ze. Dat willen wij óók op onze beurt. De heele wereld hangt van bedrog aan elkaar.”

De Leeuw knikte eens nadenkend. Hij had het nooit willen gelooven, maar nu zag hij het toch voor zijn oogen. De vaste prijzen aan de overzijde, de groote keus, die coulante bediening, het groote magazijn, het electrisch licht legden het af tegen den bombarie-uitverkoop. En nu, nu hij daar in zijn étalage het publiek grof bedroog, maar geld ontving en aan zijn verplichtingen kon blijven voldoen, bleef hij de fatsoenlijke man. Hij had wel gemerkt dat de winkeliers, die vermoedden dat 't hem naar den vleeze ging, hem weer met méér onderscheiding dan vroeger behandelden. Mr. Michiel Gazan had tot hem gezegd: „Mijnheer De Leeuw, toen ik u de som leende zonder borg, zonder bewijs, dacht ik, dat is weggeschonken geld. Thans heb ik u leeren kennen en achten, want dit is de eerste maal in mijn praktijk, dat ik een waarachtig eerlijk man ontmoet.”

't Zou wat! Een waarachtig eerlijk man! Als hij, De Leeuw, nu eens niet het buitenkansje van dien uitverkoop had gehad, zou hij tóch even eerlijk geweest zijn in zijn hant, al had hij ook niet kunnen terugbetalen.

Niemand betaalde opzettelijk zijn schulden niet. Men kwam er in... langzamerhand... zonder dat men het wist... Als hij nu eens niet dat accept van Dietrich en Cohn betaald had. Dan was hij failliet verklaard. Dan had morgen in alle couranten van 't land zijn naam vermeld gestaan in een schande-rubriek. Een curator zou hem ondervraagd hebben, alsof hij een rechter van instructie was, waarom hij dien dag, dat had uitgegeven en dien anderen dag dat. Bij Pooter had de curator zelfs aanmerking gemaakt op een zoogje zalm, dat Pooter Zaterdag bij Saur had gekocht. „U moet schar eten en geen zalm, als u 't geld er niet voor hebt”, had die melkmuil gezegd. Als David de Leeuw failliet was verklaard, op verzoek van Dietrich und Cohn, kon hij er dan ook in de krant bij laten drukken: De fielten hebben een grooter magazijn vlak over 't mijne geopend,” of „De Kaapsche tijd is over”, of „Ik wou er wel uit, maar ik zat vast aan mijn huurcontract en mijn voorraad!”

Nu was David de Leeuw de fatsoenlijke man gebleven, nu hij aan arme werklui voor moeielijk gespaarde centen, aan uitgemergelde kantoorschrijvers, slecht goed te duur verkocht. Maar wée, wanneer hij gezegd had, dat 't niet langer ging en dat hij op was. Nu had hij Vlissingen, die hem verweet wat een ander hem aangedaan had, een hartig: „Loop naar den bliksem, klepbroek!” kunnen toeschreeuwen. Maar als hij dien-zelfden Zaterdag, op den dag toen de opening van dat bloemenkrotje in 't honderd liep, Vlissingen eens had moeten ontzien, vrezend morgen of overmorgen hem voor 't leenen van een paar bankjes noodig te moeten hebben! Geld, geld, dat was de wereld, de slechte, ellendige wereld. Als je geld had, was je in aanzien. Hoe je er aan kwam, werd niet nagegaan. En als je 't niet had, lag je in de goot en je kreeg nog een trap toe. Zoolang 't kon, moest men het er maar van nemen. Ging 't niet langer, welnu, dan zei hem niemand dankje, dat hij een paar honderd gulden méér had uitgezuinigd. Daarom zou hij, nu hij rouleering van geld had, 't er ook maar van nemen. Zijn oude vader en moeder waren menschen van één dag. Ze wilden hun bruiloft hebben... goed... ze zouden hem hebben. Dat mocht hij, David de Leeuw, zich wel veroorlooven voor al zijn zorgen!

Op een middag was hij naar de oude luidjes in de Kerkstraat gegaan.

„Vader, ik kom nog eens spreken over de bruiloft...”

„Spreek er niet meer over... Dat is nu uit mijn hoofd...”

Ik zal mijn bruiloft wel vieren boven, bij Adesjem.”

„t Gaat mij goed, vader...”

„t Is je altijd goed gegaan. God geve, t blijf je altijd goed gaan. Maar voor ons kan t er niet af...”

„t Kan er wèl af vader. Toen kon het niet en nu kan het wel...”

„En hoeveel kan je dan geven?”

De oude man, overtuigd van zijn recht op de bruiloft, vroeg het, alsof zijn zoon bood op iets, dat hij voor hem te koop had.

„Zoovéél als t kost vader. Je zult een echte, „bekówete” bruiloft hebben.”

Ze waren het ééns geworden, hadden samen de lijst opgemaakt van de gasten. Leip Gazan was uitgenodigd met zijn oude zuster en Michiel Gazan en Sjimme de Pieper en Kees Doorman, de apotheker en chirurgijn Halma met zijn vrouw en Harry Hirschfeld met zijn vrouw. Dan de twee zusters en twee zwagers van David de Leeuw met hun kinderen. „Of Ricardi van de partij zou zijn?” vroeg David De Leeuw. „Men kon hem moeielijk passeeren,” meende de oude Simon.

Elken dag werd het lijstje van de genoodigden groter. Tot er vijftig gasten zouden zijn. Toen had David de Leeuw gezegd, dat er niet meer bij konden. De zaal van Odéon was niet groot genoeg voor méér gasten.

Die mooie dagen van de vóórbereiding. Als vadertje 's morgens kwam om zijn David te bezien, was t al druk in zijn winkel. „Een opruiming van t overbódig goed,” had hij tot zijn vader gezegd. En t vadertje, goedig geloovend, den héélen dag in de weer, met zijn grooten, breedgeranden oud-modischen cylinderhoed op, stevig stampend op den grond met de punt van zijn bruinen wandelstok met ivoeren knop, klom de trappen op, blééf koffie-dinken, luisterde naar t viool-spel van Everdine, méégaand en gewillig door t geluk dat hem wachtte, zichzelf gewichtig voelend, nu de groote gebeurtenis zou komen, waarvan hij t middelpunt zou zijn.

Saartje, zijn vrouw, nú zeker van haar overwicht, maakte gebruik van de gelegenheid om tegen Stijntje te kuipen. Zij had wèl geweten, dat haar David haar de bruiloft niet misgund had. 't Was Stijntje geweest, die hem had opgestookt tegen zijn eigen ouders. Maar nú zag ze zelfers wel, dat er een God in den Hemel was, die de ouders beschermde.

's Middags gingen David en zijn vader uit om alles voor te bereiden. Zij overlegden lang en ernstig met den Joodschen kok wát er gegeten zou worden. In het achterkamertje van Izak Cohen op de Jodenbreestraat zaten ze uren te spreken met den dikken kok, redeneerend over de tarbot, de broodjes met pekelvleesch en krijn, de gevulde kapuin, de taarten en vooral ook over de soep.

Zou het kippesoep zijn, vermicellisoep of groentesoep. Met z'n drieën zaten ze er lang over te praten. Ze kwamen tot geen besluit. Dávid was voor kippesoep: vader voor groentesoep. En ze gingen weg, spraken er samen op straat over, somden ernstig en diep-doordenkend de voordeelen op van kippesoep of groentesoep, spraken er thuis over met de vrouwen.

En toen eindelijk de bruiloft. De groote zaal met de gedekte tafels. Aan 't hoofd van de tafel in met bloemen versierde stoelen Simson de Leeuw naast Saartje de Leeuw geboren Hamburger. Hij droeg op 't hoofd een fluweelen calotje met gitjes versierd, handwerkje van Everdine. Zij had een kanten muts op met paarse linten. „Net een paaschos,” had de dikke Molly ondeugend tegen haar moeder gezegd. Stijntje, in een nieuw zwart zijden costuum, met een groote ouderwetsche diamanten broche onder de kin op de borst, had gelachen en ze had Molly al dadelijk een taartje gegeven van een schotel.

Naast vader, vlak bij, rechts, zat David de Leeuw, rechtop en groot, met zijn zwarten snor opgedraaid, zijn gelaat blauw geschoren boven de hooge, witte boord en onberispelijk de zwarte kamgaren jas. Dàn kwam Stijntje. Naast Stijntje zat Chirurgijn Halma met zijn vrouw. Naast die, kwamen Doorman, Harry Hirschfeld en zijn vrouw. Mr. Michiel Gazan naast Molly en dan de kinderen van de drie families.

„Een bekówete zij van de Tisch” had Dávid tot zijn vader gezegd. „Allemaal gróóte geleerden of betoegel kooplui. Een

dokter, een advocaat en een apotheker bij mekaar; op een ministerspartij kunnen er geen fijnere menschen zijn. En straks vader, zal je eens hooren spreken. Als Doorman zijn mond opendoet, kunnen de rabbonem bij mekaar voor stommetje spelen... zuiver goud, 't zuiverste goud... En Meester Michiel Gazan, een kleinigheid Mééster Michiel Gazan aan zijn tafel te hebben aanzitten... Een man, die over tien jaar in den Hoogen Raad zal zetelen... God geve, hij zal zijn mond ook open willen doen...

Aan de tegenzijde van de tafel zaten de twee zusters met heur mannen, Leip Gazan en zijn zuster, Sjimme de Pieper, Mausje van Vlijmen, de oude tandarts Marcus Lehman, de slager Isidor Goudsmit allen met hunne vrouwen. Dat was de éére-tafel voor de intieme bekenden en de naaste familieleden. De overige gasten zaten aan de dwarstafel, met het gelaat naar het bruidspaar, zoodat ze alles goed zouden kunnen zien.

Het had moeite gekost om Ricardi binnen te loodsen: David had hem graag van het feest verwijderd gehouden, omdat Chirurgijn Halma er ook was. Maar anderzijds voelde hij toch verplichting jegens Ricardi, door wiens goeden raad eigenlijk het feest kon bekostigd worden. Doch Ricardi, die iets van die moeielijkheden scheen te vermoeden, had een mooi kamgaren gekleed costuum besteld, was met een bundeltje bruiloftsliedjes komen aanzetten en had zichzelf tot ceremoniemeester aangesteld. Maar nog peinsde David erover hem te zeggen, dat het toch niet ging, een bruiloft bij te wonen terwijl zijn vrouw doodziek was, toen de slimmerik opnieuw naar de twee oudjes was gegaan, die beiden niets wisten van de geruchten omtrent Ricardi in omloop.

„'k Heb weer ruzie met David gehad!” had hij gezegd. „Hij is een goeie, brave man je zoon, juffrouw De Leeuw en toch heeft-ie óók hinderlijke dingen over zich.”

Saartje had haar rimpelig hoofdje van oud mummel-vrouwtje in groote muts van witte kant met feestelijke paars-satijnen linten, die ze „als de bruid”, nu elken dag droeg, vooruitgestoken, speurend naar twist.

„Allemaal gekheid... wij hebben goed-en-wel afgesproken, dat er met groentesoep zal worden begonnen en nu wil hij

'tweer veranderen in kippesoep. Hoe kan een verstandig mensch kippesoep willen geven als er later kapuin op tafel komt. Dat is toch dubbelop!"

Hij wist, dat de oudjes vóór de groentesoep waren. En nu begonnen ze beiden te klagen over David, die zoo „eigengereid" was, die alles zelf wilde doen, „alsof hij de bruijom was."

's Avonds nog, op aandringen van Saartje, die wèl wist, dat Stijntje er weer achter zat, die kippesoep wou hebben omdat zij, Davids moeder, voor groentesoep was, waren de twee oude menschjes, stapje voor stapje, oververmoeid van visite-gepraat en gepeins over 'taanstaande feest, naar de Kalverstraat gegaan.

„David, je doet je ouders wát 'n verdriet 'an. Hebben wij dat an je verdient?" had Saartje gevraagd.

„Wat is er nou weer?" had David met een glimlach geantwoord.

„Dat zal je niet weten... Mooi van je, om een paar ouwe menschen, die nog een paar dagen levens hebben, te dwingen tegen den nacht naar je toc te komen..."

„Ik dwing u toch niet... waarover heeft u hèt?..."

„Waarover ik het heb? Wát een brutaalheid om zoo zijn ouden moeder aan te spreken... Maar ik weet het wèl, dat jij het niet bent. Mijn David is niet zoo... 't is je vrouw, die er achter zit... en ik zeg, dat het groentesoep moet zijn... anders kan je bruiloft vieren zonder mij..."

De uiteenzetting was gevolgd. David had bezworen, dat hij geen woord met Ricardi over soep had gesproken. „k Zal mijn lippen verbranden bij de eerste lepel, dien ik er van drink, als ik met Ricardi een woord over soep gekikt heb. Hij komt niet eens op de bruiloft."

Maar ondanks dezen vloek, had Saartje koppig blijven gelooven in Ricardi's woorden.

„Wat? Ricardi niet op de bruiloft? Zoo'n fatsoenlijk, bekówet man, die, geen Sjabbes verzuimde hun, twee ouwe menschen, een visite te brengen. Die zou eerst recht genoodigd worden, anders bleef zij, Saartje óók thuis!"

Toen David, later, nadat vader en moeder gerustgesteld naar huis waren gegaan, Ricardi ter verantwoording had geroepen, had deze een slim gezicht gezet:

„Praat mij niet meer over je bruiloft. Mijn kop loopt er mij van om... Een mooi baantje, dat je mij hebt opgedrongen, ceremonie-meester! Als je mij nog eens met zoowat wilt plezieren! 'k Ben al van vanmorgen acht uur in de weer... 'k Heb het tafellied op zijden zakdoekjes laten drukken..."

En hij toonde een witzijden zakdoekje, bedrukt met het tafelliedje en begon te zingen, op de wijs van Henri's Drinklied:

Laat ons drinken;
 Laat ons klinken,
 Op Simon en Saar de Leeuw,
 Want dit echtpaar,
 Leefde voorwaar,
 Nu te saam een halve eeuw!"

Half boos, maar in zijn hart al weer goed, had De Leeuw toegehoord en zóó was Ricardi ceremonie-meester geworden. Maar hij kreeg een assistent. Nathan Souget had zich als tweede ceremonie-meester opgedrongen. Die had nog méér moeite gehad om aangesteld te worden. Zoodra hij gehoord had, dat er een bruiloft zou komen, had hij er over gepeinsd, hoe hij zijn moeder kon doen uitnoodigen. Een heelen dag was hij stil en bedroefd geweest. Geen gijntje was over zijn lippen gekomen. Hij had slecht verkocht; zijn gedachten dwaalden tijdens het verkoopen af, zinnend op de middelen, die hij aanwenden zou, om zijn moeder te doen uitnoodigen.

„Wat heeft Nathan?" vroeg David aan Hoevelman.

„De bruiloft zit 'm in zijn hoofd."

„Wat heeft hij met de bruiloft te doen?"

Maar den volgenden dag was hij alweer stil en liet opnieuw klanten weggaan, zonder te verkoopen.

Toen riep David hem even alleen in de huiskamer.

„Wat heb je in de laatste dagen?"

„Ach mijnheer... wat zal ik hebben... iemand die zijn talles als zakdoek gebruikt, wensch ik 't niet toe..."

„Spreek dan... Is je moeder ziek?..."

„Geloofst zift Gij Eeuwige, onze God, koning des Heelals! Schepper aller werelden, alrechtvaardige in alle geslachten,

waarachtige God, die mijn memmele laat leven over de honderd jaar in gezondheid!" bad Nathan op een dreun.

„'k Heb geen tijd voor gekheid..."

„Gekheid... Noemt u dat gekheid... Men zal jà bij een patroon acht jaren oppassend dienen en die patroon zal een «gassene» vieren en men zal aangezien worden als een rotte appel, die niet uitgenoodigd wordt... 'k Ben er ziek van... 'k Heb al twee dagen „lomkippoer..." 'k Kan er niet van eten of drinken..."

„Ik kan geen uitzondering maken... Niemand van het personeel wordt uitgenoodigd... Jelui krijgen hier een feestje..."

„Mooi... een feestje... Dat is goed voor die beneden... Dat is kájes... Dat drinkt zich dronken... en is tevreden... Maar ik ben toch ook een Jchoede... Stuurt u mij hier soep? En kapuin?... Alle monden zijn gelijk... ik hou óók van wat lekkers... En de éér... zal men de eer niet hebben aan te zitten bij de gassene van een David de Leeuw! Waarvoor is men dan bij een Joodsche patroon?"

Hier aan de overzij, bij Bartelkamp en Hoenders, zouden ze mij met goud betaald hebben, als ik had willen komen. Waarom heb ik het niet gedaan? Omdat ik mijn patroon niet ontrouw wou zijn. Maar dat is mijn dank!"

David De Leeuw had het komische van 't geval gevoeld. Hij had geglimlacht, denkend aan Nathan Souget als bediende met goud betaald in een winkel als die van Bartelkamp en Hoenders. En ten slotte was dan besloten, dat Nathan Souget Ricardi mocht helpen. Hij zou op den bruiloftsdag in de vestiaire zorgen voor de hoeden en jassen en mantels der gasten. Zoo zou er meteen geen naijver bij 't overige personeel worden gewekt.

Maar daarmee was Nathan Souget niet tevreden. Eenmaal zoover, wist hij zijn zin nog verder door te drijven. Van 't oogenblik, dat hij zijn benoeming had, verscheen hij in den winkel met een roze cottillon-rozet op zijn borst, waarin met gouden letters, de woorden: „Ceremonie-meester". Hij sprak over niets anders dan over de bruiloft. Alle arbeid schoof hij van zijn hals, hij moest voor de bruiloft zorgen. Hij trippelde naast Ricardi, kwam elk oogenblik met nieuwe ideeën. Zoo had hij vijftig paar groote roze voeten van papie-maché als gelegen-

heidkoopje bij Ricardi gebracht met een couplet: De Kneipp-Kur. De gasten moesten de voeten over hun schoenen aantrekken en zoo wandelend het lied gezamenlijk zingen en met een Kneipp-wals eindigen.

Ricardi had groote papier-maché-neuzen gekocht. Maar Nathan had zich tegen de neuzen verzet. „Is er geen „riches” genoeg? Moest men, als Jood zijnde, de „riches” zelf nog aanwakkeren?” En de groote neuzen werden van 't feestprogram gestreken maar de groote voeten bleven er op.

Op den laatsten dag had hij David De Leeuw de teekening van de tafels getoond, met de namen en de plaatsing der gasten.

„Hier achter heb ik mijn moeder maar gezet. Een oud mensch heeft geen groote plaats noodig, heb ik gedacht. Ze is al gelukkig, als zij alleen maar het licht van de zaal ziet...”

„Dàt is een „gotspe”!” had de Leeuw uitgeroepen. „Wie geeft jou het recht je moeder uit te noodigen zonder dat je er mij eerst om vraagt...”

„Nou... nou... nou... weest u nu maar niet kwaad... ik vraag het u nou... ik heb haar er maar opgezet... Zal al het eten verbrand opkomme, als ik mijn mèmele 't zelf al gezegd heb...”

En zoo zat de oude juffrouw Souget ook aan de tafel, alleenlijk niet op het bescheiden plaatsje door den tweeden ceremoniemeester aangegeven, maar geheel opgeschoven naar boven, vlak bij juffrouw Gazan.

Nathan was druk op de bruiloft. Hij had een gehuurden rok aan, een te wijd wit vest van Ricardi, een geleende horlogeketting en een paar te kleine, gehuurde lakschoenen. Zijn patroon had hem een lakenschen pantalon ten geschenke gegeven en hij had met Hoevelman een hoogen hoed gekwanseld voor een mooi Zweedsch dolkmes, dat hij getrokken had op een tombola lot, dat Zaterdagavond door een sigarenwinkelier in de Hoogstraat werd toegegeven op een dubbeltje sigaren. „Een Jid moet geen mes dragen,” had hij gezegd, blij met den hoed, die hem precies paste.

Nu trippelde hij rond in zijn feestkleedij, altoos maar in de buurt van zijn moeder, telkens op het oude vrouwtje afschietend en haar wijzend op de eer, die hem bewezen werd.

«Heb je gezien mèmele?... Dokter Halma heeft mij de hand gedrukt... Een geleerde, moeder... knapper als tien prefesters... let op... nou ga ik een beetje spreken met adverkaat Gazan... je zult zien... ik klop 'm zoo maar op z'n schouder...»

En hij, om de tafel heen terug naar de bekowete zij en wéér gekeken naar zijn moeder of ze het wel zag en gezet een gezicht alsof 't gewoonte was en eventjes zacht geklopt op den schouder van Mr. Michiel Gazan en met een kik in zijn keel van zenuwen gevraagd: «Bent u tevrede met u zitplaats? Mijn wèrk... Ricardi wou u dáár zetten...»

En wéér naar moeder gekeken en gevraagd met de oogen: «Ziet u het, mèmele... ik sta zoo mir nichts dir nichts met 'm te spreken...»

De soep zou opgediend worden... de feestmaaltijd ving aan. De kok had gezegd: «Laat nu 't lied zingen onderwijl de soep wordt neergezet voor de gasten. Want ik dien alles gloeiend heet op en als dan 't lied uit is, is net de soep zoo warm en koud als ze moet zijn...»

Ricardi was op een stoel geklommen, had de geachte aanwezigen verzocht het «Bruiloftslied» aan te heffen. En hij zelf, met een klein zwart stokje, wees Nathan Souget naar de muzikanten, die achter het bruidspaar op een klein, hardkleurig tooneel zaten en de muziek hief de wijze van «Henri's Drinklied» aan.

De gasten stonden op en de zijden zakdoekjes in de hand, begonnen ze het liedje te zingen, terwijl de kellners haastig de borden soep op de tafels schoven.

Na 't zingen was 't een oogenblik stil. Er zou wat gewichtigs geschieden. De soep zou beoordeeld worden.

Maar Nathan Souget, zijn lust niet kunnende bedwingen, had haastig bij den kok, achter in de zaal aan de buffettafel, een lepel soep naar den mond gebracht. Meteen had hij den lepel met een schreeuw van zich afgegooid en de beide handen aan zijn mond brengend, gilte hij, tusschen het rumoer van 't gonzend gezang door:

«O Adesjèm, o Hemelsche Vader daarboven, help... help... help!...»

„Wat is er?» riep de vrouw van den kok, die zijn gelaat verbleeken zag.

«Ich hob mein schmoel verbrannt, ich hob mein schmoel verbrannt! Gót zal alle Jiddekindere bewaren voor zoo'n ongeluk... Ich hob mein schmoel verbrannt... iewaaai... iewaaai!...

Hij ging op een fluweelen bank liggen, zijn wang steunend op zijn hand, het hoofd heen en weer knikkend en kreunend, tusschen het gezang door, sprekend méér tot zichzelf dan tot de vrouw van de kok:

«Een schlemiel blijft een schlemiel... zoo heb ik mij de sappel gemaakt en daar treft mij de schlag!... Adesjem, wat heb ik misdaan, dat ik zoo getroffen word!... Die zijn vader en zijn moeder vermoord heeft, wordt niet zoo getroffen als ik... Wat heb ik misdreven om zoo gestraft te worden?...

Hij stond op, liep achter de tafels langs.

«Hoe is de soep?» vroeg hij aan Isidor Goudsmit, den slager.

«De soep is goed... wat je noemt ècht goed... Ik zeg het niet omdat ik het vleesch heb geleverd... maar de soep is goed... een ècht fijn kracht-soeppie...»

«Oei... oei... oei...!» kreet Nathan... nog dieper bedroefd, nu het gederfde genot te grooter bleek. En met een ernstig gezicht tot Goudsmit:

«Goed, zeg je, goed? Ik moet het van hooren zeggen hebben. Wat zeg je van zoo een ongeluk... Ik neem een droppie soep om te proeven... een droppie zeg ik je... niet meer dan op een suikerlepeltje gaat en ik verbrand mijn tong en mijn verhemelte... Ik kan niks meer proeven... 't is mij of ik leer eet... Wat zeg je van zoo'n ongeluk?...

«Drink een beetje melk», raadde de slager vertroostend aan.

«Dank je... een doodzonde er bij doen... dank je... Milch und Fleischting te gelijk eten... dank je voor je kósjere raad... ik ben al genoeg gestraft...»

En hij liep door met bedroefde oogen, ziende naar 't smakelijk soeplepelen van de andere gasten en bij zijn moeder gekomen:

«k Heb «ragmones» met mijzelf... nee... 'k wil uw «simge» niet bederven. 'k Zal 't u later wel vertellen.»

Hij liep naar Ricardi, die hem met zijn stokje wenkte.

Het bruidspaar boven aan de tafel genoot. De oude Simon de Leeuw had, terwijl de anderen hem en zijn vrouw toezongen, vaag blikkend naar al die bewegende, schreeuwende, druk-

doende feestmensen, stil in zichzelf gebeden opgezegd. Hij had 's morgens thuis al gebeden en in 't rijtuig had hij gebeden en nu bad hij weer. Hij dankte zijn Schepper voor den zegen en voorspoed, dien hij in zijn lang leven genoten had, voor 't geluk, dat hij aan zijn kinderen beleefde, voor 't geluk van zijn kinderen en kleinkinderen. En toen ging zijn oog naar zijn Dóvid en hij zag hoe zijn Dóvid hem óók aankeek, zijn mooie, knappe Dóvid, *zijn* zoon. En hem aanziende, staakte nu ook Dóvid het zingen, begon mede te prevelen het gebed, dat hij op de zachtjes bewegende lippen van den ouden man raadde, en deze twee, nu beiden eenzaam in de drukte van 't zang-rumoer om hen heen, spraken dezelfde woorden in dezelfde mysterieuse taal. «De eeuwige zegene u en behoede u. De Eeuwige late u Zijn aangezicht toelichten en zij u genadig. De Eeuwige wende Zijn aangezicht u toe en verleene u den vrede. De Eeuwige is uw Behoeder, de Eeuwige is uwe schaduw, aan uwe rechterhand. Des daags deert u de zon niet noch de maan des nachts. De Eeuwige behoede u voor alle kwaad, behoede uwe ziel. De Eeuwige behoede uw uitgaan en uw inkomen, van nu af tot in eeuwigheid. Want zij verschaffen u langheid van dagen, jaren van levensgenot en tevredenheid. De Eeuwige behoede u voor alle kwaad, behoede uw ziel. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, koning des Heelals! die ons het leven hebt verleend, ons hebt onderhouden en ons dezen tijd hebt doen bereiken.»

Toen het gezang uit was, boog David dicht naar zijn vader en zijn hoofd bij 't oor van 't mannetje:

«Is het nou zoo naar je zin vader? . . . Ben je nou tevreden? . . .»

Hij stak hem de hand toe, nam het dorre handje van de oude man in zijn groote, pezige, dikgeaarde hand:

«Nog honderd jaar simge, vader . . . Nog honderd jaar!»

En hij begon te schreien, de groote David De Leeuw.

«Dank je mijn zoon, dank je mijn jongen. 't Zal jou nooit slecht gaan . . . Jou kinderen zullen voor jou zijn, wat jij voor mij geweest bent . . .»

«Moeder . . . nog honderd jaren!»

Hij reikte nu zijn moeder de hand en daarna begon ook hij te eten.

En nu ging het feestmaal door. Het eten was buitengewoon goed en zelfs Nathan Souget, die zich met een sfeer van medelijden had weten te omwaden, at met vraatzucht, liep met een groote vette poot van een kapuin in de hand rond, maakte «gijntjes» op de kellners, kwam weer op zijn verhaal. Hij had Eduard naar den kok gestuurd, hem laten vragen of de «ham» haast kwam. Hij was naar de muzikanten gegaan, had ze aangezet om méér te spelen.

«Ze spelen mij zoo'n kòjsche meziek,» had hij tegen Mr. Gazan gezegd. «Weet u, ik hoor graag een potpoerietje uit Carmen of de Jodin...»

En hij had het lied van den Toréador geneuried, dicht bij Mr. Gazan, die al een paar maal zich bij Molly beklagd had over den indringerigen ceremonie-meester.

Molly was 't aan haar vader gaan vertellen.

«Ricardi, let een beetje op Nathan. 'k Geloof, dat hij wat op heeft...»

Maar Nathan had het gehoord.

«Op? Ik wat op? Zal 'k in deze augurk stikken als ik wat anders gedronken heb dan een klein glaassie zoete port. Neen, kijk u eens naar die pilledraaier. Die ráákt 'm. Die man heeft 'r al een okshoofd in.»

Het was waar. Doorman dronk gestadig. Hij was met Halma in een gesprek gewikkeld over de Hiram-legende. In zijn binnenborstzak had hij een dikken bundel groot-formaat papier met een bouwstuk over die legende, dat hij straks als feestrede zou uitspreken. Want hem was het opgedragen de feestrede te houden.

Toen de maaltijd tot aan het dessert genaderd was, klonk de trompetteerende stem van Ricardi van het tooneeltje:

«Dames en Heeren. De rij der toasten wordt geopend door den heer Cornelis Doorman, feestredenaar.»

Doorman stond op, boog, liep met een duizelig hoofd maar vasten stap naar het podium en rustig zich plaatsend voor den kleinen lezenaar, ving hij met een breed gebaar, zijn speech aan. «Hier te midden van het uitverkoren ras, tusschen mannen van zoovéél beproefde kennis, aarzelde hij niet te spreken over Hiram, den bouwheer van den tempel van Salomo.

«De Hiram-legende, geacht bruidspaar, stelt voor den strijd in de Natuur tusschen duisternis en licht, van het kwade tegen het goede. Zij omvat den strijd tusschen Typhon en Osiris; Juno en Hercules; de Titans tegen Jupiter; Ahrimanes tegen Ormuz; van de oproerige engelen tegen God; van de booze geesten van de Indiërs, de Egyptenaren, de Grieken, de Romeinen, de Peruanen en al de meer of minder in beschaving gevorderde volken, in vijandschap gesteld met de goede geesten.»

Ze waren allen aandachtig geworden, verbaasd door het aantal geleerde woorden, luisterend naar de uiteenzetting der Egyptische feesten en plechtigheden. En zij begonnen eerst vaag, maar dan duidelijker het verband te voelen tusschen die ritueel en de hunne, de Joodsche en zij spraken elkaar zacht toe, nu noemend de Joodsche feesten, die ze herkenden in de Egyptische, vast overtuigd, dat de Egyptenaren dat alles ontleend hadden aan de feesten der eigen voorvaderen.

Maar nadat Doorman een half uur gesproken had, begon men zich te vervelen.

Wanneer kwam nu de wensch op bruid en bruidegom? En waar bleef de tijd voor de andere redenaars? Halma vooral moest nog spreken en Meester Gazan, en de oude Gazan, — en Nathan Souget, die een toast op rijm had, waarin hij alle winkelwoorden had te pas gebracht, begon achter de tribune rond te loopen, riep al zachtjes: «Denk er aan . . . er kommen er nog meer . . .»

Maar Doorman was onverbiddelijk. Lichtelijk aangeschoten, zich groot gevoelend te midden van dezen kring, stond hij vastgeplant op het podium, het gelaat naar David de Leeuw en Halma, die als brs. . . het fijne van zijn bouwstuk 't best konden waardeeren. Telkens begon hij een nieuw hoofdstuk. Thans was hij aan «de onsterfelijkheid, als grondgedachte van den hoogsten graad der Vrijmetselarij, als ideaal van 's menschen bestaan!»

David de Leeuw zag hoe zijn vadertje vermoeid raakte. Als 't nog lang duurde, zou hij in slaap vallen. Hij had een enkel glaasje rooden wijn gedronken, al te veel voor het oude mannetje, dat nooit anders dan slappe koffie of thee genoot. Doorman moest tot zwijgen gebracht worden.

Hij wenkte Ricardi.

«Zeg hem toch, dat het te laat wordt...»

Ricardi liep naar het podium.

«Met het oog op den tijd verzoek ik den geachten spreker een oogenblik te pauzeeren!» brulde hij boven de onsterfelijkheid uit.

Doorman schrok, zweeg even, wilde weer voortgaan.

Maar Nathan Souget was op zijn post. Hij had de muziek terzij opgesteld, liet nu een fanfare spelen, zette zelf in:

't Is mooi geweest,

't Is mooi geweest,

't Is bliksems mooi geweest...

De zaal zong mee... er volgde gebrul en geklap...

David liep met beide handen op Doorman toe.

«Dank je, dank je broeder, het was meesterlijk... Op je welzijn, op je welzijn!...»

Er waren twee groote taarten op tafel gezet waarop dikke poppen van suiker. Nathan Souget had er op geloerd, deze poppen weg te nemen en ze als souvenir te bewaren. Maar aan het benedeneind van de tafel, waar de geheele familie Zadoks zat, vader, moeder, twee zonen en twee dochters, werd braaf «gesäkkeld.»

Met ontzetting had Nathan gemerkt, hoe deze gasten van alle schotels, die 't maar eenigszins verdroegen, groote hoeveelheden in hun zakken smokkelden. Daar bij hen het laatst de schotels kwamen, zag Nathan tot zijn verdriet, dat er niets voor hem zou overblijven om 's avonds mede naar huis te nemen, waarop hij, als ceremonie-meester recht gevoelde te hebben.

«Wat zeg je er van?» had hij al aan Isidor Goudsmit gevraagd. «Is het geen diefstal? Mag men dat doen? Moet ik mij zoo weerloos laten bestelen?»

De Zadoks waren verre bekenden, maar daar ze met Saartje in één «gewre» zaten, waren ze genoodigd. Ze hadden een klein geschenk van zilver gegeven, twee groentelepels, maar zeer gierig, hadden ze elkaar bezworen, de waarde van 't geschenk «er uit te eten.»

Zoodra ze dan ook zaten had Eli, de oudste zoon, tot zijn broer lachend gezegd: «Fress' es 'eraus.»

De vader en de moeder hadden geschaterd om het «gein-pónem» en de andere kinderen, nu aangemoedigd, waren onbedaarlijk gaan eten, bij elken schotel opnieuw de aardigheid herhalend, elkaar zachtjes aanmoedigend met een «Fress' es 'eraus» de woorden deunzingend op een zelf gemaakt sterk-rhythmisch wijsje. De vader, vroolijk door 't veel-eten, was gaan mêezingen en de moeder ook en zoo zat de geheele familie Zadoks zich vol te stoppen, altoos maar lachend om dezelfde pret van het rijmpje.

Nathan had telkens loenschoogend langs ze geloopt. Hij had de woorden van 't rijmpje verstaan, had dadelijk begrepen waarom 't ging. Maar toen ook had hij gemerkt, dat de moeder onder de tafel een city-bag geopend naast zich had staan, verborgen door een vouw van haar zwart-zijden rok en daarin hoeveelheden eetwaren en lekkernijen liet glijden.

Toen was hij, met een halve flesch vol limonade-stroop onder zijn rok, zachtjes in hun nabijheid geslopen. Hij had een bundeltje liedjes laten vallen, was onder de tafel gekropen om ze 'op te beuren. En terwijl de familie groote trossen Malagazijnen at, onder het neuriën van 't gecadenseerde «Fress' es eraus!», had hij de geopende flesch snel schuin in de geopende tasch gegooid en was toen, een eind verder, opgedoken van onder de tafel, met zijn bijeengepakte liedjes en had hun liedjes gegeven, hen zuur-zoet toelachend en nu ook meezingend, met zijn donkere oogen glimmend van satans-genot:

«Fress' es eraus... Fress' es eraus!...»

«Héél goed, héél goed, mijnheer Zadoks. «Laat 't wèl smaken, u en uw familie... nog honderd jaar simge na dezen...»

Hij was stil weggeslopen, zich verkneuterend over zijn welgelukte wraak, denkend met vreugde aan de taaie limonade-stroop, die al de gestolen eetwaren in de tasch zou bedruipen en bederven...

Maar opeens uitte hij een kreet.

«Mijn phop! Mijn phop!» riep hij uit. Van uit de verte, terwijl Halma op 't podium een toast afstak, had hij gezien, dat de moeder der familie Zadoks een der groote suikerpoppen

van de taart nam en terzijde in de open tasch liet verdwijnen.

Hij was even stom van ontzetting. Maar bliksemsnel kwam een plan in hem op.

Hij wachtte, scherp het oog gesteld op de familie, beneden aan de tafel, op het einde van Halma's speech. Die sprak eenvoudig, rustig, herstelde wat Doorman bedorven had, sprak over het geluk, dat het echtpaar beschoren was, hoopte op hun lang leven, dankte «zijn vriend David De Leeuw», voor de eer van deze uitnoodiging en toen hij eindigde, weende David De Leeuw echte tranen en Stijntje zelve weende en de oude vader reikte hem de hand, terwijl de gasten mee jubelden op de wijs van de muziek een «Lang zal — ie leven in de gloria!»

«Ik vraag het woord voor een tooverstukje!» schreeuwde Nathan Souget, staande op een stoel, snel door hem midden op de estrade gezet.

«Leve de ceremonie-meester!» jubelde men.

David keek wat ongerust, maar er was niets aan te doen.

«Ik verzoek mij, de phop van die taart daar aan te reiken.»

Isidor Goudsmit, die al wat vermoedde, bracht hem de groote suikerpop. Hij had zich ook geërgerd aan de houding der familie, sprak er met anderen over, die ook zachtjes achter hen liepen om hun het «Fress es eraus!» te hooren dreunen.

«Dames en Heeren!» schreeuwde Nathan. «U ziet hier allen deze mooie phop. U ziet hem hier.»

«Ja! Wij zien hem!» riepen de gasten.

«Nu verberg ik de phop hier, in deze doek en leg dezelve neer, hier achter deze potten. Op het bevel van één twee, drie... hokus, pokus, pons... mijnheer Goudsmit as ik u verzoeken mag de phop te gaan halen achter aan de tafel bij juffrouw Zadoks...»

Het was stil... men begreep nog niet wat er zou gebeuren.

«Ik heb hem niet... ik heb hem niet!» riep juffrouw Zadoks, verontwaardigd en beangst.

Maar Isidor Goudsmit, de groote, zware slager, liep met een grijns op haar toe, haalde de andere pop met geweld uit de geopende tasch, vertoonde haar aan de gasten, die allen dadelijk begrepen wat er aan de hand was. Een donderend gejuich

trilde rond. De voldane gasten, wèl in de stemming, juichten den goochelaar toe.

Nathan verdween met een buiging, nam handig zijn geredde pop mede, legde hem voorzichtig weg, achter onder het plankier.

Toen ging hij naar de familie Zadoks, arm in arm met Goudsmit, beiden, hoewel ze weinig gedronken hadden, toch overmoedig als beschonkenen en vlak voor de Zadoksen begonnen te zingen: «Frèss' es 'raus, Frèss' es 'raus'!»

Juffrouw Zadoks had angstig naar heur tasch gevoeld: nu voelde zij haar hand kleverig, tilde de tasch op, bemerkte de tweede poets, die Nathan haar gebakken had.

«O wat een mamzer... o wat een mamzer!» riep ze uit «Mijn heele rok bedorven, mijn zijden rok bedorven... de koors zal je krijgen... bèn jij een ceremoniemeester?... Een «beize kri» zal je snijen!...

Maar onverstoortbaar dansten de twee voor haar, zingend het: «Frèss es 'raus!»

Eén van de jongens, die àl te veel zich had volgestopt, was stil geworden, hing met een geel gezicht tegen de leuning van zijn stoel. Opeens hikte zijn borst op en een golf braaksel spoot uit zijn keel in de richting van de twee zangers.

«Lekker» zei juffrouw Zadoks. «Dat heb je an me verdiend!»

«Ze hebben zich zoo overvrèten dat ze het uitkotsen!» zei Nathan, nijdig omdat een vlek braaksel tegen zijn pantalon was gespat. Maar al weer vroolijk, arm in arm met Goudsmit, wandelden ze samen naar 't podium om de papier maché voeten voor de Kneipp-kur in gereedheid te brengen.

Een kellner kwam naar David De Leeuw en reikte hem een beoedeld briefje over.

«Wat is dat?»

«Er wordt antwoord gewacht...»

«David brak het briefje open, ontstelde.

«Laat die mijnheer binnenkomen.»

«Hij wil niet...»

«Een oogenblikje vader, ik ben dadelijk terug... Ricardi... laat nu de kinderen beginnen... 't wordt anders te laat voor vader en moeder...»

Hij wierp zijn servet neer, stond op, liep naar den uitgang van de zaal.

Daar wachtte buiten in den gang, bedremmeld en onderworpen, Maurits Vellekoop, de handelsagent.

„Neem mij niet kwalijk, dat ik u nou kom storen...”

„U?... zeg maar „je”...”

„Jawel... „je” zeggen... nou goed dan... maar ik ben een verloren man...”

„Kom binnen... kom een oogenblik binnen...”

„Nee... laat mij maar hier... ik was niet gekomen... maar 'k heb het uitgesteld tot het laatst... 'k kom afscheid nemen... zooals je mij hier ziet... moet ik straks... straks... náár... náár...”

en heel zacht, met tranen in de oogen en bevende stem:
„David... ik mot daar naar 't „fietse”!”

„Allemachtige God!”

„Ja... ik moet naar de gevangenis... ik... Maurits Vellekoop... Weet jij mijn geschiedenis?... ”

„Ja... Hirschfeld heeft mij zoo wàt gezegd...”

„'t Is voor datzelfde partijtje van Pooter, waar jij geen deel in wou hebben... God had gegeven, ik had er ook geen déél in willen hebben... Maar 't ongeluk heeft mij gewild... Ik kón niet anders... zie je David... ik hoop dat je geen slecht van me denkt...”

„Waarachtig niet... kom binnen... drink en eet wat... je bent er ongelukkig ingelooopen...”

„Neen... binnen kom ik niet... de simge van de anderen wil ik niet verstoren... van jou wou ik afscheid nemen... omdat ik weet, dat jij ragmones hebt met een ongelukkig man... Ik ben er ingelooopen... en hoe... Maar als 't vandaag niet was gebeurd, was 't mij morgen overkomen... Wat wil je... Ik heb mijn best gedaan om als agent wat te verdienen... ik ben niet te lui geweest... ik ben 's morgens in de vroegte met mijn staaltjes er op uit gegaan en ik ben 's avonds laat thuis gekomen:.. Ik heb derde-klas gereisd en geleefd den heelen dag op een broodje met kaas... maar wat wil je... ik kon mijn brood niet verdienen... Mijn huis was slecht... en geen Lager... hardkoppige Engelschen, die geen steek toegaven...

en dan die Duitsche huizen met 'r concurrentie... ik kon niks meer verkoopen... wat is een agent... een fatsoenlijk bedelaar is ie... 'k Heb het heele land afgereisd... 'k Heb aan de deuren gelegen als een hond... maar ik kon niet genoeg verkoopen... Een ander Huis zoeken?... Dat vindt men zoo maar niet één — twee — drie... en 't dan wéér invoeren... daar gaan jaren mee heen... toen ben ik, door de honger, er toe gekomen, om eens een klein handeltje te doen... 't is verboden bij de wet... 't is verboden... máár ik moet toch vreten... ik kan toch niet crepeeren..."

Hij begon te snikken en ging op de gangbank zitten.

„'t Is uitgekomen. Een snotneus van een curator. Eeu vrome, doleerende smeerlap... wat weet zoo'n melkmuil van handel? Wat wéét-ie van onze zorgen... Kersversch van de hoogeschool geven ze 'm een groot faillissement, omdat-ie familie van een rechter is... God zal ze met blindheid slaan, die ons arme kooplui achter de tralies brengen... Omdat ik een paar jasjes heb weggelegd... Voor de rechters ben ik geweest... Wat weten ze van den handel?... Waar hebben zij handel geleerd om over een koopman te kunnen rechten... Hebben ze óók met staaltjes geloopt! Zijn ze ook van de deuren afgesnauwd als honden? Hebben ze ook met honger thuis gezeten met vrouw en kinderen? Negen maanden hebben ze mij gegeven... negen maanden... als heler bij bedriegelijke bankbreuk... och Gòtogòt... negen maanden naar de gevangenis!..."

David stond besluiteloos en moedeloos bij den jammerenden man, voor wien hij geen troostwoord had.

„En als 't dat maar alléén was... Maar als ik er uit kom, waar ben ik dan nog aan toe... Dan kan ik heelemaal opdoeken... Wie koopt mij dan nog wát af... Waar vind ik dan een huis? Ze drijven mij toch naar den zwendel... En mijn vrouw... En mijn drie jonge kinderen... hun vader in de gevangenis... voor eeuwig geschandvlekt... geen naam van fatsoenlijk man zal ik na kunnen laten..."

David, jij bent nu in je geluk... zal je wát voor mijn vrouw en kinderen doen?... Mijn broer stuurt ze een kleinigheid — hij heeft zelf een gezin en is ook 'n tobber... Hou 'r is een

oogje op... op mijn oudste jongen... die teekent zoo mooi... jij hebt invloed, jij bent vrij-maçon... help 'm aan 'n goedkoope meester... dan zal ik voor jou bidden in mijn cel... bij 't lange leven van je ouden vader, God laat 'm honderd jaar worden... doe je best voor m'n jongen..."

Hij nam nu zijn laag hoedje af.

„Ik heb mijn haar al laten knippen... dan hoef ik daar niet onder 't mes... denk je dat 't zoo kort genoeg is?... Nou... dag David... dag David... God zegen je... doe wat voor mijn ongelukkig gezin... God zal 't je vergelden... Neem je mijn jongen ter harte?... 'k heb nog een stukje Tweeds thuis... als je 't kan gebruiken mag je 't laten halen... Dag David... Dag David..."

Hij drukte de hand van De Leeuw, zette zijn hoed op 't kaalgeknipte hoofd.

„Dag Maurits... Hou moed... ik zal doen, al wat ik doen kan..."

Dat wist ik... daarom ben ik toch nog naar je toegegaan... ik heb eerst niet gedurfd... ik wist niets van de bruiloft... veel simge... véél, véél simge..."

Hij liep de donkere, kille gang door, daalde het trapje af naar de voordeur.

David De Leeuw bracht de hand aan 't hoofd. Hij rilde door 't geheele lichaam. Het was hem of hij 't van zijn hoofd afgewende noodlot rakelings langs zich had *voelen* strijken. „God, God... van zoo'n kleinigheid hing iemands levensgeluk af... Ja, wél was het een reden om feest te vieren, als iemand met eere oud en grijs was geworden... Vader had gelijk gehad om zoo op 't vieren van zijn bruiloft te staan..."

Toen hij, nog altijd gedrukt en peizend, de deur van de feestzaal weer opendeed, werd hij met een hoerah verwelkomd. Ricardi zette een paar groote voeten van papier maché voor hem neer. Om hem heen, op de tonen van de muziek, dansten de gasten, hun voeten allen in de groote hël-rose papier-maché voeten gestoken, hotsend en gierend van pret, een boerendans.

„Kom... doe nu ook maar eens mee!" zei Halma, zelf ook met een paar papieren voeten aan.

„Het gouden bruidspaar! Leve het gouden bruidspaar!“, roesden de stemmen.

Simon De Leeuw met Saartje Hamburger kwamen de kring der dansenden binnen.

„Een dansje voor 't bruidspaar!“ commandeerde Ricardo.

„Een Rheinländer!“ lachte David, bekomend van zijn emotie.

De muziek begon een langzaam walstempo te spelen. En midden in den kring der bruilofsgasten, danste het oude, krasse mannetje en het oude, taaie vrouwtje, als twee miniaturen, plechtig-vroolijk een dans...

„Ze is nog coquet óók!“ lachte Molly, Mr. Michiel Gazan wegtrekkend om met hem te dansen. David De Leeuw pakte Stijntje om het middel.

„Ga weg, gekke vent... ik heb in geen tien jaar gedanst...”

„Kom, kom, 't zal wel lukken,“ zeide hij en voorzichtig met zijn vrouw voortschuivend, het oog op de twee oudjes, danste hij mede. Toen het dansje uit was, gingen hiep, hiep, hoerah's op. De twee oudjes bedankten de gasten voor de eer van hun opkomst. Ze werden met een „Lang zullen ze leven!“ uitgeleide gedaan.

Terwijl in de zaal allen nu weer de papier-maché schoenen aandeden, het een wild, prettig, uitgelaten gehossebos door elkaar was, ging David met vader en moeder mede om ze naar huis te brengen. In den gang voelde hij zich weer verkillen, dacht hij opnieuw aan Maurits Vellekoop, die hij binnen even vergeten had.

„Dat is een mooi feest geweest vader.”

„Ja mijn jongen, met rëcht een mooi feest.”

„Alles is mooi geweest...”

„Bij 't mooiste ben je niet bij geweest... Waarom ben je zoo lang in de gang gebleven? Je Everdine heeft viool gespeeld... Kol Nidrei... dat kind is de beste hen uit de korf... dat heeft zich aan tafel gedragen als een groot mensch... en ik heb gezien dat Halma en Mr. Gazan tranen in de oogen hadden... Waarom ben je niet binnengekomen?”

„Zaken... zaken... vader.”

Hij hielp zijn vader bij 'taanschieten van een dikke jas,

sloeg zijn moeder een wollen doek om... leidde de twee oudjes naar het groote rijtuig, reed met ze mede naar hun huis.

Ze zaten stil in 't wiebelende rijtuig, alle drie vermoeid. Maar opeens zag hij, dat vader weer prevelde en hij lette op zijn lippen, wachtte tot hij ophield, vroeg wát hij nu gebeden had?"

„Ik?... Raad het eens..."

„Ik weet niet..."

„Vóór de dankzegging... Ken je het nog?... Nou... laat eens hooren..."

En David, als een jongen, die voor vader een les opzegt, dreunde in den van ouds bekenden bid-cadans, nagepreveld door 't oude mannetje:

„Wend... o Eeuwige alle smart en kommer van ons af, dan zal ook de sprakelooze jubelend zingen. Leid ons in de paden der rechtvaardigheid en neem de dankzegging van Jes-soeroens kroost met welgevallen aan. Laat ons God loven bij wien de vreugde woonachtig is en van wiens eigendom wij genoten hebben, en door wiens goedheid wij leven..." Toen zat hij stil in het breede rijtuig, de groote zoon tusschen vadertje en moedertje, de groote zoon, die nu zich 't kleine kind voelde bij het oude, stokoude vadertje, dat zoo weinig van de wereld wist, maar dat hij vanavond voelde als héél wijs met een onbekende macht in zich, waarvan hij vaag den invloed voelde...

KALVERSTRAAT.

KALVERSTRAAT

DOOR

BERNARD CANTER.

DERDE UITGAVE.

DEEL II.

AMSTERDAM.

VENNOOTSCHAP „LETTEREN EN KUNST.”

HOOFDSTUK I.

Schurend de voeten langs het asfalt, de knieën krom in de afzakkende broek, de schouder hoog in de geelbruine lange jas, zoodat het oude-mannetjeskopje met het altijd prevelende mondje in 't lichaam inzakte, de roesterige lakensche pet, met de groote klep, diep in de oogen, de dorre handen in de zijzakken van zijn jas, schoof Nauman dicht langs de huizen van de winkelstraat.

Zoo kende men hem al jaren. Voor elke deur bleef hij even staan, keek zoet-grijnzend naar binnen, loerend met zijn flauwe, trage oogen, die streken langs de goederen, langs den grond, langs de menschen.

„Niets vandaag?“, prevelde hij, knikkend met het hoofd, ondervragend, vorschend.

Als dan iemand binnen nee-knikte, schoof hij weer voort tot de volgende deur. Hij begon zijn wandeling 's morgens bij de Munt om half tien. Om half elf was hij op den Dam. Daar rustte hij een oogenblikje uit tegen het hek van Zeemanshuis of bleef kijken naar de drukte voor het loterij-kantoor.

Daarna begon hij zijn schuif weer bij de Groote Club en kwam om halftwaalf op de Munt. Dan liep hij wat sneller en was om twaalf uur over de Blauwbrug, voelde zich nu weder eerst rustig en ging koffie drinken in 't onderhuis in de Zwanenburgerstraat, waar zijn gezin woonde. Vóór hield hij een pandjeshuis, hij, de bijna zeventigjarige grootvader, de éénige die brood kon verdienen, 't hoofd van 't gezin. Zijn zoon was een halve idioot en sorteerde vodden. Zijn schoondochter met acht kinderen, jongens en meisjes, huisde achter in twee muffle, hokkerige kamertjes. De twee oudste kleinkinderen, een jongen van zeventien en een van negentien jaar, gingen elken dag uit met de voddenkar, dienden den grootvader als kruiers.

Zij noemden hem, Nauman, in de Kalverstraat, „de Azer.“

Een wreede, maar pijnlijk ware naam. Want hij aasde werkelijk. Hij loerde op allen afval van de winkels, kocht alles tegen gereed geld maar lage prijzen. Hij konkelde met stelende bedienden en knechten, die hem gestolen goederen voor helersprijs overdeden. Hij kocht oud-modische goederen, monstercollecties, beschadigde voorwerpen, rommelzolder-voorraad. Als er brand was geweest, kocht hij de door brand of water beschadigde goederen op. Maar dat waren alles kleinigheden voor hem. Hij loerde op winkeliers, die achteruit gingen. Die waren als was in zijn handen. Hij leende ze geld tegen onderpand. Zijn huis van koop met recht van wederinkoop maakte het hem mogelijk heler te zijn, zonder gevaar voor wetsvervolging. Zoodra hij merkte, dat er weer een „hoofdpijn” had, stond hij elken morgen voor 's mans deur, zijn grijnzend kopje halsloos op de schouders, met zijn prevelende lippen: „Niets te verdienen voor Nauman?”

En dan langzamerhand begonnen ze met hem vertrouwd te raken, verkochten eerst een klein partijtje winkelveorraad. Hij bekeek het even, taxeerde, bood, legde er nog wat op en nog een kleinigheid en betaalde dadelijk. Dat was zijn groote kracht. Hij had altijd geld bij zich. Een winkelier, die honderd gulden noodig had om twaalf uur, kon om kwart voor twaalf van hem het geld nog krijgen als hij maar waar had om te verkoopen. Maar soms waren het véél grootere bedragen. Een winkelier in schoenen had hij voor een voorraad, die ruim vijfduizend gulden inkoop had gekost, duizend gulden contant uitbetaald een half uur na 't bod. De winkel was 's morgens om vier uur leeggedragen en 's morgens om half acht was de zaak leeg en de winkelier met zijn gezin was met de noorderzon vertrokken. Een weduwe, die een mooi zaakje in sijne passementeriën had, was in een hysterische bui verliefd geraakt op een kellner, had haar heele hebben en houwe aan Nauman voor een twintigste van de waarde à contant verkocht, had hem de huissleutel gegeven en was toen met haar kellner naar Parijs gegaan om pot te verteren. Een achterlijke zoon van een aanzienlijke Friesche familie was, na moeders versterf te hebben ontvangen, met zijn maitresse getrouwd, die, om wat om handen te hebben, een zaak in glaswerk en kristal

opzette. Een maand lang hadden de twee plezier in de zaak. Toen gingen zij slecht leven. Elken dag was er ruzie en het echtpaar wierp elkaar met den winkelvoorraad naar 't hoofd. Nauman trad als bemiddelaar op, kocht tegen gereed geld den heelen inboedel, natuurlijk voor een prikje, en de twee waren vertrokken, alles aan Nauman achterlatend. Sommigen zeiden, dat Nauman héél rijk was en eigen huizen had. Maar met het zware gezin, waarvoor hij, de oude man, alleen had te zorgen, leefde hij bekrompen en armoedig.

Aan David De Leeuw had hij een goede gehad. Dat was nu al jaren geleden, maar hij herinnerde het zich met plezier. Toen de groote winkel van De Leeuw geopend was en hij een oogenblikje met De Leeuw gesproken had, wist hij, Nauman, al dat die man eenmaal bij hem te land zou komen. Daar zat te véél hart in. Een koopman moest geen hart hebben. De bediendes deden nèt waar ze «geischik» in hadden. En verkoopen tegen fantasie-prijs! Die man had te véél kosten en die zaak was niet op een gezonden voet opgezet. Hij had toen De Leeuw in 't oog gehouden. Eén jaar, twee jaar, drie jaar, vier jaar. Hij was taai... hield zich langer boven water dan Nauman gedacht had. Maar toen de concurrentie aan de overkant kwam en daarna de uitverkoop met Ricardi als hoofdpersoon, toen had hij tot zichzelf gezegd: «Pas op Nauman, nou kom jij aan de beurt.»

Hij was aan de beurt gekomen. Een paar weken na den dood van den ouden De Leeuw... eerst nog een bruiloft, toen een sterfgeval en daar hadden ze Naumannetje binnen geroepen. Niet dat hij De Leeuw een kwaad hart toe had gedragen. Waarachtig niet. De oude De Leeuw «olev hesjolem» was een braaf, goed man geweest. Zooals die man gestorven was... In de Kille zeiden ze nu nog, als iemand mooi gestorven was, «hij heeft een sterfbed gehad als Sjimme De Leeuw.» Al zijn kinderen en kleinkinderen om zich heen. Hij was weggegaan van de aarde zooals een ander weggaat aan een «jontof» naar de «sjoel.» Heb je gezorgd voor de «lewaaie» had hij nog aan zijn zoon gevraagd «Ja vader.» «Nou dan mijn jongen, God zegen je. God Borreghoe wacht mij.» Zoo was hij ingeslapen en wég was hij geweest. God zou hem, Mozes Nauman

óók zoo'n sterfbed geven. Hij had het verhaal uit David's eigen mond. Die had het hem verteld en gezegd: «Nauman, ik wou, dat ik al zoover was.» «Waarom? Een krachtig persoon met nog een leven voor zich.» «Omdat ik opgevreten word van de zorg. Ik zit vast aan een groote zaak en ik kàn er niet uit.» «Iedereen kan er uit als hij er uit wil.» Gehandeld had hij met De Leeuw, dag aan dag, wel een maand lang. Toen had De Leeuw toegegeven en voor zesduizend gulden was De Leeuw uit zijn zaak gegaan en had zijn voorraad aan Nauman overgedaan. Een prachtige koop was 't geweest. Al het goed had hij verkocht aan Harry Hirschfeld. Want die was begonnen door de heele stad in de volkswijken kleine winkels onder den naam van den zetbaas op te zetten. Niemand wist daarvan dan Nauman. Nauman kocht de goederen en Harry Hirschfeld kocht ze weer van Nauman voor zijn winkels.

De Leeuw had nog niet genoeg van 't winkelen. Hij was nu een kleinere zaak begonnen, met als personeel maar één knecht en Nathan Souget als bediende.

Het zaakje was gevestigd in een klein huisje, vlak bij de Munt, in het goedkoope gedeelte van de Kalverstraat. Het was geen fijne zaak meer. Nathan Souget sprak dikwijls de kijkers voor het winkelkastje aan, trok ze als aan de mouw naar binnen. Het was in den winkel gestadig «uitverkoop», juist als bij Ricardi. David de Leeuw zelf was zichtbaar verouderd, liep niet meer rechtop. Doch hij had nog altijd een onbevleeten naam, werd erkend als een fatsoenlijk man, aan wien niemand ooit een cent te kort was gekomen. Maar ik laat hem nog niet schieten, dacht Nauman.

De groote zaak heb ik gehad en de kleine zaak zal ik ook wel krijgen. Standhouden doet hij toch niet.

En zoo bleef hij zijn dagelijksche bezoeken bij De Leeuw voortzetten. Elken morgen kwam hij even voor de deur dren-telen, om te zien of het zijn tijd al was. Dikwijls had hij gemerkt, hoe David de Leeuw schrikte voor zijn gestalte, zich met toorn in de oogen van hem afkeerde.

«Al goed, al goed,» grijnsde Nauman. «Is 't vandaag niet, dan is 't morgen. Nauman is niet dom. Hem ontgaat niemand als hij zijn zin op 'm gezet heeft. Vloek jij maar

Davidje op een ouden man. Ik kom toch aan de beurt...

Vandaag was het dreinerig weer. Het had al gemotregend en in de vreemd-leege Kalverstraat zag hij in 't glimmende ásfalt een weerspiegeling van huisschaduwén. Van de gevels lekten droppels op zijn jas en soms spetterde er een op zijn klein neerhangend neusje. De oude man voelde zich rillerig. „'k Wou dat ik maar een kommetje warme koffie had. Honden benne de menschen. Dáár loop je jaren aan jaren door dezelfde straat, helpt honderden uit de „Schwiejenieje“, maar nog geen druppel water zullen ze je geven. Ik wéét wel, hoe ze me noemen. De „Azer“ ben ik. De oude man, die zich doodsapfelt voor zijn gezin om een stuk brood te verdienen is de „Azer!“ Wat heb ik ze gedaan, dat ze mij zoo behandelen? Ze hebben mij toch noodig. Ik doe toch nèt zoo goed handel als zullie. Ik tracht wat te verdienen en zij trachten wat te verdienen. Ieder op zijn manier.

Willen ze dan, als ze in de Schwere Noth“ zitten en mij roepen, hebben, dat de oude man zal zeggen: Voor hoeveel heb je het ingekocht? Dáár heb je je inkoopsprijs. Waar moest de oude man en zijn gezin dan van leven? Laten ze dan naar een bank gaan, of naar de Lommerd. Ze dachten zeker, dat hij goud er aan verdiende. Al kocht hij 't voor een krats, dan kon hij er nóg aan verliezen. Verleden week nog had-ie verloren, dik verloren, aan dat mamzer van den Heiligen Weg, dien hoerendop!

O, wát een mamzer was dat! Een Koenschstuk een ouwe man te bedriegen. Komt bij me en zegt, 'k heb een kist dassen uit Londen ontvangen, dáár staat-ie in mijn winkel; 'k heb 'm nog niet opengeslagen. Dáár heb je het monster en dáár heb je de tactuur. Een halfzijen das van een shilling inkoop. In mijn winkel verkoop ik 'm voor een rijksdaalder... 'k Heb geld noodig; 'k moet een eere-schuld betalen. 'k Heb gespeeld in de Bar... Geef mij er voor wat je kwijt wilt zijn. Heb ik 'm zoo twee bankies van vijf en twintig gulden in zijn hand gegeven voor de kist... ongezien. Ben ik thuis gekomen, is de kist vol geweest met ouwe stropdassies... O, wat een mamzer om een oud man, die voor een groot gezin heeft te sappelen, zóó te bedriegen... Hoe komt men aan de slech-

tigheid. Heit dat mamzer zichzelf de kist laten toesturen door van Gend en Loos... Op de markt heb ik ze moeten laten, de hééle kist voor vijf gulden en heb nog God moeten danken... Maar ik krijg 'm wel, die Pottegies... Moest men niet naar den rechter kunnen gaan om zich te beklagen... Maar die zou een ouwen man nog in 't fietse zetten er bij... omdat-ie ongeregeld koopt... voor 'n oud mensch wàs er geen recht te krijgen... Gemeénheid, om te zeggen half-zijen dassen en stropdassies te verkoopen... Nog uitgelachen er bij had hij hem... David De Leeuw had ook méé-gelachen... omdat ie een oud man had weten te bedriegen...

De oogen naar den glimmerigen grond, schuifelde hij voort, peinzend, half-luid sprekend zijn gedachten, tot hij bij den winkel van David de Leeuw was...

«Gelachen hèt-ie òm mij... Hij zal óók zijn «mekajem» wel krijgen... Hij is al verminderd... en hij zal nog méér vermindern...» Hij stond nu voor de deur, grijsde zoet naar binnen.

«Daar staan ze... De Leeuw en de Pottegies... ze lachen weer... d'r in blijven zullen ze... allebei...»

De Leeuw trok de deur open.

«Niks te verdienen voor een oud man?» vroeg de Azer.

«Vraag het hèm!» zeide De Leeuw, wijzend op Ricardi.

«Heb je wat voor mij? Maar wat beters, dan die kleine stropjes...» zoetig lachte hij met het hoofdje schuin, knikkend naar Ricardi.

«Ja... wàt beters... nou heb ik een gróóten strop voor je!...» riep Ricardi gul. «Dan heb je, wat je verdient!...»

De Leeuw schoot in een lach en Nathan Souget, staande achter het vervelooze toonbankje riep:

«Goed is-ie... Waaràchtig goed is-ie... Die zal ik onthouden...»

«Een groote strop?» herhaalde de oude man giftig. «Best... blijf er dan in hangen tot ik 'm kom halen...»

Maar De Leeuw wilde niet, dat de oude man zoo kwaad heen ging.

«Wat maak je op den vroegen morgen ruzie... kom een oogenblik achter... Je kunt toch niet nat regenen... Drink een kop koffie...»

Nauman schuifelde binnen.

«Ja... geef den ouden man een slok warm drinken... Daar doe je beter aan... 'k Ben huiverig... 'k Heb de heele week niks verdiend...»

«Daar feliciteer ik den handel méé!» tergde Ricardi.

«Feliciteer jij jezelf op 't graf van je vrouw, haurik!» antwoordde Nauman.

Ricardi was opeens stil, nam als een getrapte zijn hoed.

«'k Ga naar mijn zaak!» riep hij, zich naar de deur spoedend.

«Een man, die zijn vrouw in 't graf heeft gebracht en leeft met 'n sjiakse... ook al van 'm aangestoken, zal zich tegenover een oud man, die voor een groot gezin sappelt, zoo iets veroorloven!» zei Nauman, hem met verachting in de oogen nakijkend. Opeens op vriendelijken, vertrouwelijken toon tot De Leeuw:

«Hoe gaat het u? Verkoopt u wat?»

«'t Is slecht, 't is héél slecht...» zei David.

«Een wonder, bij zoo'n seizoen. Alle dagen regen.»

«Allemaal klagen ze. Geen cent te verdienen...»

Molly, flink opgegroeid, zware, robuste, jonge vrouw, rijp de volle buste, reikte Nauman door de deur van de achterkamer een kop koffie aan.

Nauman wachtte even voor hij de kop aannam, keek haar aan:

«Dank je juffrouw... dank je...»

Hij goot de koffie in het schoteltje, blies rimpeltjes er in, slurpte een slokje, nog een slokje, de dunne murmellipjes snuitend naar voren. Nu wat verzoend en behagelijker:

«U moet nóódig klagen... Zoo'n geluk als u met uw kinderen heit... Wat een mooi mensch...»

Ik ken geen mooier meisje onder de Jehoedim in héél Amsterdam... En wie speelt daar viool...»

«Dat is mijn Everdine...»

«Kijk er eens aan... En dàt klaagt... Een man met zóó'n gezin... Moet u bij mijn thuis komen... Allemaal ziek aan de oogen... En mijn jongste kleinkind leit al drie maanden met borsttering... Wat zal men 'r aan doen... 'k Heb de meester er bij... ze eet een ei en nog een ei en drinkt een kapitaal aan drankies op... maar 't geeft niks... 't Is dáár

van biunen niet goed... 't hebben ze van de moeder... al mijn kleinkinderen...

Tusschen de klagende zinnnetjes had hij kleine slurpjes koffie genomen... Nu was 't schoteltje leeg. Hij zette het op de tafel, 't kopje er omgekeerd op...

„Is er al wat aan de hand met 'r?“ vroeg hij, met 't hoofd wijzend naar de deur, waardoor Molly hem de kop koffie had toegereikt.

„Ze zal zich misschien verloveren...“

„Met wie, als ik vragen mag?...“

„Met Meester Michiel Gazan...“

„Ai wé... een fijne man... u heeft wat 'n geluk... wie zóó gezegend is, mag nooit klagen... Meester Michiel Gazan... een kleinigheid... de grootste advocaat van Amsterdam... Heit-u zijn vader gekend... Leip Gazan... dat was niks... dat was heelemaal niks... 'k ben uitgenoodigd geweest bij zijn begrafenis en ik heb ja in beraad gestaan of ik 'm de eer zou andoen... Daar heb ik eens, voor jaren en jaren, een handel mee gehad en toen heit-ie mij willen om den tuin leijen... willen... maar de ouwe man is niet zoo dom... Nò... niks te verdienen?...“

„Vandaag niet...“

„Dan morgen misschien... Dank je voor de koffie... Dat is voor 't eerst in de twintig jaar, dat ik een spog nat krijg in de Kalverstraat zonder er voor te betalen... Ja, de menschen bennen lief... Goeie morgen... Veel mazzel en bróge"...“

Hij liep sleepend den winkel in, naar de voordeur.

„Dag Nauman... As je bij mij thuis komt heb ik wat voor je te koop"... riep Nathan Souget hem na.

„Zeg op!... wat hèb je?...“

„Een doodkist!“ lachte Nathan, met zijn glinsterende oogen vol brutaliteit.

„Pas op, gàttes! schold Nauman, dreigend met den vinger en de deur uitgaande.

David De Leeuw zag hem peinzend na. Het ging slècht. Hij zou hem weer spoedig noodig hebben. Het heele voorjaar regende het al. Alle zaken, aangewezen op den drukken voorjaartijd, kwijnden. Zelfs Harry Hirschfeld had zorg. Hij was

's morgens bij hem geweest, had gesproken over de stilte in zaken, had geklaagd over zijn gezondheid. Hij had een wée gevoeld in zijn maag, kon niet meer gezond eten; als hij met geweld wat at, gaf hij het na een kwartier weer op.

„Ben je al eens bij Halma geweest?”

„'k Wil niet naar een dokter gaan... 'k Ben toch niet ziek... 'k Heb wat maagzout ingenomen...”

David had hem eens aangezien. Het wit van zijn oogen was geel. Ook zijn gelaatskleur was matgeel... wat bij den anders blonden, rozenrooden Hirschfeld, te opvallender was.

„Ik denk, dat je 't aan je lever hebt. Als ik je wat mag raden, verwaarloos je lichaam niet... Gezondheid is 't eerste, wat een mensch noodig heeft. Geldverlies kan men te boven komen en éér-verlies kan men ook nog te boven komen... maar een ziek lichaam is 't ergste, wat iemand kan hebben...”

Hirschfeld was bedrukt weggegaan. En David De Leeuw had zichzelf gezond gevoeld, sterk, onverzwakt, ondanks al de vreeselijke jaren, die hij had doorgemaakt. Hoe had hij het kunnen blijven verdragen zonder ziek te worden... Al die jaren van zorg... Nachten aan nachten had hij niet geslapen... Hij was 's nachts opgestaan, was zijn boeken gaan halen, had nage-rekend... En in die stille nachten op zijn kantoortje, terwijl het gas zacht suisde in de reflectorlamp, was de vreeselijke werkelijkheid voor hem opgerezen. Hij moest liquideeren of faillieeren. Liquideeren, alles betalen, tot de laatste heller en dan als eerlijk man weggaan maar zonder een cent in zijn zak, of faillieeren... Dan zou hij weer schoon schip kunnen maken... Zijn zaak was een eerlijke zaak... Hij was achteruitgegaan door de crisis in 't diamantvak en de opening van een concurrerenden winkel, vlak over den zijne...

Moe, afgewerkt, rillerig, had hij met het hoofd op den arm zitten soezen in die nachten.

„David De Leeuw pleyte! David De Leeuw pleyte! Dat zou het eind zijn van ál zijn zwoegen en tobben van zijn eerste jeugd af... Levenslang een schandvlek op zijn naam... En op die van zijn kinderen... Eduard zou nooit meer met trots zijn naam kunnen dragen... En alle kans, dat Mr. Gazan met Molly zou trouwen, zou verkeken zijn... En Everdine zou haar

studie moeten afbreken. De jonge Polak was verliefd op haar gebleven. Maar de ouders hadden den jongen man dadelijk weggestuurd naar 't buitenland. Een dochter van David De Leeuw was geen partij voor den zoon van G. Polak. Doch de twee waren elkaar blijven beminnen, schreven elkaar brieven. David De Leeuw liet het op zijn beloop. Brieven schrijven was nog geen trouwen. Dat dikke wijf van Polak had over zijn dochter gesproken, alsof het een hoerekind was. Het was hem overgebriefd, dat zij gezegd had, dat alles wat op het tooneel wou, dellen waren. Zijn Everdine, de groote viool-virtuose, vergelijken met een tooneelspeelster... Wat verbeeld die domme vetprop zich... Hij had haar moeder gekend, die in Groningen met een lap katoen gevent had langs de huizen... En nu zou haar zoon te voornaam zijn voor zijn dochter...

Er was nog een andere tweestrijd in den vader. Als Everdine werkelijk trouwde met Bertus Polak, zou ze een rijke vrouw worden... Maar al zijn idealen van kunstenaarsroem en kunstenaarsrijkdom zouden verloren gaan. Zij zou misschien gelukkig worden maar hij, David De Leeuw, zou eeuwig blijven de worstelende koopman... De groote kunstreizen door de heele wereld, de paarden voor het rijtuig afgespannen door de studenten, de honderdduizenden verdiend met de concerten zouden voorgoed verloren zijn... En het zou nog schijnen of *zijn* Everdine een prachtige partij deed... De Polaks hadden nu al overal verteld, dat Bertus weggestuurd was, omdat hij een drelletje van het tooneel zonder een cent wou trouwen...

Harde uren had hij doorgebracht, 's nachts wakend in zijn kantoortje. Hij had bloed-diarrhee gekregen van de angsten...

Toen, op 't allerlaatst, had hij besloten den eerlijken weg te kiezen. Den stipt éérlijke.

Er mocht dan gebeuren wát er wilde. David De Leeuw zou als eerlijk man sterven, zooals Simon de Leeuw als eerlijk man gestorven was!

Hij zou liquideeren. Alles betalen tot den laatsten heller. Dan, met wát hij overhield, zou hij opnieuw beginnen te winkelen.

Iets anders kón hij niet. En als Bertus Polak zijn dochter wilde trouwen en zijn dochter Bertus Polak... dan moesten ze trouwen en gelukkig trachten te zijn...

Hij was nu vijftig jaar . . . hij had nog tien jaar leven voor de borst, voor hij een oud man was . . . Dan zouden zijn kinderen verzorgd kunnen zijn. En zij zouden hem, den ouden man, niet laten verhongeren . . . hij, die voor zijn ouders óók gezorgd had . . .

David De Leeuw had geliquideerd en met éére.

HOOFDSTUK II.

Everdine, de viool onder haar rechterarm houdend, zachtjes de losse snaren aantinkend, rustte een poosje uit. In het nieuwe huis was de voorkamer op de eerste verdieping nu haar studeerkamer geworden. Zij stond daar, in de lichtere kamer, prettiger dan in het donkere achtervertrek van 't oude, grootere huis. Alleen werd ze nu méér gestoord door de drukke, wereldsche Molly, of als er bezoek kwam. Liefst sloop ze dan weg, met haar viool in den arm, liep naar het slaapkamertje boven, met een klein raampje met dakuitzicht, en daar ging ze dan voort met snaar-strijken.

Ze was nu in 't laatste halfjaar van haar studie.

Elken dag voelde zij zich rijpen. Acht jaren lang had ze zich voorbereid, ernstig, methodisch, naar haar degelijken aard. Met een aangeboren volharding, die toch anders in géén van De Leeuws kinderen zat, maar die leek op denzelfden ontembaren wil, die De Leeuw zelf hielp, ondanks gestadigen tegenspoed, het hoofd boven water te houden, had zij 's morgens haar viool onder de kin genomen en haar studie aangevangen. Toen was ze tien jaren geweest, een tenger, zwakkelijk uitziend meisje, vooral naast de drie jaar oudere, vól-bloedige, donkere, overgezonde Molly. Maar óók toen al was ze inderdaad de sterkere geweest, vreemdelinge in de familie, zoowel door haar uiterlijk, zij had goudblond haar en blauwe oogen, als door haar karakter, haar gevoel van méér te zijn dan de anderen. De Leeuw voelde die meerderheid, Stijntje voelde haar en Molly. De Leeuw ontzag haar, vermaande haar nooit, liet haar heur gang gaan, voelende, dat *zij* haar weg wél wist. Stijntje verwende haar mooiste kind, dat zoo ijverig was, dat later schatten zou gaan verdienen. Zij kreeg mooiere kleeren dan de andere kinderen, extra-kostjes, werd met respect behandeld. Molly die alleen wat

voor de huishouding voelde, maakte zichzelf al vroeg tot de ondergeschikte van 't blonde, jonge zusje.

Everdine had een afzonderlijk slaapkamertje, een afzonderlijke studeerkamer, had het gevoel van andere geboorte te zijn, dan de menschen die om haar heen leefden. Zij had ook geen vriendinnen.

Na de schooljaren had ze nog wel met wat kennisjes samen gewandeld. Ook kwam ze er wel op bezoek. Maar zij voelde instinctief de onbeduidendheid van het denken en doen dier meisjes, trok zich terug en leefde te midden van die drukke, conversatie-rijke Kalverstraat-nering familie als een kloosterlinge. Zij leefde alléén voor haar viool. Het instrument was haar als een bekende, als een vertrouwde. De krul was voor haar een vriendengezicht, met oogen, een neus, een mond. Als zij 's morgens de vioolkist opensloeg, was het haar of de krul de oogen opende en 's avonds, als zij van haar viool afscheid nam, was het of de krul de oogen dichtdeed.

's Morgens stond zij om acht uur op, Zij ontbeet snel, lette niet op 't gekrakeel der kinderen, die, vechtend met Molly, harwarden om versche broodjes, of méér koek, of méér suiker in de thee. Zij nam het broodje dat haar beviel en geen der kinderen dat er aan dacht het háár te betwisten. Zij duwde Molly weg van het theeblad, die onderworpen terzij wachtte tot Everdine zichzelf naar heur zin had ingeschonken. Zij koos het beste aan de tafel, nam als er ook maar één ei of één koekje was, dit voor zichzelf, zonder er zelf over te denken of een der andere kinderen verlangen er naar had. Dan liep ze naar boven, naar heur studeervertrek en begon met het spelen van losse streken, elken dag opnieuw, rustig, geduldig, het hoofd schuin naar de viool geneigd om goed te luisteren of de toon zuiver was, de uitstraling breed in 't midden, het verklinken fijn en kwijnend.

Daarna begon zij aan de studies. Maat voor maat herhaalde ze, tien keer, veertig keer, honderd keer als 't moest, tot zij tevreden was met zichzelf.

Beneden in den winkel waren de bedienden al gewoon aan dat dagelijksch zigzagen van de viool-tonen door 't huis. Dirk, de knecht, die muzikaal was, floot het geheele zevende concert

van Rhode na of études van Kreutzer. Maar de bedienden zelf schudden verwonderd het hoofd, vroegen elkaar af, hoe iemand dat uithield, zóó dag aan dag te werken, en als zij dan een enkele maal haar zagen, als zij uitging, — zij vermeed anders den winkel, — keken zij met verwondering en eerbied naar dat fijne, tenger figuurtje met het ontzag, dat noeste arbeid afdwingt ook aan de luien, en er was in het beantwoorden van haar groet een zekere onderdanigheid. De handelsvrienden van De Leeuw bleven ook al, uit zichzelf, op een afstand van haar, haastten zich den hoed voor 't jonge ding af te nemen, waren verward en verlegen als zij zich een enkele maal er toe vernederde, met hen te spreken. Ricardi, die zich met Molly een brutaliteit veroorloofd had, die altoos weer, als hij die mooie, flinke, jonge vrouw zag, met zijn ziekelijk brandende oogen de hare zocht, beschouwde Everdine als een hooger wezen, dat boven zijn lusten verheven was.

Alleen Mantua Fresco had een streepje bij haar voor. Hem mocht zij lijden en Mantua, die véél gevoel en eenig verstand van muziek had, zat vroeger dikwijls beneden aan de trap te luisteren als zij speelde. Sedert Mantua echter de dochter van Vlissingen verleid had en De Leeuw, indirect door Mantua, met Vlissingen in onmin was geraakt, kwam Mantua weinig meer bij De Leeuw, werd daar niet gaarne gezien en Everdine sprak hem niet meer toe.

Zij zou weldra voor een beslissend oogenblik in haar leven staan. Bertus Polak was teruggekomen uit Engeland, waar hij in den machine-handel was geweest. Hij was hoog opgeschoten, slank, élégant, gevormd en verfijnd met iets uitlandigs over zich, dat hem interessant maakte. Zijn vader, de groote G. Polak, was gestorven en nu stond Bertus er op, Everdine te huwen. Zij hadden al drie jaren elkaar niet gezien maar gestadig hadden zij gecorrespondeerd. Soms hadden ze maanden achtereen elkaars brieven niet beantwoord, maar dan was er weer een periode van druk schrijven gevolgd. Nu zij hem terugzag, vond zij hem knap en mooi. Maar na eenige bezoeken en nadat zij samen gesproken hadden, begon zij minder van hem te houden. Hij was een ander mensch, dan de fantaisie-mensch, die zij zich uit zijn brieven gevormd had, hij hield niet van muziek, voelde

alleen wat voor exacte wetenschappen, bezwoer haar, dat zij, als ze getrouwd waren, nooit zou mogen optreden, tenzij dan op een enkele liefdadigheids-soirée en zette een gramstorig gezicht, als zij, wanneer hij op bezoek kwam, haar viool opnam om te spelen.

Gisteravond had zij daar om twist met hem gekregen. Hij had met Molly geschertst. Molly had café-concert deuntjes op de piano getrommeld. Hij had Engelsche music-hall liedjes gezongen en Everdine was, omdat ze die muzikanterij niet langer kon aanhooren, de kamer uitgegaan.

Ze had 's nachts onrustig geslapen, van morgen slecht gestudeerd, voelend haar streek onzeker en haar vingerzetting onzuiver. En vóór 't eerst dacht zij er over na of Bertus wel een geschikte man voor haar zou zijn. Tot nu toe had zij daar nooit over gepeinsd. De knappe zoon van den grooten, rijken G. Polak was in Amsterdam zulk een schitterende partij voor een arm meisje, voor een meisje zonder een cent huwelijks-gift, dit huwelijk was door vader en moeder als zoo'n geluk boven duizenden beschouwd, dat zij zelve, de onbedreven negentienjarige, die nooit veel anders dan muzieknoden had gelezen, die afgesloten was geweest van de wereld, eenzaam met haar viool, die wel tot het gemoed sprak maar niet haar verstand ontwikkelde, óók gemeend had, dat zij goed zou doen, Bertus te huwen.

De innerlijke strijd die haar vader had gestreden, was haar onbekend gebleven. Zij had nooit zelfs vermoed, dat zij door haar huwelijk, den toekomstdroom van haar vader, het fundament waarop hij de toekomst van zijn leven en die van zijn geheel gezin gebouwd had, zou vernietigen. Zij leefde geheel voor zichzelf en voor haar kunst, achtte al het andere van weinig belang. Maar nu, voor de keuze gesteld, begon zij de realiteit onder de oogen te zien. Hield zij van Bertus? Och ja, zij hield wel van hem. Zij had eigenlijk nooit zoovél over hem gedacht. Al die jaren had zij geleefd in de overtuiging, dat Bertus haar man zou worden en dat zij dan, met hem, groote kunstreizen zou gaan maken. Haar vader had óók wel op die kunstreizen gehoopt, maar die moest zich dat dan maar uit zijn hoofd stellen. Zij hield niet bijzonder veel van haar vader. Als

hij 's middags aan tafel vertelde van de virtuosens-stukjes, die hij bij 't verkoopen had uitgehaald, of sprak over een nieuwe truc, die Ricardi hem aan de had gedaan en Molly lachte, er pret in had, hem bewonderde, vertrok zij geen spier van 't gelaat, vond het in haar hart onedel gesjacher, minachtend al dat klein gedoê om in 't klein geld te verdienen. Als hij nog, zooals de groote G. Polak, voor vijftigduizend gulden tarwe tegelijk kocht met een enkel telegram, of zooals die man, zelf reizen door Amerika en Rusland maakte om zich van den stand der oogsten te overtuigen, dan zou zij eerbied voor hem gevoeld hebben. Maar dat kleinzielig gemier om een onnoozel werkman een rijksdaalder méér af te nemen, dan de man mischien betalen kon, of voor de tiende maal de ruit beplakken met een groot papier, waarop de woorden: «Liquidatie wegens vertrek naar elders.» vond zij onwaardig gedoc. Zij achtte het klein in haar vader, dat hij op haar talent en studie gespeculeerd had om rijk te worden, vond het een belediging harer kunst, dat deze beschouwd werd als middel om in korten tijd veel geld te maken.

Bertus had gezegd er feestelijk voor te bedanken, de impresario van zijn vrouw te worden. Hij was rijk genoeg, kreeg aandeel in de zaak van wijlen zijn vader, die nu door zijn oudsten broer werd voortgezet, zou zijn Everdine alles kunnen geven, wat haar hart begeerde; als ze wilde konden ze zelfs eigen rutuig houden. Maar zij moest dat «stuk hout» dan eindelijk eens onder de kin wegnemen, wat méér zich aan hem wijden. Dat eeuwig gegraai op de viool verveelde hem.

Dat «stuk hout!» Haar lieve, mooie, goede, bekende viool een «stuk hout?»

Zij tuurde naar de krul; het scheen of het bekende gelaat nu droevig en weemoedig stond. Zij tokkelde zachtjes op de snaren een fragment uit het concert van Mendelsohn en opeens de viool onder de kin nemend, ving zij met krachtigen streek de Légende van Wieniawski aan, speelde eerst droomend voort, maar dan was het haar of alle twijfel in haar hart zich oploste, of in die tonen, uit haar viool wegstroomend, een stem sprak, die haar vermaande, haar smeekte haar kunst toch niet ontrouw te worden.

Molly was binnengekomen, ging aan het raam zitten, wachtte ongeduldig tot zij ophield met spelen.

«Hè, ben je eindelijk klaar. 'k Dacht dat er geen eind aan kwam. Bertus was straks beneden. Toen hij je hoorde spelen zei-ie, dat-ie voor vandaag alweer genoeg had en hij is weer weggegaan.»

«'t Kan mij wat schelen.»

«Hou je maar niet zoo...»

«Geloof het dan niet... 't kan mij niets schelen. Voor mijn part blijft-ie voor goed weg...»

«Wij hebben niet veel geluk met onze vrijers. Mijn Michieltje blijft ook weg... 'k Heb zeker geen «adan» genoeg voor die droogpruimer...»

'k Begrijp niet hoe je nog over 'm spreekt, als je zoo 't land aan 'm hebt...»

«Jij hebt makkelijk spreken. Jij bent nooit in de wereld verloren met je viool. Jij kan overal rijk geld verdienen. Maar *ik* arme schlemielte. Waar moet ik naar toe? 'k Eet mijn vader en mijn moeder op... 'k Verveel me doodelijk...»

«Werk dan wat...»

«Wat zal ik werken?... Nog eens kopjes wasschen, tafel dekken, een hap eten koken?... Nog 'ns een kamer doen?... Wat heb ik daaraan.»

«Ga dan in een betrekking...»

«Dank je... dan verdrink ik me liever... Wat kan ik worden... huishoudster... of winkeljuf... of slavin in een winkel... 'k Verdrink me liever...»

Zij zat gemelijk in een stoel, keek bedroefd het raam uit in de drukke straat.

«'t Is een ongeluk om zonder «adan» te zijn. Daar zit je nou. Je bent opgevoed als een rijkemansdochter en je schlemiel van een vader heeft geen cent voor je weggelegd. Nou ben je mooi en fatsoenlijk... Wat hebt je er aan... Je zit opgesloten in zoo'n muf huis... Je hebt amper wat om aan te trekken... Als je een paar nieuwe handschoenen krijgt, wordt er over gesproken of je een nieuw paard voor je rijtuig hebt cadeau gekregen... Nu kan je zitten en wachten tot zoo'n saaie Piet zich verklaart... Als-ie komt moet je op hem toevliegen. lachen,

alles mooi en goed vinden, alleen omdat je hoopt, dat-ie je weghaalt, dat je eindelijk met je lichaam niet meer alleen op je bed legt, dat je niet meer op de zak van je vader teert. . . »

« Als je zoo 't land aan Michiel heb, zou 'k hem niet eens meer groeten . . . »

« Ach 't land, 't land hem ik ook niet aan 'm. 't Is een knappekerel naast je op straat en hij is 'n goeie broodverdiener . . . Maar nu snuft-ie al vier jaar om mij heen en verklaart zich niet . . . Laat-ie ja of neen zeggen, dan weet je, waar je je aan te houden hebt . . . Maar je durft naar geen ander te kijken, omdat zoo'n lammeling zich elken dag verklaren kan en je wacht alle dagen, en als hij dan eens komt, dan zegt ie flauwe complimenten, kijk je aan, dat je denkt: nu zal het komen, knijpt je in je armen, kust je eens in 't geniep en dan gaat-ie weg, blijft weken weg en je bent weer even vèr . . . 'k Heb alles al met 'm geprobeerd . . . 'k Ben èrg lief voor 'm geweest . . . 'k heb 'm van uit de hoogte behandeld . . . 'k heb 'm geprezen, 'k heb 'm laten voelen, dat de jonge Pooter om mij hier komt . . . en dan altijd op zijn miezerig patsef zoo'n wantrouwigen sluwen grijns en er overheen praten . . . Maar wacht, als ik 'm aan de haak heb . . . als ik maar eens met 'm getrouwd ben . . . dan zal 'k het hem doen bezuren . . . »

Ze was stil, keek landerig uit het raam, naar de overzijde, waar beneden een conditorei was en maitressen vaak taartjes kwamen eten.

« Kijk 'ns Eef . . . kom hier zitten, dan kan je alles afloeren . . . Daar heb je die dikke weer. Zij heeft nu een zwarte hoed met een witte aigret . . . dat is haar vierde al van 't seizoen . . . kijk ze eens een prachtige schoentjes dragen . . . O, wacht . . . let op . . . nu zal je zien . . . eerst loopt-ie voorbij, om te zien of zij binnen is, en dan gaat hij er in . . . Zie je wel . . . een . . . twee . . . schwiep . . . hij schuift erin . . . Dat is haar mainteneur . . . Zoo'n ouwe kakkelol hè . . . hij is vroeger rechter geweest in Arnhem. Kijk eens Eef . . . kijk eens . . . daar heb je die groote blonde . . . Een mooie vrouw hè . . . kijk ze eens stijf staan van de zij . . . en witte glacétjes . . . elken dag een nieuw paar . . . wat zouden die parels in d'r ooren wel waard zijn . . . misschien wel duizend gulden . . . Die hebben het maar . . . kleeren lekker

eten en drinken en mooi wonen en rijden en rossen... en wij fatsoenlijke meisjes zitten thuis in armoe en op een droogie... Wat heb je an je fatsoen... je kent met je fatsoen verdrogen... 'k Wou dat 'k maar vrij was... dan wist 'k ook wat 'k deed... 'k nam zoo'n echte rijke ouwe notekraker om zijn centen en 'k nam er een paar leuke jonge jongens bij... wel ja... je leeft maar éénmaal... als je oud bent is 't uit... Denk je, dat ik zoo'n zelfde leven als moeder zou willen hebben... in de kraam en uit de kraam en dan levenslang tobben voor zes opvreterers en een man, die je 's nachts uit je slaap houdt door zijn kreunen, dat-ie zijn wissels niet kan betalen... Wat heeft ze van 'r leven gehad... Als jonge vrouw altijd zoo'n paar ouwe pottekijkers, die niks deden als slapen en je man arm eten. Nou nog zoo'n ouwe tang in huis, die als ze 't lappen kon, je zou vergiften...

«Hoe is 't met grootmoe?» vroeg Everdine plotseling, ontwaakt uit een gepeins, waardoor ze wel den klank maar niet den zin van 't al gewone gelamenteer van Molly gehoord had.

«Grootmoe! Noem 'r grootmoe! Die ouwe tang. Zij heeft van morgen de heele boel weer in rep en roer gebracht. Ze heeft aan vader verteld, dat moeder de meid had gezegd, 'r haverhout opzettelijk te zout te maken. Dat loog ze, dat ouwe kréngetuig... Maar vader, natuurlijk, weer aan 't opspelen. Je moet moeder bewonderen, dat zij er al lang niet is uitgelopen... Waarom stopt vader dat wijf niet in een gesticht?... Daar hoort ze... Hij heeft nou toch waarachtig lang genoeg voor zijn ouders gezorgd... Weét je hoeveel hun bruiloft gekost heeft... Zeshonderd gulden... Moeder heeft het eergister nog nagerekend... Had hij 't liever op de spaarbank gezet als Mitgift voor zijn oudste dochter... Dan had ik ten minste een uitzet gehad... Als ik 'r uit ben, moet ik niks méér van mijn ouders hebben, hoor... Ik zal voor mijn kinderen zorgen... die gaan voor...

Het rijpe, vol-bloedige lichaam van de jonge vrouw, smachtend naar voldoening, verhit door het luie, bewegelooze leven, overprikkeld door de terging van 't schitterende mondaine, dat zich daar beneden voor haar, dag aan dag zichtbaar, opdrong

begon zijn recht op levensgenot te eischen, dat heete oostersche bloed drong alle andere aspiratie's terug.

Maar daartegen-in leefde in huis Saartje, vaders moeder, tanig, kras besje, waarin 't leven als vastgegeroesd zat, bemoeziek, vies wijfje, nog altijd bewust van haar overwicht op haar zoon en hoewel teruggedrongen, telkens wéér trachtend te stoken in huis, de oude wortel met laatste krachten wegzuigend de sappen van den nieuwen bloei.

En deze vijandigheid van twee levens kwam het sterkste uit in Saartje tegenover Molly. Zij haatten elkaar, die twéé, voelden dat zij elkaar in den weg waren in dit te kleine huis. David had zijn moeder een eigen kamer op de tweede verdieping gegeven, die hij gemeubeld had met al haar oude meubeltjes om 't haar gezellig en knus te maken. Zij at mede aan tafel, werd van alle schotels 't eerste bediend, bemoeide zich in alles, bleef 's avonds als er visite was tot 't láátste zitten, hinderde de jongelui door haar oude-vrouwtjes-gesprekken, voor zichzelf alléén het woord en de belangstelling vragende.

En altijd kreeg zij gelijk van haar David, maakte naief misbruik van diens zwakke goedheid. Molly wéét het aan haar, dát er zoo weinig jongelui op bezoek kwamen. Die wilde niet altijd in gezelschap van zoo'n gerimpelde, tanige praatzieke jodin zijn. Met hare kwaadaardige, donkere oogen, oogen die de dood maar niet wilde blusschen, loerde zij op de tafel of zij soms bij een rondgang met de koekjestrommel ook overgeslagen zou worden, of men háár glas niet 't eerst vulde. Hoewel zij haar eigen kamer had, troonde zij 't liefst op een grooten armstoel in de huiskamer, sprak er schande van als Stijntje of Molly aan de kinderen suiker in de koffie of thee gaf. Dat had haar Dóvid ook nooit gehad en tóch was hij een braaf kind geworden.

Maar ook de oude vrouw, zoo kwaadaardig als zij was, had voor Everdine ontzag. Zij vatte Everdines koele hooghartigheid, die zij niet begreep, als eerbied op, als zwijgende onderdanigheid en Everdine, die weinig met haar had uit te staan, niet zooals Molly in gestadig contact met haar leefde, haar niet behoefde te bedienen, werd door haar geprezen, als 't éénige kind van haar Dóvid, dat deugde, dat niet naar haar

moeder aardde, waar wat van terecht zou komen. Everdine bracht haar wel eens wat mede... een knot sajete, om sokken te breien voor haar Dóvid, een zakje ulevellen, een kralen knipje.

Dan was de oude vrouw een dag tevreden, prees Everdine bij David De Lecuw, die in zijn rumoerig huishouden de rust voor een poos ziende weerkeeren, Everdine dankbaar was voor de «sjolem» die zij aanbracht, voelde vaag daarin een voorteekeken van den grooten vrede, dien zij hem in de toekomst toch nog zou brengen.

HOOFDSTUK III.

Zij wilden samen aan den rand van de stad gaan wonen. Mantua had lang met Treesje naar een geschikt huis gezocht. Ze hadden langdurige wandelingen gemaakt door de buitenbuurten. Maar 's avonds keerden zij, doodmoe van het zoeken, naar den zolder op de Leliegracht terug. Treesje zou tevreden geweest zijn met een klein benedenhuisje en een tuintje en naast hem loopend, vertelde zij, hoe zij het zou willen inrichten. Niet zoo heel veel meubels, want ze hadden maar weinig geld, maar de weinige meubels moesten mooi zijn. Mantua moest dan wat schilderijen van zichzelf doen inlijsten en die zouden ze ophangen langs de wanden. Achter de keuken zou een tuintje gelegen moeten zijn. Dan zou zij, als zij in de keuken bezig was, Mantua in den tuin kunnen zien schilderen. Mantua had een heel ander denkbeeld van het intérieur, dat hij zich ging scheppen. Hij wilde een breeden marmeren gang hebben met aan 't eind een deur met gekleurde glazen, waardoor het zonlicht zou binnenvallen en in den blanken gang een zacht paarsen tint schemeren. Hij wilde een grooten salon aan de staat hebben, in zuiveren Lodewijk XV stijl, wit en goud met kristallen kronen en pastels van Latour. Hij moest nu een groot atelier hebben, met hooge ramen op het noorden en veel oud koperwerk, waar hij van hield. En wat zou Trees zeggen, als hij zich nu voortaan eens in 't zwart fluweel kleedde, met een wijden, zwart fluweelen pantalon à la rapin, een zwart fluweel colbert en een baret van zwart fluweel op 't hoofd. Dat zou hem goed staan, zou ze niet denken? Hij had zich tot nu toe maar gekleed zooals de gewone menschen, 't kwam er immers voor hem toch niet meer op aan. Nu was 't wat anders... Nu was hij zich bewust geworden van zijn waarde. Zoo oud was hij ook nog niet. Er waren groote schilders later beroemd geworden dan hij. Als zij nu van avond eens een baret voor hem maakte?

En 's avonds van een lapje katoen-fluweel, dat zij op Nieuwmarkt gekocht had voor een dubbeltje, zat zij een baret voor hem te naaien op den zolder, bij 't slechte licht van een klein petroleum-lampje, dat op een tot tafel dienende kist stond en hij, met zijn groot hoofd dicht bij haar, met oogen blij als van een kind, dat een stuk speelgoed verwacht, zat te kijken naar 't bewegen van haar vingers, met grooten ernst sprekende over de schoone toekomst, die nu zou beginnen, als hij eens zijn fluweelen pak en zijn groot huis zou hebben.

Zij luisterde naar hem zooals ze naar een kind zou luisteren, had hem lief om dat onbeholpene in het maatschappelijke leven, vond hem er grooter om. Een kunstenaar kòn immers niet anders zijn. Maar zij zou hem wel vooruit helpen. Zij was practisch genoeg voor twee. Hij had gelijk, dat hij in een huis met een marmeren gang wilde wonen. Daar had hij recht op.

Toen de baret klaar was, had hij deze schuin op 't hoofd gezet.
«Hoe staat-ie?»

«Prachtig, prachtig!» had ze opgetogen geroepen. «Je lijkt op Rembrandt... je lijkt precies op Rembrandt...»

En zij had hem bij den baard naar zich toegetrokken en had hem gekust op zijn wangen en hem dan weer geplaagd:
«Hij is zoo'n klein joggie. Hij is zoo blij met z'n nieuwe mutsje...»

Zóó een groote man... hij was wel anderhalf hoofd langer dan zij en toch net een schooljoggie in zijn doen en laten... Maar ik heb je er liever om, hoor groot, dom ventje, dat je bent... Morgen mag je je mutsie ook op straat dragen hoor...»

Hij had zich in zijn hart week en tot schreiens toe bewogen gevoeld. Zóó was er nog nooit tot hem gesproken. Altijd, altijd had hij een geheim verlangen gehad naar zoo een vertroeteling... Dat het geluk van een mensch in zoo'n kleinigheid kon bestaan... Zoo'n paar zacht-lieve, téér-schertsende woorden van een eenvoudig kind... dat had hem nu levenslang ontbroken. Maître Dorian was niet slecht voor hem geweest... maar hij had hem natuurlijk nooit gekust. Neen, zoo oud als hij was, had men hem nooit gekust. Zijn moeder niet, madame Zerba niet... Vroeger had hij wel honden en katten gehad, waar hij véél van had gehouden, maar dat was altijd geven, veel geven, doch nooit kan zoo'n dier een zacht naampje teruggeven...

Den volgenden dag waren ze weer huizen gaan kijken, hij met zijn baret op. Midden in den nacht had hij haar wakker gemaakt, haar gevraagd, of hij zijn baret schuin of recht zou dragen. Zij had gegierd van lachen, had hem aan zijn baard getrokken, was boven op zijn lichaam gaan stoeien: «Domme, domme jongen. Leg je nou midden in den nacht wakker en aan je mooi mutsje te denken... Schaam jij je niet, groot kind... Hemeltje, hemeltje, dat is nu de groote schilder Mantua Fresco... Als ik er aan denk, hoe ik voor je beefde, toen je met je flambarde op en je witte jas aan voor Tognacca en Cossa stond. Zeg... wat zal je lang over die flambarde gedroomd hebben...»

Zij lachte helder op.

«Als de menschen, dat nu eens wisten... Dan zouden ze werkelijk zeggen, dat je niet goed wijs bent...»

Zij had haar hoofd op zijn borst gelegd en zachtjes nog, vertrouwelijk tot hem, voor 't weer inslapen:

«Ik hoef heusch nog geen kindje te hebben... Ik heb een man en een joggie tegelijk getrouwd...»

Op straat was de ontnuchtering gekomen. Pas uit huis, had een magere, vieze slungel, komende uit de Jordaan, zelf met een pantalon à l'éléphant aan en een fluweelen jachtpet op, naar de Jordaan-mode, hem toegeroepen:

„Hé, ouwe loel... heb je je mussie op?...”

Hij werd bleek: zij trilde van verontwaardiging. Zij waren zoo vroolijk en gelukkig naar beneden gegaan. Nauwelijks kwamen ze met de buitenwereld in aanraking, of die schooier vernietigde hun droom.

Zij zeiden elkaar niets. Hij drukte alleen wat vaster haar arm. Een paar stappen verder kwamen twee meiden, breed in hun vierkante rokken, de ponnie dik over 't voorhoofd, hun tegemoet.

„Haire Jisses hou me vast Marie... Sie-je dat... Hij hèt een pannekoekkie op z'n parg...”

En zij lachten met hun vies-zwarte groote monden, wijduit met een brutalen pret om 't vreemde.

«Sloerie!» riep Treesje verontwaardigd.

«Sloerie!» herhaalde één der meiden luider... «Lèlijke

lèl... Denk je, datte we nie wete, dat je met die ouwe Jód hokt... vuile hóer!...

Zij bleven hun over de straat naschreeuwen, toegelachen door voorbijgangers, die zoo'n gevalletje wel leuk vonden.

Mantua trok Treesje haastig mede, sloeg gauw den hoek van de Keizersgracht om.

«'t Is tuig!» zeide Treesje, rillend aan zijn arm.

«Ze zijn dom... en ze hebben geen opvoeding...»

«Neen... ze zijn slecht... wat doen wij ze, dat ze ons naschreeuwen...»

«Wat doen wij alle menschen, dat ze ons zoo vijandig gezind zijn? Die daar zijn wat openhartiger, zijn meer natuurlijk... Maar die anderen zijn net zoo... Waarom is De Leeuw kwaad op mij, sedert ik jou liefheb? Waarom krijg ik geen enkele bestelling meer uit de Kalverstraat, sinds wij samen zijn? Waarom hebben zij altijd om mijn schilderijen gelachen?...»

Hij bleef een oogenblik zwijgend naast haar doorloopen.

«Omdat wij anders doen, dan de anderen. Niets haten de menschen meer dan originaliteit. Wanneer je maar één streepje afwijkt, van 't geen zij goed en geoorloofd vinden, zouden ze je zoo dadelijk willen zien ter dood brengen... Dat komt, omdat in elk mensch een tyran huist... omdat elk mensch de wereld naar zijn wil zou willen buigen... omdat niemand iets wil leven laten, dat niet leeft in zijn richting... dus eigenlijk zijn leven is... Maar hier, in Holland is 't al bijzonder erg... onze wetten zijn wel vrij, maar onze zeden zijn bekrompen, zéér bekrompen... Het was misschien beter als wij naar het buitenland gingen... Naar Parijs of naar Berlijn... dáár in de groote steden ben je vrij... dáár kan elkeen leven naar zijn eigen aard... hoeft zich niet te wringen in 't zedestelseltje, dat hier in bekrompen halve-centjes hoofden leeft... Zou je met mij meedurven? Zoo alléén... naar Parijs... Willen wij naar Parijs gaan?...»

Hij keek haar aan om op haar gelaat te lezen wat zij zeide.

Dicht bij hen plonste een steen in 't water. Hij schrikte. Aan de overzijde van de gracht stond een opgeschoten lummel, die met zijn scherp oog het paar had gezien en nu, over de gracht heen, hem met een steen trachtte te raken.

«Ouwe Loel! Ouwe Loel!» schreeuwde de proleet over het water. Zijn stem schalde en hij bukte zich, om opnieuw een steen te gooien, zich veilig voelend aan de overzijde van 't grachtje.

«Ik ga met je mee, wáár je in de wereld heen wil Mantua. Ik ben niet bang met jón... Misschien wordt je daar eerder beroemd dan hier...»

«Goed... dan gaan wij naar Parijs...»

Hij keek op. Twee deftig gekleede jonge dames kwamen hun tegemoet. Ze zagen het paar, Mantua's baret en vlak voor de twee, proestten ze het uit van schik.

«Zie je,» zei Mantua, «dat zijn de betere standen... Al even kleinzielig... Die zijn erger, dan die meiden straks op de Leliegracht... Dat waren lui uit het volk... die moet je veel vergeven... maar dát is de beschaafde stand... die hebben geleerd... die moesten besef hebben van het recht op vrijheid voor elkeen... Want 't is niet alleen mijn baret, die haar hindert... 't is ook haar meening, dat wij niet bij elkaar hooren... dat ik te oud voor je ben...»

Hij werd driftig.

«Wat raakt het die nuffen, of ik oud of jong ben... Als wij elkaar lief hebben, als wij met elkaar door 't leven willen gaan, hebben zij dan 't recht ons op straat te beleedigen?»...

En zich half omkeerend riep hij ze, in woede: «Nuffen, Nuffen! Nuffen!»

Voortgaande naast haar, mompelde hij: «Kleinzielig Hollandsch plebs... Bekrompen, vijandig gespuis... Aanrandsters van de Hollandsche vrijheid... verbasterd, verlamlendigd geslacht...»

Wat hebben jelui nog in jelui van het groote volk, dat in Amsterdam Polen in bont, Perzen, Mooren en Arabieren zag wandelen over den Dam, elk latend in zijn geloof en zijn gewoonte?...

«Misschien hebben ze Rembrandt in zijn tijd ook wel net zoo nageroepen!» trachtte Treesje hem te troosten.

«Wees maar gerust... ik zal mij niet langer driftig maken... ze zijn het niet waard... kom... laten wij naar huis gaan... ik zal mijn ouden hoed maar weer opzetten...»

Zij keerden om, liepen zachtjes terug.

«Wij behoeven immers ook geen huizen meer te zien, nu wij toch weggaan, nietwaar Mantua?»

«Neen... maar 't is toch wèl vreeselijk, dat je uit je vaderland wordt gedreven, omdat je niet ongehinderd op straat kan wandelen... omdat je elke wandeling vergald wordt door naschreeuwen of schamper lachen... en dàt in de grootste stad van een land, dat er zich zoo op beroemt, een vrij land te zijn... Maar ik verzeker je Treesje, ik heb jaren in Berlijn gewoond, in de hoofdstad van dat onvrije Pruisen, zooals ze zeggen, maar ik ben nooit op straat lastig gevallen, heb nooit een enkel scheldwoord gehoord en werd overal met achting behandeld al was mijn jas ook wat oud-modisch en mijn hoed wat vaal.»

Boven op den zolder zette Treesje koffie, zorgde voor het twaalfuurtje en terwijl ze aten, zei Treesje:

«Mantua... nu gaan wij weg... En ik vind het heerlijk om eens wat van de wereld te zien... Maar wij hebben geen geld... hoe komen wij aan geld...»

«Ja... hoe komen wij aan geld!» vroeg Mantua.

«Heb je niets meer te vorderen?... Of heb je overal zulke rekeningen gemaakt als bij ons?...»

«Dàt is waar... dàt is waar... daar had ik zoo gauw niet aan gedacht... Ik kan wel eens gaan vragen of de menschen mij willen betalen...»

«Neen... ik zal het doen... jij bent daar toch niet voor geschikt...»

Zij had met hem een lijstje opgemaakt, van wat hij te vorderen had. Hij had nooit boek gehouden... hier en daar voorschot gevraagd voor verf en ladders en meteen daarvan geleefd, maar hij had nooit rekeningen gezonden. Nu, voor 't eerst beseffend de kracht van het geld, nu hij 't noodig had voor een ander die hij beminde, begon hij te rekenen. Maar zijn vorderingen waren thans weder zoo overdreven, dat de praktische Treesje in lachen uitbarstte en weer, den droeven morgen vergetend, geheel vroolijk werd.

«Maar Mantua... dat is om te lachen... dàt betalen ze nooit... tienduizend gulden voor 't schilderen van een pui bij

Tognacca en Cossa... Zevenduizend gulden voor 't schilderen van de pui bij David de Leeuw... maar dat is overdreven!»,

«Overdreven?» vroeg Mantua verbaasd. «Dacht je, dat Leonardo da Vinci minder zou gerekend hebben! Als *ik* het toch schilder en er voor betaald *wil* worden, moeten ze den heelen prijs betalen of ik schenk het...»

Doch Treesje liet hem allen arbeid opnoemen, die hij in de laatste jaren verricht had. In geen vijf jaar had hij betaling gevraagd.

„Het is toch ook gemeen van al die winkeliers. Geen enkele is je uitzichzelf eens komen betalen... ze hebben allemaal om je gelachen, maar onderwijl van je geprofitteerd... Zoo zijn de menschen... Vader was héél eerlijk... Maar hij heeft je toch ook zijn winkels laten schilderen, je tijd en je verfaangenomen en er niets voor teruggegeven, meenend, dat je je tevreden stelde met een kistje sigaren en een kopje thee... Eigenlijk speculeerend op jou vereering voor mij...»

„Dat is voor hem een mislukte speculatie geworden!» lachte Mantua. „Hij heeft méér gegeven, dan ik...»

„Ja... ik ben wel nieuwsgierig, hoe 't met hem en met moeder en de kinderen gaat... Als wij nog eens rijk worden, zal ik voor ze zorgen... Dan zullen ze ons wel weer ontvangen... Ze zijn nu eenmaal niet wijzer...»

's Middags had ze quitantie's uitgeschreven. Zij had zelve een matig bedrag getaxeerd voor elke karwei van Mantua en toch, wanneer allen betaalden, na aftrek van de kleine verschotten, die Mantua ontvangen had en waarvan hij geleefd had, zou ze wel voor die vijf jaar zesduizend gulden moeten ontvangen.

Ze was den volgenden dag er met de quitanties op uitgegaan. Dat was een teleurstelling geweest! Allen zetten ze een verbaasd gezicht, hadden niet meer gerekend op de betaling van die post, waren ervan overtuigd geweest, dat Mantua die kleinigheid wel zou vergeten.

Maar Treesje hield voet bij stuk, vroeg of zij erkenden, dat Mantua het werk had verricht, bedisselde met hen een prijs, kwam overeen wanneer ze het zouden betalen. Zij ging ook moedig bij De Leeuw binnen. Die was eerst recht verbaasd geweest. Waarom Mantua eerst nu over geld sprak. Waarom

hij nooit een prijs had genoemd. Dat hij nooit geweten had, dat het zoo duur was. Waarom Mantua zich zoo zelden meer liet zien. Hoe het hem ging. Hoe het haar ging.

Maar zij kwam ook bij De Leeuw tot een accoord. Als hij het te duur vond, mocht hij zelf een prijs bepalen. Zij hadden het erg armoedig op 't oogenblik, maar zij gingen naar Parijs, hoopten daar vooruit te komen.

Alleen Hirschfeld had bepaald geweigerd iets te betalen. Mantua had hem aangeboden de pui te schilderen. Hij had er later véél spijt van gehad Mantua's aanbod aangenomen te hebben, want Mantua had zijn werk slecht gedaan en hij had dadelijk een nieuwen schilder moeten laten komen. Er was geenerlei overeenkomst omtrent betaling gemaakt. Hij betaalde dan ook geen rooie heller, of hij moest gedwongen worden door den rechter. Mantua moest hem maar vervolgen.

Zij vertelde, dat zij naar Parijs gingen, dat ze daarvoor geld noodig hadden.

„Dan moet-ie maar uit Parijs procedeeën,” grimlachte Hirschfeld, nu zeker er van dat hij in 't geheel niets zou behoeven te betalen. „Of zij zich niet schaamde, haar ouders zoo'n verdriet aangedaan te hebben. Dat hij haar in 't geheel niet het recht toekende namens Mantua te komen.”

Acht dagen liep zij met de quitantie's de winkeliers af. De Leeuw was de eerste die haar een gedeelte van zijn rekening voldeed. Toen kwam een tweede over de brug. Vlissingen, wien 't goed bleef gaan en die benijders kreeg, hoorde ervan hoe zijn dochter voor Mantua met quitantie's liep, loerde er op haar te ontmoeten om haar midden op straat, zooals hij zeide „af te rossen.” Maar hij kon voor 's avonds niet weg uit zijn zaak en zoo ontging zij hem.

Zij was zoo naïef geweest om Mantua de vijftig gulden af te geven, die David De Leeuw haar afbetaald had op zijn rekening. Mantua nam het geld met een lach aan, liep 's middags de deur uit, kwam na een paar uur terug zonder geld. Waar hij het had gelaten, vroeg ze verschrikt. Een omstandig verhaal volgde. Hij had een bonten stola willen koopen voor haar en een zijden japon. Maar op de Korte Prinsengracht was een standje geweest. Een gezin werd op straat

gezet, een man, een vrouw en vijf kinderen. De poes was onder de tafel gaan staan en had gekeken, of zij besef had van 't geen gebeurde. Dát had hem getroffen. Hij had gevraagd, wát er gebeurd was. Het was een arme schoenmaker, die geen werk kon vinden. En hij had de schuld betaald aan den huisheer en onder een hoeratje had het volk den inboedel weer naar binnen gedragen.

Zij had even ernstig gekeken, gepeinsd. Het was toch niet goed van hem, dat hij dadelijk het geld, dat zij met zooveel moeite geïnd had, zoo maar onmiddellijk had uitgegeven.

Hij zat wat beteuterd, erkennend dat hij ondoordacht had gehandeld, keek haar aan als een jongen, die bestraft werd.

«En toch is 't mooi van je geweest!» zei ze opeens onverwacht, trok hem naar zich toe en kuste hem met ongewonen hartstocht. «Het was toch weer net wat voor jou. Als ik niet wist, dat je tot zulke dingen in staat was, zou ik minder van je houden...

«Dus was het toch niet zoo héél erg?» vroeg hij, nog ongeloovig.

«Neen, 't was alleen onpraktisch. En ik zal er wel voor oppassen, dat jij geen geld meer in handen krijgt. Ik zal je voortaan je zakgeld geven, en wat je noodig hebt voor je verf en je penseelen, maar méér krijg je niet... Ik zal de geldzaken regelen...»

«Ik zal waarachtig beter oppassen!» beloofde hij gulhartig en oprecht.

«Goed... goed, maar ik óók!» lachte ze.

Ze waren nog een maand in Amsterdam gebleven. Toen had ze drieduizend gulden geïnd. Zij bracht de overige quitantie's naar Mr. Michiel Gazan, wiens naam ze wel eens in den winkel had hooren noemen als die van een knap en eerlijk advocaat, belastte hem met de zorg voor het innen en de verdere afbetaling van de rekeningen en ging met Mantua naar Parijs.

HOOFDSTUK IV.

De zaken gingen slecht. Op een nattigen zomer was een warme herfst gevolgd en nu weer was het een kwakkelwinter. David De Leeuw begon te vreezen, dat hij het zelfs in zijn kleineren winkel niet zou kunnen houden. De meest vertwijfelde uitverkoopen trokken niet meer. Daarbij kwam, dat de maatzaak geheel verlopen was. De menschen, die goederen op maat kochten, wilden deftig bediend zijn en hadden er op tegen een winkeltje binnen te gaan, dat altijd met schunnige reclamepapieren beplakt was en waarvan ze vermoedden, dat het niet lang meer zou bestaan. Een coupeur kon De Leeuw er sedert lang niet meer op nahouden. Hij had met veel moeite van Hirschfeld verlof gekregen, dat diens coupeur in zijn vrije uren voor De Leeuw's klanten sneed, op voorwaarde, dat Hirschfeld vijf procent van de opbrengst van elk stuk ontving. Er waren dagen, dat het kleine winkeltje vereenzaamd was. De Leeuw, die de droefenis van zijn verlopen zaak thuis te sterk voelde, was uithuizig geworden, bezocht met een pak stalen onder den arm vroegere klanten of vrijmetselaars, die hij uit de loge kende, trachtend zoo een bestelling op te loopen, wat een enkele maal lukte. Het zaakje was overgelaten aan Nathan Souget en Eduard.

Eduard had het gymnasium moeten verlaten. Dat was wel een der wreedste oogenblikken in 't leven van David De Leeuw geweest. De jongen, die zoo lang lui en speelsch was, had zich plotseling veranderd. Hij zelf meende, dat het gekomen was door den invloed, die een boek van Samuel Smiles, «Help u zelve», op hem uitgeoefend had. Maar de eigenlijke oorzaak was de organische verandering in lichaam en geest van den knaap, samenhangend met het begin der vlegeljaren. Hij was, vijftien jaar oud, in één maand, van kind tot man geworden, begon over het leven na te denken, zag de zorgen van zijn vader, wierp zich met de borst op zijn studie. Maar het was

te laat. De Leeuw kon het schoolgeld niet meer betalen. Het werd hoog tijd, dat één van zijn zes kinderen eindelijk eens onafhankelijk begon te worden.

Molly wou maar niet weg. Michiel Gazan, na langen tijd besluiteloos te zijn geweest, had zich eindelijk voor goed teruggetrokken, zich verloofd met een Duitsch jodinnetje.

De Leeuw, Stijntje, Molly zelve, waren er van overtuigd, dat hij haar om 't geld alleen had genomen. Molly was woedend, weende dagen achtereen, verweet haar vader, dat hij niet gezorgd had voor een bruidschat, schold op Mr. Gazan, zeggende gelukkig te zijn, dat die huichelaar haar man niet was geworden, die suffert, die sociaal, die met al zijn mooie praatjes van recht voor allen en den kapitalistischen roofstaat, toch zelf maar om de duiten met een Moffin was getrouwd. De Leeuw, zelf materialist, hoewel teleurgesteld, gaf in zijn hart Gazan niet al te zeer ongelijk. Men had in de wereld stand op te houden. Zijn Molly was een mooie, frissche, flinke vrouw, maar het was helaas waar: hij kon geen cent mee ten huwelijk geven en een knappe advocaat met een groote toekomst zou eigenlijk toch wel dwaas zijn, als hij zich aan een doodarm meisje verslingerde. Maar Stijntje, de moeder, was oprecht vertoornd. Die smerige droogpruimer, die rooie Domela, die armoedige anarchist was haar Molly niet waard geweest. Zij wou, dat zij hem achter de tralies kon brengen, die bommenwerper met zijn uitgestreken smoel en zijn fluimerig spraakje.

De minne kom-af was er toch weer uitgekomen. Hij was al nét zoo'n sjacheraar als zijn vader, de studentenleip, geweest was. Waarom had hij haar Molly jaren aan 't lijntje gehouden? Waarom had hij haar met Sinterklaas boterletters gestuurd? Ze had hem altijd gewantrouwd. Hij had gehoopt, dat Molly wat méé zou brengen. Nu hij zag, dat De Leeuw achteruitging, was hij weggegaan en had zich aan zoo'n Moffin laten sjadjenen. Maar 't zou hem er naar vergaan. Wie haar Molly trouwde, trouwde een schat. Zoo'n huishoudster moest er nog geboren worden. En knap! Fransch sprak ze en Duitsch als water en zij zong als een chanteuse. Was er een mooier meisje onder de Jodinnen in Amsterdam dan zij? Als ze 's middags een wandelingetje deed, had ze dadelijk de netste heeren achter

zich, die moeite deden om met haar in aanraking te komen. Maar natuurlijk, die hadden geen kans. Haar Molly was in-fatsoenlijk. Dàt zat er bij haar kinderen, goddank, in. David besepte zijn geluk niet met die dochter. Hij moest maar eens aan die vuile slet van Pannekó uit het steegje denken. Die was er plotseling met zoo'n ouden klatscher van door gegaan naar Parijs en had haar vader laten stikken met een keurig winkeltje, dat hij voor haar had opgezet.

Doch De Leeuw was moede van 't opvoeden. Bijna een kwart eeuw had hij nu voor een zwaar huishouden gezorgd. Nu moest er wat schot in komen.

Eduard moest van 't gymnasium. Hij kon overdag in de zaak werken en als hij zin had, 's avonds zichzelf verder ontwikkelen. Met Everdine moest er nu ook gehandeld worden. Of zij moest met Bertus Polak trouwen of zij moest dezen winter beginnen op te treden. En Molly zou een betrekking zoeken.

Michiel Gazan had er werkelijk lang over gedacht Molly te huwen. Hij voelde zich tot haar lichaam aangetrokken, was zinnelijk verliefd op het mooie, donkere, passioneerle meisje. Maar gewoon zich te onderwerpen aan zijn verstand, had hij, na langen tweestrijd, zich teruggetrokken. Hij vond Molly oppervlakkig, leeg en harteloos. Zoo lang hij bij De Leeuw kwam, had hij van haar nooit iets gemerkt, dat haar als vrouw onderscheidde. Zij was uit de hoogte en onbillijk voor de dienstboden en het winkelpersoneel, sprak nooit over andere dingen dan comedie's, concerten of toilet, had een wreed geest om 't belachelijke in andere menschen op te merken.

De sociale beweging begon zich kenbaar te maken door woelingen. Er hadden in 't Volkspark politie-invasies plaats gehad. Men had het koffiehuis van Penning op 't Waterlooplein geplunderd. 's Avonds weerklonk in de Kalverstraat het holle, angstige geroep van colporteurs, die «Recht voor Allen!» uitschreeuwden. Mr. Michiel Gazan sympathiseerde met die beweging. Hij voelde het als het begin van een groote bewustwording, van een ontwaking der verdrukte standen over de geheele beschaafde wereld. De beweging zou in de toekomst minder revolutionnair, minder tot onmiddellijke daden geneigd, worden. Alle groote bewegingen waren zoo verlopen en over

tien jaren wellicht zou de tijd aanbreken, dat hij, Michiel Gazan, de beweging zou kunnen leiden naar het ethisch internationalisme, dat hij al als een wereld-omvattend stelsel zag. De Joden zouden de pionniers van dat stelsel moeten zijn. Zij waren er volgens den natuurlijken weg toe aangewezen, zelve immers vormend den groote internationalen broederband in de beschaafde wereld.

Marx en Lassalle hadden dat bewust of onbewust gevoeld. Heine had reeds dat internationalisme in zich gehad. En de profetie zou dan toch vervuld worden, al was het anders dan de Joden zelve wèl gedacht hadden.

Hij had met Molly over de opkomende socialistische partij gesproken. Maar zij had gelachen, had den roep der colporteurs in de Kalverstraat geïmiteerd, had over het arme volk als het «tuig» gesproken.

«Maar het is toch moedig van zoo'n man als Bos, die daar alleen, arm en bespot, voor zijn principe strijdt, telkens opgedrongen door 't volk, welks best hij wil, elken avond wéér door agenten ruw beetgepakt en in 't politie-bureau in een hok gestopt.»

„Ajakkes, spreek toch eens over wat anders, dan altijd over dat schorem. Wat heb jij daar toch mee te maken? Jij hebt toch een mooie praktijk en je vergooit je er maar mee. Het tuig doet ons met dat geschreeuw op straat al genoeg nadeel... De fatsoenlijke menschen ontwijken Zaterdagavond de Kalverstraat...”

Hij had meer dergelijke gesprekken met haar gevoerd. Maar in haar bekrompen hoofdje en in haar eng, egoïstisch hart was geen plaats voor de gedachte, dat men verplichtingen kon gevoelen jegens de minderbedeelden. Toen had hij in zichzelf den grooten strijd gestreden van 't verstand tegen de zinnen en het verstand overwonnen. Hij was een reis naar Duitschland gaan maken om zich er aan te wennen, haar niet meer te zien en dáár had hij kennis gemaakt met een arme Joodsche schooljuffrouw, die 's avonds en 's nachts, in haar weinige vrije uren, in 't Hebreeuwsch geschreven revolutionaire geschriften copieerde, die een Duitsch comité onder de Joden in Rusland verbreidde. Haar had hij liefgekeregen en gehuwd.

Molly moest in een betrekking! Zij was dagen achtereen thuis woest. Zij schreide, schreeuwde haar moeder aan, schold de oude grootmoeder uit, jammerde. „Dat wàs nu haar vader met zijn grooten mond. Ondergeschikt moest zij worden, zij, de dochter van David de Leeuw. Maar zij verdraaide het. Ze ging liever de baan op. Dan had die meid van Pannekó het beter gelapt. Die had gelijk gehad. Liever met een ouwe kerel er van door en je vrijheid, dan van 's morgens tot 's avonds achter de toonbank staan om allerlei kakkelollen te bedienen. Wat belieft mevrouw? Nog wat anders, mevrouw? O ja, het staat u keurig. Neen, dàt staat u nu zoo snoezig... Vergiftigen kon zij die wijven, die óók niets anders hadden gedaan, dan zich aan een man met duiten versjacherd. En *die* zou zij nu moeten bedienen...”

Doch De Leeuw, die door de omstandigheden gedwongen was voorzorgen te nemen, die voorzag, dat hij spoediger dan iemand vermoedde, ook dezen winkel zou moeten verlaten, — wàt dan volgen zou, wist hij nog niet — voelde het als een groote droefenis, maar die hij, gelaten door vermoeienis, afwachtte, bleef er op aandringen, dat Molly een betrekking zou aannemen.

Er was in de Nieuwe Hoogstraat een flinke winkel in dames-confectie. De eigenaar, een handelskennis van De Leeuw, wilde gaarne vrijmetselaar worden en hij had er De Leeuw al eens over gepolst. De Leeuw had moeite voor hem gedaan, vroeg hem nu alvast een broederdienst. Zijn oudste dochter wilde in betrekking. Zij verveelde zich thuis, had te weinig om handen. Bertels had toegestemd, hij moest maar eens met zijn dochter op bezoek komen. De Leeuw was met Stijntje en Molly een bezoek gaan brengen bij Bertels. Die had hem vriendelijk ontvangen en Molly zou als „volontair” eens een paar weken bij hem in den winkel doorbrengen om te zien of 't haar beviel.

Reeds den eersten dag had Bertels gemerkt, dat Molly geschikt was voor zijn zaak. Zij had een mooie taille, „44 gelbstern” heette het in de winkeltaal en wanneer zij een mantel of een lijf aanpaste om aan de cliënte te toonen, hoe 't goed viel, zat het kleedingstuk onberispelijk. De koopsters, meenende, dat het kleedingstuk ook haar zou passen, zooals het de mooi-gevormde Molly kleepte, kochten gemakkelijk. Maar na acht

dagen kende Molly óók haar kracht en zij zeide, dat zij niet zou blijven, als zij geen aanstelling kreeg als „chef de rayon” en procenten van den verkoop kreeg.

Bertels wilde al toestemmen maar zijn vrouw, een al verlepte blondine, die zich poederde en zéér coquet was, verzette zich. „Was hij gek? Kon juffrouw De Leeuw niet net zoo goed als alle andere meisjes, haar leertijd doormaken?”

Bertels keek zijn vrouw aan, vond haar leelijk en oud, zag naar de mooie, frissche Molly. En Molly voelde de vijandschap van mevrouw Bertels, wist dat deze haar er hier niet bovenop zou laten komen. Maar zij aanvaardde den strijd onmiddellijk, lachte vriendelijk tot mevrouw, zeide dat zij gemeend had, dat zij haar leerjaren al achter den rug had, maar dat zij natuurlijk dan maar onder de oude conditiën zou blijven.

Doch toen zij haar den rug toegekeerd had, speelde een zegevierend lachje om Molly's volle roode lippen. «Wacht maar, jou verflenste krijtdoos. Jou heb ik er uit voor je er zelve aan denkt. Zoo'n oud lijk is mij geen hand water waard.»

Den volgenden avond was zij een beetje met den patroon blijven praten. Waarom hij zijn zaak zoo burgelijk hield. Dat hij wat dure mantels moest inslaan voor gedistingeerd publiek, omdat je aan één groot, duur stuk zooveel verdiende als aan zes burgerjufjes-mantels. Dat hij één fabrikant had, die een slechte coupe leverde. Die met de kaarten waarop een leeuwte stond. Was dat niet Loewy uit Elberfeld? Zie eens, hij snijdt alle armsgaten te groot en daardoor vallen er rimpels op de borst.

Zij paste een mantel aan, liet hem het vallen der rimpels zien.

Zijn oogen brandden van begeerte en lust, toen zij voor hem stond. Hij strekte zijn vingers tastend naar heur borsten, quasi om de fout in den snit te bevoelen. Zij liet hem even begaan, dat hij wél voelde de hardheid van haar vollen maagde-boezem maar trok toen haar borst terug, gaf hem een tikje op zijn vingers :

«Afblijven . . . anders ga ik zoo naar mevrouw.»

Maar zij had blijkbaar moeite met het uittrekken van den mantel en hij hielp haar even. Zij voelde, hoe hij dicht achter haar stond, den geur van haar lichaam wellustig opsnoof en een kwaadaardig grimmetje speelde om haar lippen. En den volgenden morgen zag zij wél aan zijn verwarde blikken, dat

hij veel aan haar gedacht moest hebben. Zij hield zich nu streng op een afstand, heel goed wetend, dat juist dat hem aantrok. Zij was niet zoo dom als andere winkelmamsels, die beefden van geluk als de patroon maar eens even lief tegen haar was. Integendeel, zij had leergeld betaald met Gazan. Je kondt de kerels niet slecht genoeg behandelen. Hoe méér je ze van je afstootte, des te feller werden ze op je. Mevrouw Bartels, die bemerkte hoe zij haar afstand wist te bewaren, hoe zij niet de minste aanleiding gaf, begon toenadering te toonen. Zeker, juffrouw De Leeuw was bij de hand en in de zaak was zij haar loon dubbel waard. Je kon toch dadelijk het onderscheid zien tusschen haar, de dochter van een man, die eens een groot koopman was geweest en die andere winkelmamsels, waar niets bijzat, die net als machines de klanten aanreikten wat ze vroegen. En juffrouw De Leeuw had sjiék. Ze zou haar niet graag voor de zaak verliezen. En daarbij was ze door en door fatsoenlijk. Nooit een woord méér met de mannelijke bedienden dan strikt noodig was. De coupeur had het gewaagd haar eens te vragen om een Zondagavond met haar uit te mogen gaan. Ze had hem luid-op in den winkel uitgelachen en gezegd, dat hij zijn liefjes bij zijn stand moest zoeken.

Bertels verborg zijn lust voor zijn vrouw. Maar hij was razend op Molly. Als ze 's avonds naar huis was gegaan, liep hij haar stilletjes na, zei dat hij nog een potje bier ging drinken, maar zakte af naar den winkel van De Leeuw, begon te spreken over de zaken en de maçonnerie, altoos maar hopen, dat Molly nog even in den winkel zou komen, dat hij haar nog eens even kon zien.

Molly deed alsof ze van dat alles niets merkte. Zij keek hem open en leuk aan met haar mooie, vroolijke, bruine oogen, hield hem met haar blik terug. Die tegenstand maakte hem nog beluster op dat rijpe, volle, mooie jonge-vrouwenlichaam. Hij had géén oog meer voor zijn vrouw, die ouder was dan hij, omarmde haar met tegenzin, de oogen sluitend en denkend aan Molly. 's Avonds als de winkel donker was, ging hij staan achter de toonbank, op de plaats waar zij overdag stond. Hij snuften rond aan de mantels, die hij vermoeden kon, dat zij 's daags aangepast had. Zij had in een laadje een zilveren vork en een

zilveren lepel, die zij bij haar twaalf-uurtje gebruikte. Hij stak de vork en de lepel in zijn mond, likte ze af. Zij had eens, toen het te warm werd, een onderlijfje uitgetrokken en het in een papier gewikkeld. 's Avonds had zij het vergeten mede te nemen. Hij had het gemerkt, er op geloerd, het weggenomen en lag er den heelen nacht mede te bed, het drukkend tegen zijn borst en het kussend in schrijnende hartstocht.

Maar zijzelve bleef voor hem ongenaakbaar. Toen hij jarig was, gaf hij een feestje aan 't personeel. Hij schonk op 't magazijn boven overmatig veel wijn, hopen dat ook zij wat méér zou drinken. Hij legde het er op aan, dat zij oud-Hollandsche spelletjes zouden doen, deed alsof hij een beetje boven zijn theewater was, liet ze een patertje langs de kant dansen, hopen dat zoo een zoen, één enkele zoen van haar te kunnen krijgen.

Maar Molly liep naar beneden en kreeg een dankbaren blik van mevrouw Bertels.

Thuis zei ze niets van 't geen in den winkel ginds voorviel. Zij werkte stil en onverzettelijk aan haar plan. Maar zij was opgewekt, zong 's avonds thuis, stond met helder lachen op, was de zonneshijn in huis.

«Zie je wel,» zei De Leeuw tot zijn dochter, «dat het niet zóó verschrikkelijk is, zijn eigen brood te verdienen.»

«Als er maar wat van kwam!» zei Stijntje. «Mij dunkt, zij krijgt zoo weinig aanzoek. Zoo'n knappe meid in zoo'n grooten winkel moest toch méér de aandacht trekken. Er komen zoo veel handelsreizigers of knappe agenten of zonen van winkeliers bij Bertels. Dat er onder allen niet één is, die zijn oog 'ns op jou laat vallen.»

Maar zij lachte stil en haalde de schouders op.

«Mijn een zorg. 'k Verdien nu toch mijn brood. 'k Kan zoo'n armen slokkert, zoo'n staaltjesbedelaar, missen als kiespijn.»

En zij overpijnsde, hoe zij den rijken Bertels zou krijgen, of ze zich met hem zou doen betrappen of zich niet geven, vóór hij dat gore wijf van 'm «er uit had gebonjourd.»

HOOFDSTUK V.

In de eerste dagen, dat Treesje in Parijs was, vond zij niet het gedroomde geluk. De groote stad, met haar breede straten en hooge huizen, maar vooral de vele, vele menschen maakten haar droefgeestig. Zij had zich een ideaal-stad met ideaal menschen voorgesteld in den droom van haar verliefde gedachten, die in alles een spiegel van Mantua's ziel hoopten te vinden. Mantua was een groot, onbeholpen kind. Zij had hem er te liever om, maar zij begreep, dat op haar nu een dubbel zware taak zou rusten. Voortdurend moest zij hem onder haar contrôle houden. Hij scheen te meenen, dat de weinige duizende guldens die zij bezaten, een onuitputbare schat vormden en wilde al het mooie, dat hij in de winkels zag, dadelijk koopen.

Ze waren in het *Grand-Hôtel* afgestapt, woonden daar in drie kamers, geïnstalleerd als vorsten.

Toen zij de eerste week de rekening kreeg, schrikte zij.

„Maar Mantua. Dat kunnen wij nooit volhouden. Je zei, dat het hier goedkoop was, maar dat is veel te duur, veel te duur!“

„Te duur? Tweehonderd francs te duur, voor zoo'n mooi leven als wij deze week geleid hebben. En wát zou het hinderen, als wij voor zoo'n week ons geheele vermogen moesten geven? Is het geluk, het volkomen geluk, niet méér waard, dan alle schatten van Croesus bij elkaar?“

En hij keek haar aan met zijn verheerlijkte bruine oogen en zij, hoewel met kloppend hart denkend aan den spoedig naderenden tijd, waarop hun kapitaaltje verteerd zou zijn, voelde toch in zich een andere neiging boven de materialistische uit, om hem te volgen, op te gaan in den zwijmel van het geluk van 't oogenblik, voor één keer in haar leven alle zorgen te vergeten, om te genieten, volkomen te genieten, alsof deze wereld een ideale was en niet drong tot een voortdurend berekenen. Zachtjesaan gaf zij zich aan hem over, aan die haar

geheel vreemde rustigheid, dat volkomen vertrouwen op de toekomst. Daarbij kwam, dat zij de waarde van het vreemde Fransche geld niet zoo voelde als die van het Nederlandsche. Het scheen haar of deze halve franken, franken, louis-d'ors andere soort muntstukken waren dan Hollandsch dubbeltjes en guldens en tientjes.

Zij leefden een nieuwe week voort in die schoone roes, genietend alleen van het geluk van 't oogenblik. Zij stonden 's morgens wat laat op en gingen dan op hun kamer baden. Hij zat haar aan te kijken met groote, gelukkige oogen, een vel teekenpapier voor zich, de teekenpen in zijn hand, bewonderend de blankheid van haar huid, de slanke lijn van haar rug, de buigzaamheid van haar jonge leden, de welving van haar lichaamsliniën.

«Je bent niet klassiek mooi, maar jou mooi is verfijnder, is teerder, is het mooi van een hooger, edeler geslacht. Elke tijd, elke generatie spreekt zich uit in den vorm van het lichaam der jonge vrouw van dien tijd. Een mooi vrouwenlichaam is de zichtbaar geworden geest van een levensperiode. De Venus van Milo is de concentratie van het gezonde sensualisme der Grieken. De vrouwen van Rubens zijn de samen-trekking van de weelderige, wulpsche, vruchtbare, Vlaamsche tijden van opbloei en overdaad, na jaren van ellende en vrees daarvóór. De geest van het leven in een zekere periode wordt zichtbaar in het lichaam der jonge vrouwen, die in die periode opgroeien. Wij denken wel, dat wij kinderen van onze ouders zijn, maar dat is schijn. Wij zijn kinderen van onzen tijdgeest. Onze ziele-kiem groeit op naar de omstandigheden van 't leven buiten ons en ons lichaam is de zichtbare verschijning van de ziel.»

Zij liet hem stil praten, plaste onderwijl in de groote tub, wrong de natte spons boven haar rug uit, wreef zich met een ruwe handdoek tot haar blonde rug zachtrood doorgloeide. Hij beschouwde elke beweging van haar mooi, teeder lichaam met het oog van den kunstenaar voor de harmonie dier wisselende liniën en standen. En er was in haar, al na den tweeden dag, geen gevoel van schaamte meer, maar een blijgeestig geluk, hem het genot van haar schoonheid te kunnen schenken.

«Jij bent een tastbaar symbool, zooals je daar staat. In geen andere tijd is de vrouw zóó gevormd geweest. De vrouw, de

moderne vrouw, is geen voorwerp meer voor lichaamsgenot alléén, bekoorster en voornaamste slavin van den man, zooals bij de Grieken. Zij is niet meer de door ascese verteerde zondares van de zieke eeuwen van duizend jaar na Christus. Zij is niet meer het moederdier, dat vooral véél kinderen moest schenken uit de eeuwen daarna van oorlogen, hongersnooden, besmettelijke ziekten en nieuw te bevolken landen, toen de tijdgeest vroeg om sterke vermeerdering van het aantal. En zij is niet de hoekig-heroiëke van het Napoleontische neo-classicisme.

De vrouw van tegenwoordig is de liefelijke kameraad van den man. Zijn gelijke en straks zijn meerdere. Want zij is uit den tijd, dat de mensch zich ontworsteld heeft aan het natuurlijke, minder afhankelijk geworden is van de natuur. Wij zijn tegen-natuurlijke wezens geworden. Rousseau is een laatste opleving geweest van een tijd, die in hem met een schoon gebaar stierf. Wij zijn niet, zooals hij hoopte, teruggegaan naar de natuur, maar wij hebben er ons met snelle wiekslagen van verwijderd. Wij ontworstelen ons aan de natuur, dat is aan het dierlijke en onderworpen. Wij doorklieven de zeeën en wij verwaarloozen wind en zeil. Wij klimmen niet mocizaam over bergen, maar snellen door tunnels. Wij laten machines den slaafschen arbeid van menschen doen. Wij kennen geen afstanden, spreken langs metalen draden over mijlen afstands, laten de electrische vonk in seconden vliegen van werelddeel tot werelddeel over de oceanen heen. Wij maken de steden steeds grooter en vormen gemeenschappelijke staten, van millioenen éénlingen makend één groote éénheid, ontzaggeijk sterker en zegevierend over alle dommekrachten en domme machten, die de éénlingen afzonderlijk, laf door hun zwakheid, in slavernij hielden, zooals de dieren slaven zijn, levend elk afzonderlijk, voor zich alléén, onbewust en onbekommerd om het deel van zijn leven, dat leeft in het dier naast zich.

En dat is alles nog maar begin. Dat zie ik aan de fijne buiging van de boog van jou twee ranke schoudertjes, aan 't oprijzen van de lijn van jou ruggegraat, aan de teere versmelting van je mollige voorarm naar je fijn polsje, aan den rustigen stand van je twee slanke voetjes.

Blijft nog even zóó staan Treesje... heel stil staan... zoo

juist met de schim van dat licht over je brons haar heen zoo langs je rug... Jou lichaam is voor mij een profetie... De Grieken hebben groote filosofen gehad, omdat zij hun lichaamsvormen niet verborgen. Het is geen toeval geweest, dat Socrates beeldhouwer was. Wie goed wil boetseeren, moet allereerst goed denken.

Alle groote beeldhouwers zijn filosofen geweest. Zij hebben de eeuwige ziel der tijden gelegd in de vergankelijke vormen van het levende lichaam. Elke ware schoonheid is een abstractie en is een symbool. Neen... blijf zoo staan... blijf zoo staan Treesjelief... b  n je moe...? Niet...?

Zachtjes trok hij met zijn krijtje haar contoeren op een nieuw, groot grijs blad papier en rustig haar vormen nateekenend en onderwijl voortsprekend:

«Het geslacht van de mannen heeft afgedaan... hoe m  er de brute macht, de dierlijke kracht bedwongen is, hoe minder de ruwe kracht van den man, die de vorm van den oermensch was, den strijder tegen de dierlijke krachten, in tel zal komen. Het wordt nu de eeuw van de overheersching der vrouw. Wij zijn nu maar aan het allereerste begin, want nog altijd is het vuistrecht en de vuistkracht niet geheel overbodig. Maar onze machines, nu nog plompe zware dingen, zullen kleiner, makkelijker hanteerbaar en tegelijkertijd van grooter arbeidsvermogen worden. Dan wordt mannelijke lichaamskracht geheel overbodig en het zuivere, fijne intellect van de vrouw zal regeeren. Wij zullen krijgen haar rechtsbegrip, haar gevoelslogica, haar minachting van het materi  ele. Want de vrouw is m  er dan de man een geestelijk wezen. Het middeleeuwsch bijgeloof, dat haar van hekserij beschuldigde, een andere uiting van haar samenhang met mystische machten waaraan de Egyptenaren, de Grieken, de Germanen óók geloofd hebben, had een waar  chtigen grond. En de Maria-verceering is alweer een uiting van datzelfde gevoel, dat de menschheid altijd door heeft gehad. De toekomst is aan de vrouw. En het is goed zoo, zij heeft er recht op.

Zij lijdt het meeste voor de instandhouding van de menschheid. Zij neemt het grootste aandeel in de voortzetting der geslachten. Daarom zal zij, in een verfijnder levensperiode, ook den meesten invloed, dat is: het meeste recht hebben.

Ik zelf heb mijn vader nooit gekend en ik ben er blij om. Want daardoor ben ik levenslang vrij en mijzelf geweest. Vaderzorgen zijn een duur kapitaaltje, dat met woekerwinst moet afgelost worden. Alle vaders zijn tyranniek, laten niet leven, voelen in hun zonen het afsterven van het eigen leven, willen hun kinderen dwingen het eigen leven af te leggen en het hunne vóórt te leven. Maar de moeders lossen al van 't eerste oogenblik aan, zich zelve op in het nieuwe leven van het kind, offeren bij elk kind een deel van haar lichaam en ziel..."

Hij wachtte even.

„Laat je arm een klein beetje zakken en je knie, je rechter knie eventjes doorbuigen... Zoo... een oogenblikje maar..."

Weer doorteekenend, zacht-arceerend de schaduwpartijtjes, die 't licht doezelde in de kuiltjes van enkel en kniesprong, begon hij weer:

„Wanneer de vrouw zal regeeren, niet meer met de kleine middelen van de zwakste, die 't slimste moet zijn, maar loyaal en krachtig, als de sterkste door zielsvernuft, door harte-intelligentie, door fijn gevoel, zal de groote ineensmelting van alle rassen en volkeren komen, het duizendjarig rijk van vrede, waarvan zoolang gedroomd is. Want het is het belang van den man, van den bezitter der dier-kracht, van den natuur-mensch, dat hij zorgt voor het voortbestaan van de noodzakelijkheid van de lichaams-kracht, van het vuist-recht, van het overwicht der grovere spieren en lichamelijken moed. De instandhouding der staatkundige grenzen der landen, de cultus van het nationale, de verdringing van andere rassen uit hun geboorte-plaats, zijn zijn werk. Het is het beroep van krijgsman, welks uitoefening hij voor zichzelf mogelijk moet maken, dat hem er toe drijft, de vijandschap der rassen en volkeren te laten bestaan. Maar de vrouw, die alle lichamelijke ruwheid haat, zal den weg van zachtheid, opoffering, waardeering en liefde vinden, die de menschheid tot één schoon geheel zal maken..."

„Maar dan zullen de mannen verweekelijken!" -- durfde zij bescheiden te antwoorden.

„Dat is een mannelijke uitdrukking... Hooghartig noemen de ruwe mannen een zacht en teeder man verwijfd. Maar alle groote mannen, alle mannen met fijn gevoel, zijn zoo verwijfd

geweest. Straks zullen wij de mooie beelden uit het Grieksche bloeitijdperk gaan zien. Dan zal ik je toonen, hoe de waarlijk mooie beelden van mannen de zachte welving, de teere ronding hebben, die verwaande spier-bruten nu verwijfd zouden heeten."

Na die gesprekken 's morgens gingen zij beneden ontbijten en daarna begonnen zij hun wandelingen door Parijs. Het waren bezoeken aan de musea het Louvre het Luxembourg aan kerken. Zij zwierven langs de boekenstalletjes aan de quais, gingen tegen den namiddag door de Champs Elysées, bleven in het Bois den zonsondergang afwachten. Of hij nam haar mede naar de groote magazijnen, de Bon Marché, de Printemps en dan wilde hij alles voor haar koopen, zou het geheele slinkende kapitaaltje hebben uitgegeven aan zijden rokken en kleurige linten en fijne kanten, als zij niet zeide, dat zij dat al had en dat ook, en dat niet kon dragen.

Zij had tehuis van hem reeds vrij aardig Fransch geleerd. Op haar verzoek sprak hij nu gestadig Fransch en zij, nauwlettend toelustend, trachtend hem te volgen in de dikwerf hooge vlucht zijner gedachten, leerde elken dag iets meer, antwoordde hem moedig, zich niet schamend om bij 't missen een Hollandsch woord in de plaats van 't Fransche te zetten.

En haar bewonderende liefde voor Mantua nam toe. Hij was haar vader, haar onderwijzer en haar minnaar tegelijk en desondanks onbeholpen in 't leven, alléén verstandig in 't niet-maatschappelijke. En dan die vrijheid, die rijke, groote, onbelemmerde, onbekommerde vrijheid. Hoewel zij altijd dicht tegenelkaar gearmd liepen, hij groot en zwaar, met zijn breede, grijzende baard, zijn gedeukte, grijze flambard; zij fijn, slank, tenger, dicht tegen hem aan, haar hoofdje maar reikend tot onder zijn schouder, — was in al die dagen, ook in de volksbuurten, die zij 's avonds als de werkstertjes en de arbeiders naar heur woningen trokken gingen bezoeken om de typen uit het volk te zien, hun nog niet één ruw woord toegevoegd. Geen sterveling had hun nageschreeuwd, was opzettelijk tegen hen aangelopen, had hun uitgelachen.

«Wat is dat mooi, wat is dat heerlijk, die vrijheid hier!» riep zij dikwijls uit, in-gelukkig dat haar Mantua niet, zooals in Amsterdam, telkens door straatmensen werd gehinderd met woord en blik en daad.

En zij begon véél van de Parijzenaars te houden, liep met een gezicht, stralend van geluk met hem mede, wilde wel de voorbijgangers toelachen.

Zij kreeg de Franschen lief en als zij voor monumenten stil stonden en Mantua, met zijn breed armgebaar, verhaalde van al die helden en heldendaden, verheerlijkend Etienne Dolet en Denys Papin en Napoleon en den grooten Lodewijk, dan leende zij zich trillend tegen hem aan, voelde neiging om óp te klimmen naar die bronzen of marmeren gelaten om ze te omhelzen en te kussen.

Dikwerf opeens, in haar opwelling van dankbaarheid tot dit wel-gemanierde volk, dat de waarachtige vrijheid kende, liep zij een banketbakkerswinkel binnen, kocht haastig wat snoeperij en deelde het rond aan kinderen, die in de portieken of in parken speelden. Of zij liet Mantua sigaren of sigaretten geven aan arme mannen, die luierend op banken zaten en verwonderd waren over die onverwachte gave. Maar het was beider grootste plezier om naar arme lieden uit te zien, die op hoeken van straten of op wat afgelegen pleinen aan den voet van een monument of op banken langs boulevard of park, waren ingeslapen.

Dan lei Treesje, zachtjes naderend, zoo'n slapenden stumper een frank in de hand en weer gauw Mantua's arm pakkend en zich dicht tegen hem aandrukkend, hadden die twee als kinderen gierende pret bij de gedachte aan het vroolijke ontwaken der beschenken.

«Wat zou-ie doen, als hij nu wakker wordt en hij ziet het geld in zijn hand?»

«Hij zal denken, dat-ie nog niet wakker is, dat-ie op nieuw droomt...»

«Hij zal morgen daar wel weer een dutje gaan doen. Denk je niet Mantua?»

«Misschien heeft-ie vóór ie insliep God om een gave gesmeekt en nu gelooft-ie dat Onze Lieve Heer zelf bij 'm is geweest...»

„Hahaha... dan heeft-ie gelijk... Jij bent net Onze Lieve Heer op aarde... O Mantua, Mantua, wat is het leven toch heerlijk!...»

Toen ze zoo een maand geleefd hadden, geheel zich over-

gevend aan 't geluk, van bij elkaar te zijn, voelde Treesje zich niet meer bedrukt door de groote stad.

„De groote stad is heerlijk; veel menschen om je heen is goed, is prachtig, is mooi. Je voelt je zoo vergeten, zoo heelemaal onopgemerkt. Je hebt gelegenheid om heelemaal, héélemaal je zelf te zijn. Ik voel mij hier nu zoo ruim, zoo ondernemend, zoo moedig...”

„Groote steden geven wijde begrippen, maken ruim en loyaal,” stemde Mantua toe. „De kleine stad en het platte land maken de geesten ook klein en plat, leiden tot beperkte levenssfeer, geven idées fixes.”

Maar het geld begon op te raken. Treesje had het laatste billet van duizend francs moeten wisselen.

„Waar zullen wij van leven, als ons geld op is?” vroeg ze aan Mantua.

„Maar dat is immers nog lang niet op! Hoeveel duizenden hebben wij nog?”

„Duizenden?... 'k Heb vandaag 't laatste billet van duizend francs gewisseld. En als wij zoo door blijven leven, zijn we in een maand zonder geld...”

„Hoe komen wij dan weer aan nieuw geld?” vroeg Mantua naïef, als verwachtte hij, dat zij wel weder een som zou weten te innen.

„Heb jij geen geld meer te vorderen? Heb je nergens meer waarde?”

„Neen... nergens,” zeide Mantua bedrukt.

„Maar je schilderijen... en al je teekeningen... je teekeningen, die je 's morgens van mij gemaakt hebt. Als wij die eens gingen verkoopen.”

„Wat? Dàt zou je willen? Dat ik mijn schilderijen verkocht? En mijn teekeningen, mijn teekeningen van jou lichaam? Dat anderen, dat vreemden zoo maar jou lichaam zouden kunnen zien...? Zou je dat willen?”

Hij keek haar verwijtend aan.

„Ja... waarom niet?...”

„Omdat hun blikken jou zouden ontwijden... Omdat zij mij in die teekeningen een deel van jou lichaam zouden afnemen. Omdat ze, wanneer ze er voor betaalden, zouden meenen, dat

nu mijn teekeningen, mijn werk, een deel van mijn ziel, hun eigendom zou geworden zijn! Verbeeld je, dat er een rijk man kwam en hij kocht voor tienduizend gulden die teekening, waarop ik je heb voorgesteld geheel naakt, met je beide armen geopend naar 't raam om de zonnestralen die binnenvallen, te omarmen... Hij zou die teekening bij zich in zijn kamer kunnen hangen... Hij zou elken dag naar jou komen kijken, zooals je toen was en daarbij allerlei gedachten van verlangen kunnen hebben... Hij zou in zijn geest jou-zelve kunnen bezitten... jou meenen gekocht te hebben... Maar dat zou prostitutie zijn, die teekeningen te verkoopen... Ik zou mijzelf verachten... Die zijn alleen voor ons... voor ons beiden... En dan, en dan... verbeel je dat die kooper dronken was... en thuis kwam en in een overmoedige bui mijn teekening zag en er met zijn vingers langs streek... of ze bespote... of ze van de muur trok en verscheurde... mijn teekening, mijn eigendom, mijn ziel verscheuren!...

Zij leefden weer een paar weken hun onbezorgd leven voort. Maar Treesje, bij elke uitgave, voelde zich angstiger worden, zag de werkelijkheid naderen, vreesde voor ellende, zei het hem schreiend.

Hij wilde weer huisschilder worden. Maar nu raakte zij opgewonden.

„Wat, haar Mantua, de groote Mantua Fresco, zou weder puiën gaan schilderen? Voelde hij niet, dat dat een beleediging was voor hemzelf en voor haar? Hij, die eens zijn standbeeld zou hebben, midden op zoo'n mooi groen, Parijsch plein, hij die knapper was en grooter dan alle schilders van 't Louvre en 't Luxembourg bij elkaar, zou zichzelf verlagen tot zulken arbeid? Als hij ooit weer een kwast verf tegen een huismuur uitstreek, kon hij er zeker van zijn, haar een uur later in de Morgue te zien liggen.»

«Maar wat dan!»

«Verkoop je teekeningen. Je moogt ze niet langer bij je houden. Je bent egoïstisch. Je wilt wel de Venus van Milo en La belle feronnière en Mona Lise in 't Louvre zien, maar je houdt je eigen werk verborgen voor anderen...»

«De makers van die werken zijn dood...»

«En als jij dood bent, dacht je, dat ze dan niet je teekeningen zouden kunnen besmeuren en verscheuren? Dat ze dan niet, met hun gedachten mij zouden kunnen ontwijden in jou werk. Neen, dan eerst juist en te eerder, als je miskend en vergeten sterft, als je werk misschien aan een stalletje aan de Seine komt te liggen en de een of ander man zonder kunstzin het zal gebruiken om er een kaft van te snijden voor een beduimelden stuiversbladroman...»

Die woorden hadden Mantua aan 't peinzen gebracht en hij besloot zijn teekeningen te gaan verkoopen.

Doch nu leerden zij het lachende, hoffelijke Parijs van een andere zijde kennen. Hij moest uren wachten bij kunstkoopers. Velen toonden hem de groote hoeveelheden kunstvoortbrengselen, die zij nog niet verkocht hadden en wilden hem niet eens vergunnen, zijn portefeuille te openen. Anderen zeiden, dat hij eerst moest exposeeren en naam maken.

Een enkele begon te lachen, toen hij duizend francs voor een teekening vroeg en zeide, dat hij dergelijke bij dozijnen voor tien francs het stuk «geleverd» kreeg.

Treesje ging bij die droeve, vernederende tochten met hem mede, bleef met hem antichambreeren en nu zij eerst het groote aanbod van kunstwerken leerde kennen, bij Durand-Ruel zalen aan zalen gevuld zag met schilderijen, teekeningen pastels van andere kunstenaars, voelde ook zij haar levensmoed verminderen. Maar zij bedwong haar opkomende kleinmoedigheid, vroolijkte den verbitterden Mantua op, sprak over zijn groote toekomst en vóór zij terug waren in 't Grand Hôtel, hadden zij vergeten, dat zij nog maar één week daár te leven hadden en liepen samen te spreken over de inrichting van hun blauwe salon en hun l'empire-ontvangkamer, als Mantua beroemd en rijk geworden zou zijn.

«U moet eerst tentoonstellen, goede critieken hebben, naam maken. Dan kan ik uw werk wel trachten te plaatsén.» had één kunstkooper gezegd.

«Maar hoe komen wij aan goede critieken?» vroeg Treesje. «Als wij eens naar de couranten gingen en dan daar je teekeningen lieten zien?»

Zij probeerden het bij een groote courant. Den volgenden

dag kwam er een heertje bij hen, bekeek Mantua's werk, vond het prachtig en vroeg voor een goede critiek driehonderd francs.

En als ik u niet betaal?»

«Dan krijgt u geen critiek...»

«Maar dat is onrechtvaardig... als u mijn werk toch mooi vindt...»

«Zoo is 't gebruik», antwoordde het heertje cijnisch.

«Zeg dan, dat het een slecht gebruik is. Dàt ik het onzedelijk noem... Dat het corruptie is...»

«Zoo u wilt,» zeide het heertje hoffelijk en hij ging met beleelde groeten heen.

Mantua en Treeseje zaten verslagen in hun mooie zitkamer. Van buiten kwam het gonzend rumoer van de groote stad met de uitroepen van de krantenventers schreeuwend er bovenuit.

«Wat nu?» vroeg Mantua... «Ik weet niet meer wat te beginnen.»

Maar zij hield moed. «Zoo gemakkelijk was het niet. En er waren zooveel kunstenaars in Parijs. Doch dat deerde niet. Geen een was er zoo groot als haar Mantua. Als hij maar éénmaal bekend was, zouden de kunstkoopers wèl naar hèn komen... En dan kon hij de prijzen eischen, waarop hij, de groote Mantua Fresco, recht had. Kom, kom, wees niet zoo gauw neergeslagen, mijn lief, goed, mannetje, mijn geniale schilder...»

Zij trok zijn hoofd op haar borst, kuste hem op de bedroefde oogen. En 's avonds schertsten zij, zeiden dat nu zij maar eens moesten gaan slapen, zooals die lieden op de banken op de Boulevard, en dat zij bij 't ontwaken wellicht ook 't geluk in hun handen zouden gelegd vinden en beiden slapen in, met in 't hart wezenlijk een stil, een aan elkaar niet uitgezegd vertrouwen, dat het werkelijk zoo zou gebeuren.

HOOFDSTUK VI.

Hirschfeld, die aan 't sukkelen raakte met zijn gezondheid, had ten laatste, op aandringen van De Leeuw, Halma geconsulteerd. Die stuurde hem onmiddellijk naar een specialiteit en daar vernam Hirschfeld, dat hij een leverziekte had, zéér voor zijn gezondheid moest waken en alle opwinding voorkomen. Hij kreeg een leefwijze voorgeschreven en ging naar het restaurant van Lothar Richter om zijn nood te klagen en Elly te vragen, voor hem daags de spijzen te koken, die hij mocht gebruiken. In langen tijd was hij niet bij Richter geweest, omdat in het bierhuis te veel gemengd publiek kwam en Hirschfeld, die laf van aard was, een paar keer gevaar had geloopt in een ruzie betrokken te worden, waarbij slagen gevallen waren. Maar nergens at hij zoo lekker als bij Elly en hij was er van overtuigd, dat zij alles toebereidde met zuivere ingrediënten.

Nu vooral had hij haar noodig. Hij kwam maar zelden met zijn vrouw en kinderen in aanraking, die het bovenhuis bewoonden met een aparten opgang in de Rozeboomsteeg, terwijl hij voor zich de gelijkvloersche vertrekken van het diepe huis in beslag had genomen. Hij haatte zijn vrouw, haatte zijn ziekelijke kinderen, zag ze zoo zelden mogelijk, loerde op een gelegenheid, dat hij ergens buiten voor lagen prijs een villatje kon koopen, waar hij dan zijn heele familie naar toe zou sturen. Nu hij zelf óók ziek was geworden, was hij met bitterheid tegen het leven vervuld, haatte de wereld, haatte de menschen, zocht naar middelen om zijn wraak tegen het leven te koelen. Maar daar hij laf was, dorst hij niet openlijk voor zijn menschenhaat uit te komen, koelde zijn slechte luimen van gal-lijder op zijn ondergeschikten, die een hel op aarde hadden. Daarbij werd hij steeds gieriger, wierp zich met woede op 't geldverdieneu, zocht instinctmatig in 't bezit van grooten rijkdom een hoûvast aan 't leven. Hij zou alle winkels in de

Kalverstraat willen bezitten, droomde van millioenen om dan met zijn geld te kunnen heerschen en dwingen. Als hij door de Kalverstraat liep, zouden de menschen voor hem uit den weg gaan, diep den hoed voor hem afnemen. Hij had het plan zich te laten naturaliseeren om lid van den Gemeenteraad of van de Provinciale Staten te kunnen worden. De zaak van Bartelkamp en Hoenders was hem een doorn in 't oog. Soms, als 't laat was en alle winkels waren gesloten, ging hij voor de winkelkasten van het groote magazijn staan, maakte fantaisiën van bommen werpen, zinde op een plotselinge vernietiging van die zaak. Hij verging van naijver en scherpte al zijn intellect om Bartelkamp en Hoenders te ondergraven. Een bediende, een bonvivant, die een paar keer 's morgens te laat was gekomen, had bij Bartelkamp en Hoenders ontslag gekregen. Hirschfeld stelde hem in zijn zaak aan, ging 's avonds met hem mee boemelen in de Nieuwe Pijp, betaalde royaal, kwam door hem in aanraking met andere bedienden en een coupeur van Bartelkamp en Hoenders. Behendig hoorde hij ze uit, vischte naar de fabrikanten van het goed, dat bij Bartelkamp en Hoenders het beste ging, tot hij volkomen op de hoogte van de zaak van zijn concurrent was. Toen begon hij te berekenen, hoe hij Dietrich und Cohn kon overtreffen. Zij hadden een groote confectie-snijmachine, die veertig modellen te gelijk sneed. Zij besteedden te Berlijn al het werk uit aan huiskleermakers en naaisters en gaven ook massa's kleiner werk aan vrouwen en meisjes uit den fatsoenlijken burgerstand, die graag er wat bijverdienden en voor een speldegeldje, kindergoed thuis maakten voor prijzen, waartegen de broodarbeidsters niet konden opwerken.

Dat besloot Hirschfeld alles na te doen, maar in Holland, niet in Deutschland. De munt is het beste waar ze geslagen wordt, dacht hij. Hij liet ook een groote snijmachine komen en begon het werk uit te besteden. Daar er te weinig bedreven arbeidsters te vinden waren, begon hij het werk te verdeelen, zoodat een schortje, voor 't gereed was, door drie arbeidsters bewerkt moest worden. Van de schortjes ging hij over tot de kinderpakjes, daarna tot de grootere stukken. Langzamerhand kweekte hij een kring van arbeidsters aan, die alleen voor zijn

zaak geschikt waren. Hij richtte boven, op een van de zolders, een atelier op, gaf arme meisjes dadelijk een gulden 's weeks loon, liet ze alleen één onderdeel van 't confectie-vak leeren, stuurde ze daarna als thuisarbeidsters weg en liet ze dan stukwerk maken, tegen hongerloonen. De arme schepsels, eenmaal in den levensstrijd, waren gedwongen aan te nemen wat hij ze gaf. Hij bekibbelde haar nog op die lage loonen, stelde boeten in op slordige afwerking, verplichtte ze tot bijlevering van garen en naalden en enkele fournituren, die zij gedwongen waren tegen door hem vastgestelde prijzen van hem te koopen. Het gelukte hem zoo goedkoop te kunnen werken dan Bartelkamp en Hoenders en nu begon hij concurrentie-étalages te maken.

Bartelkamp en Hoenders, die 't spoedig merkten, meenden dat het maar een schijnbeweging van hem was, een tijdelijken verkoop met verlies om klanten te winnen en den loop naar zijn winkel te krijgen. Maar zij vergisten zich, zagen met schrik, dat hij tegen hen op concurreerde. Zij beproefden een tegenmanoeuvre. Een dienstmeiden-jacquet, dat hun zelf f 3,50 kostte werd door hen voor een rijksdaalder in de winkelkast gezet. Onmiddellijk liet Hirschfeld in zijn étalage rechts, de afdeeling der vrouwenconfectie, twintig dergelijke jacquets zetten met f 2 geprijsd en dat was zijn eigen geld. Want hij liet het goed in Amsterdam maken, had geen kosten van vracht en douane, was niet, zooals Dietrich und Cohn te Berlijn, door arbeidswetten binnen zekere grenzen gehouden. Als het Zaterdagavond uitbetaling was, zat Hirschfeld in zijn prettig privékantoor met stapeltjes geld voor zich. De arbeidsters moesten bij elkaar in een leege zijkamer staan, werden door den boekhouder opgeroepen, kregen, nadat haar nota was nageteld, hun volgbriefje met de som er op, waarop zij recht hadden en werden dan één voor één boven bij den patroon geroepen. Met zijn harde, blauwe oogen keek hij ze wreed en streng aan. Hij zag naar baar vaal-groene, ongezonde gelaten, de moede oogen, de voorover gebogen schouders, de weggewerkte borsten en dat deed hem goed ze zoo te zien. Hij liet ze een oogenblik staan, ging door met een berekening, deed alsof hij haar bescheiden kuchen niet hoorde en vroeg dan eindelijk:

«Geef op!»

Hij nam het briefje met een ruk uit haar handen.

«No. 17. Ben jij No. 17?»

«Ja, mijnheer.»

«Mijnheer de patroon... ik ben mijnheer de patroon en als je dàt niet kan zeggen, kan je meteen wel opdonderen... Ben je No. 17?»

«Ja, mijnheer de patroon.»

«Zoo... 12 rokken in de eerste staat, 4 blouses in eerste staat, 7 mouwen in eerste staat, samen f 7.50.»

Hij telde het geld langzaam uit, grissend met zijn handen door het zilver.

«Dat is een hoog loon, dat je krijgt voor één week... Dat is kolossaal...»

«Als 't allemaal verdienste was mijnheer... Maar ik heb wel een daalder kosten en ik moet mijn zusje en mijn moeder ook er nog van betalen...»

«Wat gaat mij dat aan... Je mag mij op je knieën danken, dat ik je dàt laat verdienen... Pak weg...»

Hij schoof het geld naar heur toe. Zij, onderworpen en slaafs, telde het na in de magere hand en hij zag met genoe-gen de doorprikte topkussentjes van den zwarten wijsvinger der linkerhand. Zij wilde heen gaan met een zachtgedwee en toch nog gelukkig: «Dank u.»

Hij riep haar terug.

«Dank u, mijnheer de patroon. Kennen jelui dat niet in jelui hardleersche koppen krijgen? Ik wil, dat jelui eerbied en achting voor mij hebben. Ik zal boeten gaan stellen op de onbeleefdheid.»

Zoo zat hij een paar uur Zaterdagavonds in zijn kantoor en betaalde uit. Daar was er niet een, die hij niet een grof woord toesnauwde. Er kwamen moeders van groote gezinnen, jonge meisjes pas van school, manke meisjes, gebulten, die geen betrekking als dienstbode konden vinden, en maar heel zelden was er onder al die afgetobde huisnaaisters een vrouw, die er wat beter en gezonder uitzag. Dan grimlachte hij en dacht: «Die speelt er de hoer bij!» en had er pret over. Met de mannelijke arbeiders wilde hij niets te doen hebben. Die wer

den door den boekhouder uitbetaald. Zij waren niet zoo gemakkelijk en hij legde het er op aan, zoo min mogelijk mannen als arbeiders te gebruiken sedert een ruzie, die hij had gehad. Op een Zaterdagavond had hij getracht een werkman twintig cent af te doen trekken, voorgevende, dat de man de zakken in een pantalon slordig genaaid had. De werkman had het zich niet laten welgevalen, had den boekhouder uitgescholden, gezegd met den patroon zelf te willen spreken. Hirschfeld, door 't ongewone rumoer in 't kantoor, was naar beneden gekomen.

«Wat gebeurt hier?»

De zaak was uitgelegd. Hij had geweigerd de twintig cent uit te betalen. Toen was de werkman op hem toegevlogen, had hem een slag in 't gelaat toegebracht, hem uitgescholden voor uitzuiger en vrouwenbeul, hem gedreigd te zullen worgen. Hij had een politie-agent doen roepen en de man was buiten de deur gezet.

Den Woensdag daaraanvolgend had er in «Recht voor Allen» een artikel gestaan met het opschrift: «Moderne slaven. De winkel van Hirschfeld». En in het artikel waren de grieven opgesomd, was een lijstje van de loonen opgegeven, werd verhaald hoe hij de loonen uitbetaalde.

Na een paar weken was het schandaaltje vergeten. Sedert echter had Hirschfeld een doodelijken haat aan de socialisten. Hij onderzocht of er onder zijn personeel ook «rooden op de graat» waren, liet in zijn privé-kantoor, in het winkelkantoor en in de groote paskamer portretten van «het prinsesje» hangen. Hij richtte voor zijn personeel een «Oranje-Spaarkas» op, waaraan zij elke week vijf cent moesten afdragen. Aan 't eind van elk jaar legde hij er de helft bij en hij betaalde dan uit de «Oranje-Spaarkas» een feestdag voor zijn personeel, sloot dien dag zijn zaak, zorgde er voor, dat de couranten vermeldten met welk een royaliteit hij zijn personeel een feestdag had bereid.

Tegen de Oude-Zijdskapel in de Kalverstraat stonden een twintigtal kleine winkeltjes aangebouwd, die de Amsterdammers «De Kastjes» noemden. Het waren werkelijk niets anders dan kastjes, kleine hokjes, zonder achterkamertje, zonder kasten, zonder stookgelegenheid. De kerk verhuurde die winkeltjes

goedkoop en zij werden door de huurders meest gebruikt als reclame-étalages, waar niet van verkocht werd, maar die alleen de aandacht van de duizenden, die 's daags de Kalverstraat passeeren op de artikelen vestigden, die in het groote magazijn verkocht werden.

Hirschfeld huurde een der kastjes, maar besloot er een ècht winkeltje van te maken, waarin ook verkocht werd. Dat zou immers voor een prikje een winkel méér in de Kalverstraat zijn. Hij liet het «kastje» chic betimmeren en zette er een zaakje in. Zaansch zilver-kinderspeelgoed op, dat weer in den smaak begon te komen, zich uitnemend leende voor kleine geschenken, die vreemdelingen uit Holland mede wilden nemen. De ruimte van de étalage liet binnen in 't kastje nog juist een halve meter plaats in de breedte en vier meter in de lengte. Hij plaatste een mahoniehouten plank schuin in 't midden als toonbank, zette daarachter een Wiener stoeltje en lachte toen in zichzelf: «Zoo, de gevangenis is klaar!»

Hij had in zijn winkel een juffrouw, die er nogal aardig uitzag en die een mondje Fransch en Engelsch sprak. Zij was goed voor de zaak, maar hij had toch een antipathie tegen haar, omdat zij geleet op één van de winkeldochters, die hem in de zaak, waar hij vroeger leerling was geweest, dikwerf méé-geetergd had. Die besloot hij, «cellulair» te geven. Hij zeide, dat hij haar verplaatste naar de nieuwe zaak in de Kalverstraat, verhoogde haar loon van vier tot zes gulden 's weeks met één procent van den verkoop.

En daar zat het meisje nu, van 's morgens acht uur tot 's avonds zes uur, achter de houten toonbankplank op het Wiener stoeltje, met geen plaats om zich eens te bewegen. Het zaakje ging goed. De ontvangst bedroeg de eerste week reeds tachtig gulden, waarvan hij na aftrek van alle onkosten, ook voor de «gevangene», veertig gulden winst overhield.

Dikwerf op den dag liep hij even naar de kastjes om naar zijn «gevangene» te zien, sloeg het boek op, om zich te vergewissen of zij hem niet bedroog.

De arme winkeljuffrouw kreeg na een paar maanden een onderbuikslijden. De dokter zeide, dat zij minstens elken dag een paar uur lichaamsbeweging moest nemen. «Goed,» zeide

Hirschfeld, «dan moet je dat maar voor achten 's morgens of na zessen 's avonds doen. Na zessen is het 't best. Dan kan je er meteen wat bijverdienen.»

En hij knipoogde liederlijk-schalks. Zij was kwaad, zeide dat zij niet kon leven van de zeven gulden, die zij 's weeks verdiende. «Dan moest zij maar oprukken. Voor haar honderd anderen. Eén advertentie en ik heb honderd aanbiedingen.»

't Was waar. Hij kon immers elke drie maanden een nieuwe gevangene in zijn kast zetten. Maar zij, met haar kwaal, zou moeielijk wat anders vinden. Zoo bleef zij dan zitten, tien uur daags op haar Weener stoeltje, ziende door een kiertje van 't gordijntje buiten in de straat, het vroolijk gewoel van de drukke Kalverstraat, lijdend aan congestie's en verstoppingen, weerloos, afhankelijk, ongelukkig meisje, hulpeloos en zonder eenigerlei wets-bescherming tegen den galzuchtigen, overmachtigen patroon.

Hoewel hij alle dagen 's middags bij Lothar Richter ging eten, zag hij zijn ouden kameraad weinig. Die kwam maar zelden in 't restaurant, was „tiefsinnig" geworden, zooals Elly zeide, moest door haar met geweld teruggehouden worden om niet naar Duitschland te reizen.

De groote, blonde Germaan was mager geworden en zijn blauwe oogen waren diep omwald. Hij sprak geen woord Hollandsch meer, zat uren met een Commersbuch in de hand boven te lezen en te neuriën en was niet meer voor de zaak geschikt. Hij stond plotseling op, nam de militaire houding aan, riep zelf een rollend: «Rrrraus!» en liep dan in de Parade-schritt, zoodat de gasten beneden boven zijn stappen hoorden dreunen. Hij had op de Nieuwmarkt bij een oudroest een ijzeren kruis gekocht, droeg dat op de borst, stelde zich in postuur voor den spiegel, bekeek zich en viel dan weer neer op de sofa, zijn gelaat op de handen en begon zich jammerend verwijten te doen.

Elly had er Hirschfeld al eens over gesproken. Zij wist niet, hoe zij Lothar tot bedaren zou krijgen. Zij vreesde, dat hij krankzinnig zou worden. Hij raadde haar aan, den Duitschen keizer een verzoek om genade te zenden. Maar zij kreeg een afwijzende beschikking. Toen, ten einde raad, had zij Hirsch

feld medegedeeld, dat zij beiden, Lothar en zij, onder een vreemden naam naar Duitschland zouden teruggaan. Zij hadden met een Duitscher, die met zijn vrouw naar Amerika ging, geruild met papieren. Lothar had duizend mark voor de papieren gegeven. Misschien zouden zij, als ze in München gingen wonen, waar niemand hen kende, wel ongestoord kunnen leven. Als Lothar een paar jaar in Duitschland was geweest, zou hij wellicht weer terug willen komen.

Hirschfeld had het bierhuis van hun overgenomen, slaagde er in het huis van den eigenaar te huren achter de brouwerij om en begon nu in de Warmoesstraat een filiaal van zijn zaak in de Kalverstraat te vestigen. Hij richtte deze filiaal in, speciaal met het oog op de behoeften van de vrouwen uit de bordeelen, bierhuizen en café-concerts. Zooals alles wat hij ondernam, slaagde ook deze onderneming. Dure model-mantels, zijden rokken, zijden kousen, hël-kleurige satijnen blouses, die hij in zijn étalage in de Kalverstraat eerst als trekstukken voor kijkers had gebruikt, maar die voor den verkoop in de Kalverstraat niet courant waren, werden hier van de hand gezet als ze wat verkleurd waren met nog eenigen winst aan de vrouwen, die niet al te nauw toezagen, al blij waren in Amsterdam kleeren te kunnen koopen, die aan haar excentrieken smaak en zucht naar opzichtigheid voldeden.

De Leeuw verwonderde zich over dat geluk in zaken van Hirschfeld. Hij kon niet erkennen, dat Hirschfeld slaagde door zijn beter inzicht in den handel, begreep niet, dat 's mans hartloosheid hem een aanzienlijk voordeel gaf tegenover de winkeliers, die humaner waren.

Daar De Leeuw's zaakje zóó slecht ging, dat hij ook zelfs Nathan Souget zou moeten ontslaan, daar hij moeite had, hem zijn loon uit te betalen, had De Leeuw aan Hirschfeld gevraagd of hij Nathan niet zou kunnen gebruiken in zijn depôt in de Warmoesstraat.

Hirschfeld had bedenkingen gemaakt. Hij had daar een vollig personeel. Nathan Souget was wel eerlijk en trouw maar zijn uiterlijk en zijn spraak schrikten veel menschen af.

«Daarom juist kwam ik je om een plaatsje voor hem vragen. Bertels wilde hem ook al niet hebben. Waar moet die arme

jongen heen. Tien jaren heeft hij nu voor mij zijn best gedaan. Als 't mij beter in de wereld was gegaan, zou ik voor 'm gezorgd hebben.»

«Voor *jou* zijn best gedaan?» vroeg Hirschfeld geërgerd. «Voor zichzelf,» meen je. «Die man had moeten sparen...»

«Nebbiesj. Sparen van twaalf gulden in de week...»

«Ik heb er wèl van gespaard... Ik heb van twaalf gulden geleefd als een heer en nog vier gulden aan mijn ouders gestuurd. En ik had een ànder leven, dan hij... Maar omdat je er mij nu zoo om smeekt... goed... stuur 'm maar bij mij. Dan zal ik zien, waar ik hem kan induwen...»

Terwijl Hirschfeld zoo sprak, had hij al een plan gemaakt. Hij zou Nathan Souget een filiaal in gemaakte kleeën opzetten op de Nieuwmarkt. Dáár zou hij de klandizie van de Jodenbuurt trekken, van de Jonkerstraten en van de zeebuurten. Hirschfeld wandelde een paar dagen in die buurten rond, zocht naar een geschikt huis, kocht wat in de winkels in de buurt om te zien, wát voor soort goederen er courant waren, keek er naar, wát gedragen werd door mannen en vrouwen in de Jodenbuurt, op den Zeedijk, in de Jonkerstraat. Op den hoek van de Bloedstraat stond een huis te huur, dat hem geschikt voorkwam. Voortvarend als hij eens een plan gevat had, huurde hij het, liet het van twee flinke spiegelruiten laag aan de straat voorzien, richtte één afdeeling voor vrouwenkleeding en één voor mannenkleeding op en na nauwelijks één maand kwam hij De Leeuw afhalen om met hem naar de nieuwe zaak van Nathan Souget te gaan zien. En De Leeuw keek met verwondering naar de rood-baaien broeken, die buiten aan de deur bengelden, naar de opgestapelde stukgoederen van goedkoop katoen-flanel, serge, madapolam, graslinnen, naar de gehaakte wollen kapers, de blauw-baaien rokken, de stapels sjekkie, de stapels bombazijnen en Engelsch-leer broeken, het oliegoed, alles van groote duidelijk leesbare cijfers voorzien, prijzen goedkooper dan op de markt midden op het plein.

En de winkel ging goed. Hirschfeld kènde de smaak van zijn publiek, kon, daar hij kapitaal bezat, contant en daardoor goedkoop inkoop, was zelf fabrikant. Nathan Souget was hier in deze buurt in zijn element. Zijn oude moeder en een

nichtje woonden achter den winkel, waar twee ruime kamers en een keukentje waren. Den heelen dag stond er een groote kan koffie op 't vuur en de vrouwen, die kwamen koopen, moesten meteen een «bakkie troost» snoepen. Alles wat in de buurt ronselde of kwanselde kwam bij Souget koopen of bracht koopers tegen procentengeld. De Leeuw was na een paar maanden eens een bezoek gaan brengen aan Nathan Souget. Die ontving zijn vroegeren patroon met oogen, glinsterend van geluk en dankbaarheid. Ja, de zaak ging druk. Zooiets had hij nog nooit beleefd. Hij maakte hier dagen met meer verdienste, dan in de groote zaak van De Leeuw in de Kalverstraat.

«'t Is om te huilen, patroon, dat u er niet aan gedacht hebt, hier te beginnen. Als ik geld ontvang, jammert mijn hart. Waarom heb ik dat nu niet voor mijnheer De Leeuw kunnen verdienen, denk ik. Want ik zal geen gezond oogenblik meer hebben als 't niet waar is, ik heb het nu toch goed niet? . . . Wij hebben achter twee groote kamers en een keuken en ik eet tegenwoordig als een rijk man, alle dagen als ik lust heb soep . . . ik heb het goed en toch werk ik niet met hart. Als ik voor u een dubbeltje verdiende, is 't mij liever geweest als dat ik voor die . . . u zal het hem toch niet overbrengen . . . voor die vuile bloedhond, een gulden verdienen . . . Ik wensch niemand wat slechts, wij zijn allemaal in Gods hand, maar hem wensch ik dat-ie levenslang de gal zal houden . . . weet u, wat-ie mij gedaan heeft? Nee . . . hoort u toc, ik vertel u geen leugen . . . ik draag hem van de week zeshonderd gulden ontvangst af . . . dat is toch een groote som, niet waar . . . zeshonderd gulden . . . men heeft toch veertig procent verdienste op dat «misch» dat men hier verkoopt . . . Goed . . . ik geef 'm de zeshonderd gulden . . . Hij vertrekt geen spier op zijn gele isegrimpatsef. Een ander zou zeggen: je hebt je flink gehouden Nathan . . . of ten minste een verheugd gezicht zetten . . . men wil toch ook eens een goed woord hebben . . . de centen zijn noodig, zijn broodnoodig, maar een goed woord is toch ook wat menschelijks . . . zeit-ie tegen me . . . ik heb gemerkt, dat je 'n Zaterdagmiddag niet in de zaak ben geweest . . . Recht zoo, zeg ik, 'k heb een bezoek moeten brengen aan een familielid van mij . . . zeit-ie, laat jij jouw familie bij

jou kommen of ga jij naar je familie toe en blijf bij je familie... Wat zegt u daarvan? Zal men als zetbaas zijn eigen baas zijnde, niet een uurtje an een Sjabbes magge uitbreke om een ziek familielid te gaan bezoeken... of ziek... ze was niet ziek... maar goed... ze kón toch ziek zijn? En as ze nou is op sterven had gelegen, zal men dan als baas voor zichzelf niet een stervende de laatste eer mogen bewijzen?... Men is toch geen hond... De heele week ben ik van 's morgens zeven tot 's avonds elf hier in de zaak... en an een Zondag heb ik open voor de Jehodim en an 'n Sjabbes voor de zeebuurt. Hét-ie gemerkt, dàt ik an 'n Sjabbes-c-middag voor mijn verzet één uurtje achter een begrafenis an ben geloope... Gloeiend zal het geld in zijn hand worden, dat ik voor 'm verdien, dat 'm de pooten afbranden... Maar wat wilt u... ik doe mijn best... ik moet mijn best doen... máár ik heb het bij u beter gehad hoor... nu zie ik wat ik al die jaren voor een braaf man als patroon heb gehad...

In gepeinzen was David De Leeuw weer naar zijn winkel gegaan.

«Niks geweest Eduard?» vroeg hij bedrukt.

«Niets vader!» zei de jonge man bedroefd.

«Geen handgeld?»...

«Neen vader... er is een man geweest om een broek, maar wij hadden zijn maat niet... hij was erg lang...

«Morgen komt het acceptje van De Vries en Daalhof vader...»

«Ja, jongen...»

«Hoe komt u aan geld...»

«Ik weet het niet... ik weet het bij God niet...»

«Het is niet heel hoog...»

«Voor mij is tegenwoordig alles een som... Hoe kom ik voor morgen aan honderd vijftig gulden!»

Hij zat een oogenblik na te denken, nagaande, waar hij wat zou kunnen leenen. Maar alle bronnen waren uitgedroogd.

«Ik zoek, ik zoek maar ik vind geen uitweg.»

«Ricardi was vanmiddag hier. Misschien wil hij u nog wel eens helpen?»

«Ricardi? Ricardi, zeg je? Als hij 't heeft, leent hij 't mij

zeker. Maar hij heeft het niet. Hij is tegenwoordig óók zoo afgebrand als een voetzoeker . . . »

En met een zucht zei hij, klein en moe van 't leven tot zijn zoon :

« Eduard, als Nauman morgen voorbij komt, roept mij dan even . . . »

Met een zucht liep hij den winkel uit, naar 't koffiehuis.

HOOFDSTUK VII.

In die dagen was er een nieuw Parijsch ochtendblad opgericht, dat de concurrentie met den *Figaro* ondernam. De directeur had een nieuwe richting in de journalistiek ingeslagen, legde zich minder op het juiste dan wel op 't actueele en het amusante toe, spoorde zijn medewerkers er toe aan, telkens opnieuw sensationeele artikelen te schrijven, die de aandacht van 't groote publiek zouden trekken. Of al later bleek, dat het nieuws onwaar of schromelijk overdreven was, deerde weinig. De hoofdzaak was, dat het Parijsche publiek elken morgen weder een prikkelend nieuwtje vond. Den volgenden dag was 't nieuwtje al weder oud en door een andere pakkende actualiteit verdrongen.

Emil Desgranges, medewerker aan 't nieuwe «Journal» liep langs de Boulevards te slenteren, hopeno dat hem een denkbeeld zou invallen voor een mooi sensatie-artikel. Hij had een half uurtje op de Place de la Republique op het terras van een café gezeten, lettend op de kazerne, hopeno op het ontdekken van de een of andere onregelmatigheid, opdat hij met eenigen ophef het geval tot een belangrijke zaak voor één dag zou kunnen aanblazen. Maar de soldaten stonden vergenoegd voor de kazerne-poort to lummelen en de officieren, die binnengingen, waren tevreden met hun eventjes aanslaan.

Daarna was hij opgestaan en had den grooten Boulevard langs geslenterd. Voor de uitstallingen der boekwinkels bleef hij kijken, las de titels der noviteiten, keek een enkel boek even in, maar hij vond geen onderwerp voor een sensatie artikel. Hij begon mistroostig te worden, vond Parijs leeg en vervelend, ontwierp voortsletterend tusschen de menigte, sensatie-artikels, die hij, vóór hij ze in zijn hoofd had geëindigd, al weer als ongeschikt of belachelijk verwierp.

Hij zou wat schrijven over het wederzijdsch gescheld der

Parijsche koetsiers, dat een schande was voor de publieke straat, den kinderen de gemeenste scheldwoorden leerde en een beleediging was voor 't oor der fatsoenlijke vrouwen en meisjes... Niets waard... Wie schreef over de koetsiers... Dat was goed voor het Petit Journal of de Intransigeant. Hij zou iets schrijven over de brutaliteit der lichte vrouwen, die door blik en gebaar tot de grofste onzedelijkheid aanspoorden... Wie daarover schreef, heette in Parijs dadelijk Tartuffe. En hijzelf immers gaf, als hij in een betere bui dan vandaag was, lonkjes en knikjes terug. Er kwamen een paar menschen uit de provincie voorbij, een vader, moeder en twee zonen, kenbaar aan de frissche, gebruinde gelaatskleur en den snit van hun te nieuwe kleeren. Als hij eens een artikel schreef over de gevaren, waaraan de naïeve provinciaal in Parijs is blootgesteld? Hoe van alle zijden de provincialen worden bedrogen en beschouwd als lieden, die men kan afzetten... Niets waard. De Parijzenaar in de provincie wordt veel meer afgezet en de Parijzenaar wil den provinciaal altijd als een komische type voorgesteld en beschreven zien...

Lusteloos en vermoeid drentelde Desgranges voort. Beroerd, dat je afhankelijk was van inspiratie, van iets geheel toevalligs. Je kondt niet met geweld op een goed idee komen. Dat moest je aanwaaien. Soms had-ie dagen, dat de leuke invallen zoo maar in hem opkwamen, opééns, zonder dat hij er eenige moeite voor had te doen. Op andere dagen was hij dof en mat, pijnigde zichzelf te vergeefs om een simpel aardig ideeetje. Kom, hij zou maar in 't Grand-Hôtel een beetje in de leeszaal gaan zitten en illustraties en couranten door-kijken. Misschien vond hij dan wel 't een en ander dat, handig gecompileerd, op wat nieuws leek.

Hij hield een koetsier aan, die met een leeg open rijtuigje maraudeerde, sprong in 't koetsje en liet zich, oververmoeid van 't slenteren en peinzen, naar het Grand Hôtel rijden, betaalde, liep de poort in, ging naar de leeszaal en viel neer in een causeuse.

Lusteloos nam hij een portefeuille op, die voor hem lag. Natuurlijk *l'Illustration*. Die had hij al doorgezien... o neen... 't was de nieuwe. Hij sloeg de portefeuille open, bekeek de groote plaat op de eerste bladzijde. «La princesse Wilhelmine de Hollande.»

«Een lief gezichtje,» dacht hij. «De hals is heel mooi. 'k Zou haar wel eens in natura willen zien. Dàt valt altijd tegen. Als ik eens aan den directeur voorstelde een reis naar Holland te maken? Eens wat schreef over haar. Een mooie, jonge prinses, aanstaande koningin, die nog geen chronique scandaleuse heeft. Waarvan wij eigenlijk nog niets weten.

Niets waard, niets waard. Als je een chronique scandaleuse van haar kondt ontdekken, dan ja. Een vrijage, een eerste liefde met een officier of een leeraar of een lakei, om 't even, als 't maar wat prikkelends was. Maar hoe er achter te komen. Op goed geluk naar Holland gaan? Hoeveel zou dat niet kosten. En zonder eenige leiddraad, zonder het geringste spoor. Iets moest er natuurlijk van aan zijn. Het geringste document, het kleinste vod papier was genoeg. Dan kon je van je «bewijzen» spreken. Als 't heelemaal uit de lucht gegrepen was, had je er niets aan. Dat gaf maar herrie met je directie.

Hij hoorde dicht bij zich spreken in een vreemde taal... luisterde toe. Wat voor taal zou dat zijn? 't Leek op Deensch of Zweedsch...

Hij keerde zich wat schuin om, blikte steelswijs naar den spreker. Een lange, slanke man, met een grijzende baard, sprak met een meisje... Tiens... ze was niet onaardig, die Deensche... Een fijn snoetje en een blanke huid... zooals ze in Denemarken dat allen hebben... En mooie schoudertjes en vooral een mooien hals...

Ma foi, zij leek een beetje op het portret van de Hollandsche prinses hier in de Illustration.

Hij sprong met een zet op uit zijn stoel, doordacht in één seconde het heele artikel dat hij zou schrijven. Zoo... dat was weer gevonden... Verduiveld goed gevonden... Hij wist wel, dat er zich wat opdoen zou...

Desgranges ging naar den portier, liet den man een vijf-francsstuk in de hand glijden, vroeg wie die oude heer en dat jonge meisje waren.

«Hollanders. Ze zijn twee maanden hier. Ze verteren grof. Hij schijnt een schilder te zijn.

«Gehuwd?»

Een schouderophalen.

«'t Kon vader en dochter zijn?»

«Je n'en sais rien.»

Een nieuw vijffrancsstuk werd in de hand van den portier gestopt.

„Ze leven als gehuwd. Wij denken een schilder met zijn model. Zij ontvangen nooit hun post aan 't hôtel. Ze houden zich erg op een afstand, spreken met niemand, hebben geen enkele kennismaking aangeknoopt.”

„Zij lijkt op de prinses van Holland.”

„Connais-pas,” antwoordde de portier.

Desgranges ging in opgewekte stemming weg. Dát zou een mooie sensatie geven.

„Prinses Wilhelmina van Holland incognito te Parijs. Haar verblijf in 't Grand Hôtel. Haar royaliteit. Een dag uit haar leven.”

Desgranges wachtte den volgenden dag binnen op het terras van het hotel-pleintje, tot hij Mantua en Treesje zag verschijnen. Den geheelen dag volgde hij het paar. Zij reden naar het Louvre. Zij bleven een uur in de salle carrée. Zij wandelden door den Jardin du Luxembourg. Zij legden francsstukken in de handen van slapende vagebonden. Zij reden naar het Montmartre-kerkhof, bezochten het graf van Heinrich Heine! Prinses Wilhelmina legde een ruiker viooltjes op 't graf en weende.

Zij reed terug, liet stilhouden voor een troep straatzangers. Haar begeleider schonk op haar bevel een vorstelijke gift aan de zangers en reed verder. Diner bij Voisin. Bezoek aan 't Quartier Latin. De prinses, gedekt door haar incognito, aan den arm van haar Nestor, blijkbaar een hooggeplaatst militair in civiel, vertoeft eenige oogenblikken in de zaal van Bal Bullier.

Tot 's nachts laat zat Degrangers zijn artikel te schrijven, bracht het den volgenden dag aan zijn directeur.

«Prachtig. Uitstekend. Maar je moet een paar instantanées van 't paar nemen.»

Desgranges met den photograaf van 't blad volgde het paar opnieuw. Zij werd gekiekt, terwijl zij een slapenden vagebond een franc op de hand legde. Zij werd gekiekt met haar Nestor staande in bewondering voor de Colonne Vendôme.

Toen de zinco's van de photografiën gereed waren, was

met een klein beetje retouche, de gelijkenis tusschen het portret van Treesje en dat van Prinses Wilhelmina wonderlijk overeenstemmend. Dezelfde mooie, slanke hals. Dezelfde rijzige linie van den boezem. Dezelfde autoritaire trek om den neus.

Het werd een artikel, dat insloeg. Desgranges had het verblijf van de prinses niet genoemd, alleen gesproken van één der voornaamste hôtels van Parijs. Bij het eerste artikel waren ook niet dadelijk alle photographiën afgedrukt. Die werden bewaard, werden genoemd, de «overtuigende bewijzen». Alleen werd één portret van de «prinses» boven het artikel afgedrukt.

Den geheelen dag was Parijs vol van het bericht. Niemand geloofde er aan, ten minste dat zeide iedereen.

Maar ondertusschen keek men goed uit op straat, hoopte haar te ontmoeten.

De reporters van de andere bladen werden er op uit gestuurd om de «prinses» te gaan ontdekken. Zij liepen alle hôtels af, maar vonden haar niet. De avondbladen hadden bestrijdingen van het artikel van Desgranges, beweerden dat het heele artikel een fumisterie was, tartten het blad met bewijzen aan te komen.

Maar de directeur van Desgranges' journal, uiterst tevreden, in alle bladen zijn nieuw blad genoemd te zien, dankbaar voor de reclame die Parijs immers den geheelen dag aan zijn blad had doen denken, wist de zaak te rekken. Hij riep alle lieden op, die in de laatste dagen, bij 't ontwaken geld hadden gevonden.

Er kwamen er zich vier aanmelden, die de wonderdadige vondst reeds aan bureu en kennissen hadden medegedeeld en nu door deze op de hoogte werden gebracht van de persoonlijkheid der milde schenkster. Zij hoopten door naar de krant te gaan, met de prinses zelve in aanraking te komen, waren er al half zeker van, dat zij nu een groote som zouden krijgen en zij vertelden aan 't dagblad-bureau met veel omhaal, hoe «la bonne fée» hun van de grootste ellende gered had. Eén man had in drie dagen niet gegeten, toen hij ontwakend de frank had gevonden. Een oud moedertje was door haar kinderen uit huis gejaagd, had zich op een stoep neergezet, hopen de daar voor goed te sluimeren. Maar zie, ze was ontwaakt.

en «le bon Dieu» had haar het geld uit den hemel in de schoot gelegd. Een derde was een arbeider zonder werk, die niet naar huis had durven gaan, omdat hij de ellende van zijn vrouw en zijn vier kinderen niet had durven aanzien, als hij terug had moeten komen met een „weer niets!” Nu was hij met de frank in zijn hand ontwaakt en voor een enkelen dag hadden ze thuis allen zich eens zat gegeten.

Desgranges teekende al hun verhalen op, gaf de menschen elk een vijf francs stuk voor hun verhaal, beloofde hun, bij de prinses een goed woordje te zullen doen.

En het artikel met het opschrift: „La bonne fée. Les bienfaits d'une princesse» van den volgenden dag, sloeg opnieuw in.

Waar was de prinses? De reporters der andere bladen waren vertwijfeld. 's Avonds liepen de camelot's met liedjes, getiteld: „La bonne fée des pauvres”.

Het was al een schertsende spreekwijs geworden, zooals Parijs er elk oogenblik kent, elkaar te begroeten met een: „As-tu vu la princesse?”

De armen, die werkelijk een frank hadden ontvangen, werden nu met tientallen anderen vermeerderd, die in werkelijkheid niets hadden gekregen maar gehoord hadden, dat aan de couranten, met een verhaal van een frank in den slaap gekregen, een flinke fooi was te verdienen. Men zag op de banken aan de boulevards en tegen de monumenten een ongewoon aantal arme lieden „slapen,” die op het bezoek van de vorstin hoopten. Grappenmakers, die er altijd in Parijs zijn, hadden er pret in, de slapers een franc in de hand te leggen en er waren zelfs te groote grappenmakers, die de arme „slapers” met valsche of met niet gangbare munt verheugden.

Een korte nota van 't bureau Havas aan de voornaamste bladen maakte een eind aan de mythe van de prinses. „De verhalen, door een blad rondgestrooid omtrent een bezoek van prinses Wilhelmina, die incognito een bezoek aan Parijs zou gebracht hebben, zijn volkomen uit de lucht gegrepen,” heet het. „H.K.H. vertoeft sedert het begin dezer maand te 's-Gravenhage en heeft hare residentie geen oogenblik verlaten.”

Maar nu eerst toonde Desgranges zijn waarachtig journalistisch vernuft.

Een nieuw, groot artikel verscheen. Ditmaal werden alle illustraties er bijgevoegd. Een portret van de prinses en een van de vermeende prinses werden naast elkaar afgedrukt om de „vergissing” van Desgranges te verontschuldigen. Maar Desgranges vond de geschikte uitdrukking voor de „vermeende prinses.” Hij betitelde zijn artikel: „La princesse... Jolie-Mine.”

Iedereen lachte. Parijs was gewonnen. Desgranges kwam tot een eerlijke bekentenis. Vertelde, hoe hij tot de „vergissing” gekomen was. Noemde het Grand-Hôtel. De photograaf verklaarde onder eede, dat de photographiën naar de natuur waren genomen, dat de giften aan de slapende armen, het ruikertje op Heine's graf, de bewondering voor de colonne Vendôme werkelijk naar het leven gekiekt waren.

Nu eerst werden ook Mantua en Treesje, die geen couranten lazen, door Desgranges zelf er op de hoogte van gebracht, dat zij, terwijl zij meenden vergeten in het vrije Parijs naar hartelust en stemming te leven, nauwkeuriger waren bespied dan in het kleinste Nederlandsche stadje.

Mantua was bedroefd door dat publiek rumoer om hen heen. Hij ging met Treesje naar het bureau van de courant om zich te beklagen. Maar de directeur en Desgranges, dankbaar wegens het enorme succes van hun sensationele ontdekkingen, de twee vreemdelingen waarachtig toegenegen, omdat zij in hun hart, hoe ook zelve cynisch als groote-stadsbewoners, iets liefelijks vonden in de milddadigheid van Treesje, spraken hoffelijk en kalm met den schilder en Treesje, informeerden naar hun werkelijk doel te Parijs en de directeur kwam 's middags met een beroemd kunstcriticus op bezoek bij Mantua, beschouwde diens schetsen en de kunstcriticus, het mooie van Mantua's arbeid ziende, voelend het voordeel en de reputatie, die er voor hen en voor de courant in gelegen zou zijn, Mantua te lanceeren, schreef een krachtig, ernstig artikel over de kunst van Mantua Fresco, den beroemden Hollandschen schilder, die een zijner collega's op zoo geestige wijze bij het Parijsche publiek had ingeleid.

In deze groote steden behoeft slechts de aandacht van het publiek op iemand gevestigd te worden om zijn werk met één slag, van hooge waarde te maken. Het groote publiek, dat

kunst koopt, bestaat voor een aanzienlijk gedeelte uit snobs. Deze bezitten geen verstand en smaak genoeg om zelf, onafhankelijk, het schoone uit te kiezen, doch laten zich leiden door de mode. De kunstkoopers weten dat. De waarde van schilderijen bestaat niet in de werkelijke verdienste maar in de denkbeeldige verdienste, die daarin, in een zekere periode wordt gevonden. Vandaar dat, zoodra b.v. Corot's schilderijen een artikel van smaak werden, tientallen slechte navolgingen van Corot's schilderijen, van een valsche handteekening voorzien, voor even hooge prijzen gekocht werden als de echte. De Parijsche kunstgeschiedenis is rijk aan deze voorbeelden. Sommige «namen», eens gemaakt, blijven zich handhaven. Maar er zijn ook namen, die slechts gedurende een zekeren tijd waarde verleen en aan kunstwerken en nadat de mode voorbij is, gaat het met deze werken als met effecten van niet-solide maatschappijen.

Een der gevolgen van dit gebrek aan waarachtige kennis en waarachtig gevoel voor 't schoone bij een gegoede bevolking, in een land, waar kunst-cultus traditie is, moet de bedorven critiek genoemd worden. Het is voor den kunstenaar, ook den waarlijk groote noodig, zich bekend te maken. De eenigste weg daartoe is exposeeren. De kunstcritiek en de onderscheidingen van regeeringswege moeten dan zorgen, dat op het tentoongestelde ook de aandacht wordt gevestigd.

Ernstige, groote kunstenaars, zooals Millet en Jongkind hebben jarenlang tevergeefs getracht, bekend en gewaardeerd te worden, omdat zij te eerlijk, te eenvoudig van harte, te recht-schapen en te fier waren om zelf voor de reclame van hun werk te zorgen. Het schilderen van «l'Angélus» is niet voldoende om te Parijs gewaardeerd te worden. Men moet daarbij de voorspraak hebben van een minister, een ministers echtgenoot, een ministers maitresse. Men moet vriendschappelijken omgang hebben met de reputatie-makende kunstcritici, die direct of indirect door geld of eerbewijzen moet gekocht worden. Het is een verkeerd begrip, te denken dat in tegenstelling met den toestand van den kunstenaar in de monarchie, in een republiek de kunstenaar onafhankelijk zou zijn. Ook daar eischt de regeering, dat de kunstenaar van haar politieke richting zij, wil hij, tijdens zijn leven door haar tot eer en aanzien komen.

Het «Journal van Desgranges» besloot, ter wille van de voortgezette reclame, Mantua's teekeningen in haar expositiezaal ten toon te stellen. De teekeningen werden keurig omlijst. Er werd een sierlijken catalogus gedrukt. De interessante biographie van Mantua Fresco werd door de bladen medegedeeld. De algemeene aandacht op den echtgenoot van «la princesse Jolie-Mine» was gevestigd en toen op den dag van de opening, Treesje aan de arm van Mantua zich vertoonde, was de élitie van het Parijsche publiek aanwezig en Mantua en Treesje werden uitgenoodigd in voorname kringen. Men wilde Jolie-Mine zien, men wilde met haar gesproken hebben en men voelde zich verplicht, ook iets te koopen van Jolie-Mines gemaal.

Op den eersten dag waren reeds tien teekeningen verkocht. Desgranges, handig journalist, kennend zijn Parijzenaars, had Mantua aangeraden zijn prijzen dadelijk hoog te stellen. Dat was het eenige middel om véél te verkoopen. Want de werkelijk koopkrachtigen te Parijs dulden geen koopjes in hun portefeuilles of salons. Een «Fresco» aan de muur moet in zekeren zin een zichtbaar kapitaal zijn, een renteloos opgehangen chèque in den vorm van een teekening of schilderij. Maar hij had het Mantua niet behoeven te zeggen. Die overlegde met Treesje, hoe hoog hij de prijzen voor elke teekening zou stellen. Zij meende al véél te zeggen, wanneer ze vijfhonderd franken rekende. Maar hij lachte haar uit, wilde vijfduizend franken eischen, sprak ervan later alles weer terug te zullen koopen, beklagde zich er over, dat zijn werk nu andermans eigendom zou worden.

«De kunstenaar behoorde een onvervreemdbaar recht op zijn eigen werken te hebben. Wat, ik geef een stuk van mijn ziel weg, van mijn eigen ziel, van mijn leven-en-bloed en een ander, omdat hij mij wat geld geeft, zou dat nu voortaan mogen bezitten, er mede doen wat hij verkiest, het kunnen weghangen in een achterkamer in slecht licht, het zelf bijschilderen, het laten inlijsten in een lijst, die er niet bij past, het onttrekken aan 't oog van anderen, ja mij zelf weigeren, het te zien, het te veranderen, het te verbeteren, wanneer ik daartoe aandrift gevoelde?»

«Maar wat zou je dan willen, dwaze, groote lieveling?»

«Wel... ik zou als 't dan bepaald moet, het willen leenen... voor een week, voor een jaar, voor tien jaar desnoods. Maar na dien tijd moest het altijd weer mijn eigendom worden en na mijn dood zou het in een museum moeten tentoongesteld worden op de plaats, die ik daartoe had bestemd... Is het niet een gruwelijke onrechtvaardigheid, dat men zijn adellijken titel niet kan verkoopen, maar dien hooger en echten adel, de in lijnen en tonen en tinten weergegeven zielenadel wél?»

Zij hoorde hem aan en had hem lief om deze grootschen en toch weer kinderlijken eerbied voor zijn kunst.

Maar Desgranges vatte het anders op, toen hij zoo tegen hem sprak. Hij had verwacht, dat beiden in hem hun redder zouden zien, hem groote dankbaarheid zouden betuigen, hem een aanzienlijk geschenk zouden geven. Mantua dacht er niet aan. Hij beschouwde het geheele verhaal van prinses Wilhelmine en Jolie-Mine als een ongepaste en voor zijn geliefde beleedigende grap. De tentoonstelling zijner werken en de prijzende critiek van zijn arbeid meende hij, was zijn recht en hij behandelde Desgranges zoowel als de directeur met een soort breede neerbuigendheid.

«Cet homme ne comprend pas ce qu'on a fait pour lui» riep Desgranges verbaasd en vertoornd tegelijkertijd. uit.

«Nee, hij is slimmer dan wij bij elkaar. Let op!» meende de directeur.

Desgranges' raadgeving om hooge prijzen te rekenen werd door Mantua met een koel: «Maar ze kunnen immers niet betalen, wat mijn werk waard is», ontvangen.

De kinderlijke grootheidswaanzin, die Mantua levenslang verhinderd had bekend en gewaardeerd te worden, die hem er toe had geleid zich van de wereld af te sluiten en zijn arbeid alleen voor zichzelf te behouden, was thans maatschappelijk zijn redding. Want nu gaf zij hem een overwicht, leidde er toe, dat hij van 't gunstige oogenblik, dat eindelijk gekomen was, alles verkreeg, wat er maar van te verkrijgen was.

Men wilde de afbeeldingen van Jolie-Mine bezitten en kocht ze dus, niet lettend op de prijzen. De kunstkoopers, die hem te voren zelfs het opbinden van de lusjes van zijn portefeuille niet toegestaan hadden, anti-chambreerden nu bij hem in 't Grand-

Hôtel, waren vol égards voor «Jolie-Mine,» die zij bloemen en bonbonnières zonden en trachtten contracten met Mantua af te sluiten, vroegen hem om schilderijen. Doch hun aanbiedingen werden naïef-hooghartig van de hand geslagen.

Ze meenden, dat het geslepenheid was, verhoogden hun bod, vereenigden zich om gezamenlijk de nieuwe beroemdheid te kunnen exploiteeren.

De kinderlijke eerlijkheid van Mantua, zijn krachtig zelfbewustzijn, zegevierden over hun koopmans-slimmigheidsjes. Mantua was niet tot eenig contract te bewegen, bepaalde zich voorloopig tot het verkoopen van de geexposeerde teekeningen. Hierdoor bleef het aantal kunstwerken beperkt. Menschen, die gister een teekening van Fresco voor duizend francs, gekocht hadden, kregen den volgenden dag een hooger bod van een kunstkooper, die een bestelling van een «Fresco» had te leveren aan een goeden klant, die nooit naar den prijs vroeg, een suikerlord, een petroleum-koning, een nabob, die ook „zijn Fresco” wilde hebben en die beleedigd zou zijn, wanneer voor zoo'n paar onbeduidende blauwe papiertjes meer, zijn wensch niet vervuld zou worden.

Toen de expositie veertien dagen geduurd had, was alles, alles verkocht en tegen hooge prijzen. Treesje, die zuinig en precies administreerde, die de les van de realiteit, toen het geld bijna op was, onthouden had en zich vast had voorgenomen, voortaan minder in den droom van 't oogenblik op te gaan, telde dertig duizend francs als netto opbrengst.

Maar de vraag vermeerderde. Er was een onderlingen handel in de Fresco's ontstaan. Nu de couranten-critiek, de bedorven couranten-critiek den weg gebaad had, kwamen de ernstige critici, de echte, onomkoopbare kunstbeoordeelaars, directeuren en onderdirecteuren van musea, schrijvers in geachte revue's, correspondenten van groote buitenlandsche bladen de Fresco's bezien, gaven hun critieken en de één wilde al éérder dan de andere Fresco's genie ontdekt hebben. Men gaf reproductie's zijner vrouwenstudie's in de tijdschriften, begon vergelijkingen te maken tusschen zijn werk en dat van de oude Duitschers en de oude Hollanders. Kunstaesthetici vingen aan diepzinnige vertoogen op te stellen over de voorloopers van Fresco, over

de school van Fresco, over het vrouwelijke schoon bij de moderne kunstenaars in en 't bijzonder bij den Hollander Mantua Fresco.

De Blowitz van de *Times* bracht Mantua een bezoek, interviewde hem, bracht hem handig aan 't spreken, memoriseerde met zijn ijzersterk geheugen den rijkdom van nieuwe ideeën, die Mantua kinderlijk-hooghartig en langs zijn neus weg zeide. De groote journalist, met zijn flair om het echte van het onechte te onderscheiden, voelde dat deze man werkelijk niet een door kunstkoopers tot beroemdheid opgeblazen charlatan was, maar een echt, groot kunstenaar, die over zijn kunst en het leven had nagedacht. Hij schreef een groot artikel in de „Times” en hij, de groote cynicus, altoos voorzichtig en terughoudend in zijn oordeelvellingen, betoonde zich nu enthousiast, sprak over den Hollandschen Burne-Jones, den nieuwen Alma-Tadema.

Hij noodigde Mantua en Treesje uit op een der groote soirée's, in zijn hôtel, bracht Mantua in aanraking met diplomaten en Mantua kreeg de opdracht de echtgenooten van den Engelschen gezant te Parijs te schilderen.

Zij installeerden zich nu op een fraaie woning in den Rue Boccador, meubelden kamers en atelier met overdadige weelde. Het was een nieuw tijdperk van geluk, dat voor de twee aanbrak. Nu was ook de toekomst schoon, want daar Mantua eenmaal over het doode punt heen was, behoefde hij geen vrees meer voor materiële zorgen te hebben en zij leidden een leven, dat een Idylle geleeke.

Mantua stond 's morgens vroeg op. Dan ging hij met Treesje een wandeling of een rit door het Bois maken. Tegen tien uur begon hij in zijn ruim, groot atelier te schilderen. Treesje zat dan dicht bij hem op een divan, las een boek, poseerde als hij 't noodig had, zorgde voor de correspondentie of luisterde naar 't geen hij zeide over het werk waaraan hij bezig was, over het werk, dat hij daarna zou maken of over de kunst in 't algemeen.

Na 't déjeuner gingen beiden uit en reden naar schilderijtentoonstellingen, brachten een enkel bezoek. Maar ook dikwerf moest Mantua 's middags thuisblijven, wanneer hij vrouwen op bezoek kreeg, die voor hem poseerden. Want hij schilderde uitsluitend portretten van vrouwen, koos bij voorkeur teedere,

tengere figuren. Hij, de la Gandara en Helleu wisten de moderne Parisienne te idealiseeren; ook in de portretten van vrouwen, die niet dat frêle van de echte Parisienne hadden, een toets van dat gekweekte, kas-bloemachtige, oververfijnde te leggen, dat haar zelve in verrukking bracht.

Jolie-Mine was al weder lang vergeten. Maar Thérèse werd toonaangevend in de hoogere Parijsche kringen. Het was de tijd, dat de Liberty-stoffen in Londen gecreëerd werden. Mantua hield van die weeke, fade, tot tinten gebluschte kleuren en zij pasten zoo goed bij de teedere slankheid van Treesje. Mantua ging altijd zelf mede wanneer ze bij Worth of Paquin een nieuw toilet bestelde, zorgde voor een kleine afwijking, waardoor Treesjes costume's geen volkomen navolgingen van de mode waren, maar altijd door een kleine eigenaardigheid werden onderscheiden. En het was juist deze kleine afwijking, die de andere vrouwen tot navolging prikkelde.

Zij kregen kennissen en vrienden in de kunstenaars-wereld. Jonge dichters en schrijvers droegen Mantua Fresco hun boeken op. Er ging geen week voorbij of de een of andere courant bracht een artikel over de kunst van Fresco. Mantua las die artikels al lang niet meer. Hij was gelukkig met zijn kunst, was gelukkig met zijn geliefde, gevoelde zich alsof zijn héële vroegere leven een bange droom was geweest, waaruit hij nu ontwaakt was.

Maar op den zolder op de Leliegracht hingen nog altijd Mantua's schilderijen uit den tijd van zijn eenzaamheid.

«Waarom exposeer je die toch eens niet?» vroeg Treesje. Hij schudde het hoofd.

„Dat is vóór-arbeid. Dat was niet af. Dat was een mooi begin, maar ik ben eerst goed gaan schilderen, toen ik gelukkiger ben geworden.”

„Maar ze waren toch zoo mooi, zoo krachtig, zoo echt.”

„Neen, neen... vóór ik jouw leerde kennen was ik ziek. Mijn ziel was ziek en mijn lichaam was ziek en daardoor was mijn kunst óók ongezond. De menschen hebben ongelijk als zij meenen, dat uit de smart, de schoonste kunst groeit. Neen, het lijden verbittert en het lijden verblindt. Alle scheppen is vreugde en daarom moet ook de drang tot scheppen uit een gelukkig, vreugde-rijk hart komen.”

„Maar het lijden maakt toch diep. En het lijden inspireert. Kijk maar eens tot hoeveel kunst het lijden van Christus heeft geïnspireerd.”

„Christus? Neen... neen... de Christus-vereeering heeft de ware, groote kunst afgeleid... Verbeeld je, dat de oude Italianen, de grooten, hun inspiratie hadden kunnen krijgen uit een bron van meer geluk dan de partijdige voorstelling van de kruisiging van een Godszoon, die het aardsche leven miskend heeft? Verbeeld je alleen maar voor een oogenblik een Christus, die als een Napoleon, de macht op aarde zich had verworven en nog bij zijn leven een duizendjarig rijk van vrede had gesticht, een rijk van zang en dans en overvloed van liefde tot het leven, van vrijheid, zelfbesef en kunstzin. Dan zou niet zooals thans, de geheele renaissance een eindelooze herhaling geworden zijn van eenzelfde treurige mythe, vernietigend de fierheid van den mensch. aanhitsend tot vervolging van de ongelukkige, onschuldige nakomelingen van een groot ras, dat eens de Makkabeërs heeft gekend, maar wij zouden hebben gezien een weder-opbloei van de groote levensliefde der Grieken, doch nu veredeld en vrij van alle bijgeloof of alle knellende mythe. Wij zouden groote kunstwerken hebben gekregen van vrije menschen, die geloofd hadden in dat aller opperst-goddelijke, die gestadige bron van liefde en geluk, de schoonheid.

Dat hebben de Hollanders, de oude Hollanders met hun mooie, echte, jonge vrijheid begrepen en gevoeld. Ook in hun schilderijen hebben de Hollanders zich ontworsteld aan 't Spaansche, dat is het Katholieke juk. Zeg eens zelve, Treesje, is de Nachtwacht van Rembrandt minder vroom dan een Madonna met den Heiligen Antonius of de Hemelvaart van Maria van Titiaan? Het zijn de vrijgevochten Hollanders, de groote mannen als Rembrandt, Frans Hals, Van Mieris, Van Goyen, Ruysdael, die het allereerst die waarheid der kunstenaars voor alle eeuwen weder hebben geopenbaard, dat de waarachtige schoonheid, die, waarbij idee en uitvoering één zijn, slechts voortkomen kan uit een blijmoedigen, gelukkigen geest, die weet, dat hij vrij en onafhankelijk is...”

«En de kerken dan, Mantua, de Notre Dame, de kathedraal te Reims ...»

Ze zijn niet mooier dan het Erechtheion en het Parthenon waren en reeds de kruisvorm veroordeelt ze. Het is afschuwelijk te moeten denken, dat de schoonste gebouwen ter wereld, den vorm zouden moeten hebben van een barbaarsch foltertuig, dat wij heden voor den gruwelijksten misdadiger te wreed zouden vinden. Zij zijn mooi voor menschen, die hangen aan 't uiterlijk. Maar er zal een tijd komen, waarin de hoogere menschen medelijdend zullen glimlachen over een tijd, zoo barbaarsch, dat een afzichtelijk kruishout grondplan was voor de gebouwen, waarin menschenliefde en Godeseer werden gepredikt. De nieuwe tijden komen mijn kind, de tijden waarin de mensch zich zal hebben ontworsteld aan de barbaarschheid van de oude eeuwen. Dan komt de nieuwe mensch, de vrije, het ware evenbeeld Gods, zelve een God, die gevoelt dat dit leven alléén dan een kruisgang is, wanneer wij elkaar bestrijden, elkaar voelen als afzonderlijken. De nieuwe mensch zal zich deel weten van het grootmenschelijke, het al-omvattende op aarde en gezamenlijk zullen zij het leven dwingen naar hun lust en gelukkig zijn tot in de verre eeuwen. De Christus heeft het goed gemeend met de menschheid. Maar hij heeft gedwaald, heeft den vooruitgang der menschheid duizend-eeuwen teruggezet. En eens zal de tijd komen, dat men eindelijk recht zal doen wedervaren aan de lieden, die hem gekruisigd hebben. Niet het kruisigen was goed . . . o neen . . . een Christus, die tot zijn negentigste jaar in welvaart en gezondheid had geleefd, zou geen invloed uitgeoefend hebben en daarom heeft de kerk, die het zwaartepunt op Christus-kruisiging méér nog dan op zijn leer heeft gelegd, van haar standpunt, zeer sluw gehandeld. Maar goed was de idéé, de gezonde optimistische idéé, de Joodsche idéé van vreugde in 't leven te scheppen en dat leven zoo blijmoedig mogelijk te leven tegenover de idéé, die dit leven als een proeftijd voor zondaars voorstelde. Want Jezus heeft de Godheid gehoond, hij die den kostbaren, schoonen schat van het leven, waarvan zooveel te genieten valt, heeft miskend. Tegenover het Memento Mori zal eens het Memento Vivere worden gesteld . . . »

Hij was zoo betoogend, rechtop voor haar gaan staan, maakte breede gebaren, opheffend den vinger of wijzend ver in het ijle,

alsof hij dáár de toekomst zag. En zij luisterde aandachtig, volgde hem ingespannen.

«Maar Mantua... het is toch mooi van den Heiland, dat hij zichzelf als zoenoffer heeft gegeven, zijn bloed voor onze zonden heeft gestort...»

«Wat? Dat is een vernedering van den mensch. Of wij zijn allen onschuldig, omdat wij zondig zijn zonder onzen wil, of wij zijn schuldig, het kwaad doende met bewustheid... En in dat laatste geval zouden wij menschen zoo laf moeten zijn, om een onschuldige voor onze zonden te doen boeten? Maar dat weiger ik. Liever verdraag ik al de kwalen van de hel tot in de eeuwigheid, alvorens ik toe zou laten, dat één onschuldige voor mij ook slechts een haar gekrenkt zou worden. Dat teekent het laffe, het karakterlooze van die tijden, toen zelfs groot begenadigde kunstenaars, diep-in ongeloovig, zich verlaagden tot slaafschen dienst van Pausen. Een godsdienst, die er op gebaseerd zou zijn, een onschuldige te doen lijden voor schuldigen, neen neen en nogmaals neen... ik ben een mensch, vrij en mijzelf... En indien ik kwaad bedrijf en daar zou een Hoog gericht zijn, dat dit kwaad voor opzettelijke zonde, mij voor verantwoordelijk hield, dan wil ik dit kwaad boeten, ik zelf! En met hetzelfde recht als jouw Heiland van mij eischt, mijn zonden op zijn rug te laden zeg ik tot hem... Neen, laat mij lijden voor mijzelf en laat ik deelen in úw leed...

Want ook dikwerf Treesje, voel ik een ontzaggelijk medelijden met dien armen, eenzamen Christus, die gebukt moet gaan niet onder den last der zonden der menschheid, maar onder den veel grooteren last van de reusachtige lafheid dier menschheid, die er vrede in vindt een onschuldige te doen boeten voor haar schuld... Neen, neen, neen... de mensch van de toekomst zal allereerst er een zijn van geestelijken moed. Hij zal zichzelf willen zijn, dat is: vrij en onafhankelijk, zoolang als hij besef heeft van dat zelf...

Als Mantua moe was van schilderen en filosofeeren, maakten ze samen wandelingen door het Bois de Boulogne. En langzaam aan herkreeg hij dan zijn rust, proefde het geluk der uren, genoot van de schoonheid om zich heen en tegen de

avondschemering zaten ze dan wel naast elkaar op een bank als twee gelukkige kinderen, turend sprakeloos naar den rozen avondhemel en voelend beiden zich ver weg uit het gewoel der menschenwereld vlak bij, twee verhevelingen, innig verliefd op de schoonheid, rakende met versmolten zielen een steer, reiner en hooger dan die der gewone stervelingen.

HOOFDSTUK VIII.

De Osjessluis was afgebroken en het water tusschen het Rokin en de Kalverstraat gedempt. Vlissingen was op zijn hoede geweest en hij had een der huizen aan het nieuwe Spui vóór de demping goedkoop gekocht, betaald met heel zijn gespaard kapitaaltje en een hypotheek.

Hij had nu door den aannemer, die ook het bloemenwinkelkje had vertimmerd, het ging goed en werd door een winkeljuffrouw gedreven, het nieuwe huis laten inrichten en zijn ideaal, een winkel aan de breede straat te hebben, met véél véél ruimte en véél licht, had hij nu bereikt. Aan de Spui-zijde étaleerde zijn bediende, want in zijn nieuwe zaak had hij één bediende en een winkeljuffrouw-boekhoudster, alléén het dure en fijne goed en aan de Taksteegzijde de waren voor 't kleinere publiek. In het eerste half jaar van Treesje's verdwijning, had hij zich goed gehouden, met kracht een opkomend verlangen naar zijn kind onderdrukt. Maar nu 't hem goed bleef gaan, nog altijd den heelen dag zittend in zijn winkel, begon hij veel aan haar te denken, peinsde er over haar terug te gaan halen.

Zij schreef geregeld brieven uit Parijs, die hij ontving, las, maar nooit beantwoordde. Het ging haar en Mantua heel goed. Ze hadden een groot atelier gehuurd in de Rue Boccador bij de Avenue Marigny en Mantua verdiende veel geld. Hij schilderde uitsluitend dames uit den voornamen stand, had op de groote tentoonstelling een gouden medaille gekregen voor een portret en zij waren nu al rijk. Als vader geld nodig had, zou hij het maar zeggen. En in een anderen brief schreef zij, dat Mantua beroemd werd, dat hij een hooge ridderorde zou krijgen, dat de couranten vol stonden van zijn werk, dat hij zoo goed voor haar was, dat zij gelukkig waren en dat zij

altoos nog hoopte, dat vader en moeder zich met haar man zouden verzoenen.

Vlissingen sprak met niemand over de brieven. De namen van Treesje en Mantua werden in zijn huis niet genoemd, sedert zij op dien middag zoo plotseling weg was gegaan. Zijn vrouw had wel eens een enkele maal gezegd, dat Treesje toch nooit een slecht kind was geweest, «dat alles alléén» de schuld van «dien ouden Jood» was. Vroeger was zij weinig kerks geweest, maar sedert het «groote ongeluk» was zij weer zéér vroom geworden, voedde ook de andere kinderen streng in de leer op, Treesjes afdwaling wijtend aan het verwaarloozen van haar godsdienstige vorming. Vlissingen, weinig devoot van aanleg, liet haar begaan, wilde zelf den last van het bidden en kerkloopen niet hebben, maar vond het in zijn hart wel goed, dat zijn vrouw meteen voor hem mee bad, wat toch in elk geval geen kwaad kon. En zij, het afgetobde moedertje, lag uren geknield voor een crucifix, biddend voor den inkeer van haar dochter, offerde véél spaargeld aan liefdadige werken. Maar zij vertelde haar man nooit, dat zij voor het heil van Treesje bad, sprak nooit anders over «die weggelooopen meid» dan in kijftoon.

De Leeuw was in al dien tijd niet meer bij Vlissingen op bezoek geweest. Hij vond het niet al te onaangenaam. Wél kon hij nu niet meer bij Pannekó leenen, maar hij bespaarde zich de vernedering te erkennen, dat zijn Molly ondergeschikte was geworden, dat hij zijn grooten winkel met schade had moeten verlaten, dàt nu ook zijn kleinere winkel weer achteruitging.

Op een dag echter had hij in het Handelsblad boven een Parijsche correspondentie met dikke letters den naam «Mantua Fresco» als opschrift gelezen. En in het artikel stond de levensgeschiedenis van den Nederlandschen schilder, die te Parijs het hoofd van een nieuwe schilderschool was geworden en wiens portret van de echtgenoot van den minister van koloniën de algemeene aandacht had getrokken. de clou van den salon was. Er werd in verhaald, dat de groote schilder een veelbewogen, romantische jeugd had gehad. Hij was clown en dierentemmer geweest, had jaren lang in Amsterdam als eenvoudig huisschilder moeilijk de kost verdiend en was, na een verliefd avontuur met een jonge Nederlandsche, naar Frankrijk gevlucht.

De Leeuw had de stoute schoenen aangetrokken en was naar Vlissingen gegaan. Die stond in zijn groot magazijn van glas, kristal en aardewerk op het Spui, achter de breede toonbank.

«Dag mijnheer Vlissingen. Hoe maakt u het?»

«Dag mijnheer De Leeuw, hoe maakt u het? ...»

Zij hadden elkaar de hand toegestoken en De Leeuw had eerst over zaken gesproken, den nieuwen winkel bewonderd. Toen had hij hem eindelijk naar zijn dochter gevraagd.

«Spreek mij niet over haar, mijnheer De Leeuw. Die dochter is dood voor mij. Men kan wat met kinderen beleven. Hoe gaat het met uw kinderen? Juffrouw Molty heb ik bij Bertels in den winkel gezien? ...»

«Ja... ze moest toch wát om handen hebben. Ze leert het vak... Later zal ik haar een winkel opzetten...»

«En die kleine blonde van u? Speelt zij nog altijd op haar viool? Is ze nog niet uitgeleerd? ... Jongen, jongen, dat duurt lang, hoor, lang...»

«Den lahgsten tijd heeft het geduurd... Ze zal nu gauw beginnen goud te verdienen...»

«Ik had gehoord, dat ze zou gaan trouwen...»

«Er was sprake van, zeker. Ze zou den zoon van G. Polak gekregen hebben... Maar dat is niet doorgegaan...»

«Niet doorgegaan?»

«Neen... ik had het graag gewild... maar wat heeft een ouder te zeggen... een ouder heeft niets te zeggen... Je kunt op je kop gaan staan, maar als ze 't verdraaien, verdraaien ze het...»

„Dát is zeker...”

„Daar heb je mijn Molly. Die had Mr. Gazan kunnen krijgen. Die heeft wat moeite om 'r gedaan... Mijn drempel heeft-ie plat geloopt om 'r... Maar ze wou niet... Ze wou niet hoor... Ze staat liever bij Bertels in den winkel... Doe er wat aan... men staat als vader machteloos... Vroeger heb ik er mij driftig om gemaakt... Als vader schept men zich idealen van zijn kinderen... Maar ik ben nu anders geworden... de jaren hebben mij wijzer gemaakt... ik láát het nu aan 't noodlot over... Een mensch kan toch niet tegen zijn noodlot op... Men krijgt, wat voorbeschikt is...”

Vlissingen zag nu De Leeuw eens goed aan en hij voelde

eenig medelijden. Wat was die man verouderd in een paar jaar tijds... Vroeger liep hij zoo recht als een kaars... en nu stond hij daar gebogen... En zijn haar was peper en zout geworden en zijn oogen keken bedroefd...

„Wij hebben allemaal ons leed, mijnheer De Leeuw... Wat mij met mijn dochter gebeurd is, ga je óók als vader zijnde voelen... Ze is nu al derdehalf jaar weg... derdehalf jaar.”

„En heeft u in al dien tijd niets van haar gehoord?”

„Dat zal ik niet zeggen... Zie je, slecht, wat je slecht noemt, is ze nooit geweest... Ze heit me geschreven, telkens geschreven...”

„Welnu, wat wilt u dan meer?”...

„Maar ik wou dat ze van die man af was. Ze kon morgen den dag weer bij mij komen... alsof er niets gebeurd was...”

„Wil ik u eens wát zeggen... er zijn menschen, die ongelukkig worden door de omstandigheden en er zijn menschen, die zichzelf het leven tot een hel maken...”

„Daar bedoelt u mij mee?”

„Eerlijk gesproken... ja. Waarom geef je je toestemming niet?... Waarom laat je ze niet trouwen?...”

„Daar zegt u opeens zoo wat!”

„Ik zweer u, als ik morgen voor mijn Molly zoo'n partij vond als Fresco, zou ik haar ja geven... met plezier...”

Vlissingen trok even zijn mond terzij, denkend aan 't verhaal van de geweigerde goede partijen.

„Die Fresco is knapper geweest dan wij allemaal met elkaar geweten hebben... Hebt u 't Handelsblad gelezen?”

„Ik houd alleen „De Tijd”.

„Lees dan eens hier... lees dat artikel eens...”

De Leeuw reikte Vlissingen de courant over met het artikel over Fresco naar buiten gevouwen. Vlissingen las het, langzaam en moeielijk, terwijl De Leeuw in spanning wachtte.

„Weet je wat ik je zou raden... Ik zou ze maar eens terugschrijven... en ze laten trouwen... en ze in genade aannemen...”

Vlissingen knikte wijs. Hij had de brieven van Treesje niet heelemaal vertrouwd. Maar nu de couranten er toch óók over schreven... nu het daar gedrukt stond... nu kon het toch wel eens de waarheid zijn.

„Je zou zeggen hè? Zoo'n rare kerel... Wie had dat nou achter 'm gezocht...”

„Ik heb altijd geweten, dat er wat groots in dien man zat,” beweerde De Leeuw.

Hij was vriendschappelijk weggegaan, peinzende over zijn eigen dochters. Molly was toch eigenlijk een „schlemielte”. Zoo'n knappe, mooie vrouw zou haar leven „verschwartzen” moeten in zoo'n hol van een winkel. Ze had het er nog betrekkelijk goed, maar dat was toch geen leven, ondergeschikt te zijn, van den morgen tot den avond de onderdanige dienaress te spelen.

Het ongeluk scheen hem te willen, hem en zijn kinderen. Ze waren te braaf, te fatsoenlijk! Wie had dat meer zien voorkomen, dat een arm meisje, zooals zijn Everdine, een rijke partij als Bertus Polak van de hand sloeg, alléén omdat de man haar niet beviel. Men kon het zich niet uitkiezen, zooals men het hebben wou! Een arm meisje moest dankbaar zijn voor elke partij, die zich opdeed. Elke partij? Nu ja, bij manier van spreken. Die lange broodmuzikant, die nu om haar liep, wàs geen partij... Dáár was hij tenminste bliksems gauw bijgeweest om 't àf te maken... Dat was maar goed ook geweest... Want je zag de vreemdste dingen gebeuren... Er uit gebonjourd had hij hem... Een brutaliteit om naar *zijn* dochter, naar zijn Everdine de hand uit te steken... Een gàttes... En wàt een gàttes... Geen schoen had hij aan de voeten... geen broek aan zijn lichaam... en hij had bij hem een broek willen koopen voor f 7.50... op crediet... Hör maol an... een sjeikets, die een broek van drie rijksdaalders op crediet moest koopen... en hij was hem voor die paar rijksdaalders ook nog niet goed geweest. Hij had hem boven gevonden in de voorkamer bij Everdine en samen hadden ze zitten spelen... hij piano en zij viool... en dat op denzelfden dag, nadat zij een zoon van wijlen G. Polak den bons had gegeven... Maar dàt had hij 'm toch maar netjes geleverd... „Mijnheer, ik heb alle respect voor de kunst, maar voor de broedeloze kunst heb ik géén respect... u zoudt mij een plezier doen als u mijn dochter hier voortaan alléén liet studeeren...”

Zoo... die was hij kwijt. Dàt had er nog bij moeten

komen... Later had hij hem zien loopen door de Kalverstraat met nog wat van zijn kornuiten... De bende van de Nieuwe Gids... allemaal nieuwe lichters, die op hun tandvleesch liepen. De honger in hun oogen... Verschwartzte narren... liepen met een opgestreken zeil door de Kalverstraat alsof alle huizen van hen hoorden...

Bij Hirschfeld hadden ze gelachen... daar was één van die gekken binnengeloopt en had zich een heele uitrusting besteld... Een pak, nog een pak, een half dozijn overhemden... Harry Hirschfeld was net in den winkel geweest. Daar had-ie juist den goeie aan getroffen...

„Mijnheer, u weet zeker dat hier alles à contant is...” had-ie gezegd. „Mijnheer, ik ben gewoon op drie maanden te betalen...” „Uitstekend mijnheer... kom dan over drie maanden terug... dan hebben wij elkaar niets te verwijten...”

Dat moest je Hirschfeld zelf hooren vertellen! Een brutaliteit. Komen zonder een cent in de zak bij een winkelier binnen, die op hooge lasten zit en willen 'm een heele uitrusting uitoetsen. Wat had die slokkert bij hem thuis gedacht? Dat ie gezegd zou hebben: Mijnheer, hier is mijn dochter Everdine. 'k Heb haar acht jaar dure lessen laten geven... 'k Heb van den morgen tot den avond haar studie's aangehoord... Ze heeft in mijn huishouden nooit een top van haar vinger in 't waschwater gestoken... U heeft geen cent in de wereld... U trommelt een beetje op een piano... u bent van een ander geloof... ik weet niets van uw hoedanigheden... Maar dat is alles niets... U bent verliefd op mijn dochter... Mijn dochter is verliefd op u... Mag ik alstublieft de eer hebben u naar 't stadhuis te begeleiden...

Dat had-ie gecoupeerd. En dadelijk... Je moet zulke dingen flink aanpakken... Everdine had Bertus Polak niet willen hebben... Goed... ze wou de kunst... ze zou de kunst hebben...

Maar nu had hij, als vader, toch wel recht om óók eenig voordeel te hebben van al dat studeeren, van al dat voorgesloten geld voor lessen en muziek... Hij zou zijn zaakje nu opdoeken... Nauman had hem al telkens wat afgekocht... Morgen zou hij hem voor gereed geld den heelen winkelvoorraad overdoen... Stijntje, moeder en de drie kleine kinderen

zouden goedkoop gaan wonen op een bovenhuisje ergens aan den rand van de stad... Aan den Buiten-Amstel bouwden zij heele lieve, nieuwe woningen had hij gezien. Molly verdiende de huur... Hij had óók jaren voor zijn ouders gezorgd. Eén van zijn kinderen kon dan ook wel eens wát doen voor háár ouders... Eduard zou hij bij Hirschfeld in den winkel zien te krijgen, of anders bij Vlissingen, of hij moest maar een betrekking op een kantoor zoeken... En dan zou hij met Everdine naar Berlijn gaan en dáár zou zij haar eerste concert geven... Wát dan volgde wist hij niet... Ze hadden hem altijd gezegd, dat hij er duizenden mee zou verdienen... Maar hij was niet meer zoo optimistisch als vroeger... Hij had genoeg ontgoochelingen gehad in zijn leven... Het was verstandiger zich de dingen zoo slecht mogelijk voor te stellen... Als hij hònderden met haar zou verdienen, zou hij al héél erg dankbaar zijn...

Toen hij thuis kwam, liep Stijntje hem doodsbleek en met behuilde oogen in den winkel te gemoet.

«Ben je daar!... ben je daar!... God, God, wij hebben den heelen morgen naar je gezocht... waar bèn je geweest... nèrgens was je te vinden!...»

«Wat is er? Wat is er gebeurd?...»

«Ach God... God in den hemel...! Everdine... mijn Everdine! —»

«Wat is er... ik besterf het van schrik... Wat is er gebeurd... Een ongeluk? Heeft ze zich bezeerd?...»

«Nee... nee... ik overkom het niet... ik gooi mij in 't Rokin... ik ga mij verdrinken...»

«Vertel dan toch op... Waar is Eduard...»

«Die loopt je te zoeken... die smerige, lange bleeke muzikant is weer hier geweest, zonder dat ik 't wist...»

«Waar is — ie... 'k Sla hem z'n beenen kapot...»

«Hij is boven bij 'r geweest... En zij heeft zich aangekleed en heeft 'r viooltje genomen en is weggegaan met 'm...»

«Nou... dàn zal ze wel weer terugkomen... Is het dàt maar...»

«Nee... ze komt niet meer terug... ze hèt een brieffie achter gelaten... o God... voed kinderen op... Dàt heb

je er van... Ricardi is ze achterna... God gééf dat-ie ze vind... 'k Heb 'm gezegd, dat-ie er met 'r haren naar huis terug moest sleuren...»

Terwijl zijn vrouw jammerde, nam hij haar het kleine briefje af. Met haar mooie, mannelijke, krachtige hand had Everdine geschreven:

«Lieve vader. Vergeef mij wat ik doe, maar ik kàn niet langer de stem van mijn hart weerstand bieden. Ik volg het voorbeeld van Treesje Vlissingen. Ik ben met Kees Daalhof medegegaan naar Berlijn om met hem een toekomst te zoeken... Vloek mij niet... Als 't mij goed gaat, en Kees wordt even beroemd als Mantua Fresco, zal ik voor u en voor allen zorgen...

Ik heb sedert drie maanden in stilte met hem verkeerd... Daarom heb ik Bertus Polak zijn afscheid gegeven... Leef gelukkig en wees ten afscheid gezoend door uw liefhebbende dochter Everdine.

P. S. Doe geen moeite om mij terug te halen. Anders verdrink ik mij.»

HOOFDSTUK IX.

Op den duur kon Bertels zijn verlangen naar Molly niet bedwingen. Hij begon lijdende te worden, kreeg zenuwtoevallen, neiging tot zelfmoord. Zijn vrouw walgde hem. Molly merkte dat alles heel goed, maar zij bleef haar afstand bewaren. Op een morgen was zij naar een klant op de Keizersgracht gezonden, die mantels wilde passen. Toen zij, na als gewoonlijk verkocht te hebben, buiten kwam, stond haar patroon haar op te wachten. Bertels was grauwbleek; zijn rossige snor hing verwaarloosd neer en zijn hoofd droeg hij wat voorover.

Zoodra zij hem zag, begon haar hart te kloppen. Zij vermoedde, dat er nu eindelijk iets zou gebeuren. Ze was vastbesloten, zou zich niet geven, wilde alléén iets van hem weten, wanneer hij zich weder vrij man maakte, haar zou kunnen huwen.

«Juffrouw de Leeuw,» zeide hij, op haar toetredend, «ik wacht u hier, omdat ik u iets te zeggen heb.»

«Zoo mijnheer.»

«Ja, ik heb u iets zeer gewichtigs te zeggen.»

Hij liep naast haar voort. Hoewel hij slank was en vrij groot, was hij toch niet langer dan Molly, die, met haar houding van een koningin, rustig naast hem schreed, hem uit haar mooie, levendige, bruine oogen iewat van uit de hoogte aanziende.

«Juffrouw de Leeuw, heeft u, al dien tijd dat u bij mij in de zaak was, niets gemerkt?»

«Hoe bedoelt u dat? Wat zou ik moeten merken?»

«Nu . . . ik bedoel . . . ziet u eens, heeft u nooit wat voor mij gevoeld?»

«Ik? Daar heb ik nooit zoo over gedacht. Ik ben een fatsoenlijk meisje mijnheer en ik denk niet aan getrouwde mannen. Als u mij niets anders te vertellen heeft, hoop ik, dat u mij met rust laat . . .»

Haar volle boezem bewoog zich wat sneller op-neer, op-neer. Zij keek hem van terzij verwijtend aan.

«En als ik nu eens ongetrouwd was? Zoudt u mij dan zoo geheel verwerpelijk vinden?»

Zij lachte opeens gul met haar frissche roode mond en het wit der tanden schitterde hem verleidelijk in de oogen.

«O dan... neen dan was het natuurlijk wat anders. Dan zou ik gelukkig zijn met iemand zooals u».

Zij beschouwde hem nu van 't hoofd tot de voeten.

«U bent een knap man... maar ik kan er immers niet aan denken... u bent nu eenmaal al getrouwd.»

«Maar ik kan scheiden.»

«Dat moet u weten.»

«En als ik gescheiden was.»

«U doet mij zulke moeilijke vragen. Ik heb u al gezegd, dat ik u als man héél goed kan lijden, werkelijk heel goed. Liefde is 't natuurlijk niet, dat komt niet zoo opeens... Maar 't is immers toch tusschen ons overbodig geflirt. Ik ben fatsoenlijk, in-fatsoenlijk. Ik zou er nooit toe te krijgen zijn om, zooals mijn zus gedaan heeft, te handelen. Ik ben de oudste thuis, ik heb veel meegemaakt, héél veel. Daarom weet ik, dat men zich niet mag wegwerpen... Wie mij liefheeft, moet mij zoo liefhebben, dat hij mij trouwt... Want alles wat géén huwelijk is, loopt ten slotte altijd ten nadeele van de vrouw uit. Dus nu heb ik het u goed gezegd, mijnheer Bertels: òf niet... in 't geheel niet... of trouwen. Er is bij mij geen middenweg... kom, kijkt u niet zoo bedrukt en gaat u een anderen weg... het zou zoo vreemd zijn, als men ons zoo samen zag; de menschen zijn er zoo gauw bij met hun praatjes en ik, na wat met mijn zuster is gebeurd, moet dubbel oppassen... Dag mijnheer.»

Zij was van hem weggelopen en hij was bedroefd langs een anderen weg naar huis gegaan. Opnieuw begon hij er over na te denken, hoe hij weer vrij man zou kunnen worden, hoe hij van zijn vrouw zou kunnen afkomen. Zijn vrouw, die wel merkte, dat hij niet van haar hield, maar nog altijd geen vermoeden had, dat het Molly was, die zijn leven vervulde, verdroeg zijn nurksche buien, zijn ontevredenheid, zijn vloeken,

daarna zelfs zijn slagen, schreef alles toe aan zijn zenuwachtigheid. Hij begon haar te mishandelen, sloeg haar in 't bijzijn van getuigen, vloekte haar uit. Hij kwam nachten niet thuis, bedronk zich, zeide haar, dat hij van haar af wilde, raadde haar aan er van door te gaan, sprak er van een lijfrente voor haar te koopen, als zij hem zijn vrijheid teruggaf.

Maar zij wilde niet van hem af, bleef hem trouw, trachtte door grootere zachtheid en liefde hem terug te winnen. Toen had hij tot een middel zijn toevlucht genomen, dat haar tot scheiding dwong. Zaterdagavond werd de winkel geschrobd door een tweetal werksters. Eéne van haar was een weduwe, een klein, vief, mager wijfje, dat wel door bedienden van Bertels in een danshuis in de Pieter Jacobstraat was gezien. Hij liet haar, onder eenig voorwendsel, op een Zaterdagavond langer dan het personeel blijven, riep haar toen in het privé-kantoor en pakte haar om 't middel. Hij schonk haar een paar glazen wijn in, begon met haar een onzedelijk gesprek te voeren.

Zijn vrouw, ongerust dat hij nog niet boven kwam, liep de trap af, keek, op de teenen staande, over de matglazen in zijn kantoor. Zij zag de twee zitten. Hij voelde, dat zijn vrouw daar stond en liet zich zoo, opzettelijk door haar op echtbreuk betrappen.

Zij stortte het kantoortje binnen, viel woedend op het tengere vrouwtje aan. De twee krabden elkaar 't gelaat open, beten elkaar. Hij kwam nu tusschenbeide, beschermde het werk-vrouwtje, drukte haar een goud tientje in de hand, geleidde haar de deur uit.

Toen hij terug kwam, zat zijn vrouw te snikken. Had hij haar dan werkelijk niet meer lief? Was het niet gruwelijk haar te bedriegen met zoo'n gemeen wijf.

Maar hij vloekte, pakte haar bij de haren, sleurde haar langs de trap, schold haar uit. «Donder op!» zeg ik je. «Donder mijn huis uit. Ik walg van je, ik walg van je...» En hij duwde haar de winkeldeur uit, liet haar buiten staan.

Zij bleef een uur in de koude avondstraat heen en weer loopen. Toen begaf ze zich schreiend naar haar moeder. Zij bleef daar den nacht, den volgenden dag, hopen dat hij berouw zou gevoelen, haar zou komen halen. Maar hij kwam.

niet en ten einde raad, ging zij met haar moeder naar hem terug. Denzelfden avond laat sloeg hij haar weder de deur uit en zij vluchtte opnieuw bij haar moeder.

Hij liet haar terughalen en stelde het werkvrouwtje als huishoudster aan. De toestand voor mevrouw Bertels werd onhoudbaar. Zij kwam met beweende oogen in den winkel en klaagde bij Molly haar nood, vertelde haar, wat ze leed, vroeg haar raad. Molly lachte inwendig, maar zij deed zeer meewarig, raadde mevrouw Bertels aan een advocaat te nemen, ging met haar mede om den advocaat te raadplegen.

Mr. Willem Meerkerk zeide, dat zij moest trachten haar man op overspel te betrappen in 't bijzijn van twee getuigen.

Dat viel haar niet moeielijk. Bertels legde het er immers op aan. Na de ontdekking stelde mevrouw Bertels den eisch tot echtscheiding in en binnen vier maanden was Bertels een vrij man, behoudens de uitkeering, die hij zijn vroegere huisvrouw verschuldigd was en die hij gemakkelijk betalen kon.

Nu was de weg vrij voor Molly. Het werkvrouwtje was met een sommetje naar 't noorden van 't land gezonden. Zij dwong hem nog twee maanden op een afstand te blijven. Toen, op een middag, vernam David de Leeuw, dat Bertels aanzoek om haar hand had gedaan en dat zij hem, haar vader, toestemming vroeg.

«Hoe is dat zoo vlug in zijn werk gegaan? vroeg David de Leeuw verwonderd en verheugd tegelijkertijd. Want hij zag onmiddellijk het lichtstraaltje, dat in zijn duister leven daar plots kwam schijnen. Vandaag juist had hij een klein, klein winkeltje in de Gerard Doustraat gehuurd. Het is mijn laatste uitzet, had hij gedacht. Als ik hier nu óók uit moet, dan ben ik ten einde raad. Hij had alles aan Nauman verkocht op een paar kisten goed na. Tweeduizend gulden had Nauman hem gegeven. Duizend gulden zou hij noodig hebben voor de verhuizing en de kosten. Met de paar kisten goederen en de andere duizend gulden zou hij alleen het zaakje in de Nieuwe Pijp drijven. Dat zou misschien nèt zoo opnemen als de zaak, waar Nathan Souget door Hirschfeld was ingezet. Daar was het tweede huis in de dwarsstraat al bijgetrokken! Misschien zou hem, David de Leeuw, het geluk op 't allerlaatst ook nog toe-

lachen. Men mocht als huisvader het hoofd niet laten zinken. Men moest volhouden. Het geld is een ráár ding. 't Komt en 't gaat, zonder dat je 't weet. Mantua Fresco was in de stad geweest met dat sjieksie van Vlissingen. Ze hadden geen voet op den grond gezet, niets anders gedaan dan gereden in open landauers. Fresco droeg een pels, een fijne mooie pels, een stuk van misschien duizend gulden. En zij, dat bleeke meissie uit de steeg, had elken dag een ander toilet aan gehad. En d'r vingers hadden stijf gestaan van de juweelen ringen. Ze waren getrouwd en de Voorburgwal was te kort geweest voor àl de rijtuigen. Ze hadden rondom gestaan tot vóór de Lommerd. Dáár was hij dienzelfden dag uitgekomen, hij David de Leeuw. Hij had de diamanten broche van Stijntje weg gebracht en een paar oorknopjes, die hij Everdine voor jaren eens had cadeau gegeven en die ze achter had gelaten, weggebracht naar de lommerd om een paar centen geld in huis te hebben voor de quitanties van Zaterdag. Ja, ja... men kòn wat beleven! Alles dat smerige geld, dat vuile geld. Hij had Vlissingen en zijn vrouw ook in 't rijtuig gezien. Ze zaten er breed uit als een vorstenpaar... Waaraan had die Pannekó dàt verdiend? Hij had zijn dochter toch laten verhongeren als zij zelf geen geld had gemaakt. Hij had Fresco toch op straat een standje geschopt. Nou was de Jood goed en braaf, nu hij centen had verdiend. Zijn dochter was er ook vandoor, zijn Everdine... Maar die had géén geluk. Hónger leed ze in groot Berlijn. Ze was dadelijk zwanger geworden, had niet kunnen optreden, niet kunnen studeeren zelfs. Verleerde haar kunst, waar ze negen jaren voor geblokt had. Kom terug, had hij haar geschreven en trouw fatsoenlijk en ga in den Haag wonen en geeflesjes. Hij had haar een paar rijksdaalders gestuurd. God wéét, heeft ze geen geld om melk te koopen voor haar wurm, had hij gedacht.

Weggelooopen uit den lommerd, was hij, David de Leeuw, zijn hart bonzend, dat ze hem zouden zien in zijn armoed. En die Pannekó zat dáár in zijn rijtuig achter dat van zijn ouden vriend Fresco, die misschien al wel millionair was. Ze hadden het bloemenwinkeltje gesloten, omdat ze de wandschilderingen van Fresco afbikten, om ze naar Parijs over te brengen. Overal zochten zij naar schilderijen van Fresco. Die werden met goud

betaald. Hij had in 't oude groote huis in de Kalverstraat een plafond van Fresco en had dat er willen uithalen. Wàs hem gezegd, dat hij naar den eigenaar moest gaan. Wie was de eigenaar? Harry Hirschfeld. Die had het huis gekocht en twee huizen er naast zonder dat iemand er iets van wist. Maar Hirschfeld had er toch óók geen verdienste aan gehad. Fresco had hem vervolgd, wegens wanbetaling van vierduizend gulden voor geleverden arbeid. Dáár zat zijn vrouw achter. Dat meissie van Vlissingen had altijd wat in zich gehad. Hirschfeld was nog géler geworden dan-ie al was, toen hij 't hem verteld had. En hij zou moeten betalen... àl kon hij 't proces lang rekken. Tegen een rijk man kàn men niet òp-procedeeren. Voor vier jaar zou hij er met een paar honderd gulden af zijn gekomen. Maar een pui en een plafond, geschilderd door den grooten Mantua Fesco kon nu hoog berekend worden. En de pui was al overgeschilderd en het plafond bij de verbouwing aan Nauman voor de waarde van 't ouwe linnen en het raam verkocht en door die ook al weer en het wàs niet uit te vinden, wáár het beland was.

Hij had Harry Hirschfeld niet eens een kwaad woord durven zeggen, omdat hij hem zijn plafond uit zijn oude groote woning in de Kalverstraat niet wilde afstaan. Want Hirschfeld zou een groot Warenhaus opzetten, vlak tegenover Bartelkamp en Hoenders en hij had hoop, dat hij Molly en Eduard en ook Samuel al, in die zaak geplaatst zou krijgen. Wat wilde hij, de Leeuw? Een arm man had zijn mond te houden. Hij kon toch niet gaan procedeeren met Hirschfeld om zijn plafond? Hij had het achtergelaten in 't huis. Ja, wie kan weten, dat zoo'n paar poppetjes in een blauwe lucht geschilderd, later duizenden waarde zullen krijgen? Het plafond op de groote zaal boven, dàt had waarde, dàt wist hij, daar waren telkens antiquairs naar komen vragen om het te koopen... Maar geen sterveling had hem ooit wat gezegd over 't plafond beneden in den winkel, dat *hij* er had laten schilderen om den armen Fresco wat werk te geven...

Ongelukkig wàs hij en arm. Afgebrand arm. Een oude moeder in huis, vrouw, één dochter op den loop en doodarm, een zoon, die hoogstens bediende kon worden, een dochter,

een mooie, fatsoenlijke dochter, winkeljuffrouw en drie andere nog onverzorgde kinderen...

En hij ouder wordend... afgetobd van de zorgen, met géén toekomst, géén uitzicht...

Daar kwam opeens het begin van 't geluk. Molly zou trouwen met Bertels, met den rijken Bertels. Nu ja, 't was een gescheden man en hij was protestant. Maar men kon in het leven zich de dingen niet uitknippen als de poppen uit een modeboek. 't Was Goddank geen arm man, die ze wou hebben. En als Molly er toch zelf méé aankwam...

's Middags was Bertels op bezoek gekomen, had het woord gevraagd.

«Mijnheer Bertels,» had De Leeuw gezegd, «ik ken u als een fatsoenlijk man en als een goed, degelijk koopman. Mijn Molly heeft u lief... zij heeft gróóte partijen van de hand gegeven, omdat zij uit liefde wilde trouwen. Dàt zit in mijn kinderen... Maar ik, als vader, heb één bedenking. U moet het mij niet kwalijk nemen, maar als vader heb ik het recht u te vragen, kunt u financieel voor mijn dochter zorgen?...»

Bertels had hem gezegd, dat Molly zelve in die jaren had kunnen zien, hoe zijn zaak ging. Maar dàt hij bereid was, zijn boeken aan zijn aanstaanden schoonvader te toonen.

Dat had David de Leeuw aangenomen. En 's avonds was hij, David De Leeuw, die zelf op 't punt stond, zich in een klein winkeltje in de Nieuwe Pijp terug te trekken, dechtig en ernstig het groote magazijn van Bertels op de Hoogstraat binnen komen wandelen. Daar, op 't kantoor, had de rijke Bertels hem zijn boeken opengelegd. Hij was ze gaan contrôleeren, gewichtig, met de kennis van een zakenman, die wist wat boeken zijn. En hij had zich droevig en verheugd te gelijk gevoeld. Zou men gelooven, dat zooiets nog in het confectievak zat? Nu spreken ze er van, dat met de liefde het geluk het huis uitvliegt. Als kat en hond had Bertels met zijn eerste vrouw geleefd. Dàt was bekend. 't Was zijn schuld niet, als men een vrouw heeft die zoovéel ouder is, moet dat ten laatste op een scheiding uitloopen. Molly was tien jaar jonger dan Bertels. Dàt was iets anders. Die man had behoefte aan een jonge vrouw... Zijn Molly behoefde niet bang te zijn, dat een man háár ontrouw zou worden...

In tien jaren had die man gemiddeld zeven duizend gulden 's jaars netto verdiend. Elk jaar was de omzet grooter geworden.

„Molly heeft het geluk in mijn huis gebracht,” zei Bertels. „Sedert zij in de zaak is gekomen, heb ik elk jaar méér verdiend . . . Wat zij aanraakt verkoopt ze . . . De anderen hebben het verkopen van háár geleerd . . . Maar zij heeft het van geen vreemde . . . Haar vader weet óók wat verkopen is . . .”

Dat had Bertels gezegd. En De Leeuw had geantwoord, dat hij nu zijn plicht als vader gedaan had, zich verantwoord voelde en toestemming tot het huwelijk gaf.

Maar nu kwam voor De Leeuw een zware tijd. Molly had hem bezworen, niet te verhuizen. „Blijf hier vader, blijf om Godswil in uw huis . . .”

„Jij praat er gemakkelijk over. Ik heb alles aan Nauman verkocht. Ik kòn het hier geen week meer houden . . .”

„Koop het dan terug van Nauman . . . Alles komt terecht. Over drie maanden ben ik getrouwd. Dan ben ik een betoeege vrouw . . . Dan kan ik u helpen . . .”

„Over drie maanden . . . Wat helpt mij dat nu?”

„Ik wil niet uit De Nieuwe Pijp trouwen . . . Ik wil uit de Kalverstraat trouwen . . . En de menschen, die bij ons op visite komen . . . Die moeten hier ontvangen worden . . . deftig ontvangen . . . Waarom heeft-u mij niets gezegd van uw plan? . . .”

„Waarom heb jij mij niets gezegd van jouw plan?”

„Wist ik, dat Bertels mij zou vragen? Hij heeft mij nooit iets laten merken . . .”

De Leeuw was naar Nauman gegaan, had hem gevraagd den koop ongedaan te maken.

„Ongedaan? Wat zijn dat voor zaken! Gisteren koop ik en vandaag zou ik alles ongedaan maken . . .”

„'k Heb mij bedacht . . . 'k wil 't nog eens probeeren met een uitverkoop . . .”

„Gekheid . . . gekocht is gekocht . . . hoeveel schadevergoeding geeft-u den ouwen man? 'k Heb ja vijfhonderd guldens schade . . . 't Kan het heele partijtje vandaag verkopen . . . Er gaat net een sjouget bij me de deur uit, die een uitpakking gaat maken in Alkmaar en die dát goed van me noodig heit . . .”

„Ik wil rouwkoop betalen . . .”

„Betaal dan op — hèb je geld?”

„Op 't oogenblik niet... de volgende week...”

„De volgende week?... Dan kan de ouwe man dood zijn... En als u het de volgende week niet hebt... dan zeker nog weer de volgende week... en als u mij heelemaal niet betaalt?... Wat kàn de ouwe man dan nog doen... Uw goed staat dáár... voor vijfhonderd gulden rouwkoop kan u het terug krijgen...”

Twee dagen had hij rondgelopen om vijfhonderd gulden te leenen. Maar nú eerst ervoer hij, hoe zijn crediet geheel verloren was. Niemand leende den armen David De Leeuw een cent.

Molly was woedend.

„Dát is nu mijn váder. Dát is nu de groote verkooper, die zijn mond zoo kàn roeren... Dát is een man, die vijf-en-twintig jaar in den handel is... Zijn dochter trouwt een schatrijk man, zijn dochter, die geen rooie duit méé ten huwelijk krijgt, en hij is nog niet bij machte om vijfhonderd guldentjes bijeen te leenen...”

David De Leeuw stond ineengekrompen en beschaamd voor zijn kind.

„Waar zijn nu al uw handelsvrienden?... Zit u daarvoor tien jaar aan de kletstafel bij Tellenkamp? Gaat u nu eens naar een broeder... U bent toch maçon? U heeft toch altijd zoo'n herrie gemaakt als uw overhemd niet klaar lag of er was een knoopje af, wanneer u naar de Loge ging... Als al die broeders nu met mekaar voor u geen vijfhonderd gulden kunnen opbrengen, kan de heele maçonnerie me dát likken...”

En zij wipte haar ronde, weelderige bil op en klapte er met de rechterhand op, dat die trilde.

Wéér was hij er op uitgegaan. Maar toen hij tegen zes uur doodmoede thuis kwam, aan de deur opgewacht door Molly, moest hij haar beschaamd bekennen, dat hij geen cent had kunnen loskrijgen.

Zij zag hem verachtelijk aan, en tijdens het maal at hij zwijgend, ontweek haar blik. De oude grootmoeder, bij het schaarsche dessert van één peer en wat Curaçausche amandelen, wilde de peer op haar bord nemen.

Molly nam de peer voor haar neus weg...

«Die peer is voor moeder,» zei ze, de vrucht aan Stijntje gevend. «Hier moeder, eet ú die peer...»

«Zie je dat, Dovid?» vroeg het oude wijfje.

David keek op. Het lag hem op de lippen, zijn vrouw te vragen, de peer aan het oude mensch te geven. Maar wéér zag hij den blik van Molly, sloeg zijn oogen neer.

«Zoo'n rotsnoos!» schreeuwde het besje... «Zal een ouden vader brutaliseeren... Als je mijn dochter was, nam ik je op, zoo groot als je bent en gooide je de kamer uit.»

«Wou jij gooien, oud vel... Als jij je niet wat tammer houdt, opvreetster, gooi ik jou de straat op... Dát heeft nu lang genoeg geduurd...»

«Hoor je dát Dóvid?» vroeg het oudje, nog altijd hopen dat haar zoon, zooals hij wel meer deed, in toorn zou opspringen en haar rechten verdedigen. Maar David was moê, was moê van die ruzie, was moê van de zorgen, was moê het leven, het leven van zichzelf, het léven van die oude vrouw, die maar niet sterven wilde.

«U moet u een beetje verdragen met de kinderen,» zei hij zwak tot zijn moeder.

«Wat? Ik mij verdragen?... ik, een oud mensch, zal mij verdragen met die kwaje meid... Wie heeft dat meer gehoord!...»

Zij was opgestaan en uit de donkere, oude oogen, de oogen van de vrouw diep-in-de-tachtig, vuurde nog de toorn en de haat.

«Moeder, verstoor mij mijn hap eten niet!» smeekte De Leeuw.

«Verstoren, ik? Die daar, die dikke, oudste zòg van je, verstoort je... Schande brengt ze over je huis... Met een vuile kòj gaat ze trouwen... Wacht maar... 't Zal 'r haar wel naar vergaan... Vloeken zal ik 'r voor ik mijn kist inga... Vloeken!»

«Nou er uit, vuile kòl... Nou er uit!» schreeuwde Molly. Ze pakte het besje bij den arm...

«Dóvid, Dóvid... zie je wat ze me andoet!... Dóvid, Dòvid... Laat je me dat doen!...»

Maar hij bleef zitten, droef en neergeslagen, bang voor zijn dochter, beschaamd dat hij haar niet de vijfhonderd gulden had kunnen brengen.

«Ik heb 'r buiten de kamer gezet» zei Molly, terugkomend, de deur met een harden slag achter zich dicht werpend. «En

dat ouwe serpent eet niet meer bij ons aan tafel... ze heeft nu lang genoeg het leven van mijn arme moeder verpest... Zulk oud vullis, dat levenslang niets anders heeft gedaan dan van haar kinderen gevreten, moest in een ouwewijvenhuis opgeborgen worden...»

«Ze is mijn moeder!» zei David De Leeuw verzachtend.

«Wees er haar dankbaar voor! Voor 't mooie leven van zorg dat ze je gegeven heeft... Hier, je vrouw is óók moeder...»

Een kunststuk om moeder te zijn... Everdine in Berlijn is 't ook... En binen 't jaar zal ik óók moeder zijn... Wat is dat voor éér? Wat heeft ze daaraan voor groots gedaan, om 'r levenslang voor onderhouden te worden?...

Het bleef een oogenblik stil

«Wat ga u nu doen? Verhuizen doen wij niet vader! Ik ga hier niet uit huis, dan als getrouwde vrouw. 'Al moet ik de deuren barricadeeren...»

«Maar kind, ik kàn geen geld maken!»...

«Niet?... Dan zal *ik* er op uitgaan... Dan zal *ik* u eens toonen, hoe men geld maakt...»

Zij stond op, zette in 't gangetje haar hoed op, liep de straat op, ging rechtdoor naar Hirschfeld. Die zat, goudgeel in 't gelaat, op zijn privé-kantoor, had juist een bediende weggejaagd, op staanden voet, omdat de man zonder verlof een half uur te laat was gekomen.

«Dag juffrouw De Leeuw!»

«Dag mijnheer Hirschfeld.»

«Wat had u?»

«Wat ik had? Ik had, dat je moest beginnen op een fatsoenlijker manier te spreken en een dame, die je de eer van haar bezoek doet, een stoel aan te bieden. Dat had ik...»

Hij was even verbaasd, maar bood haar toch met een gebaar een stoel aan.

Ze ging zitten, keek hem aan met haar blik van dédain.

«U weet zeker, dat ik ga trouwen met Bertels? Wist u 't niet? Dan weet u 't nu. Over drie maanden ben ik mevrouw Bertels. Mijn vader vertelt mij, dat u drie huizen tegenover Bartelkamp en Hoeders hebt gehuurd. Dat is natuurlijk om er een concurreerende zaak in op te zetten...»

«Wat gaat u dat aan?»

«Ik heb plan om de zaak van Bertels ook uit te breiden. En ik zou óók graag juist wéér een zaak beginnen in 't huis, waar Dietrich und Cohn mijn vader zoo gemeen uit geïntrigeerd hebben. Nu kom ik je wat zeggen... 'k zal je maar tutojeeren, want 't is mij zoo lastig te ú — en;... jij moet je met Bertels associeeren... jelui samen kunnen méér, dan wanneer jelui afzonderlijk malkaar tegenwerken... Want ik wil een zaak in de Kalverstraat hebben... Als 't niet met jou samen is, dan beginnen wij alléén. Maar je zoudt dom zijn als je je niet associeerde... Dan zullen wij samen Dietrich und Cohn er hier uitwerken...»

Hij hoorde haar aan, keek naar haar mooie gestalte, haar vollen boezem...

«Dus ik zou met Bertels alles samen doen?»

«Ja... alles samen... ieder de helft...»

«Ook van zijn vrouw?»

Hij zag haar aan met een vonk in zijn blauwe oogen, waarvan 't wit géel was.

«Dat hangt van jou af!» antwoordde zij brutaal. «Jij bent geen onaardig ventje. Maar voorloopig blijf je van mij af...»

Zij gaf hem een gevoeligen tik op de hand, die hij naar heur arm uitstrekke.

«Au!»

«Dat is de eerste. Als je wilt, kan je zooveel slaag van mij krijgen, als je lust hebt. Nu wat anders. Ik heb voor drie maanden drieduizend gulden noodig. Die moet je mij leenen...»

«Moeten!»

«Ja, moeten... maak maar niet zooveel praatjes Wij zullen het verrekenen als we ons associeeren...»

«Wij? Jij en ik?»

«Goed... jij en ik!»

«En ik? Krijg ik óók vooruitbetaling?»

«Ik ben geen straatmeid... Allons, kom voor den dag...»

Hij overlegde, was besluiteloos, keek nogmaals naar heur gestalte. Toen liep hij naar zijn brandkast, opende een portefeuille, legde drie biljetten van duizend gulden op tafel.

«En mijn vooruitbetaling?» vroeg hij.

Zij nam de drie biljetten op, stak ze in een gleuf van haar blouse in haar boezem. Daarna nam zij hem bij 't blonde haar:

«Ik hou altijd wat ik beloof. Nà mijn huwelijk krijg je alles terug en met woeker... Kom je op mijn bruiloft?»

«Graag...»

«Goed... Alles blijft tusschen ons Harry... En alles discreet, hoor... Als je mijn vader wat laat merken, is 't meteen uit... 'k Zal 'm zeggen, dat jij 't me voor hem geleend hebt... kom tegen een uur of negen in 't Panopticum... Daar ben ik ook met vader en moeder en Bertels... Bonsoir...»

Zij liep het trapje af, schreed, het hoofd op, kalm en majestueus, door den winkel, waar de bedienden en winkeldochters rechtop en stil achter de toonbanken stonden, met verwondering ziende, dat de patroon haar tot aan de voordeur uitgeleide deed.

HOOFDSTUK X.

Nathan Souget danste rond in zijn winkel, toen hij hoorde dat zijn patroon naar Neuenahr was afgereisd om herstel voor zijn leverkwaal te zoeken.

«Mémmele, er is een barmhartige God... Nou, zeg nou nog 'ris, dat er geen rechtvaardigheid in de wereld is. Naar Neuenahr is ie. Hij zal er blijven tot over z'n eind... Mémmele, leg een schoon halfhempje voor me klaar... Za-je nou an een Sjabbes me zien roudwandelen... De gal loopt 'm over... ze zàl 'm blijven overloopen... zoo'n gemééne nijtebéter... Twee jaar sta ik hier en doe me best voor 'm en hòe me best, om voor 'm te verdienen en behandelt me as een hond... weigert me een kacheltje in m'n winkel voor de kou, omdat 't stoffig is voor 't goed... vraag wat 't hindert of 't goed stoffig is... 't waait er uit in 't dragen... weigert me an een Jomkippoer naar de sjoel te gaan... zegt me ik kan óók vasten in den winkel... en een zaak die goed gaat, die een daggie sluiten kan vélen... De gal hèt-ie... zal ik nooit een hap éten meer met gezond in mijn mond stéken mémmele, as ik niet gewéten heb, dat die man zijn «mesjolem» zou krijgen... God laat niet met zich spotten... Is dàt ooit gehoord, een Jid die een anderen Jid er van af houdt an een Jomkippoer naar de sjoel te gaan. 'k Heb me de oogen uit mijn hoofd geschaamd... De hééle buurt hèt me nagewezen... Jawel... wat zal men doen... Als men 'm nog kwaad an had gezien, had-ie mij de zaak uitgezet... zoo op de straat... Nou heit-ie de gal... Mémmele, maak me een lèkker soeppie vandaag... hij hèt de gal, nou kan *hij* vàsten... kàn-ie voor mijn méé vasten en ik zal eten...»

Hij haatte zijn nieuwen patroon met een woesten, doodelijken haat. Verwend in de zaak van De Leeuw, waar hij 't enfant terrible was geweest, waar hij door allen, door den patroon,

door de kinderen, door de handelsvrienden, door het andere personeel bemind was geweest, hij, de clown, de humorist, de komiek, die elken dag nieuwe gijntjes had, die zelf wat kon verdragen, die daarbij moedig was, in de omwikkeling van zijn gijntjes, vaak hard en waarheid zeggend, trouw aan zijn patroon, déél zich voelend van diens huishouden en tóch goede, hartelijke kameraad van de andere bedienden, die dat over-drukke, dik-tongige, kleine Joodje mochten lijden, altoos voelend hun meerderheid tegenover hem, hun héér-achtigheid en daardoor loyaal, was hij als chef in de zaak van Hirschfeld, door zijn nieuwen patroon van de hoogte af behandeld. Nooit kreeg hij een woord van lof. Het verhaal van zijn gijntjes of streekjes werd door Hirschfeld met een stroef gelaat aangehoord. Hij moest Zaterdagavond zijn salaris bij Hirschfeld komen halen, die hem liet wachten in den winkel, waar géén bediende hem mocht toespreken. Hirschfeld hield niet van dat onderling geklèts. Nathan wou graag zijn hoed in den winkel ophouden, vond dat een éér, maar Hirschfeld had hem, in tegenwoordigheid van 't andere personeel, toegesnuwd, dat-ie zijn hoed had af te zetten, dat-ie zich geen vrijheden had te veroorloven, dat-ie weten moest, dat ie ondergeschikte was en niets méér.

Hirschfeld hield hem onder gestadige contrôle. Als 't wat stil was, liep Nathan graag naar de achterkamer bij zijn moeder, scharrelde in 't keukentje, waar hij altijd een lekkeren mondvoll vond, een ui in 't zuur, een stukje komkommer, een hoekje kalslever. Of zijn oude moeder gaf hem een kommetje warme soep uit den pot, die opstond, een platte koffiekoek, bestrooid met fijn-korrelig maanzaad of ook wel een kransje. Maar kransjes bakte zij niet meer, sedert „haar Nathan-God-laet'm-gezond,“ verwijtend gezegd had: „Wat is dat? Een khoekkie met een gat d'r in. 't Gat ken men toch niet eten!“

Zijn mond was den ganschen dag in beweging. Hij sprak of hij at en dikwerf deed hij beiden tegelijk. En hij beschouwde zijn snoepzucht als een verdienste. „Hèt men niet gelijk memmele, als men zegt, de slechtste Jid is nog béter dan de fijnste Kòj. Eet een Kòj een stukkje koek of een pietsie zuur als-ie flauw is op z'n maag? Dan drinken ze jenever en kommen naar huis met een opgestreken zeil en slaan de boel stuk. Mijn hart huilt

me, als ik de zeeman van z'n schip zie komme. Hebben gezeten midden op de zee op een brok hout drie maanden lang en zich bloedblaren onder de nagels gewerkt met de zeilen en zijn niet éénmaal maar tienmaal in doodsgevaar geweest van lévend te verdrinken. Kommen met hun zuurverdiende centen an de vaste wal en gaan de Zeedijk op en gooien 't in een danshuis wèg met 'n meid. Laten ze 't liever overboord gooien! Dan hebben ze nog de gijn van een plassie te zien en krijgen geen vuile ziekte. Van morgen heb ik er nog een in de winkel, is afge-monsterd en hèt in een rooie zakdoek twintig rijksdaalders. 'k Verkoop 'm een phakkie en ik heb ragmones en overvraag 'm geen cènt.

'k Dènk, wàt zal 'k zoo'n tobber nebbiesj te duur laten betalen. Die zure limoen, die mij an 'n Jomkippoer achter de toonbank laat darren om God te verzoeken, raakt er zijn gal toch niet mee kwijt als-ik nóg een rijksdaalder méér van die zeeman afneem. En 'k zeg tegen 'm „waar ga je nou héén, bootsman.” „Ik,” zegt ie, „ik ga reis lekker plezieren op den dijk.” „Zeg-ik, neem een goeie raad an bootsman en breng eerst je centen op de spaarbank. Dàn heb je an een ouwen dag om tabak van te kouwen.” Zeit-ie. „Vóór mijn ouwendag komp, leg ik al bij de vissies!” en gaat weg. Wat ik je zeg, mèmmele, allemaal verloren nesjommes. Men doet zichzelf onrecht, als men ze niet de laatste cent uit hun zak àfneemt. 't Is mij alleen een troost geweest, dat ik 't nog liever gun an de vuilste dèl op de Dijk dan 'an mijn patroon... Als ik voor mijnheer De Leeuw een gulden heb ontvangen, is 't mij geweest alsof ik een rijksdaalder voor mezelf had verdiend... Gegúnd heb ik 't hem als een zoon an zijn vader... Járen hoopt men op een vooruitgang en dan komt de vooruitgang en men is wéér niet tevreden... 'k Denk nou met spijt an mijn betrekking in de Kalverstraat... 'k Zèg mij nou nog alle dagen, Nathan, je hebt je geluk niet weten te waardeeren. Een patroon, die hàrt voor je had. Die je gedragen heit op z'n handen, omdàt je je best voor 'm deed. En geëerd en gerespecteerd alsof je van de familie was. En nòg. 'k Heb Dinsdag juffrouw Molly ontmoet en hèt ze me compleet angehouwen op de straat en is met me mée gewandeld. 'k Zweer je memmele, de menschen hebben

me angezien alsof ik de burgemeester van Amsterdam was. Van de Dam bin ik met 'r geloopen tot de Hoogstraat en hebben mij ja minstens tien menschen gegroet. En hoe gegroet? 't Eerst. Hebben de hoeden compleet van 'r kop afgerukt voor mij. Hebben gedacht ik heb me verloofd en mij voor 'n „Kootsen" angezien."

Hirschfeld, die gemerkt had, dat Nathan te dikwijls achter was, de menschen die koopen kwamen nog met een vollen mond tegemoet kwam en toesprak, had hem verboden op den dag langer dan van één tot twee en van vijf tot zes achter bij zijn moeder door te brengen. Dat was een nieuwe ergernis voor Nathan. „Wat, in zijn eigen huis zou hij geen vrijheid hebben achter „een spog water" te drinken als-ie dorst had!"

Zijn moeder kwam hem nu den heelen dag door lekkere hapjes in den winkel brengen. Maar hij kon zich er niet mee vereenigen. „Wàt het is, wéét ik niet, maar hier in den winkel smaakt mij niks. Dat is me te iel, zoo op 'n bordje bediend te worden. As ik achter een enkele maal een vezeltje geproefd heb, is 't mij zoet geweest in mijn mond en in mijn neus tegelijk. Wàt is eten as men de reuk er niet bij heit?"

Maar nu de strenge patroon weg was, genoot Nathan elken dag meer van zijn vrijheid. De boekhouder, die door Hirschfeld met de contrôle belast was, haatte zijn patroon al evenzeer als Nathan en hij kwam nu en dan voor den vorm, dronk een glaasje jenever, Nathan had ze opzettelijk voor hem in huis gehaald, keek de kas na, die altijd stipt in orde was en ging weer heen.

Het begon met de Zaterdag. Nathan kleeedde zich in zijn beste pak, liet de zaak aan zijn bediende en zijn moeder over en ging wandelen. Hij bracht bezoeken bij kleine kooplui op de Jodenbreestraat, die tot hem opzagen, omdat hij aan 't hoofd van een groote zaak stond. Hij verheugde zich in de verlangende blikken, die de Jodinetjes naar hem, de goede partij, wierpen. Zaterdagavond ging hij naar de Opera, stond op het promenoir van den Parkschouwburg en neuriede, zijn hoofd zacht méébe-wegend op de maat, alle groote aria's van Orelia mede, keurde met een schrander gelaat de stem, hield met kameraden om hem heen, die óók meeneurieden, 's avonds bij 't naar huis gaan, ernstige gesprekken over 't genoten kunstvermaak. En als Orelia

niet gelukkig was geweest dien avond, was Nathan ook ongelukkig.

„'k Heb 't an zijn gezicht gezien. Al bij de opkomst dadelijk heit-ie te hoog ingezet...”

Op den eere-avond hadden zij met elkaar een krans gegeven aan Orelío, waren na afloop hem gaan féliciteeren en Nathan Souget was ook voorgesteld. Orelío had hem de hand gedrukt, bedankt voor zijn hulde. Twee dagen later was hij Orelío op straat tegen gekomen, die hem had gegroet en herkend. Nathan was er een week gelukkig door. „Ast-ie me op straat tegenkomt houdt-ie me an en vraagt mij of ik tevreeën met 'm geweest ben,” fantazeerde hij bij zijn kennissen. En hij liep uren op straat, in de buurt van het huis van den zanger, hopen hem te zullen ontmoeten en door hem begroet te worden.

Doch de ware gelukkige tijd brak voor hem eerst aan, zoodra Molly met Bertels officieus verloofd was en Bertels zich met Hirschfeld geassocieerd had. Nathan Souget had het Mr. Michiel Gazan nooit vergeven, dat deze zich op de bruiloft over zijn opdringerigheid beklaagd had. „Wat verbeeldt die man zich. Omdat hij een adverkaatje is, denkt-ie Gòsje, dat-ie burgemeester van Tienhoven zelf is... Wat-is ie heelemaal? Meester Michiel Gazan... Maak er jontòf van... Er zijn tienduizend adverkaten in Amsterdam... Zal zich te hoog achten om met mij een verstandig woord op een bruiloft te spreken!...”

Sedert was hij Mr. Gazan niet meer welwillend gezind geweest. Wraakzuchtig en brutaal tot op het insolente, had hij Mr. Gazan herhaaldelijk beleedigd, was er, èn door De Leeuw èn door Molly, vaak voor onderhouden. Maar hij bleef mokken, noemde hem achter zijn rug „den bommengooier,” „den Volksparg” en vond hem „waarachtig zoo'n pracht van een vrò als Molly was niet waard.”

Toen nu van de gehoopte verloving niets kwam, werd in 't huisgezin van De Leeuw erkend, dat Nathan Souget altijd wat op Michiel Gazan tegen had gehad.

„Tegen?” zeide hij. „Die man is mij 't ankijke nooit waard geweest: Kijk me 'r is an, een sociaal zal op een bruiloft zijn en zich te hoog achten om met een anderen Jid te spreken! Je wordt altijd door de vuilniswagen overreden. Ik heb er niets

in te zeggen, maar 't zou mij an mijn hart zijn gegaan, als uw Molly getrouwd was met zoo'n hark. God zij dank, dat ik 'm niet meer over uw drempel zie komme."

Molly had Nathan Souget wegens deze en dergelijke uitlatingen in haar hart gesloten. Het deed haar nu plezier, dat Michiel ten minste in haar huis er op één was gestooten, die hem niet eerbiedig uit den weg was gegaan, die hem had weerstaan op zijn manier, die hem het besef had kunnen geven, dat hij eigenlijk toch véél minder de gewenschte bruijom geweest was, dan hij in zijn hart wel had willen vermoeden.

En Molly zou *zijn* patrones worden. Daar tegenover was de vreugde wegens het vertrek van Hirschfeld naar Neuenahr maar een klein pretje. Hij gevoelde zich nu geheel vrij van alle banden. De contrôle van den boekhouder van Hirschfeld, hoe zacht ze ook geweest was, had hem toch nog gehinderd.

„Mevrouwtje," had bij tot Molly gezegd, want hij had, onmiddellijk na de bekendmaking der verloving, Molly al mevrouw genoemd, wat haar zacht vleide, „waarom moet ik de schande ondergaan, door zoo'n „kòj" geinspecteerd te worden alsof ik de grootste moordenaar ben, die levenslang in het tuchthuis is opgesloten geweest. Wàt hèit het in, dat die man me drie, vier maal 's weeks de jenever uit mijn kruikkie in mijn eigen huis komt opdrinken?"

„Er moet contrôle zijn, Nathan," had Molly geantwoord.

„Gééf ik toe... gééf ik toe... voor een elkeen geef ik dat toe... Alle menschen zijn menschen. „Ieder heeft eens een zwak oogenblik" zei uw vader altijd als 'r wat gebeurd was. Ai wé, wat zouden ze die man bestolen hebben, als Nathan ze niet op de vingers had gekeken... Herinnert u zich nog mevrouwtje, dat gevalletje met die knecht? 's Avonds is-ie in de kelder gegaan en heeft boter uit het vaatje van uwes moeder gespit en 't in een krant onder zijn jas meegenomen. En die andere bediende, die rooie... hoe hiet-ie ook weer..."

„Douwersma...?"

„Precies... ik zie al, u herinnert het zich ook. Zoo'n vrome boerenbedrieger... De vesten en broeken heeft-ie onder zijn jas verstopt en ze bij uw vader uit huis gedragen en ze naar de lommerd gebracht. Op een dag wil ik met pmissie op een

zekere plaats en hij is er op en laat mij wachten... Ben je klaar!" roep ik... „Een oogenblik-kie", zegt-ie.

„Ik wacht en ik wacht en ik denk, ik zink door de grond van de pijn in me lijf..."

„Kom je nou, roep ik, of kom je niet. Ik hou het niet langer uit..."

„Ik kom! zegt-ie en hoor ik 'm een krant frommelen."

„Lees jij de krant thuis!" roep ik, „en niet op 't huissie" en ik trek met geweld de deur open, dat 't haakkie er af springt.

Heb ik mijn oogen niet vertrouwd, wàt ik zag. Is mij opeens, zoo noodig als ik moest, alle kramp vergaan van de zenuwen... Stond-ie daar geregeld en werkte drie nieuwe vesten onder zijn vest om ze uit huis te dragen... Herinnert-u 't zich nog..."

„Zeker", zei Molly glimlachend, graag hoorend naar dat goede-vertrouwelijke dialect van Nathan, die met haar was opgegroeid.

„Daarom zeg ik, mevrouwetje, contrôle is goed en in zoo'n groote zaak als u nu krijgt, mag men oogen hebben van voren en oogen van achteren en oogen ik-weet-niet-waar. As-u wil, zal ik wel is in de nieuwe zaak komen rondkijken, kwansuis ziet u, om te zien of er ook zijn, die u begappen... U weet... op Nathan kan u vertrouwen... Tien jaren ben ik bij uw vader als een eigen kind in huis geweest... Daarom zeg ik, als de nieuwe groote zaak klaar is, zal ik ze contrôleeren, dat ze u geen touwtje wegnemen of u zult het weten."

Zoo was hij weggegaan en sedert deze klacht, had Molly werkelijk gezegd, dat men Nathan Souget niet behoefde na gaan, omdat die eerlijk als goud was.

Onmiddellijk zette Nathan een hoogen zijden hoed op zijn hoofd! 's Morgens om half acht zette hij den hoed op. 's Avonds om elf uur, als de winkel op de Nieuwmarkt gesloten werd, zette hij hem af. „De menschen motten toch zien an een onderscheijngsteeken, wie de patroon is en wie niet!" meende hij. Maar de ongekende vrijheid verleidde hem tot nog méér exèssen. Hij werd lid van een weldadigheids-vereeniging, bracht het door zijn ijver voor die zaak spoedig tot penningmeester. Hij hield elke week bestuursvergaderingen, zat met een diepzinnig gelaat achter een met een groen laken bedekte tafel en voerde het hoogste woord. Hij kreeg ruzie met den voorzitter,

die voorzag dat Nathan hem er uit wilde dringen om zelf voorzitter te worden, maakte scheuring, nam zijn ontslag uit de vereeniging en richtte nu met zijn getrouwen een eigen weldadigheidsvereeniging op. „Israël en Oranje”, die het er op aanlei, de andere vereeniging er onder te werken.

Nathan begon nu werkelijk de zaak op de Nieuwmarkt te verwaarloozen. Hij liep elken dag uren uit den winkel om de belangen van „Israël en Oranje”, te behartigen. Hij ging rond met inteeckenlijsten, bracht bezoeken aan notabelen, waar hij lang moest wachten voor hij ze te spreken kreeg, verpraatte zijn tijd bij de arme weduwen met zes of acht kinderen, waar hij zelf den steun kwam brengen, mild en groot doende, alsof 't door hem ingezamelde geld uit zijn zak werd gegeven. Maar toen de groote, jaarlijksche weldadigheids-soirée van „Israël en Oranje” zou komen, was hij in 't geheel niet meer in de zaak, liet die over aan zijn moeder en een bediende, zoodat de ontvangsten werkelijk aanzienlijk verminderden.

Doch daar Louis Bouwmeester beloofd had „De Werkstaking” van Coppée te zullen voordragen op de soirée van de oude liefdadigheids-vereeniging „Het Heil van Israël” had Nathan Souget gezworen, dat op de soirée van „Israël en Oranje” niemand minder dan Orelío zelf het lied van den Torréador uit Carmen zou zingen.

Nathan Souget, voorzitter van „Israël en Oranje,” voorbereidend de groote, jaarlijksche weldadigheids-soirée, ging 's morgens om negen uur de straat op en kwam 's middags om vijf uur thuis, knorrig, afgemat, zonder honger. Hij at lusteloos en 's avonds ging hij weér weg om voor de soirée te zorgen.

Zij lieten alles aan hem over, zijn medeleden, die wisten, dat het bij hem in goede handen was en wier weldadigheid niet veel verder ging, dan 't méé-genieten van de soirée gevolgd door bal.

Dat was voor Nathan eerst zorgen voor een zaal. Stroucken lag te véél uit de buurt en Plantage-Van Lier was te duur en Casino was gehuurd door de andere vereeniging, die óók op denzelfden Zaterdagavond feestvierde. Maar, de zaal van Plancius was op 't laatste oogenblik vrijgekomen omdat, na een rumoerige vergadering van socialisten, de eigenaar, bang voor herrie, ge-

weigerd had zijn lokaal voor een socialistisch feest af te staan. „Israël en Oranje” zou het terrein zegevierend bezetten. Nathan Souget, van een toevallige omstandigheid goochem gebruik makend, liet bij de notabele steunpilaren van zijn weldadigheids-vereeniging doorschemeren, dat hij de socialisten verjaagd had uit de Plancius-zaal en de slimmerd lachte buiten gekomen, wanneer de giften méégevallen waren.

Het feest zou aanvangen met een openingsrede door den heer Nathan Souget, voorzitter. Hij had Doorman een bezoek gebracht en dezen verzocht voor hem een rede op te stellen, die hij zou kunnen voorlezen. Doorman had drie „bouwstukken” door elkaar gewerkt en deze in verband gebracht met Oranje en Israël.

„Als u de maat van uw goedheid overvol wil meten, doet u er dan ook een beetje in uitkomen, dat wij geen socialen zijn,” had Nathan gevraagd, met 't oog op de aanwezigheid van de weldadige steunpilaren zijner vereeniging.

Maar dat had Doorman geweigerd.

„Mijn jonge vriend! had hij plechtig geantwoord tot Nathan, „hoewel zelfs ik het rumoerige drijven van wat zich heden ten dage ten onrechte socialist noemt, afkeur, toch mag men niet vergeten, dat in zijn tijd de Nazarener óók socialist is geweest, in den goeden zin . . .”

„Dan niet, dan niet,” zeide Nathan verschrikt en in zichzelf dacht hij: „God bewaar mij, straks maak-ie me nog een „treifene” redevoering. Als-ie me de Heere Jezus er maar uitlaat, anders loopt me de hééle zaal leeg.”

Een dag later had Nathan een brieftje van Doorman ontvangen, waarin hij werd uitgenoodigd, dien avond „en familie” bij Doorman door te brengen, ten einde zijn oordeel over de „zwakke pogingen” te geven, die hij, Doorman, had aangewend om „door het woord het ware licht te doen vallen op de grondzuilen van het gebouw der Humaniteit.”

Den heelen dag had Nathan Souget besteed om dezen brief, gericht tot „Den Weledelgeboren Heere, Den Heere Nathan Souget, voorzitter der weldadigheids-vereeniging „Israël en Oranje” aan kennissen te toonen. Dien dag was weder geheel verloren geweest voor de zaak. Hij had den brief gaarne op

de Nieuwmarkt van een stellage voor het verzamelde publiek voorgelezen. Helaas, hij moest zich vergenoegen met de medebestuursleden, hun familie, zijn kennissen van de Breestraat tot het Weesperplein, den brief te toonen en voor te lezen. En overal deed hij het voorkomen alsof hij, Nathan Souget, door Doorman den apotheker, den vrijmetselaar die zijn handteekening met drie puntjes in den krul versierde, te hulp werd geroepen bij 't opstellen van diens redevoeringen.

De avond „en famille” was voor Nathan een teleurstelling geweest. De apotheker zat den heelen avond alléén met hem in zijn studeerkamertje, schonk een kopje slappe thee met te weinig suiker naar Nathans smaak en las hem van acht tot tien uur „bouwstukken” voor, waaruit Nathan een keuze zou maken. Nathan kon zijn mond niet opendoen of Doorman legde hem met een handbeweging het zwijgen op. „Jonge man, leer zwijgen en toehooren. Dat is numero één der voorwaarden voor hem, die de eerste schrede wil zetten op het bochtige pad der rede-kunst,” had Doorman gezegd.

En niemand, niemand die zag dat Nathan Souget familiaar bij den apotheker in de studeerkamer zat! Geen enkele bekende, die de eer aanschouwde, die Nathan genoot!

Eindelijk, om tien uur, Nathan, al moe door de opwinding van den geheelen dag, voelde een barstenden hoofdpijn, had de apotheker hem uitgelaten en hem een rol papier gegeven, welke netjes met een roze bandje omwikkeld, bij 't binnenkomen voor hem had klaar gelegd.

„Waarom heeft-ie me die niet voorgelezen? Dan had ik wat kunnen afuisteren,” dacht Nathan in zichzelf. „Hij inviteert mij om te komen kiezen en hij leest mij voor, snoert mij mijn mond en geeft mij een andere redevoering mee. In elk geval, het vrij-kaartje zal 't wel waard zijn.”

Want Doorman hoorde tot de invite's van den feestavond en had een gereserveerde plaats in de voorste rij.

Thuis had Nathan de rede gelezen. „Wat was dat? Was die man gek? Ik vraag hem om een rede over „Israël en Oranje” en hij begint: „Wat voor goeds kan uit Nazareth komen.”

Nathan was zelf de redevoering aan 't veranderen gegaan. Alles wat maar eenigszins betrekking had op Christus, had hij

geschrapt en naar eigen goedvinden gewijzigd. De aanhef: „Wat voor goeds kan uit Nazareth komen” veranderde hij al dadelijk in: „Al wat goeds is, moet uit Israël en Oranje komen.” Overal waar Christus stond, zette hij Mozes.

Met het oog op de bedeeeling aan de arme kinderen, na de openingsrede, had Doorman geschreven: „Gedachtig aan dit schoone woord van den Christus: „Laat de kinderkens tot mij komen en verhinder ze niet.” Nathan veranderde: „Gedachtig aan dit schoone woord van Mozes. Laat de weeskinderen en weduwen tot mij komen en hinder ze niet.” „De ware liefde onder alle vormen, zooals ze in den brief aan de Corinthee's ons voor eeuwig is geteekend,” werd „De ware liefde, zooals ze door God aan Mozes in de tien geboden voor eeuwig is beteekend.”

Maar het slot van het bouwstuk vooral had véél wijzigingen ondergaan.

Doorman had de humaniteit in een schoon slot-vuurwerk verheerlijkt. Nathan Souget schrapte de humaniteit en zette er „Israël en Oranje” voor in de plaats, welke daardoor „de grondzuilen der wereldmaatschappij,” de leidstar van alle waarlijk groote denkers, aller tijden en eeuwen,” „de schoone begeestering van een Diderot en een Voltaire, een von Humboldt en een Carlyle, een Shakespeare en een Victor Hugo” werden.

En uit zichzelf voegde Nathan Souget er nog aan toe, „dat wij allen hier aanwezig, gevoelend dat wij als afstammelingen van Willem de Zwijger de vrijheid als met de moedermelk hebben ingezogen, luide instemmen met een „leve Israël en Oranje”.

Na de rede zou de bedeeeling komen van de arme weduwen en weezen. Vervolgens de opvoering van „Tooneelstudiën” van Justus van Maurik, door de leden. Daarna het „Lied van den Torreador,” welwillend gezongen door den heer Jos. Orelia bariton der Hollandsche Opera. Want Nathan Souget had na veel moeite den grooten zanger, „den kunstenaar bij de gratie God;” zooals hij zeide, met een term, onthouden van zijn vroegeren patroon, weten te winnen voor den avond en in de pauze zou hij, de voorzitter, hem dankbaar toespreken en van het geld voor de weduwen en weezen, zouden eenige flesschen champagne betaald worden, om te klinken op de gezondheid van „den beroemdste van alle zangers ter wereld!”

De nieuwe japon van gele- en roode changeant zijde, die memmele voor den feestavond droeg, was niet betaald van het geld voor de weduwen en weezen, hoewel na een harden innerlijken strijd van Nathan Souget, die in zijn hart er van overtuigd was dat zijn moeder, als arme weduuvrouw er toch eigenlijk recht op had gehad. Het was wel sneu, dat het feest juist op Zaterdagavond viel, den druksten avond in de week in de zaak op de Nieuwmarkt en dat niet alleen Nathan maar ook zijn moeder het geld voor Hirschfeld alléén lieten verdienen door den bediende en een jong knechtje.

Doch Nathan was vrij man en zijn moeder werd niet gesalarieerd.

Doorman had gevolg gegeven aan de uitnoodiging. Hij was dadelijk omringd door tien, twaalf leden van de vereeniging. Een apotheker, een gestudeerd man, die familiaar met de menschen praatte, kwam niet elken dag in hun kring van diamantslijpers, winkelbedienden en stadsreizigers. En Doorman, breed-goedig en waarlijk welwillend, zeide dat hij nieuwsgierig was, wat de heer Souget van de rede zou maken, liet niet onduidelijk doorschemeren, dat hij de openingsrede voor «Israël en Oranje» had opgesteld, opdat hij ook zijn aandeel zou hebben in den storm van toejuichingen, die hij verwachtte.

Hij werd doodsbleek, toen Nathan Souget, eenzaam op het tooneel achter de lezenaar, na statig een glas suikerwater te hebben gedronken, zijn oogen op «memmele» richtend, die in haar nieuwe japon van changeant-zijde breed-uit vlak naast Doorman op de eerste rij zat, begon met het: «Alle goeds moet uit «Israël en Oranje» komen.»

De apotheker dàcht aan een verspreking, maar hij was eerst verbluft en verstomd, daarna verontwaardigd, toen hij zijn schoon bouwstuk aldus verhanseld uit den mond van Nathan vernam.

Wat? Dat was zijn rede? Hij zou die rede opgesteld hebben!

Hij keek rond. De menschen lachten niet... de menschen sisten niet... De menschen riepen niet een geindigneerd: Tot hiertoe en niet verder!

Mozes had gezegd: «Vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen?» Mozes had gezegd: «Voorwaar, voorwaar, ik zeg u, voor de haan driemaal gekraaid zal hebben, zult gij mij

driemaal verloochend hebben!...» En hij had dat gezegd tegen... Haman. De kinderen Israëls, die om het gouden kalf hadden gedanst, waren veranderd in Philistijnen!

Hij stond op, ... wilde protesteeren.

«Blijf u zitten mijnheer ... maak me zoontje niet zenuwachtig!» had memmele gezegd en zij had haar oog niet meer af van den apotheker naast haar, wiens vreemde doen haar niet ontging.

Maar toen eindelijk «Israël en Oranje» Voltaire en Diderot, Shakespeare en Hugo had begeesterd, sprong de apotheker op en zichzelf vergetend, begon hij te fluiten, te sissen:

«Stilte! stilte! Sjuut, Sjuut!» siste men in de zaal.

«Maar dat is ongehoord, dat is fataal, ik protesteer tegen deze tekstvervalsching!...» schreeuwde de apotheker met zijn zwaar-zalvend geluid, den arm met vooruitgestoken wijsvinger strekkend naar Nathan Souget.

«Hij is dronken... hij is dronken!...» riep Memmele... Menschen, ik zweer je, hij is dronken!»

«Ik vrouw? schaam u... ik?...

„Jawel... hij is dronken!... angstigde de stem van memmele.

„Er uit, er uit!” riepen er eenigen. Er ontstond rumoer. In een oogenblik was Doorman omringd door een tiental leden van het bestuur...

„Wat heeft u mijnheer?... Val u onzen voorzitter niet in de rede. Wat heeft u er aan, ons feest te verstoren? Niemand leit-u toch hier een stroo in den weg. Als 't u niet bevalt, kunt u toch weggaan...”

„Dat zal ik dan ook... Maar die man dáár zal ik vinden!” brulde Doorman en met zware stappen, uittartend ziende naar het rumoerige, beangstigde publiek, als een man, gewend aan 't tarten van protesteerende vergaderingen, liep hij naar buiten, terwijl memmele tegen haar buurvrouw links vertelde, hoe ze gezien had, dat die man zes glazen bier achter elkaar had gedronken, dat-ie een rede voor haar Nathan had opgeschreven, die Nathan zelf heelemaal had moeten veranderen vanwege riesjes die hij er in gezet had en Nathan, fier en van zijn schrik bekomen met zijn stem het rumoer overschreeuwend, riep «de afstammelingen van Willem den Zwijger» op tot het «Leve Israël en Oranje!»

Woedend was Doorman naar David de Leeuw gereden. Die was niet thuis, waarschijnlijk in de Hoogstraat bij Bertels.

Daar had hij Doorman, Molly, Bertels en Hirschfeld aange troffen, hun het omstandig verhaal van «de laagheid» gedaan, door Nathan Souget bedreven.

En een uur later, terwijl Nathan Souget, op het toppunt van zijn voorzittersroem, in de bestuurskamer den beker schuimende champagne ophief, met «den grooten zanger bij Gods genade» aanstootte, hem ook namens zijn moeder, hier tegenwoordig, dank zei voor het «phrachtvholle liied van de «Thoradeoor», zag hij een visioen, een verschrikking uit een nachtdroom na een Poerim-avond, Doorman, Hirschfeld, Bertels en Molly, tegelijk verschijnend en deel nemend aan de huldiging van «den zanger bij Gods genade», weer weggaand, maar niet, dan nadat Hirschfeld, den voorzitter van «Israël en Oranje» ijskoud uitgenoodigd had, morgen vroeg even bij hem op kantoor te komen.

O, die benauwde slot-avond, nadat de groote zanger weg was!

«Memmele, hou me vast of ik val neer als een lijk. Altijd heb ik geweten dat ik als schlemiel geboren ben en als schlemiel zal sterven... Is er rechtvaardigheid op de wereld? Neen... er is géén rechtvaardige God! Werk ik mij een maand dood om arme weduwwrouwen en kinderen voor den honger te bewaren en daar treft mij de schlag... Dood ben ik memmele... ik leef niet meer... Ache nebbiesj... morgen lijdt mijn memmele zelf honger. Morgen moeten wij zelf naar de bedeeeling... motte we blij zijn as een ander ons een stukkje afgedragen goed geeft... bedele zal ik motte bij het «Heil van Israël»...»

«'t Zal misschien door de vingers worden gezien...»

«Jawel, mijnheer Hirschfeld en wat door de vingers zien. Op mijn knieën zal ik voor 'm kruipen om vergeving te vragen... op mijn knieën... Rechtvaardige God in den Hemel, genees hem van zijn lijen en laat-ie mij vergeven wat ik gedaan heb... Nou vallen mij de schellen van de oogen. Aan een Zaterdag-avond heb ik zijn winkel alleen gelaten... Een winkel tegenover de Waag aliéen gelaten an een Zaterdagavond! Daar is geen vergeving voor memmele, niet op de aarde en niet in de hemel... Ik beken schuld... Grootmachtige God, ik beken schuld...»

Hij zag in zijn verbeelding nu den winkel, den verlaten winkel en hoorde het geschreeuw op de Zaterdagavond-markt, zag de venters staan hoog op hun stellages in 't rosse schaduwvlekerige licht der goudwalmige petroleum-fakkels... Hij hoorde Japie zijn zoete koeken kwakkend tegen elkaar slaan, zingend boven het volk uit zijn: «Wat benne ze zoet, wat benne ze zoet...»

Half huilend was hij met zijn moeder weggelopen van het feest, meegegaan als een op stukjes-draaien betrapten schooljongen, zich zelf aanklagend, bewust wordend van de verwaarloozing van zijn plicht.

Toen hij van de St. Anthonie sluis in de verte het beginnend geschreeuw hoorde van het marktleven, bleef hij stilstaan.

„Memmele... ik durf niet verder te gaan... Memmele gaat u vooruit... mijn hart bonst mij tot me keel... ik bezweer je, als ik mijn goeie goed niet anhad, sprong ik zóó hier van de sluis om mij te verdrinken in 't water... ik kan geen stap meer doen... ik kan den winkel niet meer zien... Morgen ben ik toch patroon-af... Wat heb ik met de zaak verder te maken?...”

Maar zij nam hem vertroostend bij den arm, suste hem, mée huilend:

„Kom maar, mijn Nathan... kom maar, mijn schönkat... ze zalle niet àn je komme, of ik vlieg ze an... dàt heb je ervan... om zoo'n kòj uit te noodigen... vraag wat het noodig had, een kòj te brengen op een feest van weldadigheid van rèschaffe Jidde...”

„Wat praat u?... Ik wou, dat ik een kòj was... een vlock zeg ik, is het een jid te zijn... dàt dank ik nou allemaal an mijn jid-zijn... had ik ja zijn rede uitgesproken zooals hij hem mij gegeven hèt, dan was er niks gebeurd...”

„Spuck aus... Was? Mijn zoon Nathan zou zoo'n riesjes-rede uitspreken... Als dàt je vader beleefd had!... Die had het meteen bestorven...”

Ze liepen langzaam door de Breestraat, stonden nu in 't ge-roezemoes der lawaaiige, vergulde avond-markt...

„Ik benij ze moeder, die daar staan achter hun stalletjes... God gaf, ik stond daar al zoo... bedelen zullen wij moeten

gaan . . . bedelen . . . En het plezier van „Het Heil van Israël” als ze dat hooren!

Ik overleef het niet memmele . . . ik overleef het niet . . . Morgen zalle ze me als lijk uitdragen uit mijn huis . . . *Mijn* huis zeg ik. Hoe komt een gattes als ik te zeggen *mijn* huis . . . Het huis van mijnheer Hirschfeld, van mijn besten, braven, goeien patroon. God zal 'm genezen en honderd jaar gezond laten blijven . . .”

Doch voor den winkel, helder-rustig licht, vatte hij weer moed. Het was er druk en de bediende en 't jongmaatje waren aan 't verkoopen, terwijl er andere menschen wachtten om geholpen te worden.

Hij stormde naar binnen en in zijn zwart feestpak begon hij dadelijk te verkoopen, vroeg veel te hooge prijzen in zijn angst om de ontvangst van den avond zooveel mogelijk op te drijven, liet zich meer dan de helft afdingen om toch vooral maar veel van de hand te zetten.

Tot één uur hield hij de zaak open, stond in zijn rokpak achter de toonbank, de goederen netjes schikkend, afpluizend.

Achter was zijn moeder nog op, had koffie gezet.

„Drink een slokkie. Dat zal je kalmeeren.”

Hij zette zijn hoogen hoed af, legde hem weg boven in de kast.

„Wät berg je je hoed weg, Nathan? Je moet 'm morgen toch weer hebbe?”

„Nee memmele, 'k zal 'm maar wegleggen. 'k Zal 'm eens een beetje af-laten . . . Weet u . . . hij is mij zoo zwaar . . . hij drukt me zoo op mijn hersens . . . Nacht memmele . . . slaap wel. . .”

En hij liep bedrukt naar 't opkamertje waar zijn bed stond

HOOFDSTUK XI.

Het ging slecht in de zaak van Ricardi. Jane had altijd zoo'n beetje het geld bij elkaar gehouden. Als er een wissel of een accept betaald moest worden en de deurwaarders kwamen, dan had ze op 't alleruiterste oogenblik nog altijd een centje achteraf, verkreeg nog een uitstel, bracht een paar juweelen ringen of haar paarden oorbellen naar de lommerd en het bedrag kwam zoo bij elkaar. Ricardi schaamde zich dan als hij zijn vrouw zonder haar ringen en oorbellen zag en hij ging een uitpakking in een provincie-stad houden, vertoonde zich niet, voor hij weer een som gelds bijeen had en den dag, waarop hij, zooals hij zeide, zijn vrouw loskocht, was voor beiden altijd een feestje. Want zoodra als zij weder haar ringen en oorbellen droeg, stond Ricardi er op, dat zij zich een beetje onder de menschen zou vertoonen. Zij ging 's middags een uurtje bij de familie De Leeuw boven voor 't venster zitten, bracht wat snoeperij voor de kinderen mede, maakte daarna met Ricardi een wandelingetje door de Kalverstraat, langs den Nieuwendijk, eventjes met haar man stilsthoudend bij al zijn bekenden. Hij vroeg hoe 't in de zaken ging, maakte een praatje en onderwijl gaf Jane gelegenheid haar mooie ringen en oorbellen te doen bewonderen.

Het gebeurde ook wel, dat Jane aan Ricardi's stemming merkte, dat haar man met spel grof verdiend had. Ze stond dan 's morgens vroeg op, doorzocht zijn zakken en zijn portefeuille, haalde er al het geld uit, legde het weg in haar cassette en als Ricardi er haar om vroeg, begon zij ruzie met hem te maken, verweet hem zijn losbandig gedrag. Hij liep dan baloorig de deur uit, blij van haar gelamenteer af te zijn, beproefde met de paar rijksdaalders, die zij hem had gelaten, opnieuw zijn geluk.

En Jane was blij tenminste dat geld weder gered te hebben, bewaarde het voor 't oogenblik dat het noodig zou zijn.

Maar sedert haar ziekte was zij energieloos, lag levensmoe op het kleine slaapkamertje, eenzaam wachtende op den dood, die haar een welkome verlossing toescheen.

Want het was maar al te waar geweest. Ricardi had bij de een of andere vrouw een geheime ziekte opgelopen en die op zijn vrouw zoowel als op zijn winkeljuffrouw overgebracht. Jane was het zwaarst getroffen. Zij voelde het gif door al haar leden; het bloed-arme lichaam, verzwakt door het gebrek aan frissche lucht en beweging — zij had haar dagen doorgebracht in het nauwe geultje achter de winkeltoonbank en haar nachten in 't duffe slaapkamertje, wakend en weenend, ondanks alles nog altijd haar man liefhebbend, altoos weer door hem verteederd in zijn buien van goedhartigheid en berouw, — weerstond noch het gif noch de straffe medicijnen, die Halma haar moest geven. Haar tanden begonnen los in haar mond te zitten, zoodat zij alleen vloeibaar voedsel tot zich kon nemen. Haar rechteroog en daarna haar linkeroog werden aangetast en zij lag nu zoo goed als blind te bed.

«Men moest den moed en het recht hebben, zulke patiënten het lijden een paar maanden te verkorten», had Halma tot De Leeuw gezegd, die trouw ziekenbezoeken bracht en bijna alles van dit familie-drama had geraden. Bijna alles, want de blonde Marie verborg háár lijden. Zij gevoelde gewetenswroeging, meende dat het ongeluk in dit huis grootendeels haar schuld was en trachtte, door een liefderijke verzorging van Ricardi's vrouw, eenigszins haar schuld te boeten.

Zij had niemand iets van háár lijden verteld, ook niet aan Ricardi, wiens omgang zij echter voortaan meed. Maar zij zag in het lijden van Jane het voorspel van háár lijden, gevoelde dat zij dezelfde worsteling tegen de gruwelijke ziekte zou door te maken hebben. Halma, die genegenheid kreeg voor de trouwe winkeljuffrouw, die haar meesteres met zoo groote aanhankelijkheid verpleegde, die hem vaak ontving met roodgeweende oogen, had haar in 't vertrouwen genomen, haar ingelicht omtrent den waarschijnlijksten afloop van de zieke, waartegen bij een vrouw met zoo zwakke constitutie, geen kruid gewassen was. En zij, door haar robuster lichaam, langer weerstand biedend aan het gif, dat haar bloed bedierf, nam, als Jane sliep,

stilletjes in van dier medicijnen, hopen aldus aan 't lot te ontkomen, dat zoo zichtbaar haar wachtte.

Maar op den duur kon ook zij de ziekte niet verbergen, vooral niet voor 't oog van een zoo scherpziend en ervaren chirurg als Halma. Op een middag had hij haar apart geroepen, haar gevraagd naar eenige verschijnselen, er op aangedrongen haar te onderzoeken. Zij had eerst geweigerd en ontkend. Maar Halma schilderde haar het vreeselijk uiteinde dat haar wachtte, als zij door bleef gaan met zich zóó te verwaarloozen, wees haar op de stipte geheimhouding, die zijn beroepseed hem immers oplegde, sprak ervan, dat zij wellicht te redden zou zijn.

Zij ging naar hem toe, liet zich onderzoeken.

„Maar jij bent al lang ziek. Al heel lang. En je hebt gemedicineerd. Vertel mij eens oprecht, hoe ben jij aan de ziekte gekomen?”

Zij had gelogen, geen woord van haar omgang met Ricardi gerept en Halma zich vergissend, meende met een geval van besmetting te doen te hebben, beschouwde haar als een slachtoffer van haar humaniteit jegens Jane, verweet zichzelf Marie niet genoeg gewaarschuwd te hebben.

Ricardi was den heelen dag uithuizig. Hij wilde zijn ongeluk niet zien, liet zichzelf behandelen door een anderen dokter, een moderne specialiteit, die een andere geneeswijze toepaste dan de ouderwetsche Halma, geneeswijze, die méér succès had, zoodat hij, hoewel sukkelend, toch zich vrijwel op de been kon houden, uiterlijk voor den niet-geneeskundige, geen sporen van de ziekte vertoonde.

Hij had in 't slaapkamertje een klein raampje in den naar den winkel gekeerden muur doen maken en zoo kon Marie aan 't ziekbed van zijn vrouw zitten en meteen het oog houden op den winkel, desnoods zelve helpen, als de tweede winkeljuffrouw het niet alleen af kon. Maar dat gebeurde slechts zelden. De zaak ging achteruit. De Kalverstraat, de Heiligenweg, de Nieuwendijk hebben een groot maar vrij standvastig publiek. Het zijn bijna altijd dezelfde menschen, die door deze verkeerstraaten gaan en ten laatste leert dit publiek de solide zaken van de niet-solide onderscheiden. Wel ligt het in den

aard van den Amsterdammer om, ook al is hij door de waar van een winkel wel eens teleurgesteld, niet onmiddellijk dien winkel zijn klandizie te ontzeggen, meenende „dat de man er zelf niet inzit”. Maar op den duur verlopen toch alle winkels, die hun verkoop op grof bedrog hebben gebaseerd. De bedrogenen waarschuwen anderen en ten laatste moeten dergelijke zaken het alleen hebben van den verkoop aan vreemdelingen, die Amsterdam niet in grooten getale en dan nog slechts gedurende korten tijd bezoeken.

Zoo begon dan de winkel waar de hoofdzetel der «American Company» gevestigd was, te verlopen en er waren slechts weinig voorbijgangers, die niet wisten, dat de „American Company” een fictie van den houder van 't zaakje was.

Het was ook vrijwel bekend, dat daar in de achterkamer van dat huis een patiënte met een aanstekelijke ziekte lag en dat maakte de menschen schuw, bij Ricardi te koopen. Men vreesde, dat de smetstof aan alle dasje en boorden en hemden kleefde.

Doch bepaald geldgebrek was er nog niet in huis. Marie had de diamanten ringen en de oorbellen van Jane naar de lommerd gebracht. Er giug nog altijd genoeg om in den winkel om tenminste de kosten van 't dagelijksch onderhoud te bestrijden. Ricardi zelf verdiende extra-tjes met uitpakkingen, spel en verkoop in bordeelen. Hij beschouwde zijn vrouw al als gestorven, voelde wel dat hijzelf 't ook niet zoo heel lang meer zou maken, had in zijn hart besloten van zijn levenstijd die hem restte, zoovéel te halen, als hij er nog van halen kon. Daarvoor was geld noodig. Hij deinsde voor geen middel meer terug om het zich te verschaffen, waagde alles, wèl er van overtuigd, dat hij, voor hij in justitie's handen zou komen, veilig en onbereikbaar onder de aarde geborgen zou zijn.

Deze moed der vertwijfeling deed hem bij 't spel hooge sommen wagen. Onder zijn kornuiten had hij crediet, genoot vertrouwen omdat hij tot nu toe altijd zijn eere-schulden had voldaan. Hij had geluk in 't spel en kwam soms 's nachts met duizenden thuis en Marie, door Jane er toe aangezet, nam dikwerf 's nachts stil geld uit zijn zak, wat hij trouwens niet eens merkte. Want hij hield geen boek meer, was tevreden als hij met ziju hand in zijn broekzak in de tientjes en guldens kon

woelen, keek zijn portefeuille alleen na, als hij verloren had en moest betalen of gewonnen had en een bundeltje papiergeld wegstopte.

Hij was de kameraad geworden van den eigenaar van twee groote verdachte huizen te 's-Gravenhage en ging eens met deze mede naar Londen, om als tolk te fungeeren en «zaken» te doen.

Daar leerde hij in een bar een Londensch fabrikant van heeren-artikelen kennen, die voorzichtig en langs omwegen informeerde, of Ricardi hem ook ter wille kon zijn bij het wisselruiten. De zaak was heel eenvoudig en juist geknipt voor iemand als Ricardi, die zelf een eigen winkel had. Ricardi zou eenige groote posten goed voor hem betrekken en die prompt betalen. De fabrikant zou hem daarvoor dekking zenden. Als zoo 't vertrouwen van de bank eenigszins gewonnen was, zou hij, de fabrikant, die een soliden naam had, opnieuw een accept voor een groot bedrag van Ricardi, te Londen bij zijn bankier verdisconteeren. Op den vervaldatum zou de fabrikant het geld om te betalen sturen, dat hij weer verkreeg door een accept van een anderen winkelier, die hem ter wille was. Daarna zou Ricardi opnieuw een accept geven voor een zeer groot bedrag en vóór den vervaldag, zou hij weder dekking ontvangen. Op deze wijze verkreeg de fabrikant groote sommen, waarover hij drie maanden de beschikking had. Met dat geld werkte hij door te speculeeren in katoen, in grondstukken, in fondsen. Lukten de speculatie's, dan werd de fabrikant rijk, de accepten konden tot het laatste toe, behoorlijk gehonoreerd worden en er kraaide geen haàn naar. Integendeel, de bank gaf overal goede inlichtingen, was dankbaar voor de groote klandizie. Lukten de speculatie's niet, dan moesten opnieuw nog grootere accepten worden gegeven, weder kon met dat vrijgekomen geld gespeculeerd worden in de drie maanden, die verliepen tusschen verdisconteering en vervaldag. Ricardi moest echter dan, om den schijn te bewaren, zijn zaak uitbreiden, trachten méér winkeliers tot mede-ruiten over te halen.

«Uitstekend, uitstekend!» meende Ricardi. „En mijn voordeelen?” vroeg hij.

Die waren ook groot. Ten eerste vergrootte hij zijn crediet

bij de banken, daar hij hooge wissels en accepten op vertoon prompt betaalde en daardoor blijk gaf van een grooten omzet en een ruime verdienste. Ten tweede kon hij door de goede informatie's van de banken, zich een groot crediet verschaffen, vooral bij nieuwe fabrieken, die verlegen waren om afzet, afzet noodig hadden, zelfs al was de betaling dubieus om klanten te winnen, om balansen te kunnen flatteeren bij 't overdoen van de fabrieken aan trusts of aan onervaren jonge fabrikanten, die met een vaders versterf of een stille vennoot zonder verstand van zaken, wat wilden beginnen. Dergelijke nieuwe fabrieken zijn er altijd. Mislukten de speculaties van den Londenschen fabrikant steeds, wat echter niet te verwachten was, dan kon hoogstens een groot faillissement van Ricardi volgen, waarbij hij genoeg zou overhouden, om opnieuw een flinke zaak op te richten. De sommen voor de dekking der wissels of accepten zouden altijd een paar dagen te voren worden toegezonden. Behalve de eventueele winst van het koersverschil zou Ricardi een extra-belooning van vijf ten honderd ontvangen.

Ricardi nam het voorstel met beide handen aan. Dat was voor hem een uitkomst.

En werkelijk bleek het een uitkomst. Hij ontving eerst de bezendingen goederen, die door den fabrikant zelf weder betaald werden. Ricardi verkocht ze tegen spotprijzen op zijn uitpakkingen, waar de menschen ditmaal voor 't eerst echte koopjes kregen. Toen kwamen de schijn-wissels. Het geld voor de dekking kwam drie dagen vóór den vervaldag aan. Met vijf duizend gulden baar geld snelde Ricardi naar de speeltafel van de club op 't Rokin, waagde het bedrag in drie zetten en won. Hij keerde 's nachts met acht duizend gulden naar huis.

Daar lag zijn vrouw kreunend op het bed in de achterkamer en Maria zat weenend bij haar.

Hij begon ook te schreien, bezwoer dat hij zwak maar niet slecht was geweest, zeide dat hij thans energisch zou optreden en er op stond, dat Jane zoowel als Marie naar Aken zouden vertrekken om genezing te zoeken.

De beide vrouwen waren te apathisch om zich te verzetten. Wel zeide Jane jammerend, dat zij heel best hier kon sterven; dat zij met haar blinde oogen al zoo goed als dood was en

hoe eer hoe liever te Muiderberg zou rusten. Maar hij sprak van de wonderdadige genezingen te Aken, noemde Halma een charlatan.

Den geheelen nacht bracht hij door met koffers voor Jane en Marie in gereedheid te brengen. Hij zorgde voor een rijtuig met twee paarden en heel in de vroegte droeg hij de blinde Jane in het rijtuig, reed met haar en Marie zachtjes naar het station, huurde een compartiment 1e klasse af en vergezelde de twee vrouwen naar Aken.

Hij bracht de beide vrouwen naar het sanatorium, betaalde een maand vooruit voor pension, verpleging en geneeskundige behandeling, vertrok nog 's avonds en honoreerde den volgenden dag den vijf duizend gulden-wissel op vertoon van het kleine kassiers-loopertje, dat slimmetjes lachte, wél begreep dat er iets aan de hand moest zijn, maar dankbaar de twee rijksdaalders fooi opstreek, die Ricardi hem gaf, omdat hij vroeger wel eens had moeten loopen.

En Ricardi, met de twee duizend gulden zuivere winst, die hem dit eerste zaakje, behalve de eerste gratis post goederen opgebracht had, lachte.

Hij was toch maar een leuke snijboon, wàt?

Hoe had hij 'm dat geleverd, wàt? Een man, met zijn kop raakte er niet zoo gauw onder, wat?

Voor de duiten moest je zorgen. Al het andere volgde dan wel. Hoe had-ie nu zijn huis opeens vroolijk gemaakt? Kranig, wat. Zoolang die twee daar boven jammerden, had hij zijn huis gemeden. Niet omdat het zijn schuld was. Mijn hemel, wàt had-ie nu heelemaal voor kwaads gedaan. Hij had een maitresse genomen. Daar had-ie recht op. Er was geen enkele getrouwde man, die niet eens de blommen buiten zette. Wat bliksem, alle menschen waren niet zulke droogpruimers als De Leeuw of als Vlissingen. Dan moest je Hirschfeld eens kennen. Die kneep de kat in donker. Hij, Ricardi, was geen huichelaar. Hij hield van de vrouwen en wou 't weten. Hirschfeld ging naar Brussel of Berlijn als-ie plezier wilde maken. Voor den drommel, als hij, Daniël Ricardi, een Turk was geweest, zouden ze er niets van zeggen, als-ie er méér dan één vrouw op nahield. Hij was voor den drommel een Jood, een Portugeesche Jood. Hij

had misschien Spaansch of Moorsch bloed in zijn âren. De stamvaders hadden er ook plenty bijwijken op nagehouden. Waarom hij dan niet. Omdat-ie hier in een ander land leefde en onder andere zedewetten? 't Zou wat. Huichelarij. Hij was met zijn amice, voor ze naar Londen gingen, een heelen Zaterdagavond in 't kleine opkamertje van zijn bordeel in den Haag geweest. Daar had-ie een leutigen avond bijgewoond. Allebei als ouwe wijven verkleed om de duiten in ontvangst te nemen en om eens goed alles op te nemen. Bliksem, hij, Daan Ricardi was een vrouwe-jasser, maar hij stak 't niet onder stoelen of banken. Maar wat-ie dáár gezien had, dien avond. Het bloempje van 't Haaggie had de revue gepasseerd, geachte advocaten, deftige notarissen, een rechter, een lid van de Kamer, een kolonel van de jagers had-ie daar gezien! Allemaal getrouwde lui. En gelachen had hij met zijn amice, den bordeelhoudster over de wereld, die groote ploerten-comédie. Maar natuurlijk, hij was aangezien als de rotte appel bij de groenvrouw. Waarom? Omdat-ie er voor uitkwam, dat-ie leven wou. En nu was 'm een ongeluk gepasseerd. Hij had het waarachtig niet geweten, dat-ie ziek was. Anders had-ie zich liever opgehangen dan zijn vrouw en Marie ongelukkig te maken. Sedert-ie 't wist, had-ie geen vrouw meer zonder voorzorgen aangeraakt. Hij had zijn natuur gevolgd. Dat 't zoo ongelukkig afgeloopen was, lag niet aan hem, maar aan die vervloekte maatschappij, die op huichelarij en femelarij was ingericht, die dreef tot stiekumdoen en onderlinge malkaars voor 't lappie-houdsterij . . .

Enfin . . . de twee vrouwen waren weg en hij had nu alles voor ze gedaan, wat-ie maar voor ze doen kon. Als er nog genezing te vinden was, dan zouden ze haar genezing krijgen. En nu, vooruit met de guit. Hij had gelukkig weer duiten. En niet voor 't oogenblik, maar ook voor de toekomst.

Nu kon-ie ten minste weer vrij adem halen.

Jammer dat z'n karkas ziek was. Aanzien deê 'j'-t-'m nog niet. En sterk voelde-ie zich ook nog wèl, Maar toch, van binnen was-ie op. Zijn longen waren aan 't wegslijmen. Hij gaf telkens bloed op. Jammer, verduiveld jammer. Want ik ben nooit de kwaaieste kèrel geweest en ik had lól in 't leven.

Zooveel willen er uit en die worden zoo oud tot ze alleen

vel en been zijn. En ik, die léven wil, moet er uit. Om 't even . . . over honderd jaar zijn we allemaal 'weg . . . Die twee witte velletjes zullen wij eens echt leutig klein stooten . . .

Hij liet zijn winkel aan de winkeljuffrouw over, ging naar Den Haag, zocht zijn amice op en beiden vertrokken ze 's avonds naar Parijs om er eens een paar lollige dagen van te nemen.

Vandervelde, zijn kennis, was een Belg. Hij was als kellner begonnen, had voor een valschen munter, nagemaakte franken onder de menschen gebracht, was gesnapt, veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf en sedert zijn invrijheidstelling had hij geleefd van oneerlijke praktijken, tot hij gehuwd was met een waardin en in het „vak" was gekomen, waarin hij het tot welvaart had gebracht. Ondanks alles sluimerde diep in hem, een besef van 't onwaardige van zijn leven. Om dat besef te dooden, ten minste terug te dringen, zocht hij zichzelf en anderen er van te overtuigen, dat „de heele wereld van ploeterij aan elkaar hing." Hij was heimelijk tevreden, dat de bezoekers van zijn dure, sjieke inrichtingen hoofdzakelijk uit lieden der hoogere standen bestonden, vond daarin een verontschuldiging voor zijn bedrijf, noemde zichzelf een nuttig en noodzakelijk lid van de maatschappij.

„Als mijn inrichting er niet was Daan, zou er geen fatsoenlijke vrouw of meisje ongehinderd op straat kunnen loopen. En mijn cliëntèle wordt door mij net behandeld.

Een glas cognac kost een gulden, maar zij krijgen echte Martell. Een flesch champie een tientje, maar ik geef ze geen bocht maar Moët en Chandon. En alle week komt de dokter driemaal, zoodat ze bij mij niet zoo gauw zoo'n ongeluk zullen krijgen als jou overkomen is. En nu jij?"

In Parijs zochten ze samen alle verdachte inrichtingen van vermaak op. Vandervelde had daar goede bekenden en onder hun vrijgeleide, zwierven zij nachten achtereen langs de boulevard de la Chapelle, in de krochten rondom de Place de la République.

Na een week zich gewenteld te hebben in al het slijk van de wereldstad, reisden ze beiden weer terug, vermoeid en afgemat maar voldaan. Ze hadden geen stap in een museum of in een goeden schouwburg gezet. Het was een zwabberen door café's,

nacht-bar's, café's-concerts en huizen met groote nummers geweest.

„Zie je, dat is nou je Parijs, je mooie wereld-stad. Is het geen zwijnenstal in 't groot? Nou zeggen ze wat van mij?” meende Vandervelde in den trein.

„Spreek er niet van”, antwoordde Ricardi en hij hoestte met een drooge kuch. „De heele wereld is rot. Alles draait om de centen. Heb je centen, dan ben je de man. Heb je geen centen, dan ben je in verachting. De heele wereld draait om de centen.”

„De heele wereld draait om de centen!” herhaalde Vandervelde, wereldwjs knikkend met zijn heeren-hoofd. En hij stak een havanna op en blies peinzend en ernstig den rook met zachte fluitjes weg.

Toen Ricardi thuis kwam, was er een brief uit Aken. Het ging heel slecht met Jane. De professor had weinig hoop gegeven, verwachtte een spoedig einde.

„De schuld van de maatschappij!” meende Ricardi, de schouders ophalend. „Ik kan er niets aan doen. *Ik* ben er ook ingeloopt. 'k Zal naar Aken gaan, d'r blinde oogen toedrukken en voor een fatsoenlijke begrafenis zorgen.”

Maar toen hij dacht aan haar *blinde* oogen, kwam toch een worgend gevoel van smart in zijn keel. Hij bleef peinzend in een stoel zitten, langen, langen tijd, en een traan kwam langzaam uit zijn oog parelen en droop traag langs zijn wang.

„Ik zal je gauw volgen, Jaantje. Dan hebben Daantje en Jaantje hun leventje uitgeleefd... En wij mogen God danken, dat wij geen schepsel in de wereld achterlaten... De menschen moesten geen kinderen meer in de wereld zetten. Dan was 't gauw uit met die heele rotboel!”

Hij zette zijn hoed op, liep naar buiten.

Het was dreinerig weer, met buitjes fijne motregen. Hij voelde zich lusteloos, verveelde zich, wist niet wat hij zou gaan doen. Op straat ontmoette hij vroegere kennissen, die voor zich uitkeken, hem niet wilden herkennen.

„Patsers!” dacht hij. „Ze loopen je met uitgestreken smoelen voorbij. Waarom? Wat heb ik misdreven? Als het op hun voorhoofd stond, wat ze in 'r leven gedaan hebben, zouden ze zich wel anders gedragen. Dan zou *ik* misschien *mij* nog te voornaam voelen om met hen om te gaan.”

Weer kwamen hem een paar kennissen voorbij, die hem vroeger wel eens aan de bittertafel bij Tellekamp hadden ontmoet. Toen ze hem zagen, schenen beiden te schrikken, weken voor hem uit.

Hij verbeet zijn drift, deed alsof hij 't niet merkte. Maar toen ze voorbij waren, kuchtte hij van zenuwen, bracht snel zijn zakdoek aan zijn mond om 't bloederige slijm op te vangen.

„'k Heb g. v. d. geen schurft,” mokte hij. „En al had ik het, wat dan nog. Morgen kunnen *zij* het hebben. Honden zijn wij voor elkaar in de wereld. En voor mijn part ben ik er morgen uit.”

Een bedelkind liep hem na.

„Mijnheertje . . . een doossie lucifers, een doossie lucifers . . .”

„Donder-op!” zei hij norsch, maar meteen in zijn zak gissende, haalde hij er een geldstuk uit, een gulden, gaf deze 't kind.

„Daár arme bliksem!”

„Dank u wel mijnheer . . . dank u . . . dank u . . .”

„Hij dankt nog,” mompelde Ricardi, voortlopend. „Laat ie er rattekruid voor koopen en zich er dood aan vreten. Dan is-ie er uit . . . Wat heeft zoo'n wurm gedaan, dat-ie zoo moet lijden. Ik ben een fielt, ik ben een smeerlap, goed, dat weet ik en ik heb verdiend, dat ik lij wàt ik lij, omdat ik met heet bloed in de wereld ben gezet. Maar dat schaap . . . wat heeft dat schaap misdreven? Rot is de wereld, rot en wie in zijn wieg stikt, moet dankbaar zijn.»

Wéér rilde hij, zette nu op de brug naar 't Koningsplein zijn jaskraag op. Hij sloeg den hoek om, liep de bocht van de Heerengracht op om geen menschen meer te ontmoeten.

„Mooi hè, die huizen, waarachtig mooi . . . kom, kom, neem je zelf niet beet. Allemaal gebouwd van gestolen koffie-centen. Daar hebben ze ginds zwartjes voor doodgeranseld en afgebeuld . . . Dieven-huizen zijn het. Roofburchten, zooals je ze aan den Rijn ziet. Allemaal ròt. De wereld is altijd zoo bedorven geweest. Mijn grootvader heeft mij nog wel verteld van zijn grootvader, die 't weer van een grootvader had, hoe ze van Portugal hierheen waren gekomen en hoe ze hun centen hebben verdiend met schepen naar Indië te sturen. 't Armeschorum werd aangemonsterd en waagde zijn leven op een zeilschuit in duizend gevaren. En zij zaten veilig in Amsterdam

en deelden de buit, als ze daarginder die zwartjes hadden bestolen en bedrogen. Van diefstal en bedrog hangt de wereld aan elkaar. Als een arme bliksem een brood steelt, gaat-ie achter de tralies. Die ploert van een Hirschfeld heeft een bediende in de kast laten zetten, die een doos gespen had meegegap voor zijn meid... Zes maanden hebben ze hem gegeven, dien armen bliksem. En ik loop hier vrij rond met mijn sigaartje in mijn mond... Nèt of ik ze niet méér besteel. Maar mij maken ze niks. Daar ben ik te gewikst voor. Je zou wel stom zijn, als je niet meestal. Je wordt als een roover in de wereld gezet en je moet méégappen van de buit. Maar je moet 'r geen stommeling bij zijn...»

Hij las de namen op de deuren van de huizen, die hij voorbij liep.

«Mooie namen. Verduiveld mooie namen. Dubbele deftige namen. Jonkheer Meester I. H. L. V. van Dogteren tot Oorschop. Of hier, kortweg Santinck. Verduiveld chic... Dat zijn je aristocraten. Maar leer ze kennen. Als ze in 'r hemd staan. Kleedt je aan als een madam en luister 'ns als ze alleen zijn met zoo'n arme snol. Ongelukkige wezentjes, die vrouwen. Allemaal goeie harten. Als ik een zoon had en hij vroeg me wie-d-ie moest trouwen, zou 'k 'm zeggen, trouw zoo'n wijf. Die zijn als goud voor 'n man, als je goed voor ze bent... Mijn karkas is kapot. Ik ben een verloren nesjomme. Maar als Jane dood was en ik was gezond achtergebleven, trouwde ik nog met Truus... Ver...d as ik 't niet dêe... En ik ben zeker, dat 'k nog gelukkig worden zou ook. Met Jane ben ik óók gelukkig geweest. Ze was altijd een goed wijf. Ze heeft mij altijd nog een beetje tegengehouden. Anders lag ik allang in Muiderberg, zes voet onder 't zand... Braaf is ze geweest... goed voor mij, goed voor de zaak... Marie. Een nafke. Goed... een nafke. Maar hoe heeft ze Jane verpleegd. Als goud. Een non kon niet beter aan een ziekbed geweest zijn. 's Nachts heeft ze zitten doorwaken. En alles kon je 'r toevertrouwen. Geen cent zou ze uit de kas nemen, zonder 't mij te vragen. Met 'r ziek lijf heeft ze zich nog kromgesproken om een dubbeltje méér voor een stropjie te krijgen. Kom... weet je wat ik doe. 'k Verveel mij hier. 'k Pak een

trein en ik ga naar ze toe. 'k Zal een paar bussen Goudsche sprits meenemen. Daar hield ze zoo van. En wat blokken voor Jane . . . Nou, die kan ik wel in Aken koopen. Gek dier, mijn Jaantje. Altijd, dol op blokken geweest. 'k Vraag, wat ze an een blom ziet. Een dood ding. Groeit en verlept. Altijd 't zelfde. Toen ik kleine jonge was, hebben de fuchsia's bij mijn moeder er al net zoo uitgezien als nou. Van een dier kan ik houden. Van een hond. Daar heb je aanhankelijkheid van. Maar wát heb je aan een blom?

Hij liep met zijn handen op zijn rug, zijn hoofd voorover, de schouders wat op om de kraag van zijn jas hooger over zijn hals te schuiven, voelend zacht de streeling van 't fluweel tegen zijn nekhaar.

Hij wilde naar huis terugloopen, langs de overzij van de gracht. Maar hij slenterde een eindje Vijzelstraat door, sloeg nu rechts af, de Reguliersdwarsstraat in, bleef wat verder in die straat stil staan voor een huis, waar tegen de ruit getikt werd door een vrouw, die in een peignoir half achter het neteldoeksch gordijn verborgen zat en nu hem toelachte.

Hij duwde de aanstaande deur open, liep 't gangetje binnen, werd door de vrouw aan de kamerdeur verwelkomd.

Hij ging binnen zitten, terwijl de vrouw dadelijk het valgordijn liet zakken, keek nu eens rond in 't vaal-duister van de armoedige kamer.

Ze begon met hem lief te vragen of hij geen glaasje bier wou drinken.

«Goed — geef mij een glaassie bier. . . Neen, doe nou niet zoo verliefd. 'k Ben hier binnen come loopen omdat ik me buiten verdom. . .

'k Heb het land aan mijn leven, 'k heb 't land aan de heele wereld.»

„Heere Jissus, as je nog zoo'n mooie ring om je vinger heb en zoo'n mooie dasspeld en zoo'n dikke ketting, dan heb-ic toch nog geen zorg, suikerkereltje. . . Dan breng-ic 't naar oome Jan en je hebt ze weer. . .”

„'k Heb geen geldzorg. 'k Heb cente zat. . .”

„Nou, geef mij ze dan maar. Ik kèn ze gebruiken hoor. 't Is hier geen stand. . . Je mot dubbele huur betalen en je

hebt elk oogenblik wissewassen met de politie en dan weet je nog niet waar je an toe bin. Mijn zuster hebben ze voor een week hier aan de overzij uitgedragen naar 't Gasthuis. . . Ze leit er nog . . . dät heit ze van een ouwen smeerlap gekregen. . . Ja, ja, 't is een zuur stukkje brood, dat wij menschen hebben. En as je heelemaal wat verdient, gaat 't weg aan je huisbaas. Jij bent een aardig kereltje en je zeit zelf dat je cente heb. As je nou is wät wou doen, dat je me eeuwig an je voeten zou hebben van de dankbaarheid, dan moes jij me is uit het leven halen. Want ik zweer het je, nou zit ik hier al vast op deze stoel geplakt van vanmorgen negen uur te waarden, mensch, ik ben doodop van 't uitkijken en an-tikken en nou ben jij nèt de eenigste, die 'reis binne loop om een glaassie bier."

Waarom ben je dan 'r ingegaan?" vroeg Ricardi.

Er was in hem een tweestrijd. Welzeker, hij had de centen in zijn zak. Waarom zou hij zoo'n arme bliksem niet eens helpen, als ze geholpen wou zijn. Hij had immers toch niet lang meer te leven en met een goeie daad je kist ingaan kon nooit kwaad. Maar hij schrikte terug voor den humor van 't geval. Als 't eens bekend werd, hij Daniël Ricardi als midder-nachtzending. Was 't niet om je eigen uit te lachen.

„Waarom ik 'r ben ingegaan? Göt man, denk-ie dat je dat voor je plezier doet?

Wat zàk 'r om liegen hè . . . 'k was zeventien jaar toen 'k er in kwam en nou ben ik twee-en-dertig. 'k Was dienstmeisje en 'k had 't goed. De mensche waren best voor me. Toen kwam 'r een student op de kamers wonen en die had aardigheid in me. Nou, 'k zal er niet om liegen, 't wàs een aardig jong met een dikke krullekop. Nou, ik had ook lol in 'm. En dàn moet ik soms wél is wat extra's voor 'm halen, rookvleesch of een gemarineerde haring of wel'ris een half flessie bitter. Eerst wou 'k het niet, maar läter had ik 'r smaak in en as-ie weg was, zette ik ook 't flesschie nog wel is even an me mond. . .

Eenmaal mos ik kersen voor 'm halen en ik kwam boven met een mandje en toen gaf-ie me er wéér een paar handen vol van en toen duwde-ie er een paar in me mond. Nou, toe raakten we zoo een beetje aan 't stoeien, zoo as 't meer gaat

as je allebei jong bint en ik loop weg en hij me weer achterna en toen in de alcoof en daar spring ik pardoos in 't bed, zoo maar uit de lol hoor, want 'k was nog veels te veel kind om er alles van te weten. En hij springt op me en hij zoent me, nou ik spartelt nog zoo'n beetje, maar 'k vond 't wàt lollig. As je jong bent dan vind je dat nog lollig. Nou, toen was 't gauw gedaan hoor. Ik kon kepleet niet meer van z'n lijf afblijved, zoo gèk as ik op dat jong was. Nou, toen hèt de mijnheer van de menschen waar ik bij diende me zoo is geattarapeerd met hem en toen most ik meteen me dienst uit. D's nog al widus hè? Toen heb ik een anderen dienst gezocht, dat was bij een slager en daar most-ik mij kapot werken. Altijd die vuile bloedboel rakkere en die stinkrommel schrobben. Nou, mij sterdèntje liep al is zoo om mijn nieuwen dienst heen te scharrelen en toen ben ik met 'm meegaan en toen hèt-ie mij een kamer gehuurd in de Daniël Stalperstraat. Dat is me fijnste tijd geweest. Je had je vrijheid en je had niemand naar de oogen te zien en ik had me eigen huishouwentje en dèe fijntjes me eigen wassie in huis en 's avonds kwam-ie bij me. Maar zie je, op de lange duur zat je de heelen dag je maar te vervelen. En toen kreeg ik een vriendin, die hiette Janssie de Vries en die had een echte, fijne, rijke minteneur en die zee, dat ik wel gek was om me zoo door een armoed-saaier te versjagrineere en dat ik 'm zeggen most, dat ik trouwen wou. Nou, ik moest een kind van 'm krijgen en ik zee 't 'm en zee, dat ie me nou maar meteen mos trouwen. Hij het geen boe of ba gezeid en is weggegaan en ik heb 'm me levensdagen niet meer teruggezien. Waar of-ie geblève is, òf ie naar Amerika is gegaan of naar een andere stad of zich verdaan heit, ik weet 't niet, maar ik heb 'm niet meer gezien en zooas ik was, kon ik ook niet naar 'm informeeren, want bij die menschen, waar-ie was blijve wonen, zecèn ze je al zoo niks en uit pelissieshanden mòt je blijven. Nou, toen ben ik bij mij vriendin in gegaan en daar heb ik me kraam uitgeléje en ze het voor mij gezorgd as een zuster en ik heb 'n beeld van een jongen gehad. Toen ben ik eerst min geweest en toen in dat huis waar ik min was, heb 'k weer een andere heer leeren kennen, die was advocaat en tòen het-die

mij geminteneerd, maar die heb ik nooit magge lijen omdat-ie as 'n beest bij je was. Nou toen is-t-ie er weer van doorgegaan en toen heb ik, omdat ik véél centen kon gebruiken voor me jongen, hij 's nou op de Wassenaar, maar geleefd van wat je leven kèn he en toen kwam je zoo er al langzaam in. Maar in de Pijp kreeg je zoo een concurensie, ze denken zeker dat je allemaal rijke mintineurs ken krijgen, nou dan, toen heb ik met Janssie de Vries eerst een huissie gehad op de Reguliersgracht; maar daar binne we door de politie verdreven omdat er een mijnheer naast kwam wonen van de gemeenteraad en die had dochters en toen hebben we een huissie gehad in de Kerkstraat. Dat ging goed, maar dáár moste we weer uit omdat het huis verkocht werd en toen is 't afgebroken en toen zijne wij naar de Nes gegaan, maar dàt was heelemaal niks. Een dure huur, en wát kwam, dàt was om is de boel op te scheppen en dan kwamme ze op lèf drinken en sloegen je boel stuk, nou je staat 'r als twee vrouwen tegenover en we wouen nooit pooiers hebben, want dan krijg je maar slaag zàt en ze vréten je de boel op en ze houwen je klanten 'r uit. Toen zijne we daar uitgetrokke en toen binne we hier ons standje begonnen maar 't is miserabel hoor... Me vrindin is van baloorigheid uitgegaan, die kan heelemaal niet tegen het stilzitten en ze wil toen ook 'r vertier hebben. Nou, wát doe je thuis às je hier alleen zit... Je zit een beetje te breien en dan drink-je een glaassie en nog een glaassie en uit verveling drink-ie méér dan je verdragen kan en je wènt aan 't zuipen en je gooit temet méér door je eigen keelgat dan je an je klanten uitschenkt..."

Ze schonk uit het halve fleschje Ricardi's glas voor de tweede maal vol.

Ricardi had haar stil aangehoord. Zij had hem eenvoudig en zonder opsmuk haar levensgeschiedenis verteld en gevoelde, dat zij de waarheid sprak.

«Jelui zijn toch eigenlijk ongelukkige tobbers,» zeide hij.

«Dat zijn wij net.» Maar doe'r maar wat aan. Ieder is je vijand. Wat zàl je er an doen?

«En hoe zou je nou weer in 't fatsoenlijke leven terug willen?»

«Nou, hoe zou het? Als je centen hebt, kèn je alles.»

Ja, ik kan je toch niet gaan onderhouden.»

Hoeft ook niet. Ik ben Goddank nog gezond en Janssie is óók nooit ziek geweest. Dáár hebben wij voor gezorgd, nou ja, zooveel as je zorgen kon, want er is véél geluk ook bij. Nou, asse we nou een nèt zaakkie hadden, een vrouwe-zaakkie in garen en band of in steengoed of een kouwe koekebakkerij. Zie je, às je zoo as wij nou hier, zoo'n standje wil oprichten, dan heb je maar weinig centen noodig. Dàt begrijp je hé, de waar ben je om zoo te zeggen zelf en je hèt al gauw genoeg om een beetje drank in te slaan en anders ké-je dat nog wel op afbetaling krijgen. Maar voor een echt zaakkie heb je veel noodig . . . »

«Hoeveel wel?»

«Nou, toch vast vijfhonderd gulden . . . »

«Die zù-je van mij hebben . . . »

«As je me nou voor 't lappie wil houwe . . . »

«Waarachtig!»

«Dat kenne me. Zoolang asse ze d'r zin nog niet bij je hebben, beloven ze je de stad en 't land, maar zoodra zijne ze je deur uit of ze kijken niet meer naar je om . . . »

In Ricardi's hoofd was al dadelijk een plan gegroeid. Hij zou voor de twee een zaakje opzetten in een ander deel van de stad, waar ze de twee vrouwen niet kenden. Bij de Haarlemmerpoort of op 't Funen zou hij een winkel voor ze huren, ze goederen geven en dan konden zij accepten teekenen.

«Nou, ik zal goed voor jelui zijn . . . Ik zal jelui er uit helpen. Gooi meteen de Bude maar dicht . . . Verd . . . d ik meen het . . . geloof je me niet? . . . kijk hier . . . Daar heb je duiden . . . »

Hij haalde zijn portefeuille uit zijn zak, liet ze een pakje bankbilletten zien.

«Gooi de Bude dicht. Ik zal jelui alle twee in een fatsoenlijk zaakkie zette.»

«Ja, dichtgooien . . . dàt zeg jij zoo maar . . . je bent een lief ventje . . . Maar we zitte hier vast an de boel . . . We motte eerst de huur betalen . . . en de drank . . . »

«Aliemaal niks. Hoeveel is 't bij mekaar? . . . »

«Wel man, al een groote vijftig gulden . . . »

«Ga ze maar dadelijk de centen brengen. Ik blijf hier...»

«Late we wachten tot me vriendin er is...»

Zij bleven een oogenblik wachten.

«Ik ben moe,» zeide Ricardi. 'k Wou wel een oogenblikkie uitrusten...»

«Daar is het bed...»

«Goed... Maar leg er dan eerst een paar schoone lakens op.»

Zij verschoonde het bed en daarna ging hij er op liggen en rustte. Zij bleef voor zitten, met het gordijn neergelaten en breide aan een kous.

«Je hebt het hier stil,» zeide Ricardi, van 't bed turend naar haar rustige bedrijvigheid.

«Ja, 't is hier al te stil. Wil je wel gelooven, dat 'k nog net zeventien centen in huis heb? En daarvan mostte we van middag met z'n tweeën eten as we vandaag niks zouwe verdienen. 't Is een hard stukkje brood, een hard stukkje brood...»

«Ricardi sluimerde in. Toen hij wakker werd, zaten de beide vrouwen voor zijn bed. Janssie, de vriendin, was wat ouder dan Grietje Vermeulen. Zij was een tengere, lange vrouw, met trage, vermoeide bewegingen.

«Gaat het wat beter met je?» vroeg Grietje.

«Ik... 'k ben niet ziek...»

«Nou... dat mot je nou de ganzen maar wijs maken. Wij hebben je wel hooren kuchen, toen je sliep... Maar afijn, wil je niet wat drinken? Een glaassie cognac... wij hebben nog net een maatje in huis.»

„Geef op!”

Ricardi dronk het glas in één teug leeg, sprong van het bed.

„Je mag je centen gerust natellen hoor. Stelen doen we hier niet,» zei Janssie.

Hij bleef bij de twee praten, gaf hun geld om eetwaar te gaan inslaan.

«Janssie zal koken. Dan zal-ie is wat proeven. Ze heit vroeger keukenmeid geweest in een groot hotel.»

Zij bakte een biefstuk met aardappelen, dekte in 't achterkamertje de tafel met een schoon tafelkleed, sloot vóór de deur op de knip.

Hij gevoelde zich gezellig en vertrouwd bij de twee vrouwen,

die héél ernstig waren, dankbaar jegens hem, nu hij ze niet dwong tot haar beroep, maar stil met ze méé leefde, ze rijkelijk liet eten aan een voor haar ongewoon maal.

„Wat zulle we vanavond doen?” vroeg Janssie.

„Een beetje kaart spelen?” vroeg Gerritje.

„Of een beetje lezen. Van avond mòt de nieuwe aflevering komme. Wij zijne ingeteekend op een roman van „Schrinderhannes.” Mooi hoor. Je zit er je bij te verdoen van het onrecht. Want gelijk had-ie. Hij stal bij de rijken en hij gooide het bij de armen in huis, En er was een meissie bij 'm in de grot en die het-ie nooit een haar angeraakt en ze sliep zoo naast 'm op een berevel. En asse der andere an 'r wouen kommen, hield ie ze een pistool onder d'r oogen.

Dat was een dochter van 'n kameraad van 'm, die ze hadden gepakt en opgehangen.”

Maar Ricardi hield er van de zaken eerst af te doen.

„Kinderen” zei hij, „we hebben nou lekker gegeten en gedronken en nou motte wij er verder ons plezier van nemen. Als we nou eens een bakkie nammen en gingen eerst 'ris een beetje toeren?”

„Wij hebben geen kleeren om uit te gaan, ten minste niet met u,” zeide Janssie.

„Dan zal ik wel voor jelui zorgen. Hier is geld. Nou gaan jelui dan maar eerst je schulden betalen . . . Maar eerlijk hoor — anders is 't zóó uit. En dan zal ik wel voor jelui kleeren gaan koopen . . . jij Janssie hebt 44 en jij Gerritje 46. Ik ben in 't kleeren-vak zie je. Goed, nou haal ik voor jelui kleeren en ondergoed en hoeden. En dan kom ik terug en jelui motte dan óók terug zijn en dan gaan wij er op uit voor den nieuwen winkel.

Hij gaf hun een bankbillet van honderd gulden en ging weg, liep naar den winkel van Bertels op de Hoogstraat, kocht daar wat naar zijn gading was, ging even naar huis, liet door de winkeljuffrouw kousen, hemden en pantalons inpakken, bestelde den kruier en liet zijn geheelen inkoop dragen naar een kapper in de Vijzelstraat. Daar liet hij zich scheren, nam toen het pakje op en droeg het zelf naar het huis van zijn beide vriendinnen.

Zij wachtten hem achter de deur.

„Ben je daar? Janssie was al bang, dat je niet terug zou

komme. Maar ik zei, die komt zéker terug. Dàt is een goeie man. En wat hèb je daar . . . hèb je 't warachies méégebracht? . . ."

Hij legde het pak op tafel, knoopte het open. De twee vrouwen, al die rijkdommen ziende, waren versted van vreugde.

Gerritje pakte Ricardi beet, zoende hem in de hals. Janssie schonk een glas cognac in, 't laatste uit de flesch.

„Maar ga zitten. Je zult moe zijn van zoo'n pak te dragen. En drink 'n slokkie . . ."

„Een blous . . . een blauwe blous . . . met opslagen . . . fijn hoor . . . en een donkerblauwe rok!" . . .

„Dat 's jou maat Janssie . . ."

„Nou, nou ben ik 't heertje hoor . . . Nou ben 'k ingespannen. God mensch, ik heb 'r al zoo lang verlangen op gehad. Maar je komt er niet toe om 't je te koopen. 't Is zoo duur . . ."

En bij elk nieuw stuk waren de vrouwen opgetogen. Ze bevoelden de kousen, sprongen rond, de hemden zwaaiend boven heur hoofd, dansend met de pantalons, ze uitgespreid voor heur rok houdend om 't effect van de kanten zoomen te zien.

Stoeiend met elkaar, kleedden zij zich uit, begonnen zich te wasschen, dartel, over-gelukkig, zich geheel gevend aan de vreugde van 't oogenblik.

Ricardi zat met zijn cognacje voor zich in de breede leunstoel, die anders voor 't raam was geschoven. Hij gevoelde zich hier nu thuis, voelde zich tevreden en gelukkig met zijn weldaad, want als zoodanig beschouwde hij zijn zaakje.

Ze zouden nu uitgaan. Niemand zou die twee vrouwen, nu ze zoo gekleed waren, aanzien voor 't geen ze waren. En wanneer ze ook herkend werden, dan nog kon 't hem niets bomen. Ze hadden hem wel eens meer in gezelschap van vrouwen gezien. Hij was nooit hypocriet geweest. Als ze 'm over een half jaar wegdroegen naar Muiderberg, mochten ze dat er nog bijzeggen achter zijn lawaaie. Dat-ie twee ongeiukkige stumpers een vroolijken dag had bezorgd. Dat-ie ze in een zaakkie had gezet. Ja . . . en van andermans geld. Neen, hij zou medelijden hebben met het geld van die Engelsche bank! Of van die Engelsche fabrikanten! Hij dacht er niet aan. Je moest denken een „gazzar een hoar aus".

Dat geld van de fabrikanten? Waar kregen zij het vandaan?

Door arme stumpers op hun fabrieken uit te zuigen. Hij had in Engeland weefgetouwen gezien. Trekhonden voor 'n boerekar hadden het beter dan die mannen en vrouwen daar in de weverijen. En de banken! Dat waren door de wet gepermiteerde dievenbenden. Ze gaven financieële bladen uit, lanceerden daarin zwendel-maatschappijen, bedrogen de groote hoop. Ze lokten opgespaarde centjes naar de beurs om te doen verspeculeeren. Zij verbonden zich met trusts om het brood en de petroleum duurder te maken. De heele wereld was rot, was een dievebende. Daar zitten die arme stumpers hier den heelen dag in zoo'n wrak onderhuis, hopen dat 'r een kerel zich binnen laat lokken om z'n plezier van 'r te hebben. En die paar ongelukkige centen moeten ze afdragen aan 'n huisbaas en een drankleverancier. Dat zijn natuurlijk deftige lui. Die zullen 'r smoelen wel in den wind steken as ze mijn op straat ontmoeten. En die paar arme meiden, die 'r niet uit kunnen, die geen stuk kleeren aan 'r lijf hebben en geen stevigen hap eten naar binnen krijgen, die arme donders worden nagewezen, vervolgd door de politie, uitgezet uit haar huizen, ziek gemaakt en naar 't pesthuis gesleept, waar ze weg-sterven. . . Jawel . . . de wereld is een mooie vertooning. Je moet meelij hebben met de banken en de fabrikanten. . . Waarachtig niet. . . Je bent een weldoener van de menschheid als je ze bedriegt. . . Je doet een goeie daad. . . Ik ben ook een Schinderhannes. . . verduiveld dat ben ik, ik neem het ook van de rijken en geef 't an de armen. . . »

Janssie was 't eerst gekleed. Nu slank in haar nieuwe, eenvoudige japon, het blonde haar netjes opgemaakt, het gelaat vroolijk, zag ze er frisch en aantrekkelijk uit.

«Hoe vin je me? Zeg, hoe heet je toch?»

«Ik . . . Schinderhannes!»

«Die is goed . . . Schinderhannes . . . Zóó zullen we je noemen hoor. . . Gerritje, hoor je dat . . . hij heet Schinderhannes.»

«'t Is ook een echte lekkere Hannes, dat kéreltje van ons. En hoe zie ik er uit?»

Gerritje was wat dikker, wat grover dan Janssie. Maar haar vol gelaat en haar bruine oogen waren goedmoedig en als zij lachte, blonken haar mooie tanden.

«Jij ziet er patent uit!» zei Ricardi, die 't meest van Gerritje hield.

„Nou moste we zoo meteen maar gaan trouwen Hannessie! schertste Gerritje, maar in haar scherts uitend het top-punt van geluk, dat zij zich, aankleedend, had gefantaseerd.

„Nou, wie weet?” meende Ricardi geheimzinnig.

„Ben je niet getrouwd?” vroeg Janssie.

„Ja . . . maar mijn vrouw is ziek, ligt in Duitschland ver weg. Kom . . . jongens nou gaan wij 'ns naar 't nieuwe winkeltje zien. . .”

„Hier zijn de quitantie's van de huur en den drank as je ze zien wil. 't Is eerlijk hoor. D'r staat een rijksdaalder op, die is voor geleend geld, zie je, hij heit me een gulden voorgeschoten, maar da's al een half jaar heen en dan die gulden, dat is voor een spuitwaterflesch, die hebben de smeerlappe gebroken, toen we nog in de Nes waren. En de huisbaas heit een rijksdaalder méér genomen voor een gebroken ruit boven de voordeur, maar dat liegt-die smeerlap, want toe we d'r in kwamme was-ie al gebarsten en toen door 't dichtslaan van de deur is-ie heelemaal gebroken, maar 'k heb 'm toch betaald om van alles af te zijn. En ik heb 'm meteen opgezegd en nou kennen we er uit . . . 'k Zal God danken hoor . . . Jissus Christus we hebben ons hier wat verdaan . . . Dan zàt je den heelen dag, tot in den nacht en dan kwam nog een diender je tamponneeren en die mos je nog trakteeren en wat in z'n hand duwen, al had je zelf amper te eten gehad en as-je dan tegen den nacht een klant kreeg en hij merkte, dat je geen man in huis had, dan ging-ie nog ruzie zoeken om de betaling en sloeg je boeltje stuk en riep moord, dat de buurt je anzag als een dievebende en we déjen de menschen niks, leien ze geen stroobreed in de weg. Hier achter in de Joristeeg hebben we an een arme weduwvrouw die in de kraam lag nog dikwijls een potje eten of een stukkje vleesch gebracht, is 't niet waar Janssie?”

„Of 't waar is . . . Nou, Hannessie God zal je 'r voor zegenen hoor. Waarachtig 'k ben verdaan van zoo'n goeie kèrel as jij bent. Als ik nou toen ik jong was zoo'n ventje had te trouwen gekregen as jij, was 'r veel niet gebeurd.”

„Ja, ze hèt véél beleefd Janssie. Ze hèt in de doos ook gezeten en zoo onschuldig as 'n lam . . . ik zeg je Hannes as 'n lam . . . D'r kwam een kerel bij 'r om een nachchie te passeeren en toen zeit-ie 's morgens, nou centen heb ik niet maar hier

heb-ie wat anders, een mooie gouwen ring. Die doet-ie van z'n vinger en ik wrijf er nog an en ruik er an om te zien of 't koper is, maar 't rook niet naar koper. Nou, we hielden 'm en hij paste Janssie net en we dachten, dat is altijd een uitkomst as je niks te bikken hèt om naar Oome Jan te brengen. En wat gebeurt... toen mosse we 'm een paar weken later naar Oome Jan brengen en de man keurt 'm en geeft 'r tien guldens op. Nou, toen zijne we 'r niet meer toe gekomme om 'm te losse en de ring is verstaan en ze wouen 'm verkoopen en toen kwam uit dat 't koper was. Nou, toen zullie van de lommerd an 't onderzoeken, wie de ring er in had gebracht en Janssie had maar een naam opgegeven, ze zee de Schele, omdat die vent, die vent, die 'm gegeven had, een schele was geweest. Maar toen komt op een morgen een rechercheur bij ons in huis vallen en vraagt zoo pardoës aan Janssie: „Ken je die ring ook meissie?” Toen zegt ze, omdat ze niet wil weten, dat ze in de lommerd is geweest uit schaamte „nee.” Daar wist ik niks van. Toen komt die gluipert bij mij met een foeffie en zegt: Hoc vind je die ring. Ik zeg, o, die ken ik wel, want die heit me kameraad al is naar de lommerd gebracht. Nou, toen was ze er in en toen is ze nog 's middags opgehaald en met een heele bende menschen achter 'r naar de Pieterspoort gebracht. Ik kon mijzelf wel voor me hoofd slaan om de stommigheid en ik heb me oogen uit me hoofd gehuild, maar wat zu-je er an doen. Ik kon het niet weten dat ze nee gezegd had. Nou, toen heit ze twee maanden op voor-arrest gezeten en toen kwam de zaak voor en toen is ze vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs, maar die twee maanden had ze toch gezeten en dan de angst en ik most alléén voor 'r jongen zorgen en alléén opbrengen. Ja, je kent er mee sukkelen...”

«Ze liepen het gangetje door, stonden op straat. Janssie sloot de deur op slot.

«'k Ben toch angstig,» zei Janssie. «Zie je, as er niemand in huis is en die schooiers op straat krijgen het in de gaten, dan komen ze en slaan je ruiten in. Wat zal je er an doen? Bij de politie lachen ze je uit en waar je komt hebben ze 'r lol in. 'k Zal de schoenmaker an de overkant een kwartje geven om een oogje er op te houden.»

Ricardi en Geertje wandelden zachtjes op, naar 't Koningsplein. Daar hield Ricardi een voorbijrijdend aapje aan, wachtte even tot Janssie ook kwam en liet zich met de twee vrouwen naar den Parkschouwburg rijden.

Het was nog te vroeg om den schouwburg binnen te gaan.

«Willen wij niet een beetje gaan rondwandelen? Wij kunnen er eerst om half acht in. 't Is nu nog vóór zevenen.»

«Gaan wij er dan in? In de comédie?» vroeg Geertje, niet geloovende.

«Ja, wij gaan alle drie naar de opera!»

„De opera? Spelen ze daar ook comédie?”

„Dat zal je gewaar worden. En ze zingen er ook bij”, onderrichtte Janssie opgetogen.

Zij had Ricardi onder den arm gevat, drukte hem verliefd tegen zich aan.

„Zoo'n goeie vent als jij bent, heb ik nog nooit ontmoet. Jij bent een echte, fijne man.”

„En wat ziet-ie er fijn uit. Wat een fijne heer is-ie!” meende Gerritje, hem bewonderend beijkend, ziende naar zijn kalfleeren bottines met gelakte punten.

Ze wandelden naar het Kadijksplein. Daar zag Ricardi een winkeltje in manufacturen dat opruiming hield en een „uitverkoop wegens vertrek naar elders” aankondigde.

„Dat zaakje daar bevalt mij. Dat zou net geknipt voor jelui beiden zijn. Dicht bij 't Zeemanshuis, het Dok en de Jodenbuurt. Dáár kan klandizie komen. Ik zal jelui naar de opera brengen en dan laat ik jelui een half uurtje alleen — jelui zijn toch niet bang dat ze jelui zullen stelen? — en dan zal ik eens kijken, wat ik daarvan terecht breng.”

Hij kocht voor haar twee plaatsen in de stalles, bracht ze binnen, ging weer weg, liep het winkeltje binnen.

Het was een weduwe, die het zaakje dreef. Ja, ze wou er wel van af zijn, maar zoo opeens. Ze moest er nog eens over denken. Doch Ricardi drong aan op beslist antwoord. Hij moest voor twee zusters, ongetrouwde vrouwen al boven de dertig, een zaakje koopen. Het had haast, omdat hij op reis moest. Hij had het geld al in de handen.

Maar de weduwe, door deze haast juist wantrouwig, gehecht

aan haar winkeltje, vroeg uitstel, wilde er eens over spreken met een zuster.

Ricardi ging terug naar de Opera, bleef de voorstelling tot de pauze bijwonen, ging toen met de twee vrouwen weg, zeggende: „dat wat er nu kwam maar flauwe kul was en dat hij liever met ze naar huis ging om wat te eten.”

Hij kocht bij Saar gerookte zalm en wat blikjes met soupergerechten, die dadelijk klaar zijn en altijd vreemdgeurige, onbekende smaakjes hebben, niet lekker zijn, maar juist om dat vreemde-nieuwe en bijzonder-dure gegeten worden, ganzelever met truffels, hanekammen, kalfsgehakt en pistache. Maar Janssie duwde zich tegen Ricardi aan, vroeg 'm of-ie voor haar een gerookte paling wou koopen, as-het niet met permissie tegen zijn geloof instrêe. Hij kocht een dikke paling. Toen ging hij mee met haar naar 't onderhuisje in de Reguliersdwaarsstraat en Janssie zette nog koffie en Gerritje dekte in 't achterkamertje.

Zij voelden zich gelukkig, alle drie, rustig knusjes in 't achterkamertje, de twee vrouwen blij met het volop eten en den man-vriend in huis, die royaal was, niet denkend aan den dag van morgen, gelukkig met het mooie oogenblik als alle menschen, die hun hoop op weinig toekomst-geluk gebouwd hebben, die 't eind van de jaren vooruit voelen als een grootere ellende dan het doorgestreden stuk leven en Ricardi, zich beschouwend als een weldoener, een brave kerel, die miskend werd, gestreeld door dat volkomen vertrouwen en die slaafsche gediensstigheid der twee groote vrouwen, die tegen hem opzagen, vergoedend nu hem wat hij jaren had uitgestaan aan klein-achting van anderen.

Vier dagen later stonden de „Gezusters Bergmans” achter de toonbank van hun zaakje. Drie maanden later al werden de eerste ruiters-accepten tot een bedrag van twee duizend gulden door haar betaald, terwijl Ricardi in 't opkamertje toezicht hield.

Want zij pasten slecht op. Janssie en Gerritje. Zij konden zich niet wennen aan de weelde van het geregeld bestaan, het overvloedige geld in de lade. Zij lieten straatorgels uren voor de deur spelen. Zij sloten op dagen in de week het zaakje en maakten rijtoeren.

Janssie had kennis gemaakt met een machinist van de ma-

rine, die een baantje aan de wal zocht en met haar wilde trouwen, loerend op haar geld. Gerritje lokte manslui die koopen kwamen, mee naar achter.

In de buurt beschouwde men het zaakje van „Gezusters Berghuis” als een stille knip.

Daarom was Ricardi nu véél in 't zaakje, hield de vrouwen onder toezicht en beiden waren onder zijn oog gedwee en fatsoenlijk, onvermoeid en oppassend, twee zwakke groote vrouwe-kinderen, die niet zelfstandig konden zijn, instinctief verlangend naar den man, om haar te leiden, te beschermen en te bevelen.

En in deze beide vrouwen was een groote genegenheid voor Daniël Ricardi ontkiemd, die, hoewel hij begon te verzwakken, méér aan 't leven ging hechten, sober leefde, trouw medicineerde, angstig voor den naderenden dood, die nu zoo zichtbaar nabij kwam, zichtbaar in de vale kleur van zijn wangen, den slappen gang van zijn moede beenen, het invallen van zijn borst, het fluitend-piepen van zijn ademhaling en het opkrommen van zijn rug, dat hij voelde, alsof iemand met een zware hand hem in den nek greep en gestadig zijn hoofd naar den grond duwde.

HOOFDSTUK XII.

Den heelen nacht had Nathan Souget zwaar geronkt. Hij had niet gedroomd, had geslapen als een doode. Maar om zes uur was hij wakker geworden en metéén bij 't eerste ontwaken, had hij zich zijn ongelukkigen toestand herinnerd. Hij was opgestaan, had zich onder de pomp in 't keukentje gewasschen. Onder het wasschen voelde hij zich wat moediger, kreeg het denkbeeld, te trachten Molly te verteederen door een ruiker, vaag hopen op een redding van hare zijde.

Op de aanrechttafel stond een schotel met zoogererwten, lekkenij uit de buurt, die zijn moeder wel eens een enkele maal maakte, gele erwtjes, week gekookt en met zout en peper bestrooid. Hij nam een erwtje uit den schotel, drukte het voor zijn open mond tusschen duim en wijsvinger uit de schil en liet de twee helften van 't erwtje naar zijn keel schieten. Toen deed hij 't zelfde met nog een erwtje en nog een erwtje en ging zoo voort.

«Wer ischt da? Bischt du es Nathan?» riep zijn moeder, half ontwaakt in de bedstee van 't aangrenzende kamertje en 't gemakkelijke jiddisch sprekend in haar slaaproes.

«Ja mèmmele . . .»

«Was machst de da?»

«Was ich mache? Ik sta me te vergiftigen, ik eet me de dood!»

De moeder was met een angstige beweging schuin uit de bedstede gegleden, kwam nu, het gelaat krijwit, op bloote voeten, in haar witte nachtsjek naar de keuken.

„Is me dat den dood schrikken. Hoe kan men een moeder zoo de stuipe op 't lijf jagen!” zei ze verwijtend, toen ze Nathan rustig zag staan, snoepend van 't bord zoogererwten.

«Ben je geschrokken? Bij God, ik ben nog meer geschrokken: 'k zal hier doodblijven, als ik niet wou dat het vergift was.»

Hij stopte zijn mond vol met een hand erwten, kouwde ze

snel en zenuwachtig en zijn moeder nog altijd bleek ziende, zeide hij, om haar te troosten:

«Goed benne ze. Buitengewoon goed gelukt. Niet te hard en niet te week. 'k Zal anders toch niet an de vroege morgen erwten gaan eten op een nuchtere maag. Ja, erwten eten. 'k Sterf as ik weet of ik steenen of erwten eet.

'k Heb den heelen nacht geen oog toe gehad. 't Heeft zoo of zoo gestaan of ik was uit mijn bed gesprongen en was nakend over de straat geloopt om me in de wal te gooien. God zal elke Jehoede bewaren voor zoo'n nacht as ik door-gemaakt heb. En waar ben ik nog an toe. Nou kan ik met recht zeggen, ik ben een overbodig mensch op de wereld geworden. Je zal zien, ik ga daar é-weg en ik kom daar weer thuis met mijn rooie paspoort. Zoek al maar vast iemand, die je boeltje voor een appel en een ei wegdraagt. Daarvoor is men goed voor mijn moeder. Daarvoor loopt men zich de tong uit de keel om de weezen en weduwen een stuk fatsoenlijke kleeding te bezorgen. Maar weet je, wat 't me gelapt heit memmele... je zal zeggen nee en toch zeg ik ja... mijn liefde voor de koenscht. Ik ben in dezelfde fout vervallen als waarin mijnheer de Leeuw, God zal-m-gezond laten, vervallen is. Die heit te veel op gehad met de viool van zijn dochter en ik heb te veel op gehad met de zang van Orelio. Die man is mijn ongeluk geweest. Die man zijn schuld is het. Die man mot zich niet afgeven met een Nathan Souget. Wat is Nathan Souget? Nathan Souget is niks. Een mischt, dat is Nathan Souget. Dat briefje stel ik mezelf uit. Als zoo'n groot man zich parteklier inlaat met iemand zooals ik, dan stijgt toch een elkeen de weelde naar de kop...

Allemaal gekheid... dat most zoo'n man niet doen. Ik herinner me, dat hier Moossie Pardo op de mart op een dag me gezegd het, mijn handen staan me vandaag verkeerd en mijn tong is me vast in me keel. Over wat? heb ik gevraagd. D'r is me een eer overkomen, zooas mij heele familie in tien geslachten niet aangedaan is. Mijnheer Eitje is op straat met me meegeloopt, het me de hand gegeven, waar een ieder bijstond en me gezegd, dat-ie me kent as een braaf huisvader, die tot een voorbeeld mag gesteld worden. Van de

zenuwen ben ik nog den heelen dag overstuur. Nu zie je het toch memmele. /k ben geen uitzondering. Als Orelia me gewoonweg had gelaten voor wat ik ben, had me niks overkomen.»

Hij liep zoo op en neer van de keuken in het kamertje, van 't kamertje in 't keukentje, onderwijl zich verder aankleedend, terwijl de moeder het keukentafeltje dekte.

«Wil je een stukkie zure haring eten, Nathan?» vroeg ze meewarig.

«Doe wat je wil. As je een talhout op m'n brood leit, eet ik het op voor zoete koek...»

Maar onderwijl keek hij met begeerte naar den gemarineerden haring, die de moeder uit een groote glazen flesch op een wit bord lei.

«Doe er geen uien bij moeder. Die eet ik op zonder er bij te denken en dan krèbs ik zoo. 'k Heb vandaag wat te spreken.»

Toen hij gegeten had, wilde hij weggaan.

«'t Is nog zoo vroeg. Nathan. Hij zal er nog niet zijn.»

«Hij zal er ja zijn. Hij mòt me toch vandaag nog afwachten. Wacht, ik zal 'm leeren als-ie me wat gemeens wil lappen. Ai wé... Nathannetje Souget is geen kind. Laat Nathannetje Souget maar loopen. Die gaat voor de heele wereld niet uit de weg... Zù je me zien ankommen bij Molly. God zegene d'r. Een kesjebes gódel, memmele. Met een blom in me hand... Geregeld as een goossen...»

Opgemonterd door 't stevige ontbijt en de twee groote kommen sterke thee, die hij had opgedronken, zich héérachtig voelend in zijn voor heden aangelegde sjabbes-kleedij, met plezier kijkend naar de verlakte punten van zijn nieuwe kallsleer bottines met de gele naden van de zoolranden, wandelde hij naar buiten. Het was al acht uur en de straat was vol ochtendgerucht.

De venters, met nog onvermoeide kelen, riepen schreeuwerig hun waren uit, met plotse geluiden, die scheuren in de lucht schenen te maken. Het carillon van de Zandstraattoren begon te klingelen. Op het groote plein voor de Waag was het nu Zondags stil en leeg.

Nathan voelde zich door die rust rondom wat moediger, begon te neuriën: «De bloem, die gij mij toe ging werpen.»

Maar in de nauwe Hoogstraat, waar de zon niet scheen, voelde hij zijn moed zakken.

Wat zing ik? Hoe kom ik er toe te zingen? Ik loop toch achter mijn eigen lawaaie. En ik zing Vrotte Carmen. Wil me niet uit mijn hoofd. Wat is Carmen? Hoe kan men zich de sappel maken over Carmen as men straks op straat gezet staat. Ben ik dan heelemaal mesjogge.»

Maar diep-in leefde de hoop op redding. Hij vertrouwde op zijn gesternte. Hij kende Molly, zou wel een gijntje vinden, waardoor ze in de lach schoot. Maar toch zei hij in gedachten tot zichzelf treurige dingen, maakte zichzelf overdreven verwijten met het vage vertrouwen, daardoor het ongeluk te verzoenen, het ontslag af te wenden.

Dicht bij de Achterburgwal was in een dwarsstraatje een bloemenkeldertje. Nathan had er wel kleine ruikertjes besteld voor feestuitvoeringen, had er ook den grooten krans voor Orelie gekocht, flirtend met Roosje, de oudste dochter van den bloemist, een vies meisje van zeventien jaar, met te korte beenen en een zwabberigen boezem.

«Dag mijnheer Souget, dag mijnheer Souget,» riep de moeder van achter, waar ze aan 't binden was van kleine ruikertjes viooltjes. «Roossie, Roossie, kom is even!»

«Dag mijnheer Souget!» zei het meisje, terzij uit een nauw deurtje komende. Wij hebben het vandaag druk. Dat zal u wel weten.»

„Ik dank u voor de rikkemendaassie!” zei de moeder, haar dochter met de oogen aanmoedigend, dichter naar Souget toe te gaan om hem gelegenheid te geven, een beetje met haar te stoeien, zooals hij dat gewoon was, als hij hier in 't winkeltje kwam.

Het lag Nathan op de lippen om te vragen, voor welke recommandatie hij bedankt werd. Maar hij bedacht, dat hier wellicht de gelegenheid zich voordeed, een ruiker voor niets te krijgen. Daarom zei hij:

„Nou, bint u tevreeie? Heb ik niet om u gedacht?

„Of ik tevreeie bin! 't Zal wel waar zijn. 'k Zeg daarnet

nog tegen Roossie, 'k wou dat ik wat wist om an meneer Souget ook van mijn kant is een genoeg te doen."

„Gekheid, gekheid. Wij zijn allemaal kooplui onder mekaar. Ik rikkemandeer u is en u rikkemandeert op u manier mijn is... Mòt men zoo nauw niet nemen..."

„Maar vertelt u mij is, mijnheer Souget, mag ik wat anrekene? U weet toch ook, as 't lijen kan, rekt men al is meer, dan as 't voor een liefdadig doel is."

„Lijen? 't Kan ja lijen en 't kan nee lijen, net zooals je het neemt. Wie betaalt het?"

„Juffrouw de Leeuw heeft het besteld, maar bij mijnheer Bertels mot de rekening gestuurd worden..."

„Bij Bertels... weest u dan verstandig en besteele u uw eigen niet. Reken maar... daar kan het van af."

„Is-ie zoo rijk?"

„Mejoeges!"

„Is 't geen zonde, dat zoo'n mooi Jiddekind zich vergooit an zoo'n kòj, die zijn goeje, eerste vrouw uit huis heeft geslagen? Ze was altijd een goeie klant van me, zijn eerste vrouw. Die hield van blommen zooals ik van m'n Roossie houd..."

„Nò... wat wil u dan? Roossie is toch ook een blom..."

„Gijnponem... Hoe is het mogelijk, dat men altijd gijn heeft!"

Nathan's hart was van vreugde begonnen te kloppen. Zulk groot nieuws had hij niet verwacht. 't Was er dan toch door gekomen. Molly ging trouwen met Bertels! Dan trof hij haar in een goede stemming en zij zou zeker zijn voorspraak bij Hirschfeld willen zijn, die, dat wist hij, Molly altijd graag had mogen lijden.

Zij hadden voor de receptie bloemen bij Roosjes moeder besteld, die in die bestelling een nieuw blijk van Nathans genegenheid voor Roosje had gezien, meenende dat Nathan Molly had aangeraden, bij haar te gaan koopen.

„Ik moet ook een bloemetje voor de receptie hebben," zeide Nathan langs zijn neus weg. „'k Had eigenlijk wel geen tijd om te gaan, 't heb het te druk in mijn zaak, maar wat zal men doen. Ze heeft zoo aangehouden en zoo aangehouden, ik zou en moet getuige zijn van haar Simge en kommen felici-

teeren, dat ik niet weigeren kon. Maar weet u, ik doe het met lood op mijn hart. Zonde is het, dat ze zich aan zoo'n geschejen rezeig vergooit."

„U haalt mij de woorden uit mijn mond, mijnheer Souget. Een rezeig is het, een èchte. Wie slaat zijn vrouw? Ze is op 'n Zaterdagavond 's nachts bij me an kommen kloppen, zijn gewezen vrouw en heit daar op dat stoeltje zitten huilen as een kind. Ik heb met haar méégehuild, want ze liet mij de blauwe striemen op 'r arm zien. Zij was zoo'n goed mensch. En een hart voor de armen! Roossie heit menig keer turfkaartjes van 'r gekregen om uit te deelen en of het voor Jiddens of geen Jiddens was, daar gaf ze niet om. Maar zoo gaat het, as-men goed is, dan wordt men overal van teruggezèt. Maar weet-u wat me plezier doet? Dat die vuile doerák uit de Pieter Jacobstraat 'm toch niet gekregen heit. Dat zou toch godgeklaagd zijn geweest. Want die vuilik het 't 'r natuurlijk op angelegen.»

Terwijl ze zoo sprak, was ze bezig aan 't met ijzerdraad omwikkelen van rozestelen.

«Wat voor een blom wilt u hebben?»

«Een klein fijn blommetje . . . Die bijvoorbeeld? Ruiken ze?»

Hij boog zijn neus naar een bos violieren, die in een blikken bus met water stonden.

«Ja . . . die ruiken fijn. Wat zijne dat voor blomme?»

«Hééle dure. Pas angekommen. Ze benne nog nergens anders te krijgen. Niet bij de grootste bloemisten . . .»

«Hoe heeten ze?»

«Hoe heeten ze Roossie?», vroeg de moeder.

«Dat? Dat zijne . . . dat zijne . . .»

«Ze weet 't ook niet!», meende Nathan. «Nòh . . . een zorg . . . zullen ze niet heeten . . . Ze zien er mooi uit, wit dat 's goed voor een bruid. 't Is toch vandaag de receptie, as ik me niet vergis!»

«Ja, om een uur motte de blomme er zijn.»

Nathan voelde zich vroolijk. Dat zou ditmaal zeker goed afloopen.

Doch toen hij met zijn ruiker in de hand weer op straat liep, begon hij opnieuw kleinmoedig te worden, in de vreemd-aandoende pronkerigheid der Zondagsche menschen.

«Jawel, hij liep daar nu wel heel parmantig, maar niemand zag 'm aan, wat 'm boven zijn hoofd zweefde. Goed, hij zou komme met zijn blom en zeggen tegen de aanstaande mevrouw Bertels, dat hij op haar geluk hoopte en dat hij zich wéér voor ceremonie-meester aanbeval, en dat-ie er voor zorgen kon, dat Orelie zelf op de bruiloft zou komen om te zingen. Maar als ze nu eens niks voor 'm wou doen? Of als Hirschfeld ditmaal niet naar haar luisterde?»

Hij zag in gedachten weer de staalblauwe, felle oogen van Hirschfeld, hoorde diens koude stem: «Ik wacht u morgen vroeg op 't kantoor.»

«Morgen vroeg!» had-ie gezegd. En 't was nu al laat... en hij durfde niet naar zijn patroon gaan vóór hij op de receptie was geweest. Misschien was Hirschfeld nu al op weg naar den winkel op de Nieuwmarkt, had dáár al een ander in de zaak geplaatst, God weet, misschien den boekhouder, die, sedert hij 'm niet meer met jenever voerde en 'm eenmaal gezegd had, dat-ie voortaan niet meer wenschte nagegaan te worden, maar dat hij, Nathan, voortaan anderen naging, zijn doodsvijand was geworden!

Zijn moeder zou uit het huis gezet worden. Zijn boeltje kon nu al op straat staan. En wat zouden ze zijn meubeltjes bij 't uit het huis dragen ruw behandelen, als hij er zelf niet bij was. Ze kenden geen medelijden.

Die twee nieuwe schilderijen, A. C. Wertheim en Montefiore, zouden ze zoo met de glimmende zwarte lijsten expres in de goot zetten.

Zóó waren ze. Zijn moeder was een oud mensch, die door dat kajes in de maling zou genomen worden.

Hij liep nu weer in zijn angst, gedrukt door zijn droefgeestige verbeelding, gebogen, hield zijn ruiker witte violieren slap naar beneden, liet ze langs zijn dij ahangen.

Hij moest zich op 't ergste voorbereiden. Wat zou hij moeten beginnen, als hij ontslagen werd! Hij had wel een paar honderd gulden op de spaarbank staan, en een gouden horloge, een gouden ketting, een gouden ring met een juweeltje en een paar antieke Delftsche borden, die hij voor een prikje had gekocht en die minstens een tientje 't stuk waard waren. Maar als hij

alles te gelde maakte, had hij toch nog niet genoeg om wat voor zichzelf te beginnen. In 't kleinste zaakje ging dadelijk een paar duizend gulden zitten. Als hij eens naar Ricardi ging? Die moest het zoo goed gaan. Die had een zaakkie an de hand, wàt wist men niet, maar hij smeed tegenwoordig met de rijks-daalders.

Of-ie gelukkig gespeeld had, of een loterij had getrokken . . . Ricardi had hem altijd graag mogen lijen. De man had een slechte ziekte en hij had zijn vrouw en zijn winkeljuffrouw ongelukkig gemaakt. En toch had Nathan hem altijd een goeien kerel gevonden. Nooit van de hoogte af had-ie hem behandeld. En royaal als 't er op aan kwam. Hoe dikwijls was-ie al niet bij Ricardi geweest met een intekenlijst voor een weduwe, voor een zieken huisvader, voor een matsebedeeling. Nooit was-ie bij Ricardi met leege handen weggegaan. Voor «Israël en Oranje» had-ie hem zoowaar een tientje gegeven. Zonder moeite. «Mijnheer Ricardi, ik kwam bij u voor een liefdadig doeleinde. Leest u hier eens, wat op deze lijst is neergeschreven.» „Staan alle notabelen er op?” had Ricardi gevraagd. „Allemaal!” A. C. en Gompertz en Mey en Rosenthal?” „Precies gerajen.” „Goed, zet mij er dan ook bij, maar voor 't dubbele van A. C.” En hij had hem zóó een tientje gegeven, zonder de lijst in te zien. Zoo was-t-ie. Niet aan 'n centje gebakken. Dàt is een groote deugd. Zoo zijn er weing. Bij Vlissingen had-ie nog nooit een cent voor een weldadigheid kunnen loskrijgen.

Eens was-ie bij hem geweest voor een weduwvrouw, die met acht kleine kinderen was blijven zitten. Hij had hem gevraagd op de lijst voor een kwartje te teekenen. Had-ie gezegd: „Als zoo'n wijf acht kinderen in de wereld kan zetten, mot ze vooruit zorgen, dat ze voor acht kinderen te eten hèt.” — Wat een antwoord. Wat een ècht, vuil antwoord. As nou alle menschen zoo-is redeneerden? Waar moest de liefdadigheid dan blijven? Men wil toch zich in zijn leven met wàt de sappel maken. En was er een mooiere liefhebberij dan de liefdadigheid? Toch beter dat men zijn vrijen tijd besteedde om met een liefdadige lijst rond te gaan, dan dat men in 't koffiehuis zat of biljartte. Maar bij Ricardi was hij altijd welkom geweest. Die zou hem ook nu helpen. Al was 't maar, dat hij een plaatsje als bediende kreeg . . . Dan zou

hij, als hij daarvan zeker was, Hirschfeld eens de waarheid zeggen. Dan zou hij hij naar hem toegaan en hem zoo leukweg vertellen, dat-ie al maar vast een andere betrekking had aangenomen, omdat-ie wel voorzag, dat zijn vroegere patroon te Neuenahr spoedig een houten parletot naar maat zou moeten aantrekken. Dàt zou-ie hem zeggen, als Ricardi hem hielp.

Nathan Souget liep nu langs 't Rokin door de Olieslagerssteeg naar den Heiligen Weg, flink aanstappend, rustiger in 't vertrouwen op Ricardi's hulp.

Maar voor den hoofdzetel der „American Company” begon opeens zijn hart weder luider te kloppen. De gordijnen voor de vensters waren neergelaten en de deur was op slot.

Hij keek tegen het huis op, peinsde, vroeg zichzelf af wàt er gebeurd kon zijn. Ricardi had toch altijd Zondag tot twaalf uur zijn winkel open.

„In elk geval maar eens bellen.”

De schel tjingtjingelde. Hij wachtte even, hoorde binnen een deur opengaan, iemand van de trap komen.

Het slot van de deur werd knarsend opengesloten en op een kiertje ging de deur open.

Nathan zag de winkeljuffrouw staan, met een bleek gezicht en behuilde oogen.

„Bent u 't mijnheer Souget? Komt u binnen.”

„Wat is er hier gebeurd?”

„Verschrikkelijk, verschrikkelijk mijnheer. Ik weet niet wat ik doen moet.”

Het meisje begon opeens te huilen in den winkel, waar 't licht gedempt was, door het neergelaten gordijn voor raam en deur.

„Maar vertelt u mij dan, wat er gebeurd is! Misschien kan ik u van dienst zijn.”

En nu, met telkens verschrikt gesnik, vertelde het meisje wàt geschied was. Er was een telegram uit Aken gekomen, dat mevrouw was overleden en dat Marie ook op sterven lag. Mijnheer Ricardi was dadelijk afgereisd, haar zeggend, dat zij de zaak moest sluiten, tot hij terug kwam. Een paar uur nadat-ie weg was, was er een rijtuig voor de deur stil gestaan en een mijnheer was binnengekomen en had haar gevraagd, waar heur patroon was.

„Op reis,” had ze geantwoord.

„Waarheen?”

„Naar Aken.”

„Waar is zijn adres?”

„Ja, mijnheer geeft dat niet op, als hij weggaat. Maar hij is om mevrouw te begraven.”

„En waar is dan mevrouw?”

„In Aken in 't pension Schönfeldt.”

Toen had die mijnheer haar een stuk laten zien en gezegd, dat hij huiszoeking moest doen.

Er was nog een mijnheer uit het rijtuig gestapt en toen hadden zij de deur gesloten en één was bij de deur blijven staan en de ander was overal aan 't zoeken gegaan. Onder de toonbank en in den kelder en in den schoorsteen en in het bed en in de kasten en op den zolder en overal, overal. Alles hadden ze overhoop gehaald en toen hadden ze de brandkast door den smid uit de Voetboogstraat laten openbreken en er alles uitgenomen en ook de secretaire leeggehaald en toen hadden ze haar naam en adres opgeschreven en haar alles gevraagd en haar gezegd, dat zij als getuige zou worden opgeroepen en ze hadden daarna alles verzegeld en waren toen weggegaan.

Nathan dacht na.

„Dat zal in verband staan met die groote geld-rouleering. Die man zal in politie's handen vallen!” zeide hij, half luid.

„Nu juffrouw. 't beste. Ik kom wel eens op een anderen tijd terug.”

Op straat liep hij in gedachten den Heiligenweg op, overlegde wat hij doen zou.

„Die man moet gewaarschuwd worden. Maar hoe? Nathan Souget mag zijn eigen vingers niet branden. En toch mag Nathannetje 'm wel redden. Ricardi is altijd goed voor mij geweest, nu zal ik Ricardi helpen. God geef, dat 'k 'm uit de doos hou.”

Hij liep het café van Tellekamp binnen, bestelde een fleschje frambozen-limonade, vroeg papier en inkt, zat lang te peinen, wat hij seinen zou.

Ik moet telegrafeeren. Ik moet het zoo doen, dat niemand weet dat *ik* getelegrafeerd heb. Hij zal, als hij het telegram ontvangt, zelf wel weten wat hij te doen heeft.

„Daniël Ricardi, Pension Schönfeldt, Aken,” begon hij te schrijven. „Condoleer u met uw groot verlies. Blijf waar u bent. Hier groot gevaar.”

Dat is nog niet voldoende, bedacht hij. Hij schonk een glas limonade in, dronk het zachtjes smakkend uit en zette het glas neer.

„Hoe breng ik hem aan 't verstand, dat er hier politie-zaken zijn? Een goed verstaander heeft een half woord nodig.” Op eens viel hem wat in.

„Juist, juist. Dàt zal het zijn. Hij zal wel goochem genoeg wezen om te begrijpen, dat niemand spotten zal met den dood van zijn vrouw. Als ik er dus die witz er onder zet, weet-ie genoeg. En in elk geval heeft Nathannetje dan gedaan, wat met redelijkheid van 'm te verwachten was.”

Nathan kende een grapje, dat Ricardi hem zelf verteld had. Bij Mozes Stodel was op een nacht ingebroken. Mozes sliep boven en zijn huishoudster beneden. Die was wakker geworden door het geraas, dat de dieven maakten. Een der dieven was toen op de vrouw toegesneld met een mes in zijn hand om haar te vermoorden.

„Laat mij voor ik sterf nog eenmaal bidden!” had ze gesmeekt. Dat was door den dief toegestaan. Toen had ze zich in bed opgericht en had, doende alsof zij een Hebreeuwsch gebed uitsprak, vrij luid gezongen:

Rebbe Moos, Rebbe Moos,
D'r zijn genovem in 't baajes,
Ich kann sie nicht bedibberen,
Sonst bringen Se mir um gajes. (1)

Dat had ze driemaal steeds luider herhaald en de dieven hadden pret gehad in de bevende, bibberende en toch zingende oude Jodin in bed. Maar boven was Mozes Stodel wakker geworden, had zijn huishoudster verstaan, een vleeschmes gegrepen en zich toen in de kamer gestort, waarop de verschrikte dieven de vlucht hadden genomen.

1) Rebbe Mozes, Rebbe Mozes,
Er zijn dieven in 't huis,
Ik kan ze niet tot rede brengen,
Anders brengen ze mij om 't leven.

De grap school in de waarschuwing in 't bargoensch van de slimme huishoudster, dat door de inbrekers niet was verstaan en voor een Hebreeuwsch gebed gehouden.

Dat rijmpje zou hij Richardi seinen. Hij schreef het onder het «Hier groot gevaar» en onderteevende, zinspelend op de gouden bruiloft waar hij met Ricardi ceremonie-meester was geweest: «De toovenaar met de pop van juffrouw Zadoks.»

Vlug liep hij, verheugd met zijn goede vinding, naar het telegraaf-kantoor, liet het telegram door een jongetje, dat daar met een ander postzegels stond te kwanselen wegbrengen, wachtte tot de jongen met het geld terugkwam en gaf hem een dubbeltje fooi.

Maar nu hij terugliep, thans de Kalverstraat ingaande, voelde hij zich toch wat bevreesd. Als 't eens uitkwam, God in den Hemel, hij, Nathan Souget, als medeplichtige in de gevangenis... Neen, hij zou zich er wel uitpraten. Kom, hij wist toch niets van Ricardi. Hij zou, als hij voor den rechter kwam, zeggen, dat hij door een gijntje den armen Ricardi had willen troosten bij de droeve gebeurtenis van 't afsterven van zijn vrouw. Maar wie zou ooit te weten komen, dat hij dat telegram had afgezonden?

Met een schok stond hij stil. Hij had zijn ruiker violieren op de toonbank in den winkel van Ricardi vergeten.

«O God... o Schemang Jisroël... het ongeluk wil mij. Daar laat ik om zoo te zeggen mijn adreskaartje achter... O God... als ik nu de blokken nog maar terug krijg. Kom, kom, zoo bang hoefde hij niet te zijn. Hij kon zeggen, als de rechter 't hem vroeg, dat hij die blokken voor de winkeljuffrouw had gekocht... om haar een cadeautje te maken... maar als dan werd gevraagd, wáár hij ze had gekocht... en dan kwam de moeder van Roosje voor 't gerecht en zou zeggen, dat hij ze gekocht had voor de receptie... Roosjes moeder mócht dat niet zeggen... Ze moest desnoods een valschen eed doen... om hem te sparen... Hij zou dan met Roosje trouwen... D'r eigen schoonzoon zou ze toch niet in de gevangenis willen brengen?...»

Toen hij, terwijl hij klam was van 't angstzweet, weder dicht bij Ricardi's winkel kwam, zag hij dat er opnieuw huiszoeking

werd gedaan. Want er stond een rijtuig voor de deur en een mijnheer, die zeker van de politie was, schelde aan.

Nathan wachtte tot opengedaan werd, liep toen naar de deur.

«Ik geloof, dat ik mijn bloemen hier heb laten leggen!»

«Ja, op de toonbank,» zeide de juffrouw.

Nathan wilde de bos violieren wegnemen maar de rechercheur in politiek, die hem bleek en zenuwachtig zag, vroeg:

«Bent u hier bekend?»

«Wat een vraag, of ik hier bekend ben? Natuurlijk ben ik hier bekend. Maar u bent mij niet bekend. Wie bent u?»

«Ik ben belast met de bewaking van dit huis. Als u dit ziet, weet u zeker genoeg?»

De man toonde Nathan een penning, die hij aan een lint onder zijn jas droeg.

«U zegt dus dat u hier bekend bent. Hoe is uw naam.»

«Nathan Souget, president van de liefdadigheidsvereniging Israël en Oranje!»

«Heeft u mijnheer Ricardi gekend?»

„Van zijn beste zij. Zoo dikwijls ik 'm wat voor een wees of een weduw gevraagd heb, heit-ie gegeven.”

„Is 't u bekend, waar de heer Ricardi op 't oogenblik is.”

„De juffrouw hier vertelde mij voor een uur geleden, dat-ie zijn vrouw is gaan begraven te... waar is 't ook weer juffrouw? Daar ergers ver achter in Duitschland.”

„In Aken,» zeide de juffrouw.

„Weet u ook wanneer mijnheer Ricardi daarheen is vertrokken?” vroeg de rechercheur kalm.

„Wat vraagt u mij? Wat heb ik met die geschiedenis te maken. Laat u mij met rust. Ik mot naar een receptie.”

„Wanneer heeft u mijnheer Ricardi voor 't laatst gezien?”

„Dat is al een groote drie weken geleden.”

„Bent u familie van 'm?”

„Jawel... van Adamswege. Verder niet. Ik heb de eer.”

Met zijn bloemen liep Nathan de deur uit, herademde buiten.

„Goddank, daar was hij netjes doorheen geslipt. Mijn hart hèt me stilgestaan, toen-ie mij ondervraagd heit. God bewaar iemand om in politie's handen te vallen. Dan is het uit. Wat een geluk, wat een geluk, dat ik Ricardi nog gewaarschuwd

heb. Die zal zich wel weten weg te maken. Wat-ie gedaan heeft? Misschien valsch gespeeld. Of den boel stukgeslagen in een kast. Of een zwendel op touw gezet. 't Kan me niks schelen. Ik heb mijn plicht gedaan. Hij is goed geweest voor mij, ik ben goed voor hem. God zal me daarom beschermen. En al leggen ze me op de pijnbank, dan krijgen ze toch niet uit me, dat ik het telegram heb weggestuurd. 't Heb mijn hand bij 't schrijven zoo verdraaid, dat me niks is waar te maken.

Het Munttoren-carriljon begon te tjankelen. Nathan keek op naar de wijzerplaat. Twaalf uur. Vóór twee uur, half drie kan ik niet terecht op de receptie. Wat zal ik doen met me tijd. Naar huis wil ik niet, om de verstoring niet an te zien en Hirschfeld uit de oogen te blijven. Wandelen wil ik ook niet, daar ben ik te moe voor. Wat is zóó'n Zondag vervelend. En wat loopen die menschen allemaal slecht gekleed. Kijk me die man aan, met een kamgaren gekleede jas. Daar heit-ie toch minstens een bankkie van vijf-en-twintig voor neergelegd. Kijk dat goed in den rug zitten. En kijk de hals af-zakken. Die jas sluit niet, die valt heelendal niet op 't boordje an. Als ik naar me lust te werk ging, zou 'k zoo 'n man in zijn nek wille pakken en zeggen: kijk is man, als je geen gazzar in je kop hebt, hoe die jas je zit. Wáár heb je die gekocht? Hoeveel heb je er voor betaald? Vijf-en-twintig gulden? Laat je dan door Nathannetje Souget zeggen, dat ze je bedonderd hebben. Dat is wat wij „mieschjt” noemen. Jawel, om u te dienen, „mieschjt.” Dat valt niet an op uw boordje. Die rug is te wijd. Dat mot alles ànsluiten.”

Nathan Souget bleef tot half twee zich in zijn ééntje amuseeren met het beschouwen van de slecht-zittende kleeren der Zondagsgangers. Toen hij van 't loopen vermoeid was, ging hij bij Mast op 't Rembrandtplein voor 't raam wat gebruiken, turend naar de voorbijgangers, schattend wat ze voor hun jassen, broeken, vesten betaald hadden, trachtend aan den snit en de stoffen te zien, wáár ze hun kleeren gekocht hadden, zich verheugend als hij een goed gekleed persoon zag voorbijgaan, lachend in zijn hart, als hij Zondagswandelaars zag, die blijkbaar in den kleerenwinkel bedrogen waren, met kleine uitroepen van inwendige lol. „Ai, wé, wat mòt-die te pakken

genomen zijn. Die man draagt een 46 en moet 48 hebben. Alles te klein; de mouwen te kort, de broek te kort en te nauw... hij kan zich bijna niet in zijn phakkie bewegen... Als ik denk aan wát Ricardi eens gedaan heit, bij de uitverkoop. Die vrouw met 'r touwtje. Had een touwtje van twee el lengte, dat was de maat van de broek van 'r man. Zoo'n lange broek moest ze hebben.

Haar man was zoo'n lange. De heele stad was ze afge-loopen om een broek met pijpen van twee el te krijgen en nergens was ze terecht gekomen. Zoo'n broek moest ange-meten worden, hadden ze overal gezegd. Toen Ricardi het touwtje genomen en gezegd, 'k hoor het 'm nog zoo zeggen, vrouwtje, je valt hier met je neus in de boter. We hebben nog net één zoo'n langen broek. En toen Ricardi een broek genomen en onder de toonbank stilletje twee verl van het touwtje afgeknipt en het touwtje op de broek gelegd. Ziet uwé. Precies uw maat.

De prijs is tien guldentjes. En de vrouw betaalt, blij met de broek... Goochem, goochem, die Ricardi. En de lol, toen de vrouw wegging. En toen den volgenden dag terug, met een blauw oög en een groene vlak op 'r voorhoofd, nebbiesj zoo had 'r man haar geslagen en d'r man mee, een kereltje van zeven voet en Ricardi had 'm gevraagd, of-ie 't boven in de wolken niet koud had met zijn hoofd en toen volgehouden, dat 't touwtje niet langer was geweest en nagemeten met het zelfde touwtje en toen had die lange kerel zijn vrouw voor «stomme doerak!» uitgemaakt, maar 't end was geweest, dat 'm een broek was angemeten voor vijftien gulden, want geld teruggeven werd natuurlijk niet gedaan...

Een goochem die Ricardi! Maar met als zijn gochme had-ie tòch niks. Stond op de nominatie naar 't Rooie Dorp te gaan...

Tegen half twee wandelde Nathan naar den winkel van David de Leeuw.

«De tijd is me omgevlogen,» dacht hij. «Dat is, als iemand een hoofd heit dat werkt, zooals ik. Ik verveel mij nooit. Ik kan een dag ook zitten en me ankiiken de menschen op straat en zien an een ieder zooveel, dat ik ken lachen en huilen, al naar ik wil. Op mijn zal ook wat te zeggen zijn, as een ander mijn ziet.»

Hij spiegelde zich in de ruit van een winkel, die hij voorbijliep.

«Maar kwaads kan niemand mij nazeggen. Zooas dit sjetetje me zit, hoef ik niet onder te doen voor een prins. Dat zit me geschilderd.

En kijk me die broek vallen. Om er bróge over te maken. As God me geeft dàt ik het d'r doorhaal en ik blijf wat ik ben, koop ik me een paar echte, fijne, leverkleurige slobkousies... Waarom niet? As ik het betalen ken? En as het daar weer warmer wordt, zal ik me een paar wit piqué vessies laten maken... dat men mekaar later zeggen zal, hij ziet er zoo bekówet uit as 'n Nathannetje Souget...»

Hij stond voor de deur van den winkel van De Leeuw. Die was voor heden, Zondagmiddag, gesloten en de gordijnen waren voor etalage en winkeldeur neergelaten.

Dat had Molly zoo gewild. Op den dag van haar receptie wilde ze geen gesjagger om zich hebben, had ze gezegd. «En moe, wij maken er geen Poerim-drukte van. Wij zullen boven op de voorkamer ontvangen. Bertels en ik zitten daar en u en vader en dan schenkt u een glaasje advocaat of sherry-brandy of port en u zet wat goede taartjes op tafel en Lucie in een wit japonnetje presenteert wat fijne bonbons. Laten Eduard en Albert de menschen een beetje bezighouden en die ouwe tang stuurt u dadelijk met een heele flesch advocaat naar 'r kamer. Dan kan ze zich daar in 'r eentje bezuipen en wij hebben geen last van 'r...»

«Dat zal je vader niet willen...»

«Vader heeft niks te willen. Ik heb te willen. En ik wil die ouwe nijtebeetster niet op mijn receptie zien. De menschen zijn bij zoo'n gelegenheid toch al altijd stijf en verlegen en dan begint dat ouwe varken met ze te praten en als 'r ratel eens los is, zal 't zijn of zij receptie heeft en niet ik.»

Toen Nathan Souget binnen werd gelaten, rook hij al in den winkel den geur van bloemen en groen.

Samuel kwam hem tegemoet.

«Dag Nathan, dag Nathan... kom je ook feliciteeren?»

«Waarvoor zou ik anders komme? Natuurlijk... zoo iets laat ik toch niet over me heen gaan...»

«Waar is mevrouwtje?»

Hij liep de trap op, hoorde boven al het rumoer der stemmen, drukte de aan staande deur open.

Het was vol in de kamer. Bertels stond naast Molly, vóór de stoelen en met den rug naar hem toe stond Doorman, die hun aan 't feliciteeren was. En Hirschfeld was er ook bij en nam juist een confituurtje uit een mandje, dat de kleine Lucie hem voorhield. De Leeuw was in druk gesprek met Vlissingen en juffrouw Vlissingen sprak met Stijntje.

Eduard die de gasten 't éérsst verwelkomde, bemerkte Nathan dadelijk.

«Dag mijnheer Souget,» zeide hij deftig, «dat is vriendelijk van u, dat u ook komt.»

Hij leidde Nathan, die een beetje confuus was door de aanwezigheid van Hirschfeld en Doorman, naar de twee verloofden.

Doorman lette nog altijd niet op den nieuwen gast. Hij had Molly's hand losgelaten en opeens zijn stem verheffend, begon hij een gelegenheidsgedicht te reciteeren:

Gij ongerepte bruid, zoo edel van gemoed,
En fiere bruidegom, den 't harte wel woudt schenken,
Vergun mij dat ik hier, uw beider jeugd gedenke,
Nu 't schip is aangeland, ondanks der stormen woed.

Het was stil in de kamer geworden. Allen luisterden naar Doorman, die met breede zwaaien van zijn arm, zijn zinnen zwaar-dreunend galmde:

«Wel fiere bruid, mag u, de kuische boezem zwellen,
Nu 't doelwit van uw wensch, gij hier u ziet bereid,
In d'eed'len bruidegom, vol onafhankelijkheid,
Die voortaan uwe hulk, als loods gaat vergezellen,
Neem aan mijn hartewensch, geluk zij steeds uw deel,
En dat er bloem op bloem, uit uwe echtkoets teel'»

«Dank u, dank u hartelijk, mijnheer Doorman!» zeide Molly, den apotheker de hand reikend.

«Dank u, dank u, 't was prachtig!» erkende ook Bertels, hem daarna evens krachtig de hand schuddend.

„Het doet mij zoo'n waarachtig genot, u vereend te zien!„ antwoordde de apotheker.

„Zie je, vriend De Leeuw,„ zei hij, zich nu tot De Leeuw richtend, „er zijn er veel, die verlichting met den mond prediken, maar die, als 't op de daad aan komt, bekrompen zijn als Vargas. Maar hier is een daad. De Israëlietische zich parend met den Christen, de Semietische met den Germaan, zullen het geslacht brengen, dat, veredeld door teeltkeus, zal staan boven enghartig dogma en geloof, dat slechts vooroordeel is.

„Zooals de groote Nazarener zelf eens gezegd heeft: Predikt het evangelie aan alle creaturen, zoo zeg ik, dat de zuurdeesem der verdraagzaamheid de kiem zij, waaruit het grootsche gebouw der Humaniteit worde opgetrokken.”

De Leeuw, getroffen op dezen dag, waarop elk plechtig woord hem een sensatie van voorname wijding gaf, reikte Doorman de hand.

„Dank je broeder . . . dank je . . .” En tot juffrouw Vlissingen:

„Ja, ja, juffrouw. Hier mijnheer Doorman kent nog wat meer dan potjeslatijn alleen. Dàt is een geleerde en een dichter, een groot redenaar en een groot recitator . . .”

Nathan Souget gaf Molly zijn ruiker violieren.

„Mevrouwtje, alhoewel ik niet bin uitgenoodigd, heb ik mij toch de eer niet laten nemen om u mijn gelukwenschen an te bieden.”

„Dank je wel, Nathan, dank je wel! zeide Molly, hem de hand reikend en hem met lachen in de goudbruine, vroolijke oogen aanziende.

„En mijnheer Bertels, ik ken 't wel niet in hoogdravendste gedichten zeggen, maar ik méén het hoor, u krijgt een vrouw, uit honderdduizend. Als hier mevrouwtje tegen me zou zeggen: Nathan, ga in je hemd op de Dam staan te zingen, dan zou ik het doen . . .”

„Maar jij hoort toch ook liever zelf Orelío zingen,” plaagde Molly.

„Bij 't geluk van úw huwelijk, mevrouwtje, dat u de gouwe bruiloft mag beleven met mijnheer Bertels, as ik het niet alleen gedaan heb om u te pleizieren. Orelío heit me nú al beloofd, me zijn hand erop gegeven, dat-ie op úw bruiloft komt

zingen . . . Wéét u, daarom heb ik me bij 'm bij gemaakt . . .”

Hij hield plotseling zijn mond. Hirschfeld's felle blauwoogige blik rustte op hem. Nathan rilde, kromp ineen.

Molly zag het, voelde verzèt in zich komen, dat Nathan voor Hirschfeld beefde, voelde Nathan, die met háár was opgegroeid, van wiens waaràchtige trouw zij overtuigd was, als een déél van haarzelve, hij, wiens jeugd samengewikkeld was met de hare.

„Ik had je gezegd, van morgen vroeg bij mij te zijn Souget!” zeide Hirschfeld verbeteren.

„Hoor eens, vandaag is 't feest . . . neen mijnheer Hirschfeld, hier geen zaken . . . voor vandaag is alles door de vingers gezien Nathan. Maar denk er aan, als wij Orelia willen laten zingen, zijn wij daar zelf mans genoeg voor . . . Dank je wèl voor je bloemen . . . Lucie laat mijnheer Souget eens proeven . . .”

De kleine Lucie, het blanke, witte gezichtje, met de fijne trekken, ernstig door 't en *bandeaux* opgemaakt zwarte haar, in haar wit kleedje, half lang, met een rokje in klokvorm, de witsatijnen schoentjes goed zichtbaar er onder uit, kwam lief naar Nathan toe, hield hem het mandje met bonbons voor.

Nathan week uit, boog zich naar 't mandje, nam een rose fondantje, stopte het in den mond van Lucie en tot De Leeuw:

„Patroon, as je dat ziet, zoo'n prinsessie, ga je dan niet já gelooven, dat er engelen in de hemel zijn . . . Ik feliciteer u . . . van harte . . . u zult al het geluk beleven, dat u verdient . . . en mevrouw De Leeuw, God geve u dat geluk bij al uw dochters.”

Hij stak zijn hand uit, drukte die van den patroon en van Stijntje.

„Ik ben wèl niet uitgenoodigd patroon, maar ik neem u 't niet kwalijk. Men heeft zooveel an zijn hoofd en wát is iemand die maar bediende is geweest, al heeft-ie ook tien jaar lang trouw en eerlijk zijn best gedaan . . . Die is niks . . . kan elk oogenblik an de straat gezet worden . . .”

„Maar je bènt uitgenoodigd . . . Eduard heeft je zelf de invitatie toegezonden . . . Is 't niet Eduard?”

„Neen vader . . . er waren drie postzegels te kort. Die drie kaarten zijn eerst gistermiddag weggestuurd . . .”

„Dan zal jouw kaart daarbij zijn en door den Zondag te laat zijn aangekomen . . .”

„Dat kàn,” antwoordde Nathan, nu geheel tevreden. „Ik zal u zeggen, ik ben vanmorgen een beetje vroeg van huis gegaan en heb niet in de bus gekeken... 'k Had zoovéél an me hoofd...”

En om zijn patroon schadeloos te stellen voor 't onverdiende verwijt van zoeven:

„Zegt-u mij is, waar is uw oude vrouw? Ik wou 'r ook even gaan wenschen. Gekheid ze is toch de grootmoeder en een oud mensch mòt men respecteeren...”

„Ze is boven!” zei De Leeuw, fluisterend en Nathan meerekend naar 't buffet... „Ga maar het trapje op, rechts. Dank je hoor, dank je hoor Nathan... mijn dochter trouwt daar een christ, maar daarom *ik* zeg je toch *jij* hebt een braaf Jiddisch hart... sjüüt... ga maar stil naar boven... en hier... neem dat mee, jij hebt toch zelf ook nog niks gehad... voor 't oude mensch boven.”

Hij verborg Nathan met zijn lang lichaam, duwde hem tersluiks een grooten zak met taartjes in de hand, trok de deur open, liet hem naar boven sluipen.

„Gaat het goed met jou memme?”

„God zij dank... ja patroon... Nogmaals geluk gewenscht patroon...”

De Leeuw was al weer in de kamer vol feestgerucht.

Nathan Souget, snel den zak openend, keek er in, zag de roomtaartjes slap op elkaar liggen.

„'t Feliciteer mijzelf,” dacht hij, zacht-bedachtzaam de trap op loopend, opdat de treden niet zouden kraken. „Hoe heb ik mij daar doorheen geslagen! Leverkleurige slobkoussies koop ik me en niet een, een heel dozijn witte vesten tegelijk.”

En met één lustigen, overmoedigen tik klopte hij tegen de deur van de bovenkamer, waar 't weggestopte grootje zich makkend aan advocaat zat te bedrinken.

HOOFDSTUK XIII.

De huwelijksreis van Molly en Bertels was allereerst een «Geschäftsreise» geweest. Ze waren naar Londen, Parijs en Berlijn gegaan om zich goed op de hoogte te stellen van de inrichting der groote warenhuizen. Hirschfeld, wiens bedorven natuur genot vond in het bedriegen van een pas gehuwd man met zijn jonge vrouw, was ze overal gevolgd. Molly had het bij Bertels, die 't wel vervelend vond, weten door te drijven. Zijn nieuwe compagnon moest toch in alles gekënd worden, niet waar. En Hirschfeld was zoo goed op de hoogte, was dóór-en-dóór Geschäftsman.

Zij wist, dat zij, door steeds den minnaar in de nabijheid te hebben, den zinnelijken Bertels aan zich bond. Hij was wat te bekrompen, wat àl te voorzichtig naar heur zin. Zij, tyranniek en begaafd met dezelfde wilskracht als haar zuster Everdine, maar dien wil anders uitend, heerschte over Bertels en Hirschfeld beiden, door over en weer de twee mannen op elkaar jaloersch te maken. Als Bertels niet wilde inkoopen naar heur zin, er over sprak, dat zij alles tegelijk waagde, lachte ze hem uit, zeide dat Hirschfeld dat anders zou aanpakken. Die had zich van armen jongen zonder een cent opgewerkt tot groot fabrikant. Die had, als Duitscher, de Hollanders zelve moeten leeren, dat zij, door in Amsterdam te laten fabriceeren, goedkooper waren verkregen dan door een Duitsch fabrikant in Berlijn voor zich te laten werken. „Dàt was een echt koopman, die Hirschfeld.”

Hirschfeld had zij onder haar wil gesteld, door de brutaliteit en de hondscheit, waarmede ze hem behandelde. Met zijn ouden slaven-aard van den man uit een ras, dat jaren lang had moeten dulden en dienen, aard sedert hij in Nederland door zijn geld en zijn stand onafhankelijk en vrij was geweest verborgen, had hij gezocht naar een meester. Nu eindelijk had hij dien in haar gevonden. Zij sprak hem niet toe, maar zij beveelde

hem. Beseffend de macht van haar schoon lichaam, vast besloten rijk te worden, volkomen materialiste, zonder zelfs de ideale zijde van haar goedhartigen vader, opgevoed zonder enig besef van godsdienst of ethiek, vijandig tegen de wereld, overtrof zij Hirschfeld en deze, in haar zijn meerdere gevoelend, respecteerde haar. Hij had gehoopt dat hij haar lichaam zou bezitten, zelfs zich vuns verlekkerd in de hoop haar vóór Bertels te krijgen. Maar zij gaf zich niet. Een enkele maal, een heele enkele maal veroorloofde zij hem eens zich tegen haar aan te drukken, of liet een vluchtigen zoen stelen, die van haar zijde altijd door een slag of een stomp, zelfs door een schop tegen zijn scheenen gevolgd werd, zoodat hij 't uitschreeuwde van wellust-pijn 's avonds verwonderd de blauw-groene plekken op zijn beenen bezag, zich voornemend haar den volgenden dag terug te slaan, maar altoos bij haar, weer onderworpen en laf. Zij omringde hem met den geur van haar lichaam waarvan hij dronken werd, tartte hem met haar oogen, met haar mooien, vollen boezem, maakte hem razend, door in zijn bijzijn lief te doen met Bertels, Bertels te omhelzen, zich door Bertels te laten zoenen. Zij gebruikte hem als een knecht, zond hem weg, om te zien of de kamers in de hôtels genoeg licht hadden en of de lakens niet klam waren, bestelde hem tegen den morgen in 't hôtél, liet hem een uur zich vervelen in de leeszaal, kwam dan met Bertels beneden en liet aan 't ontbijt merken, door een verholen woord, door een blik, door een liefkoozing van haar man, waarom hij nog een uur had moeten wachten.

In 't bijzijn van Bertels, den breeden, sterken, grooten man, was hij bang en laf, ontweek diens blik. Maar als hij dan een oogenblik met haar alléén was, begon hij zich te beklagen, zinspeelde op de beloften, die zij hem gedaan had. Zij lachte hem uit, zeide dat, als hij zóó voortging en 't haar lastig maakte, zij hem heelemaal niet kon lijden, dat het de moeite niet waard was er een minnaar op na te houden, die zoo gierig was.

Hij begon nu te trachten haar door geschenken te overwinnen, zocht alle voorwendsels om haar cadeaux te geven. Als compagnon van haar man gaf hij haar te Parijs een diamanten ring van duizend francs.

's Avonds, na 't diner, toen Bertels een oogenblik haar met

hem alleen liet om zich te verkleeden, smeekte hij haar om een zoen.

«Waarom?» vroeg zij. «Nu... ik heb je zoo'n mooi cadeau gegeven?...» «Hahaha... noem je dat een cadeau... zoo'n vod?...»

En zij had den ring van haar vinger geschoven en hem zoo, over de ballustrade op den boulevard gegoooid.

Hij was opgeschrikt, wilde de straat oploopen om den ring terug te halen.

«Wat ga je doen? Dat vod oprapen? Laat dat maar liggen... mijn man zal er morgen een voor mij koopen, die mij méér bevalt...»

Hij was bij haar gebleven, zich over zichzelf verwonderend. En eerst 's avonds heel laat, toen ze allen naar bed waren, was hij gaan zoeken, met oogen, die de duisternis dóórdolken van gierigen angst en hij had den ring werkelijk gevonden, krabbend met zijn vingers in 't vuil van een riool, waar hij wat had zien glinsteren, vloekend op haar, op die satansche hoer, die hem bedroog en die hem trapte.

Den volgenden morgen echter had hij den ring geruild, nog duizend francs méér betaald, haar gevraagd of haar de nieuwe ring beter beviel en hij had zich dankbaar gevoeld, toen zij hem toegestaan had, den ring zelf aan haar vinger te steken. Hij had haar blank, mollig, fijn handje in de zijne gehouden en toen hij haar den ring aan den vinger geschoven had, plotseling die hand overdekt met kussen. Zij had het even toegelaten, toen de hand teruggetrokken, zeggend: Pas op... als Bert dat zag, trapte hij je voor mijn oogen dood.»

En zij had inwendig schik gehad, toen hij als een schuwe haas naar de deur had geblikt.

In Berlijn was ze naar het adres van Everdine gereden. Dáár ervoer ze de geheele schrikkelijke waarheid. Everdine had een kind, een flinken, mooieu jongen, maar zij had uit de kraam een verlamming van de linkerpols behouden, kon niet meer spelen. Kees Daalhof had haar verlaten, was méégegaan met een café-concerttroep als accompagnateur en zij leefde nu al maanden van schortjes naaien voor een fabriek. Zij had oogen met roode, branderige randen, zag er bleek en uitgeteerd uit.

«Dat komt er van, als je de mannen vertrouwt. 't Zijn smeerlappen, de een voor den ander. Je moet ze trappen, je moet ze als honden behandelen. Dan zijn ze gedwee. Je bent stom geweest, Eefje. Je had toch voorbeelden genoeg. Als je alleen maar aan dien fielt van een Gazan had gedacht, die mij in de beste jaren van mijn leven aan het lijntje heeft gehouden, of aan Ricardi, die zijn vrouw en zijn winkel-juffrouw heeft aangestoken of aan Hirschfeld, die een vrouw om 'r duiten heeft getrouwd en haar toen in 't achterhuis heeft opgesloten...»

„Onze vader is toch altijd goed geweest...»

„Onze vader? Jij bent geloof ik een beetje van Lotje getikt. Hoe heeft-ie moeder altijd behandeld? Heeft-ie haar niet levenslang als een dienstmeid met ons, met zes rakkers van kinderen, laten gòrren. En heeft-ie niet altijd haar getergd met dat ouwe serpent?... 'k Heb haar nu eindelijk er uit gekregen... Ze is uitbesteed bij een familie in de Breestraat... Moeder heeft gehuild van blijdschap, toen ze van haar af was... Onze vader? Een krentebakker is-ie altijd geweest. Als een snotneus heeft-ie aan de leiband van een paar ouwe, egoïstische menschen geloopt, die zelfs niets deden dan eten en pòfen en hem zich lieten doodsappelen van kindsbeen af... Als-ie flink was geweest, had hij, net als Hirschfeld of als Dietrich und Cohn, of als Bertels, gezorgd dat hij een rijke zaak had gehad...»

„Maar Fresco dan...»

„Ook wat lekkers, zooals die dochter van Pannekó, naar bed te gaan met zoo'n ouwe kerel... Ze hebben nu geld, dat is waar, maar zij was toch rijk geworden.

Pannekó heeft nu al drie winkels. Die man hebben ze altijd uitgelachen, maar hij had meer gezond verstand en praktischen zin dan de heele kletstafel van Tellekamp bij elkaar. Nu zit jij hier... je bent een arm schaap... ik laat je natuurlijk niet hier... Hier heb je al vast wat ik bij mij heb... een paarhonderd mark... help je daarmee tot vanmiddag. Dan kan ik je meer brengen en dan zet je je meteen op den trein en je gaat naar Amsterdam. Vader zal je met liefde ontvangen... wees maar niet bang... anders zàl ik eens een woordje mee komen spreken...»

Hij blijft in de Kalverstraat wonen... Hirschfeld heeft zich

met mijn man geassocieerd en wij richten een Warenhaus op, vlak tegenover „A la ville de Londres!” Dietrich und Cohn zullen in hun nakende kont weer weg uit Holland... Daar zal ik voor zorgen... Over een paar maanden Eefje zitten wij weer samen op de groote bovenzaal voor het raam en dan blijven wij er zitten... Ik steek liever heel Amsterdam aan de vier hoeken in brand, dan dat zij mij uit dat huis krijgen... Dóód zal ik ze concurreeren... pleite zullen ze... die vuile smeerlappen, die 't op onzen ondergang hadden aangelegd... Wacht... ze zullen zien dat er nog rechtvaardigheid in de wereld is...

Vader blijft in 't kleine huis... ik zal er een fijne maatzaak van maken... met den coupeur van Bartelkamp en Hoenders er in...

Je zult zien dat-ie zegt, dat ik 'm niet mag onderhuren... Maar dan zal je lol hebben, als je mij hoort antwoorden... Juist, schaggeles... ik wil nu hun coupeur hebben... Nou... dag Eefje... hier... neem dat... ja die is voor jou...

Ze schoof Hirschfeld's ring van den vinger, gaf hem aan haar zuster.

«In Amsterdam ga je naar Dr. Mezger... die zal je de lamheid uit je pols wel weer weg masseeren... Met gèld krijg je alles gedaan... Als ik jou was, nam ik Bertus Polak als man... als je een beetje huilt en lamenteert vergeef-ie je wel alles... dan heeft-ie je nog liever dan vroeger... dan kan-ie de edele sinjeur spelen... zóó zijn de kerels... tuig, dat je moet trappen... Dag Eefje... dag kindlief... wat een lekkere engel van een jongen... jammer dat-ie nu een hoeredop is... Bertus Polak moet 'm èchten... daar zal ik voor zorgen... Dag... tot van avond.»

Zoodra ze Hirschfeld zag, had zij gezegd: «Citroentje, neem als de bliksem een rijtuig en ga mijn zuster Eef halen. Help haar met haar kind naar Amsterdam. Geef haar duizend mark mee... Mohrenstrasse 6 drie hoog rechts...

«Ik wou van middag...»

«Lieve God in den hemel, wat ben jij onuitstaanbaar... Ik kan je niet de minste kleinigheid vragen of jij bent onwillig... Is dàt nu je groote liefde voor mij?... kom hier... nou geef mij dan maar een kus als je er zoo erg op gesteld

ben... zoo... neen niet meer kussen... laat ik hooren, dat je goed je best hebt gedaan... versta je mij... Zorg dat je van avond om één uur in 't Metropol-Theater bent... Er is bal en 'k ga er met Bertels heen... we zullen kreuzfdeel zijn... jij moet voor den Sekt zorgen... Vooruit kerel... wij zullen er van avond eens een lolligen avond van nemen... maar als ik hoor dat je knauserig voor Eef bent geweest, krijg je een mèp...»

Zij gaf hem meteen een slag in 't gelaat. Hij lachte met zijn onderworpen grijns, trok het hoofd angstig terug, liep de deur uit om te gaan gehoorzamen.

HOOFDSTUK XIV.

Het was een mooie, heldere voorjaarsdag. David de Leeuw stond achter de toonbank een stuk laken uit te meten, met een ruk telkens het laken langs zijn zich uittrekkenden arm spannend, mompelend zacht het aantal ellen, dat hij uitmat. De deurbel gaf een helder tinkje en hij zag door het met mat-figuren versierde tochtglas, dat een man op de vloermat bleef staan.

„Ja?...” riep hij, door den toon den bezoeker uitnoodigend binnen te komen.

De man bleef echter op de vloermat staan. De Leeuw liet het laken in een plooi op de toonbank vallen, deed een stap terzij naar voren. Op de vloermat stond verlegen een grijsaard, zijn rug gebogen, leunend op een stokje, proper armoedig gekleed.

„Wel... vrindelijke vrind?” vroeg De Leeuw, opgeruimd.

„Herkent u mij niet?” vroeg de man, opziende met zijn bedroefde oogen.

„Neen... wat verlangt u?” De Leeuw was wat verstoord, dat de man de voordeur niet achter zich dicht had getrokken.

„Niet?... Ik ben Maurits Vellekooper!”...

„Allemachtige Godheid!... Maurits Vellekooper!... Kom binnen — hoe gaat het?...”

„Mag ik binnen komen?”

„Wel zeker... kom boven... kom boven...”

Hij liep op den ouden man toe, reikte hem de hand, trok hem mede, ging hem voor naar de opkamer achter.

„Ga zitten, ga zitten... Wat heb ik jou in geen jaren gezien. En hoe gaat het?”...

„Zooals u me ziet... Slecht, altoos door slecht. Het blijft sukkelen... Ik heb... ik hoef het u niet te zeggen... u wéét wat een ongeluk mij overkomen is... Maar dat is 't ergste niet geweest... Zoolang men nog tusschen die vier

muren zit, is men ten minste beschermd, heeft men geen gebrek... Maar 't ergste was, toen ik er uitkwam... Goeie menschen hebben mij aan een sommetje geholpen om wèg te komen, om wat te beginnen... 'k Ben met mijn vrouw en kinderen naar Londen gegaan... Maar als men in een land is, waar men de taal niet verstaat, is men blind en doof en stom tegelijk... Hoe 't zij... 'k heb mij er door geworsteld... 'k heb dikwijls 's morgens bij 't opstaan niet geweten hoe wij 's avonds zouden eten... Mijn jongen heeft eindelijk een plaats gekregen, op een katoenfabriek om patronen te teekenen... Twee pond in een week... 't was niet veel, maar wij konden er van leven... Maar wat gebeurt... een arm man overkomt alles... hij is aan 't stocien met een paar kornuiten en de een geeft hem een duw en hij geeft een ander een duw... zooals jongens op dien leeftijd zijn, hoe het zij, hij komt tegen een machien aan en wordt gegrepen en wordt me thuisgebracht met zijn rechterarm van zijn lichaam gescheurd... Ik heb als een krankzinnige er bij gestaan... God, heb ik gesmeekt, waarom heb je mij maar één jaar in de gevangenis gesloten... je had mij er levenslang in moeten laten zetten, dan had ik dat niet beleefd... Om kort te gaan, ze hebben 'm bij mij weggehaald en naar 't gasthuis gebracht en hij is teruggekomen, gezond en wel maar met één arm... En zijn vak was-ie kwijt... 'k Heb 'm met bidden en smeeken gekregen als nachtportier in de fabriek... als nachtportier... 'k Heb getobd en gezwoegd en met negotie geloopt... vraag mij niet wat ik niet heb gedaan, ik heb alles geprobeerd om den mond open te houden... Maar toen heb ik rimmitiek gekregen, als men op mijn leeftijd negen maanden zonder beweging in de cel zit, neemt men dat op de koop mee... 'k Heb dagen uitgestrekt gelegen en de buurt bij elkaar geschreuw... ze hebben me gezegd, dat 't Londensche klimaat niet voor mij deugde... zoodra als er mist kwam, moest ik gaan liggen en heb die pijnen gehad... Toen ben ik teruggekomen... voor een week geleden ben ik teruggekomen... en daar sta ik nu... alléén, zonder bekenden... nog altijd met de schande... wie wil met iemand omgaan, die in de cel heeft gezeten?...

„Bij mij ben je welkom...”

„Dank u... Dank u... 'k Heb ook dadelijk aan u gedacht, toen ik uit Londen terug ben gekomen... 'k Heb eerst alle moeite gedaan bij anderen... want waarom zal ik er om liegen, ik heb gedacht, dat nu u betoeg bent geworden mij tòch liever niet zien zou... we zijn allemaal menschen en als 't iemand goed gaat nietwaar, dat heeft-ie minder medelijden... Nou... wéét u wat voor mij om een fatsoenlijk stukkie brood te verdienen?...”

„Ik heb er al over gedacht. Maar wat kan je beginnen?”

„Dát is het. Wéér agentje spelen?... Dat kan ik niet meer op mijn leeftijd. Ik loop naar de vijftig, maar ik voel mij als zeventig. Ik ben op... 'k heb ook geen geld om 't uit te zingen. Als ik heelemaal een huis krijg waar ik wat voor doen kan, dan duurt het toch nog minstens een zes maanden vóór ik een cent provisie ontvang. Wie geeft mij en mijn vrouw en kinderen zes maanden te eten?”

„Je hebt gelijk. Het beste zou een vaste betrekking zijn.”

„Spiegel mij geen luchtkasteelen voor. Jawel, een vaste betrekking, een, twee, drie. Waar zou dát geluk mij voor toekomen.”

„Ik wacht op mijn coupeur... Als-ie terug is, zal ik eens met je naar mijn dochter gaan...”

„Alstublieft... God zegen je er voor. 'k Heb gehoord van uw dochter. In Londen hebben ze mij er van verteld. Izak Goudsmit is er geweest om vee te verkoopen. Hij heeft mij nog een tientje geleend. Móói van hem geweest. De eerste cent die ik uit mijn mond kan oversparen, zal voor hem zijn om 'm terug te betalen. Want ik ben een eerlijk man...”

„Wij zijn allemaal éerlijk. De gróóste gauwdief is éerlijk. 't Zijn de omstandigheden en het noodlot, die een mensch dwingen tot oneerlijkheid,” filosofeerde De Leeuw. „En wat heeft Goudsmit je verteld?”

„Uw dochter Molly moet zoo'n groot huwelijk gedaan hebben. Haar man moet bijkans de grootste zaak in Amsterdam bezitten.”

„Je zult straks eens wat zien”, antwoordde De Leeuw en zijn gezicht klaarde op van vaders trots. „Ik ben levenslang een „gammer” geweest. 'k Heb gedacht, mijn dochter Everdine zou met 'r viooltje wát worden, maar dat is een vergissing geweest. Zij kan het nèbbiesj niet helpen... Een vuil stukkie

hout, waar men negen jaar op krast om wàt te worden. Een hardere studie zeg ik je, dan om 't tot dokter of advocaat te brengen. En toen ze er heelemaal wàs en áán 't geldverdienen komt, krijgt ze een lomme pols... Ze heeft er alles aan laten doen, maar 't heeft niet geholpen. Ik kan geen viool meer hooren. Een straatorgel hoor ik graag en een harmonica. Maar dat andere is broodelooze kunst. Doodwerken voor een zuur stukkje brood. En als er een nootje naast valt, lees je den volgenden dag in de krant, dat je er niet in was. Dat schrijft dan zoo'n mislukt stuk muzikant, dat dáár weer een hap eten mee moet verdienen... Met blindheid zijn ze geslagen, de ouders, die hun dochters voor de kunst opleiden. Als ze geen wereld-genieën zijn, zal men een dochter opleiden voor 't huwelijk. Dat ze een man gelukkig kan maken, zooals mijn Molly. Ik heb nooit zoo op haar gelet, omdat ik naar dat brokkie kras-hout heb geluisterd alsof zoo de tientjes van de schapendarmen zouden vallen. Maar mijn Molly, mijn oudste, dat was een vrouw. Daar zat wat in. Dat is een kunstenares, een levenskunstenares."

„En wat een vrouw... wat een mooie vrouw... Een pracht van een meid!..."

„Moet je haar nu zien in haar winkel. Een vorstin. Ze lezen aan haar oogen wat ze wil. Op de handen gedragen door haar personeel. Haar man verafgoodt haar. Al het geld van Harry Hirschfeld zit in haar zaak."

„Hoe gaat het met hèm?"

„Hirschfeld... die zien wij een paar dagen in 't jaar in Amsterdam. Zit altijd in Neuenahr voor zijn gal. Wat die lijdt, wensch ik mijn ergsten vijand niet toe..."

De Leeuw keek naar buiten in de straat.

„Ja toch... die dáár wensch ik de gal toe... Ken je hem nog?"

„Nauman... Of ik hem ken!... Een bestdoener voor zijn gezin. Leeft-ie nog... Daar zit het leven ingeroest."

„Een bestdoener? Een smeerlap, een mamser, een hond. Dood zal-ie vallen. Ik veroordeel iemand niet gauw, maar die azer zal krijgen wat ik hem wensch... Kijk, hij groet nog met zijn valsche woekersmoel... 'k Hoop dat ik morgen je lewaaje mag groeten... Stik in je grim, bloedzuiger... Dat

is de kanker van het Jodendom, Maurits. Die brengen het anti-semitisme in de wereld. Strij tegen de Roomschen. Wordt maçon. Doe je best om eerlijk en fatsoenlijk te zijn. Eén zoo'n smous, want dat is een smous, bederft het werk van duizend goede Jehodim. Vecht dáár nu tegen. Elke Christ. die in zijn handen is geweest, moet de Jood vloeken tot aan zijn laatsten snik...

Dat zijn de riesjes-makers en voor dat soort lijden de goeden..."

De coupeur kwam binnen.

„Dag Honstad!"

„Dag mijnheer Vellekoop. Bent u weer eens terug?"

„Ja... ik ben weer eens terug."

En tot De Leeuw.

„'k Heb hier Honstad als kleine jongen gekend. Toen was-ie bij Hart. 'k Heb 'm altijd voorspeld, dat-ie 't ver zou brengen. Zijn coupe heb ik zelfs niet in Londen teruggevonden."

„Hij is de beste coupeur van de stad. Maar ik heb moeite gehad om hem hier te krijgen. Hij was bij Bartelkamp en Hoenders. Ook 't werk van Molly. Die heeft hem duizend gulden 's jaars méér salaris gegeven en 'm dadelijk 't witte velletje in zijn hand geduwd."

„Ja... en ik ben er mevrouw dankbaar voor. Want zoo ik hoor is 't bij Bartelkamp en Hoenders tegenwoordig niks meer gedaan. Alles verlopen door de zaak van mijnheer De Leeuw's dochter."

„Kom mee Maurits... Dan zal ik je eens wat laten zien van mijn Molly."

De Leeuw zette zijn hoed op, ging met Vellekoop de deur uit. Buiten schoot zijn hart vol. Vellekoop liep gebogen, steunend op zijn stokje, zwaar schurend de voeten langs 't asfalt.

„Mijn Molly is een beetje ruw in den mond. Maar een hart van goud. Een braaf kind, een kesjebes. Wat zij mij heeft gedaan, zal ik haar nroemen tot ze „minje" aan mijn bed zeggen. Zij heeft mij rechtewoedig van den rand van den afgrond gered. Mijn zaak was op. Zij heeft er een maatzaak van gemaakt met een coupeur als Honstad en ik zit nu dik in de fijnste klandizie. Als je alleen maar zeg, dat ik maak voor de zonen van den burgemeester van Tienhoven... Een

fijne man ... Dàt is een fijne man ... Die wéét niet eens wat „riesjes” is ...”

Zij liepen langzaam naast elkaar voort in de nauwe straat vroolijk, in 't voorjaarslicht.

Vellekoopier voelde zich rustiger, veiliger hier in deze straat, waar hij altijd verkocht had, waar hij brood had verdiend, waar hij goede klanten had gehad.

„Er is toch veel veranderd ... Als men een paar jaren niet in zoo'n straat komt, ziet men dat men ouder wordt.”

„Er komen er en er gaan-er. Het rad van fortuin. De een er op en de ander er onder. De grooten vreten de kleinen en de grooten worden weer opgevreten door die weer groter zijn. Er te zitten is de kunst niet, maar het er uit te houden ... De huren stijgen, de belasting wordt al maar hooger en de rijkdom gaat buiten wonen ... Als men niet rijk begint, gaat men de straat uit en de laatste stoel wordt onder je uit verkocht ... Kijk toe ... Zie je ze binnen gaan bij Ricardi ... Dat is Stroetje en zijn gevolg ... Vandaag de deurwaarder en morgen de deurwaarder en overmorgen de luiken voor de ramen ... Die man heeft zijn eigen geluk vergooid ... Die heeft niet gewild ... Hij heeft altijd gróf geld verdiend, maar 't zoo weer weggesmeten. 't Had zóó of zóó gescheeld, of hij was in de gevangenis gekomen. Hij heeft geknoeid met wissels. Maar hij is door de mazen van de wet geglipt. Hij heeft Haas als advocaat gehad! Haal de kelders van de Nederlandsche Bank leeg en heb Haas als advocaat, dan kom je vrij. Ik geef Ricardi nog een maand levens. 't Is een Gods-wonder, dat-ie al niet dood is. Ik hou mij niet meer met 'm op. Mijn dochter Molly wil 't niet ... Wat zàl men doen! Gelijk heeft ze. Een speler, een zwendelaar, een man die twee vrouwen in 't graf heeft gebracht ... En toch, hij had óók zijn goeie zijden ... Hij vloog door 't vuur om iemand te helpen ...”

„'t Doet me goed dat u 't zegt. Toen ik daar ginds tusschen de muren zat, heeft-ie mijn vrouw elken Zaterdag een paar visssen naar huis gestuurd.”

„Zoo is-t-ie. Een goed hart maar wat wil je ... een Portugies ... daarmée is alles gezegd ... verarmd bloed ... die zijn geen van allen hier héél helder.”

En David de Leeuw wees op zijn voorhoofd.

«Wat is dat hier? Het Spui ook al gedempt...»

«Kijk eens even schuin. Dat is de zaak van Pannekó. Kom eens mee... Die heeft óók geluk gehad...»

«Nee, 'k wil liever eerst naar uw dochter. Mijn toekomst hangt er van af.»

«Goed, óók waar. Hij is rijk, hij is steenrijk, Vlissingen. Maar waar denk je, dat al 't geld naar toe gaat? Naar de kerk. De zwartrokken loopen er in-en uit. Zijn vrouw heeft 'm zoo «mesjogge» gemaakt. Toen-ie achter zijn pottenkar liep, zijn de zwarte jongens niet bij 'm in en uit geloopt. Toen was er niks te halen. Maar ze geven er elkaar nu de kruk van de deur in de hand. Ze bouwen de kerk aan den Amstel van zijn centen. Godsdienst! Nòh! Vertel *mij* wat Godsdienst is... Oók een geldzaakkie... 't zijn winkeliers met een zwarte jas an... Ze zeggen kruis en ze meenen munt. Alles om de centen, àlles, àlles. De heele wereld draait om een gouden spil... ze bouwen een kerk op crediet en moeten den aan-nemer betalen en zitten nèt zoo verlegen als wij, als wij een accèpt moeten honoreeren en hebben 't geld niet in de la...»

Stil-wijs redeneerend, het hoofd wat terzij naar beneden, ziende neer op den kleineren, gebogen man naast zich, liep De Leeuw naast Vellekooper, rustig-gelukkig in zijn besef er gekomen te zijn, zijn zaak te hebben behouden, het noodlot te zijn ontgaan, scherp voelend zijn tegenwoordig welvaren tegenover het lot van den ongelukkige naast zich. Voor den grooten winkel van Bertels en Hirschfeld bleef hij stil staan.

«Kijk eerst 'ns hiervoor! Zie je dat huis... Dat is mijn vroegere zaak en nog drie huizen er bij getrokken. En kijk eens naar boven... Zie jè dat... Alles glas en mahoniehout... Nou... wat zeg je?»

«Prachtig, grossartig, splendid! Dat kon in Regent-Street staan. Dat is een Robinson in 't klein.»

«Daar zit mijn Molly, boven voor 't raam... Met Everdine... Dàg... ik kom even bij je...»

De Leeuw wenkte naar boven.

«Is het geen geluk, zoo bij zijn kinderen te kunnen komen?»

«Je verdient het... je hebt het aan je eigen ouders verdiend...»

Ze liepen den winkel binnen. De Lecuw fier en gelukkig met den hoed op, Vellekooper bedeesd, den hoed in de hand, trippend op de teenen van verlegenheid, voelend altijd den druk van verwijtende, zich af-keerende menschenoogen.

Molly zat graag aan 't hoekraam van de groote bovenzaal. Vandaar kon ze ver in de straat zien. Vandaar kon ze in de zaak van Bartelkamp en Hoenders kijken. Het was haar observatie-post. Haar vroolijke oogen spionneerden in den winkel van den concurrent. Zij zag wie er in en wie er uitging, kende de bezoekers, loerde af wat er verkocht werd.

Sinds een jaar waren de twee groote magazijnen met elkaar in gevecht. Maar Dietrich und Cohn, na harden strijd, begonnen terrein te verliezen.

Hirschfelds organisatie-talent, Hirschfelds kijk op zaken had gezegevierd. Hij had Molly zijn levensgeschiedenis verteld, haar ook niet verzwegen, hoe hij tot zijn huwelijk was gekomen. En zij, sluwe kenster van 't menschenhart, had Hirschfeld zelf vrijgesproken. Het was geen kunst geweest om hem, een armen, uitgehongerden jongen, van zijn liefde af te brengen. Een gemeene streek was het van Dietrich geweest, die heele koppelaarij. Zijn ongelukkig leven had hij aan Dietrich te wijten.»

Zoodra de zaak opgericht was en Hirschfeld niet meer terug kon, had zij ingezien, dat, om te slagen, het noodig was, dat Bertels en Hirschfeld elkaars vijanden niet mochten zijn. Ze was in haar huwelijk Bertels gaan beminnen. Want Bertels, die haar ijver leerde kennen, die elken dag opnieuw zijn tweede vrouw begon te bewonderen, die, na de eerste voldoening van de lichamelijke begeerte, nog iets anders bij Molly vond, dan lichamenlijk genot alleen, een flinke, bij-de-hande vrouw met aangeboren handelsgeest, was goed voor haar, voorkwam haar wenschen, leefde met haar mede in 't mooie, snelle, emotie-rijke leven van een groote zaak met stijgenden omzet en strijd van dag tot dag tegen een zichtbaar verzwakkenden tegenstander. En deze drie krachtige naturen, alle drie met eigen talenten, vonden afleiding, genot in den strijd.

Zij was Hirschfeld langzamerhand zachter gaan behandelen, zorgde er voor, dat hij in haar wel-geregeld huishouden, waar Everdine het bevel voerde, gezelligheid en een steeds gedekte

tafel vond, waar Hirschfeld zijn régime kon volgen en toch lekker en overvloedig eten. Zij waakte voor zijn gezondheid en daar was hij dankbaar voor. Hij, die gemeend had, door haar zijn ondergang tegemoet te gaan, leerde haar thans van een geheel andere zijde kennen. Door haar werd hij rijker, door haar was hij gelukkiger. Zij had hem nooit haar lichaam geschonken, maar zij liet het hem niet voelen, had hem geleidelijk er toe gebracht, zich te verzoenen met het denkbeeld, dat zij zijn vriendin wilde zijn. Zijn ziekte dwong hem naar Neuenahr te gaan. Maar dáár maakte hij inkoop-reizen, bleef met haar in gestadige correspondentie en hij kuste het handschrift van die brieven, waar zij, tusschen de handelszaken door, kleine, vriendelijke woorden voor hem had, die hem streelden, hem de brieven deden bewaren als minnebrieven. Zij erkende zijn werk, noemde hem den stichter der Nederlandsche confectienijverheid, zeide dat hij een ridderorde verdiende en dat zij zich daar, als de tijd kwam, voor zou spannen. Als hij een goeden inkoop gedaan had, werd hij, als hij zich te Neuenahr verveelde, verwelkomd met bloemen, die ze hem liet toezenden of met een mand Hollandsche délicateessen, waar hij van hield, waarmee hij in zijn pension den grooten, gullen heer mee kon uithangen. trommels versche Goudsche sprits, Haagsche hopjes, theerandjes, jonge kaas.

Zijn ziekte maakte hem impotent. Maar zij stuurde hem rose briefjes, scabreuse Ansichtskarten, portretten van Parijsche schoonheden, dreigde hem in elken brief, dat hij vooral niet aan de rol moest gaan, dat zij zeker wist, dat hij daar in Neuenahr leefde als een echt zwijntje, dat zij nieuwsgierig was naar zijn veroveringen.

Dat vleide hem. Hij was gelukkig met dien schijn van bonvivant, van doordraaier, doorzag niet die fijn-vrouwelijke, die in-geraffineerde slimheid zijner vriendin.

's Morgens om half negen kwam zij in den winkel. Zij droeg haar donker haar hóóg gekapt: ze was na haar trouwen wat gezetter geworden, maar dat maakte haar majestueuse gestalte nog indrukwekkender. Zij droeg nauwsluitende zijden japonnen met lange sleepen en halve mouwen met witte kant, waar haar fijne blanke armen verleidelijk uitkwamen en haar vingers

schitterden door veel ringen. De bedienden kenden haar gang aan 't ruischen van haar zijden rokken. Zij was goed maar streng voor 't personeel. Elkeen wist, dat hij onder haar gestadige contrôle stond.

Bartelkamp en Hoenders, die heeren- en damesconfectie verkochten, kwamen met de dames-confectie altijd wat na. Want ze moesten eerst in Berlijn wachten op de mode, die Parijs zou creëeren om ze dan te imiteeren.

Molly las nauwkeurig de Fransche mode-tijdschriften, de tooneelcritieken in Figaro en Journal en als ze wist wat Réjane of Sarah Berhardt in een succes-stuk op het tooneel had gedragen, liet zij dadelijk haar coupeurs de modellen naar die toonaangeving snijden. Zoo was zij Dietrich und Cohn met de nieuwste modes voor en het publiek merkte het gauw.

Als Bartelkamp en Hoenders vertwijfelde concurrentie-étalages maakten, goederen onder de waarde prijsden, ging zij voor hun étalage staan, bekeek de goederen met kennersblik, ging terug naar haar zaak en een paar uur later waren in haar étalage dezelfde goederen uitgestald maar nog goedkoop.

Zij dwong de fabrikanten eerst met hun modellen bij haar te komen, zocht zelve uit, verbood hun, dezelfde modellen aan Bartelkamp en Hoenders te leveren. Zij had een dubbel winkelwoord. Eén voor haar en één voor 't personeel. Daardoor wist het personeel nooit den waren inkoopprijs. Maar zij kende, door verraad van weggejaagde bedienden, het winkelwoord van Bartelkamp en Hoenders, liet door bemiddeling van kennissen van den trouwen Nathan Souget soms bij Bartelkamp en Hoenders goederen koopen, leerde zóó hun inkoopprijs kennen, kwam aldus te weten, dat ze met te kleine winst verkochten en begreep, dat dit 't begin van hun ondergang zou moeten worden.

Zij breidde haar atelier uit, begon aan grossiers te leveren, gaf lange credieten en zocht bij voorkeur de grossiers op, die door Dietrich und Cohn er uitgewerkt waren en zich door hen in hun bestaan bedreigd zagen. De grossiers konden weer concurreeren en zoo won zij krachten tegen Dietrich und Cohn, die er langzaam maar zeker in de provincie uitgewerkt werden.

Dietrich had, eerst door bemiddeling van Bartelkamp, daarna persoonlijk, een poging gedaan om den geduchten concurrent

kwijt te worden. Hij had Bertels voorgesteld van de twee zaken er ééne te maken. Dat zou immers voor beide zijden voordeliger zijn, dan zich wederkeerig in den grond te werken.

Bertels en ook Hirschfeld hadden er wel ooren naar gehad en zij vroegen Molly, wat zij er van dacht. Molly had gedaan of zij 't ook niet zoo heel kwaad vond. Dietrich, die dadelijk gemerkt had, wie hier de beslissing zou nemen, had mevrouw Bertels een diamanten broche cadeau gegeven, had haar gevleid, zeggend dat hij, hoewel zij hem doodconcurrerde, respect had voor haar koopmanschap. Hij had haar geïnviteerd op zijn villa te Halensee bij Berlijn.

Zij toonde zich erkentelijk, beloofde van de invitatie gebruik te zullen maken, seinde Hirschfeld, dat hij naar Berlijn zou komen, omdat Bertels in de zaak moest blijven. Zij logeerde veertien dagen bij de familie Dietrich, bracht een eigen kamenier mede, droeg een kapitaal aan diamanten, leefde op vorstelijken voet. Zij had met haar kennis van de menschen en toestanden spoedig de vergulde armoede van het villa-leven van Dietrich doorzien. Hij was eens zelfs verlegen geweest om duizend mark. Zij liet door bemiddeling van Hirschfeld, die in al die dagen niet van haar zijde week, gelukkig was met de schoone, rijkgekleede vrouw in Berlijn zich te kunnen vertoonen, dankbaar voor de égards, die zij tegenover hem in acht nam, nauwkeurig informeerden naar den finantieelen toestand van Dietrich en diens compagnon. Toen wist ze genoeg. Het was „vuurwerk". De vroegere zaak van haar vader in 't groot. Zij nam met een innemenden lach afscheid van de familie Dietrich, revengeerde zich vorstelijk, door mevrouw Dietrich een Bechsteinvleugel te schenken.

Zij gaf Hirschfeld zijn instructies, verzorgde hem als een kind, ging met hem over Frankfurt naar Neuenahr. Zij kende Hirschfeld's zwak, gaf hem volop gelegenheid met haar in zijn geboorteplaats te pralen, bezocht met hem zijn ouders, zijn familie, zijn kennissen en liet overal den indruk achter van een schoone, beminnelijke, royale dame. Bij 't afscheid te Neuenahr hilde Hirschfeld. „Je voeten wil ik kussen," zeide hij. „Als jij eerder op mijn weg was gekomen, als ik jou getrouwd had, zou mijn leven anders zijn geweest. Ik heb vroeger gedacht, dat je

een duivelin was; ik heb je nu leeren kennen als een engel.»

Hij had haar handen gegrepen en ze gekust, altoos door en zij liet hem begaan, had op haar gelaat dien glimlach van zelfvoldoening, van een vorstin, die door haar volk toegejubeld wordt.

«Je weet dus goed, hoe je handelt. Ik doe alsof ik er voor ben. Bertels ook. Maar jij begint je terug te trekken en laat het op 't laatste oogenblik afspringen.»

«Begrepen!» lachte hij, naar heur opziende met oprechte bewondering.

Te Amsterdam had ze geëischt, dat ze, vóór ze tot de associatie overging, de boeken der vennootschap moest inzien.

Dietrich maakte bezwaren. Bertels beloofde, dat Dietrich zijn boeken wederkeerig mocht inzien. Dietrich bleef weigeren. Zij begreep uit die aarzeling, dat haar reis naar Berlijn haar den juisten kijk op de zaken had gegeven. Eindelijk stemde Dietrich toe.

Bertels zag, als geoefend koopman, bij den eersten oogopslag, dat Dietrich hem schijnboeken onder den neus duwde, haastig gemaakt voor de gelegenheid. Het nieuwe papier, de onverbleekte inkt, de weinige vergissingen en doorhalingen, zeiden hem genoeg.

Hirschfeld hield zich aan de afspraak en het plan sprong af.

Maar nu begon de concurrentie met verdubbelde woede. Zij was onverbiddelijk, voelend dat het met Dietrich und Cohn op 't einde liep en zij voorspelde Bertels het naderend einde, vroeg 's morgens aan 't ontbijt schertsend of Bartelkamp en Hoenders nog niet op de faillissementenlijst stonden.

Zij had de zaak van haar vader weder geheel er op gewerkt. Echter zij hield er niet van, dat hij dikwerf haar grooten winkel bezocht. Maar Stijntje, heur moeder, zag ze graag, beklagde haar, omdat ze geen jeugd had gehad, vond er haar genot in, heur moeder voornaam en chic te kleeden.

Ze had David de Leeuw met Vellekoop daareven zien aankomen en was dadelijk opgestoven.

«Daar komt vader aan met dien tuchthuisboef!» zei ze schamper tot Everdine, Vellekoop dadelijk herkenkend. «Die vader van ons blijft altijd dezelfde. Dacht je, dat hij ooit met iemand, die méér is dan hij, bij je zou komen. Altijd blijft hij bij dat schorum. Daartusschen is hij de groote man. Je zult zien, dat hij die man weer in de zaak wil halen. Als ik zijn zin ge-

volgd had, zou ik al wel twintig van die «Nichtsnütze» in mijn winkel hebben staan. Ik heb het land aan al die knoeiers. Dat hangt op elkaar als klitten en komt nooit vooruit en als je ze hoort, zijn ze het nooit zelf maar is alles aan omstandigheden te wijten. Als ze zoo een beetje sjacheren of agentje spelen denken zij, dat ze den hemel verdienen. Laat ze een vak leeren. Een goeie coupeur of een goeie kleermaker is mij meer waard dan dat soort halve heeren, die je komen bebedelen, met staaltjes, die een ander gefabriceerd heeft.»

Maar toen De Leeuw met Vellekooper boven kwam en zij zag zijn grijs haar en zijn gebogen gang, werd zij wat milder gestemd. «Een betrekking?» zei ze peinzend. „Hier in de zaak is alles bezet. Ik kan hier dubbele krachten maar geen halve krachten gebruiken. Maar gaat u eens met 'm naar Souget. Ik zal 'm onderwijl telefoneeren. Daar kunt u als bediende en boekhouder komen. Souget heeft het al lang te druk.”

„Dankbaar gingen de twee weg.”

„Wat zeg je ervan?” vroeg De Leeuw buiten.

„Ongeloofelijk . . . zoo mooi. Ik heb vroeger wel eens gezegd, een ouder is een ongelukkig dier. Maar als je dat dan weer ziet . . . U bent een gelukkig man, De Leeuw, u bent in die dochter gezegend. Braaf, mooi en knap . . . dat is één uit de honderdduizend.”

„Ja!” zeide De Leeuw, nogmaals opkijkende naar de groote zaak in zijn oude huis, „het leven is moeilijk, het leven is een strijd. Niemand is zeker van zijn lot van den volgenden dag. Ik heb hier dikwijls door de straat geloopt, dat ik gewanhoopt heb. Maar men moet den moed niet verliezen, men moet volhouden . . . Die straat, zooals je haar ziet is een oorlogsveld . . . Wie de kogel treft, treft-ie. De sterken dringen de zwakken er uit en dan komen er weer sterkeren, die de sterken wegdringen. En dat gaat zoo door, altoos door . . . Dat is het leven . . .

Wat zal men er aan doen? Men wordt er in gezet zonder dat men het vraagt en men moet mee. En men gaat weer weg, ook zonder dat men het vraagt en men moet óók weer mee . . . De een is wat gelukkiger dan de ander. Maurits ik heb veel zorgen gehad en jij hebt nog méér zorgen in je leven gehad . . . maar arm of rijk, gelukkig of ongelukkig, mijn denk-

beeld van het leven is, dat we allemaal stumpers bij elkaar zijn . . .”

„Allemaal stumpers bij elkaar . . .” herhaalde Vellekooper zacht.

En de twee liepen met ernstige gelaten zachtjes voort over Den Dam, ziende vaag naar het drukke rumoer rondom, elk bezig met de herdenking van 't eigen doorleefde leven.

EINDE.

WOORDENLIJST.

Beteekenis van eenige in dit werk voorkomende
Hebreeuwsche, Jiddische of Bargoensche woorden.

Adan (Nedan)	Buidschat.
Auggie	Oogelijntje.
Balboos	Oudste.
Bandeau	Pruik.
Barmitzwa	Aanneming
Begijnd	Aardig.
Bekowet	Eervol.
Berrieje	Kraan.
Betoeg	Rijk.
Bolus	Gebak.
Brioles	Werkloos.
Broge	Zegen-smeckbede.
Darrefleisch	Pekelvleesch.
De Kaap	Bloeitijd der diamantindustrie.
Gammer	Domoor.
Galles	Toonbrood.
Gassene.	Bruiloft.
Gattes	Armoedzaaier.
Gazzar	Onreine.
Geilik	Aandeel.
Geneiwes	Diefstal.
Gesjochte	Op droog zaad.
Gokker	Dobbelaar.
Goochem	Slimmerik.
Goossen.	Bruidegom.

Goppe Kedoeseje	Huwelijkszegen.
Gotspe	Brutaliteit.
Gijnponem.	Grappenmaker.
Gijntjes	Grapjes.
Horigem	Schobbejakken.
Jatmoos	Handgeld.
Jehoede	Jood.
Jehoedem	Joden.
Jid	Jood.
Jidsjen	Besnijden.
Jomkippoer	Groote Verzoendag.
Jontof	Feestdag.
Kajes	Niet-Joden.
Kesjebes	Lieveling.
Kiksie	Koekje.
Kósjer	Volgens den ritus bereid
Kòi	Niet-Jood.
Kòje	Niet-Jodin.
Kootsen	Rijkaard.
Kówet	Eer.
Krijn	Geraspte Mierik.
Laaienen	Lezen.
Laugeifitsch	Lummel.
Léf	Overmoed
Lawaaie	Begrafenis.
Mamser	Ellendeling.
Matsekleis	Soepballetje van Paaschbrood.
Memmele	Moeder.
Mesjogge	Gek.
Mikwe	Publiek vrouwenbad.
Minje	Gebed aan 't sterfbed.
Nafke	Lichtekooi.
Narrischkat	Grappenmakerij.
Nebbisch	Ach arm!
Nesjieres	Schat.
Nesjomme	Ziel.
Olem Wesjolem	Zaliger nagedachtenis.
Omijn	Amen.

Ooren	Gebeden lezen.
Parreg	Kletskep.
Pietsie	Ietsje.
Pleyte	Failliet.
Pofen	Slapen.
Rabbonem	Priesters.
Ragmones	Medelijden.
Rebbe	Geleerde.
Reschaffen	Rechtschapen.
Resjaante	Jodenhaatster.
Rezeig	Geweldenaar.
Riesjes of Richès	Jodenhaat.
Rompslomp	Rommel.
Saar	Ongeluk.
Sappelen	Sloven.
Schlemiel	Ongeluksvogel.
Schmoesbriëntes	Kletspraatjes.
Schnorren	Bedelen.
Schönkat	Schoonheid.
Schwiejenieje	Ellende.
Simge	Vreugde.
Sjabbes	Joodschen Zondag.
Sjammes	Koster.
Sjieksie	Jonge Christin.
Sjoeg	Dwaas.
Sjoel	Synagoge.
Sjeikets	Jonge Christen.
Sjolem	Vrede.
Sönem	Vijanden.

